

Едіт Вортон
Гроха небинності
ФАБУЛА

Едіт
Вортон
Гроха
небинності

ФАБУЛА
ВИДАВНИЦТВО

Едіт Вортон
Епоха невинності

Роман
Серія «Століття»

Видавництво Фабула
2019

© В. Верховень, переклад укр., 2017
© «Фабула», макет, 2017
© Видавництво «Ранок», 2017

ISBN 978-617-09-4887-8 (epub)

*Усі права збережено.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якій формі без письмового дозволу
власників авторських прав.*

Переклад українською Володимира Верховеня

Електронна версія створена за виданням:

Вортон, Едіт

В 75 Епоха невинності. Роман. — Х. : Вид-во «Ранок» : «Фабула»,
2017. — 400 с. — (Серія «Століття»).

ISBN 978-617-09-2985-3

«Епоха невинності» — найзнаменитіший з романів видатної американської письменниці Едіт Вортон (1862–1937), який по праву вважають шедевром. Дія роману розвивається в 70-х роках XIX століття, а його персонажі належать до верхівки американського суспільства того часу — манірної, глибоко традиційної, глухої до нових віянь. Не дивно, що головні герої неминуче опиняються в конфлікті зі своїм оточенням і змушені робити нелегкий вибір. Чудовий сюжет, відточена письменницька майстерність, проникливі та психологічно достовірні образи героїв — усе це принесло Едіт Вортон Пулітцерівську премію 1921 року, вперше в історії присуджену жінці.

Популярність «Епохи невинності» і сьогодні воістину величезна — цьому сприяла блискуча екранізація, здійснена 1993 року режисером Мартіном Скорсезе з Мішель Пфайффер і Вайноною Райдер у головних ролях.

УДК 82-31

Шановний читачу!

Спасибі, що придбали цю книгу.

Нагадуємо, що вона є об'єктом Закону України «Про авторське і суміжні право», порушення якого карається за статтею 176 Кримінального кодексу України «Порушення авторського права і суміжних прав» штрафом від ста до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, з конфіскацією та знищенням всіх примірників творів, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, програм мовлення та обладнання і матеріалів, призначених для їх виготовлення і відтворення. Повторне порушення карається штрафом від тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією та знищенням всіх примірників, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, програм мовлення, аудіо -і відеокасет, дискет, інших носіїв інформації, обладнання та матеріалів, призначених для їх виготовлення і відтворення. Кримінальне переслідування також відбувається згідно з відповідними законами країн, де зафіксовано незаконне відтворення (поширення) творів.

Книга містить криптографічний захист, що дозволяє визначити, хто є джерелом незаконного розповсюдження (відтворення) творів.

Щиро сподіваємося, що Ви з повагою поставитеся до інтелектуальної праці інших і ще раз Вам вдячні!

Про автора

Едіт Вортон (1862–1937) — видатна американська романістка, перша жінка, удостоєна найпрестижнішої літературної нагороди США — Пулітцерівської премії.

Майбутня письменниця народилася у Нью-Йорку, в багатій аристократичній родині. Дитинство та юність минули в Європі, де Едіт зблизилася з багатьма відомими письменниками того часу. Особливий вплив на її творчість мав класик англо-американської літератури Генрі Джеймс. Коли Едіт виповнилося двадцять три, вона вийшла заміж за Едварда Вортона, банкіра з аристократичної бостонської родини. Цей шлюб невдовзі розпався через подружні зради чоловіка, але тільки 1913 року Едіт удалося домогтися розлучення. Проте ще 1908-го вона втекла у Францію, де розпочався її багаторічний таємний роман із Мортонем Фуллертоном, журналістом британської «Таймс».

Під час Першої світової війни Едіт Вортон працювала журналісткою «Таймс», майже постійно перебуваючи на лінії фронту. Її враження про війну вилилися в численні статті та есеї, а за самовіддану допомогу біженцям з районів бойових дій у 1916 році уряд Франції нагородив письменницю орденом Почесного легіону.

До кінця життя Едіт Вортон мешкала у Франції і тільки одного разу, 1923 року, побувала у США — задля участі в церемонії вручення їй почесного докторського ступеня Єльського університету.

З-під її пера вийшло тринадцять великих романів, найвідомішим з яких дотепер залишається «Епоха невинності». Саме за нього у 1921 році письменницю було удостоєно Пулітцерівської премії. Декілька книг Вортона уже в наші дні стали основою для фільмів та серіалів, серед яких осібно стоїть блискуча екранізація «Епохи невинності», яку 1993 року здійснив Мартін Скорсезе. Головні ролі у фільмі виконали Мішель Пфайффер та Вайнона Райдер. Ця

екранізація зібрала величезну кількість престижних нагород і премій, але запорукою її успіху стали, передусім, чудовий сюжет і майстерність письменниці, котра створила глибокі, проникливі та психологічно достовірні образи героїв.

Чудові книги Едіт Вортон і сьогодні виходять багатьма європейськими мовами, хвилюючи серця нових поколінь читачів.

Книга перша

Глава 1

Січневого вечора на початку сімдесятих років Крістіна Нільсон блискуче грала на сцені Нью-Йоркської музичної академії. Давали «Фауста».

Уже давно ширилися чутки, що ген на околиці, за Сороковими вулицями, скоро зведуть будівлю нового оперного театру, який своєю пишнотою перевершить театри європейських столиць. А тим часом тепер, коли саме гарячий сезон, світське товариство засідало потерті червоно-золоті ложі доброї старої Академії. Консерваторам будівля Академії припала до вподоби саме завдяки тому, що була вона тісною і незручною, тож її уникали «нові багатії», котрі лякали і водночас викликали гостру цікавість у корінних мешканців Нью-Йорка. Люди сентиментальні зберігали вірність Академії за милі серцю спогади, поціновувачі класичної музики вчашали до неї задля чудової акустики, якою не могли похвалитися інші, більш сучасні концертні зали.

Тієї зими мадам Нільсон¹ виступала в Академії вперше, і публіка, яку преса звично наділяла епітетом «напрочуд блискуча», зібралася, щоб насолодитися її талантом, подолавши перед тим слизькі й засніжені вулиці в каретах, просторих родинних ландо або у скромних, а втім більш зручних «кебах Бруема». Прибути до Опери в такому екіпажі було майже так само почесно, як і у власній кареті. Але, крім комфорту, бруемівські кеби мали ще одну, безперечну, перевагу — вийшовши з театру, ви могли одразу ж сісти в перший із цілої вервечки вишикуваних екіпажів і не чекати на вашого задубілого, захмелілого від джину кучера, доки той, лисніючи червоним носом, нарешті з'явиться з-за рогу. Це була одна з найпрекрасніших ідей людини, котра налагодила бізнес найманих екіпажів: адже вона першою здогадалася, що для американців значно важливіше покинути той чи інший розважальний заклад швидко, ніж з'явитися туди вчасно.

¹ Нільсон, Крістіна (1843–1921) — відома шведська співачка, що в опері Шарля Гуно «Фауст» виконувала роль Марга-рети.

Коли Ньюланд Арчер відчинив двері й увійшов у напівтемряву своєї ложі, завіса вже піднялася, і перед очима молодого чоловіка відкрилася

сцена в саду. Ньюланд міг дістатися Опери й раніше — о сьомій він пообідав у товаристві матері та сестри, потому неквапом викурил сигару в бібліотеці, заставленій натертими до блиску книжковими шафами з чорного горіха та стільцями з високими різьбленими спинками. Бібліотека — за строгий стиль меблів її в родині називали «готичною» — була єдиним місцем у домі, де міс Арчер дозволяла палити. Але, по-перше, Нью-Йорк був містом столичним, а всім відомо, що в столицях приїжджати до Опери занадто рано вважається «непристойним». А те, що вважалося «пристойним» чи «непристойним», так само багато важило у житті товариства, до якого належав Ньюланд Арчер, як і тисячі років тому тотемі й табу — вершителі долі, що вселяли жах у серця його далеких предків.

Друга причина запізнення Арчера була суто особистою. Він тому згаяв на сигару так багато часу, що десь глибоко в душі був естетом, і передчуття насолоди іноді уприємнювало його більше, ніж саме задоволення. А подія, що так хвилювала юнака, була з-поміж особливо витончених, як, утім, і все, що дарувало йому радість. Мить, якої з нетерпінням чекав Арчер, була такою особливою, що якби він навіть погодив своє прибуття з антрепренером примадонни заздалегідь, то навряд чи зміг би з'явитися в ложі Музичної Академії у більш слушний момент, ніж коли вона заспівала чистим, немов кришталь, голосом, обриваючи пелюстки ромашки: «Любить... не любить... ВІН ЛЮБИТЬ МЕНЕ»!

Певна річ, прима співала «М'ата!», а не «Він любить мене!», оскільки безперечний закон музичного світу вимагає перекладати німецький текст французьких опер, що їх виконують англійські співачки шведського походження, італійською — мабуть, задля кращого розуміння американською публікою. Ньюланду Арчеру це здавалося таким же природним, як і решта визначальних умовностей його життя. Скажімо, причепурювати зачіску належить двома щітками, оправленими у срібло, на яким — його монограма, мережана синьою емаллю, а в товаристві у жодному разі не можна з'явитися без квітки в петлиці, й та квітка — то неодмінно має бути гарденія.

«М'ата... поп м'ата...» — виводила примадонна. З останніми урочистими звуками фінального «М'ата!» вона приклала розтріпану ромашку до уст і звела свій погляд на смагляве обличчя Фауста. Цю

партію співав Капуль². Убраний у тісний камзол фіолетового оксамиту, у капелюсі з пером на голові, він силкувався надати своєму обличчю виразу такого ж щирого і безневинного, як і в його жертви.

² Капуль, Жозеф Віктор (1839–1924) — відомий французький співак-тенор. Мав ефектну зовнішність, багато гастролював Америкою.

Ньюланд Арчер, спершись на задню стіну ложі, одвів погляд од сцени і взявся розглядати публіку. Ось упрост перед ним — ложа старої місіс Менсон Мінготт. Жахлива огрядність старої леді не дозволяла їй бувати в театрі, проте на прем'єрах та модних спектаклях в її ложі завжди можна було побачити декого з молодших членів сім'ї. Цього разу там була невістка місіс Менсон — Лавелл Мінготт із донькою — місіс Веланд. Позаду вдягнених у парчеві шати матрон сиділа молода дівчина в білій сукні. Вона, мов зачарована, припала очима до закоханої пари на сцені. Зала принишкла: любовна арія мадам Нільсен саме сягнула апогею, коли ж її «M'ama!» завмерло під склепінням, дівчина зашарілася. Рум'янець забарвив її обличчя теплим рожевим тоном — аж до волосся, далі спустився вниз — до півкуль високих юних грудей, де й зустрівся зі скромною тюлевою косинкою, зашпиленою єдиною квіткою гарденії. Дівчина спустила погляд на чудовий букет білих конвалій, що лежав у неї на колінах, і Ньюланд Арчер помітив, як кінчиками пальців у білих рукавичках вона ніжно погладжує квіти.

Із грудей молодого чоловіка вихопилося зітхання — його честолюбство було вдоволене, і тепер він знову дивився на сцену.

Неможливо було не помітити, що на декорації не пошкодовано коштів, і це визнавали навіть ті, кому на власні очі доводилося бачити оперні театри Парижа та Відня. Авансцену було затягнуто сукном смарагдово-зеленого кольору. Посередині здіймалися симетричні горбочки зеленого моху, обгороджені ворітцями для гри у крокет, а над ними бовваніли невеличкі деревця, що зовні нагадували апельсинові, але чомусь були рясно вкриті лапатими трояндами — рожевими і червоними. У моху рябіли велетенські братки, здатні позмагатися своїми розмірами з трояндами, а подекуди можна було спостерегти й справжнє диво природи — розкішні ромашки, що розпустилися на трояндових кущах.

Посеред цього дивного саду стояла мадам Нільсен у білій кашеміровій сукні, оздобленій блідо-голубим блискучим атласом, з крихітним ридикюлем на поясі. Її важкі, дбайливо заплетені русьві коси спадали по обидва боки муслінової шемізетки³. Вона похнюплено слухала сповнені пристрасті слова пана Капуля і з виразом цілковитої невинності вдавала, що не розуміє його підступних намірів, коли той про щось багатозначно натякав їй, киваючи на нижнє вікно симпатичної цегляної вілли, що косо виступала з правої куліси.

³ Тут: легка коротка блузка, яку надягають під сукню з відкритим викотом.

«Мила! — подумав Ньюланд Арчер, знову пасучи поглядом дівчину з букетом конвалій.— Либонь, і не підозрює, про що мова».

І юнак заглибився у споглядання дівочого обличчя, охопленого почуттями, з хвилюванням володаря, в котрому горде відчуття чоловічої втаємниченості щодо певних речей змішувалося з ніжним благоговінням перед безмірною чистотою і невинністю.

«Ми з нею читатимемо Фауста разом... на берегах італійських озер».

У його уяві мрії про майбутній медовий місяць плуталися з думками про те, що йому варто відкрити перед своєю молодю дружиною світ шедеврів високої літератури. І хоча тільки нині по обіді Мей Велланд нарешті дала зрозуміти, що він їй «небайдужий» (о, ця сакральна формула, в яку втілюють свої почуття нью-йоркські панночки!), мрії Арчера миттєво полинули вперед, залишивши ген позаду і заручини, і обручку, і перший шлюбний поцілунок, і марш із «Лоентріна»⁴,— він уявив її поруч у їхній весільній подорожі серед чарівної розкоші старої Європи.

⁴ Романтична опера Ріхарда Вагнера.

О ні, Ньюланд Арчер і думки не припускав про те, щоб його майбутня дружина зосталася простачкою. Навпаки, він сподівався, що вона набереється світського блиску, а розум її розвинеться і набуде гостроти (звісно ж, це він просвіщатиме її). Тоді його обраниця займе гідне місце серед найбільш відомих дам «молодого покоління», до яких завжди прикута увага чоловіків. Якби йому лишень стало рішучості з'ясувати причину такого свого честолюбства, можливо, він зізнався б собі, що хоче, аби його дружина була такою само досвідченою і послужливою в справах любовних, як та мила дама, образ якої ось уже два роки поспіль торкався струн його серця. Звісно,

без жодного натяку на «поважний стан», який одного разу затьмарив життя тієї бідолашної жінки та ще й зруйнував його власні плани на цілу зиму.

Що ж до того, чи вдасться створити це диво, зіткане з льоду і пламеню, чи як воно приживеться у нашому жорстокому світі — Арчер не завдавав собі клопоту пошуками відповіді на ці питання. Вважав за достатнє мати власну точку зору і навіть не збирався її аналізувати,— адже так само поводитися всі ці випещені, убрані в білі жилети джентльмени з квітками в петлицях: ось вони один по одному з'являються в клубній ложі, обмінюються дружніми вітаннями, одразу ж наводячи біноклі на дам — знайомих і незнайомих. А далі кожен починає оцінювати, коментуючи (звісно, критично), цей «продукт» тієї самої системи.

Що й казати, у царині думки і мистецтв Ньюланд Арчер уважав себе інтелектуально набагато вищим за цих рафінованих представників старої нью-йоркської аристократії. Достоту так воно й було: він більше читав, більше міркував, значно більше за них подорожував. Тож сам по собі кожен з них поступався йому, але всі разом вони представляли Нью-Йорк. Очевидно, тому, спонукуваний відомим стадним почуттям чоловічої солідарності, Арчер змушений був приймати їхню точку зору на моральні засади. Він інтуїтивно відчував, що йти наперекір громадській думці досить важко, і навіть... непристойно. До того ж — це могло окошитися на ньому, на його репутації.

— Ого! Ви тільки-но гляньте на це! — вигукнув Лоуренс Леффертс, одводячи бінокль од сцени.

Леффертса визнавали за авторитет в усьому, що стосувалося правил «нью-йоркського доброго тону». Безсумнівно, вивченню цього складного і захопливого питання він присвятив значно більше часу, ніж будь-хто інший, та самого вивчення для повного оволодіння усіма тонкощами було вочевидь замало. Досить було одного погляду на його високе, ясне чоло, ідеальний залом щечених світлих вусів, довгі ноги у витончених лакованих черевиках, щоб зрозуміти: знання законів «доброго тону» — це вроджений хист людини, для якої недбале носіння дорогого модного одягу і вміння рухатися з ледачою грацією не є вдаваним. Таке нечасто трапляється серед людей, високих на зріст. Як казав про нього один з молодих шанувальників: «Ніхто краще за

Ларрі не знає, коли, виїжджаючи ввечері, годиться пов'язувати чорну краватку, а коли ні». А вже щодо бальних черевиків та лакованих «оксфордів»⁵, то по цій лінії Леффертс вважався справжнім знавцем.

⁵ Строгі чорні черевики без прикрас, які носять із фракком або смокінгом.

«О Господи!..» — знову мовив він, мовчки передаючи бінокль старому Сіллертону Джексону. Ньюланд Арчер простежив, куди дивився Леффертс, і виявив, що ці його вигуки викликала поява незнайомки в ложі місіс Мінготт. То була якась струнка молода жінка, трохи нижча на зріст від Мей Велланд, з густим кучерявим каштановим волоссям, перев'язаним вузькою стьождкою в діамантах. Ця зачіска й фасон темно-синьої оксамитової сукні, вище талії підперезаної поясом з великою старомодною пряжкою, надавали образу жінки деякої театральності. На мить вона зупинилася посеред ложі, обираючи місце, і, не звертаючи жодної уваги на жвавий інтерес публіки до своєї персони, висловила сумнів: мовляв, їй, напевно, не варто займати вільне місце поряд з міс Велланд. Потім, ледь усміхнувшись, опустила в крісло у протилежному кутку, де сиділи місіс Лавелл з невісткою місіс Велланд.

Містер Сіллертон Джексон віддав бінокль Лоуренсу Леффертсу. Усі, хто був у клубній ложі, витріщилися на старого, чекаючи на його вердикт — містер Джексон був таким же незаперечним авторитетом по лінії «родинних зв'язків», як і Лоуренс Леффертс щодо «доброго тону».

Він досконально знав родоводи усіх аристократичних родин Нью-Йорка, і ніхто крім нього не міг пролити світло на такі складні питання, як зв'язок сім'ї Мінготтів із Далласами з Південної Кароліни, чи родинні перехрещування старшої гілки філадельфійських Торлі із Чіверсами з Олбані. А ще Джексон міг розповісти і про головні відмітні риси кожної сім'ї. Так, він знав, що молоде покоління Леффертсів з Нью-Айленда — насправді фантастичні скнари, а Рашворти мають просто фатальну схильність до безглуздих шлюбів. Йому було відомо навіть те, що в кожному другому поколінні олбанських Чіверсів обов'язково народжується психічнохворий нащадок, і саме тому кузини й кузини з Нью-Йорка уникають шлюбів з олбанськими родичами, а якщо згадати

катастрофічні наслідки одруження Медори Менсон, яка (хто про те не знає?)... утім, нема чого казати, адже її мати була з роду Рашвортів!

На додачу до цих тонкощів генеалогії поміж запалими, вкритими сивим пухом скронями Сіллертона Джексона зберігалося безліч скандальних історій і таємниць, що накопичилися під незворушною поверхнею нью-йоркського товариства за останні півстоліття. Ця інформація була такою всеосяжною, а його пам'ять такою міцною, що Джексон, здається, був єдиною людиною, котра могла б повідати про таємницю Джуліуса Бофорта, банкіра, а ще про те, що сталося з красенем Бобом Спайсером, батьком старої місіс Менсон Мінґотт, який так загадково зник (із чималою сумою довірених йому грошей) уже через місяць по одруженні, а саме — того дня, коли якась чудова іспанська танцівниця, котра до того збирала аншлаги в залі старої Опери, виїхала на Кубу.

Утім, ці таємниці, як і багато інших, пам'ять містера Джексона зберігала надійно — загострене почуття власної гідності не дозволяло йому розкривати чужі секрети. До того ж, він чудово розумів, що його репутація як людини певної і є тим найкращим засобом, з допомогою якого він може з'ясувати все, що його цікавить.

Ось чому всі у клубній ложі напружено прикипіли до місць, чекаючи, доки старий Сіллертон Джексон поверне Лоуренсу Леффертсу театральний бінокль. Ще кілька секунд Джексон мовчки з-під зморшкуватих повік поводив навкруги своїми каламутно-блакитними очима на молодь, що чекала його реакції, потім задумливо покрутив вуса і мовив:

— Ніколи не думав, що Мінґотти зважаться на таке...

Романтична опера Ріхарда Вагнера.

Тут: легка коротка блузка, яку надягають під сукню з відкритим викотом.

Капуль, Жозеф Віктор (1839–1924) — відомий французький співак-тенор. Мав ефектну зовнішність, багато гастролював Америкою.

Нільсон, Крістіна (1843–1921) — відома шведська співачка, що в опері Шарля Гуно «Фауст» виконувала роль Марґарити.

Строгі чорні черевики без прикрас, які носять із фракком або смокінгом.

«М'ама... поп т'ама...» — виводила примадонна. З останніми урочистими звуками фінального «М'ама!» вона приклала розтріпану ромашку до уст і звела свій погляд на смагляве обличчя Фауста. Цю партію співав Капуль. Убраний у тісний камзол фіолетового оксамиту, у капелюсі з пером на голові, він силкувався надати своєму обличчю виразу такого ж щирого і безневинного, як і в його жертви.

Тієї зими мадам Нільсон виступала в Академії вперше, і публіка, яку преса звично наділяла епітетом «напрочуд блискуча», зібралася, щоб насолодитися її талантом, подолавши перед тим слизькі й засніжені вулиці в каретах, просторих родинних ландо або у скромних, а втім більш зручних «кебах Бруема». Прибути до Опери в такому екіпажі було майже так само почесно, як і у власній кареті. Але, крім комфорту, бруемівські кеби мали ще одну, безперечну, перевагу — вийшовши з театру, ви могли одразу ж сісти в перший із цілої вервечки вишикуваних екіпажів і не чекати на вашого задубілого, захмелілого від джину кучера, доки той, лисніючи червоним носом, нарешті з'явиться з-за рогу. Це була одна з найпрекрасніших ідей людини, котра налагодила бізнес найманих екіпажів: адже вона першою здогадалася, що для американців значно важливіше покинути той чи інший розважальний заклад швидко, ніж з'явитися туди вчасно.

У його уяві мрії про майбутній медовий місяць плуталися з думками про те, що йому варто відкрити перед своєю молодого дружиною світ шедеврів високої літератури. І хоча тільки нині по обіді Мей Велланд нарешті дала зрозуміти, що він їй «небайдужий» (о, ця сакральна формула, в яку втілюють свої почуття нью-йоркські панночки!), мрії Арчера миттєво полинули вперед, залишивши ген позаду і заручини, і обручку, і перший шлюбний поцілунок, і марш із «Лоенгріна»,— він уявив її поруч у їхній весільній подорожі серед чарівної розкоші старої Європи.

Посеред цього дивного саду стояла мадам Нільсен у білій кашеміровій сукні, оздобленій блідо-голубим блискучим атласом, з

крихітним ридикюлем на поясі. Її важкі, дбайливо заплетені русьві коси спадали по обидва боки муслінової шемізетки. Вона похнюплена слухала сповнені пристрасті слова пана Капуля і з виразом цілковитої невинності вдавала, що не розуміє його підступних намірів, коли той про щось багатозначно натякав їй, киваючи на нижнє вікно симпатичної цегляної вілли, що косо виступала з правої куліси.

Леффертса визнавали за авторитет в усьому, що стосувалося правил «ню-йоркського доброго тону». Безсумнівно, вивченню цього складного і захопливого питання він присвятив значно більше часу, ніж будь-хто інший, та самого вивчення для повного оволодіння усіма тонкощами було вочевидь замало. Досить було одного погляду на його високе, ясне чоло, ідеальний залом пещених світлих вусів, довгі ноги у витончених лакованих черевиках, щоб зрозуміти: знання законів «доброго тону» — це вроджений хист людини, для якої недбале носіння дорогого модного одягу і вміння рухатися з ледачою грацією не є вдаванням. Таке нечасто трапляється серед людей, високих на зріст. Як казав про нього один з молодих шанувальників: «Ніхто краще за Ларрі не знає, коли, виїжджаючи ввечері, годиться пов'язувати чорну краватку, а коли ні». А вже щодо бальних черевиків та лакованих «оксфордів», то по цій лінії Леффертс вважався справжнім знавцем.

Глава 2

Цей короткий епізод спершу якось дивно збентежив Ньюланда Арчера. Справді, що гарного в тому, що пильна увага чоловічої половини Нью-Йорка зараз звернена саме до тієї ложі, де поруч з матір'ю і тітонькою сидить його наречена? Якусь мить він не впізнавав жінку, вбрану в сукню у стилі ампір, тож не розумів, чому її поява викликала такий ажіотаж. А далі, зрозумівши, хто вона, від обурення аж почервонів.

Авжеж: як ці Мінготти посміли!

Та вони посміли, ще й як! Коментарі, які долинали до його вух, розвіювали сумніви: так, молода незнайомка в ложі — це кузина Мей Велланд — та сама, яку в родині називали «бідолашка Еллен Оленська». Арчер знав, що вона кілька днів тому несподівано повернулася з Європи; він навіть чув, як місіс Велланд говорила, що збирається навідати «бідолашку Еллен» у старої місіс Мінготт, у котрої та зупинилася. Загалом, Арчер нічого не мав проти сімейної солідарності, і однією з рис, притаманних Мінготтам, яка завжди викликала у нього захоплення, була рішучість, з якою сім'я захищала «заблукану вівцю», що затесалася до їхньої бездоганної отари. Шляхетний і щедрий від природи, глибоко в душі він тішився з того, що його майбутня дружина — не соромлива святенниця і добре ставиться до своєї нещасної кузини. Але хіба можна порівняти? Родинне коло — це одне, а вивозити графиню Оленську у світ, тим паче в Оперу, садовити в одну ложу з молодого дівчиною, яка зовсім скоро, вже за кілька тижнів, має заручитися з ним, Ньюландом Арчером,— це вже зовсім інше. Тож Арчер цілком поділяв думку старого Сіллертона Джексона — справді, як вони посміли, ці Мінготти, зайти так далеко!

Йому, звичайно, було відомо: все, на що може зважитися чоловік із П'ятої авеню, на те саме здатна відважитися й стара місіс Менсон Мінготт, найголовніша в родині. Вона була гідною того, щоб викликати його захоплення,— ця амбітна і владна стара, уроджена Кетрін Спайсер із Стейтен Айленд, батько якої зганьбив себе за таємничих

обставин, а вона — без грошей і становища в суспільстві — змогла не лише змусити всіх прикусити язика і забути про це, а й домогтися того, що її чоловіком став голова впливового і багатого клану Мінґоттів. Удало видавши обох доньок заміж за «іноземців» — італійського маркіза та англійського банкіра, вона, знехтувавши суспільною думкою, звела собі особняк з ясно-кремового (нечуване зухвальство!) каменю на пустирі поблизу Центрального парку. Адже правила пристойності тих часів категорично вимагали використовувати у будівництві лише бурий піщаник — точнісінько так, як і вдягатися в сюртук для пообідньої прогулянки.

Старші доньки-«іноземки» місіс Мінґотт стали легендою. За весь час вони жодного разу не з'явилися в Нью-Йорку, не провідали матір. Вона ж, маючи жвавий розум та сильну волю, але схильна, як багато хто, до малорухливого способу життя, з часом ставала все огряднішою, сприймаючи цей факт, здається, з філософською покірливістю, і жила самотиною. Проте її кремового кольору особняк, спроектований, як подекували, на взірець будинків паризьких аристократів, залишався відчутним доказом її незалежності, а вона — єдиною абсолютною володаркою в ньому — серед старовинних меблів і дрібничок часів Луї Наполеона⁶.

⁶ Луї Наполеон Бонапарт (1808–1873) — небіж Наполеона I, перший президент Французької республіки, який 1852 р. проголосив себе імператором Франції.

Усі, і Сіллертон Джексон також, погоджувалися з тим, що стара Кетрін ніколи не пишала вродою — тим даром небес, який в очах нью-йоркського товариства вважався неодмінною запорукою успіху і дозволяв загладжувати будь-які промахи. Гострі язики подекували, що вона, так само як її тезка-імператриця, досягла успіху лише завдяки силі волі, бездушності, зарозумілості та самовпевненості, тож виправдати її могли хіба що глибока порядність та почуття власної гідності.

Містер Менсон Мінґотт помер, коли їй було лише двадцять вісім. Проте він не довіряв нікому зі Спайсерів, тому перед смертю наклав певні обмеження на право розпоряджатися його грошима. Втім, його дружина без будь-якого страху долала свій шлях, оберталася серед іноземців, знайшла серед них женихів своїм донькам, приятелювала з герцогами і послами, надто фамільярно

поводилася з католицькими сановниками, приймала в себе оперних співаків і була близькою подругою самої Тальоні⁷. І за весь цей час вона жодним чином не заплямувала своєї репутації — саме цим, зазвичай наголошував Сіллертон Джексон, вона відрізнялася від своєї тезки Катерини Великої.

⁷ Тальоні, Марія (1804–1884) — ушавлена балерина ХІХ ст., одна з центральних постатей балетної культури доби романтизму.

Місіс Менсон Мінґотт давно домоглася права розпоряджатися статком покійного чоловіка і вже півстоліття не знала скрути. Але вона так і не змогла забути ті гострі нестатки, яких зазнала замолоду, тому була надзвичайно ошадливою. І хоча речі, які вона купувала: сукні чи якісь меблі, неодмінно мали бути найвищої якості, все ж вона не могла змусити себе витратити зайвий цент на якісь миттєві забаганки, а надто на трапезування. Тож її убогі обіди в жодному разі не можна було назвати щедрими, і навіть вина їх не рятували. Усі в родині вважали, що такий надмірний аскетизм дискредитує добре ім'я Мінґоттів, яке завжди асоціювалося з гостинністю та заможністю.

Утім, гості й далі навідувалися до неї, попри «готові страви» і звітріле шампанське, а те, що її син Лавелл напучував матір, намагаючись нав'язати їй найкращого кухаря Нью-Йорку, могло хіба що розсмішити місіс Мінґотт: «Який сенс тримати добрих кухарів, якщо дівчаток я вже повидавала заміж, а щоб смакувати французькі соуси самій — на те вже не стає здоров'я?»

Міркуючи над цим, Ньюланд Арчер ще раз кинув погляд на ложу місіс Мінґотт. Він помітив, як міс Велланд із невісткою відповідають на осудливі погляди публіки з тим самим «мінґоттівським апломбом», який стара Кетрін прищепила геть усім членам свого клану. Тільки розпашілі щоки Мей Велланд зраджували її хвилювання. Що ж до самої винуватиці цього переполоху, то вона сиділа собі в кутку ложі, не спускаючи очей зі сцени і ледь посунувшись уперед; її плечі й груди були оголені трохи більше, ніж це диктували тутешні правила пристойності.

Не так-то й багато речей у світі вважав Ньюланд Арчер більш жахливими, ніж проґрішення проти «смаку», цього захмарного божества, при якому «добрий тон» у нью-йоркському товаристві був усього лише намісником. Бліде, серйозне обличчя пані Оленської

пасувало, на його думку, її нещасливій долі, й було ознакою «доброго тону», але ж сукня!.. Її крій, оголені плечі... Усе це шокувало молодого чоловіка, бентежило, непокоїло його. Арчеру була огидною навіть думка про те, що Мей Велланд може підпасти під вплив молодшої особи, якій, здається, плювати на правила доброго смаку!

— А що, власне, сталося? — почувся голос юнака, що сидів позаду (під час дуету Мефістофеля і Марти в залі зазвичай знову починалися розмови).

— Ну... Вона його покинула. Ніхто навіть не заперечив з цього приводу.

— А що, на правду — він закінчений негідник? — не вгавав, допитуючись, юнак з роду Торлі (здається, він сподівався стати першим у списку кавалерів дами, про яку йшлося).

— Ба, навіть гірше. Я зустрів його в Ніцці,— авторитетно заявив Лоуренс Леффертс.— Сивий,

гострий на язик лобуряка з аристократичного роду —

густі довгі вії, вродливий, породистий екземпляр... Такі, якщо не волочаться за жінками, то колекціонують рідкісну порцеляну. І при цьому не шкодують грошей — як на одне, так і на інше.

Усі засміялися, а юний ловелас поцікавився:

— А що ж було далі?

— Далі? Вона втекла з його секретарем.

— Справді? — сторопіло вигукнув юнак.

— Втім, це тривало недовго. Подейкують, вже за кілька місяців вона мешкала у Венеції сама. Здається, Лавелл Мінготт їздив по неї туди. Він стверджує, що вона страх яка нещасна. Ну, хай і так. Але ж з'являтися з нею в Опері — це вже занадто!

— Можливо,— висловив припущення юний Торлі,— вона така нещасна і скута страхом самотності, що їй несила залишатися вдома?

У відповідь на це його зауваження пролунав зневажливий сміх, а юнак, зашарівшись, удав, ніби його співчутливі слова мають, як любляють казати дотепники, таку собі «приховану підкладку».

— Добре, але нащо тоді було привозити з собою міс Велланд? — стиха мовив один з присутніх, зиркнувши скося на Арчера.

— О, та це ж частина наступальної операції, та ще й напевно під орудою голови родини! — засміявся Леффертс.— Коли вже старенька

до чогось береться, то обома руками.

Дія добігала кінця, у ложі виникло пожвавлення. Ньюланд Арчер зрозумів нарешті, що він мусить зробити: так, потрібно діяти рішуче. Він зараз же піде до ложі місіс Мінготт і першим оголосить (адже всі давно цього чекають) про заручини з міс Мей Велланд. Здається, це допоможе їй виплутатися з двозначної ситуації, в яку вона вскочила через раптову появу кухні.

У щирому пориві до дії він відкинув усі свої вагання і, полишивши чоловіче товариство, поспішно подався червоною килимовою доріжкою по коридору — у віддалений кінець театру.

Щойно увійшовши до ложі, він стрівся поглядом з Мей Велланд і зрозумів, що вона миттю вгадала його наміри. Втім, родинні традиції та неписані правила товариства, до якого вони обоє належали і які цінували надто високо, ніколи б не дозволили їй зізнатися в цьому. Люди з їхнього кола наразі жили в атмосфері легких натяків, витонченої делікатності, тому це раптове мовчазне порозуміння, здається, зблизило їх сильніше, ніж будь-які пояснення.

«Ви ж розумієте, чому мама взяла мене з собою?» — спитали її очі, а його відповіли: «Найменше, чого б я хотів — це бачити вашу поразку».

— Ви знайомі з моєю небогою, графінею Оленською? — спитала місіс Велланд, вітаючись зі своїм майбутнім зятем.

Арчер уклонився, не подаючи руки, як і належить чоловікові, якого рекомендують дамі. Еллен Оленська схилила голову в легкім поклоні. Він помітив, як її руки в світлих рукавичках нервово стискають величезне віяло з орлячого пір'я. Привітавшись також із місіс Лавелл Мінготт, огрядною білявкою в шелесткій сукні з атласу, він сів поряд з нареченою і стиха промовив:

— Сподіваюся, ви сказали пані Оленській, що ми заручені? Я хочу, щоб це стало відомо всім. Ви дозволите мені оголосити цю новину нині ввечері, на балу?

Зашарівшись, як маків цвіт, міс Велланд звела на нього сяйливий погляд.

— Якщо ви зможете переконати маму,— відповіла вона.— Та чи варто змінювати наші плани?

Арчер промовчав, але його погляд був красномовнішим за будь-які слова. Міс Велланд провадила далі — вже більш упевнено:

— Ви можете самі сказати моїй кузині про наші заручини, я вам дозволяю. До речі, вона розповідала мені, що в дитинстві ви з нею часто гралися разом.

Вона трохи посунулась, звільняючи прохід, і Арчер підкреслено демонстративно, щоб усі присутні в залі бачили, що він робить, сів поруч з графинею Оленською.

— Авжеж, ми були знайомі в дитинстві,— потвердила графиня. Сумний погляд її очей вражав глибиною.— Ви були капосним хлопчиськом, і одного разу поцілували мене за дверима. А ваш кузен Венді Ньюланд — той мене просто не помічав, а я ж була до нестями в нього закохана.— Вона обвела поглядом ложі, розташовані дугою, у вигляді підкови.— Ах, як же все тут нагадує мені про той час, коли всі ці люди бігали в коротких штанцях і мереживних панталончиках! — У її голосі вчувався ледь помітний акцент.

Графиня знову звела очі на Арчера. І хоча її погляд сяяв доброзичливістю, юнака шокували слова жінки. «Що може бути більш нетактовним, ніж недоречна легковажність, яка так очевидно вказує на брак смаку»,— подумав він і сухо буркнув у відповідь:

— Так, вас і справді не було тут надто довго.

— О, цілу вічність! Так довго,— одразу згодилася графиня,— що мені здається, ніби я вже дуже давно померла, а цей старий добрий театр і є справжнє царство небесне.

І в цих її словах, Арчер, мабуть, не зміг би пояснити, чому саме, йому почулися презирство й неповага до нью-йоркського вищого світу.

Тальоні, Марія (1804–1884) — ушавлена балерина XIX ст., одна з центральних постатей балетної культури доби романтизму.

Містер Менсон Мінґотт помер, коли їй було лише двадцять вісім. Проте він не довіряв нікому зі Спайсерів, тому перед смертю наклав певні обмеження на право розпоряджатися його грошима. Втім, його дружина без будь-якого страху долала свій шлях, оберталася серед іноземців, знайшла серед них женихів своїм донькам, приятелювала з герцогами і послами, надто фамільярно поводитися з католицькими сановниками, приймала в себе оперних співаків і була близькою подругою самої Тальоні. І за весь цей час вона

жодним чином не заплямувала своєї репутації — саме цим, зазвичай наголошував Сіллертон Джексон, вона відрізнялася від своєї тезки Катерини Великої.

Луї Наполеон Бонапарт (1808–1873) — небіж Наполеона I, перший президент Французької республіки, який 1852 р. проголосив себе імператором Франції.

Старші доньки-«іноземки» місіс Мінготт стали легендою. За весь час вони жодного разу не з'явилися в Нью-Йорку, не провідали матір. Вона ж, маючи жвавий розум та сильну волю, але схильна, як багато хто, до малорухливого способу життя, з часом ставала все огряднішою, сприймаючи цей факт, здається, з філософською покірливістю, і жила самотиною. Проте її кремового кольору особняк, спроектований, як подекували, на взірець будинків паризьких аристократів, залишався відчутним доказом її незалежності, а вона — єдиною абсолютною володаркою в ньому — серед старовинних меблів і дрібничок часів Луї Наполеона.

Глава 3

Не існувало нічого, що могло б змінити раз і назавжди визначений порядок життя нью-йоркського вищого товариства.

Навіть у день щорічного балу, який місіс Джулія Бофорт справляла неодмінно, вона будь-що з'являлася в Опері. Здавалося, вона зумисне призначала бал на вечірню пору, коли давали прем'єру, ніби підкреслюючи: їй геть байдуже до домашнього клопоту, адже має достатній штат прислуги, яка здатна впоратися з усіма клопотами майбутнього святкування.

Будинок Бофортів один із небагатьох у Нью-Йорку мав справжню танцювальну залу. Вже тоді вважалося «провінційним» виносити нагору всі меблі з вітальні і застилати паркет грубим полотном на час балу. Той факт, що в домі була бальна зала, в якій відбувалися самі тільки танці й більше нічого, де вікна були затулені віконницями цілісінький рік і одтулялися лише на один день, де позолочені стільці стояли, зсунуті в куток, а люстру було запнуто серпанковим чохлам, означав неабияку гідність його господаря. А отже, шанобливе визнання його заслуг відпокутувало геть усі темні плями, що були на біографії містера Бофорта.

Місіс Арчер, яка любила афористичні вислови, одного разу про соціальний устрій суспільства сказала так: «У кожного з нас є свої любимчики-плебеї», і хоча мовлена ця фраза була доволі ризиковано, все ж вона припала до смаку багатьом з вибраного кола.

Утім, Бофорти не були простолюдинами, хоча дехто вважав членів сім'ї банкіра навіть гіршими за плебеїв. Місіс Бофорт походила з однієї з найбільш знатних і поважних родин Америки. Дівчиною вона звалася Регіною Даллас — із тих Далласів, що загіздилися в Південній Кароліні, і була красунею, не маючи при цьому в кишені ані цента. До нью-йоркських вищих кіл її ввела кузина, екстравагантна Медора Менсон, відома своїми безглуздими вчинками, які завжди робила, спонукувана якнайщирішими намірами. Зрозуміло, будь-хто з рідні Менсонів і Рашвортів мав, так би мовити, «права громадянства» в нью-

йоркському товаристві, але хіба Регіна Даллас не була позбавлена цих прав, коли вийшла заміж за Джуліуса Бофорта?

Проблема полягала в тому, ким саме був цей Бофорт. Він уважався англійцем, був люб'язний, вродливий, запальний, гостинний і дотепний. До Америки він прибув, маючи при собі листи-рекомендації від зятя-банкіра старої місіс Менсон Мінготт, тож швидко зайняв помітне становище у ділових колах. Проте життя його було гультяйським, слова — ущипливими, а щодо походження, то достеменно про нього ніхто не знав. Отож, коли Медора Менсон оголосила про заручини своєї кухні з цим добродієм, це було сприйнято як чергову дурість у довгій низці екстравагантних учинків бідолахи Медори.

Але ж відомо, що дурість так само часто допомагає своїм дітям, як і мудрість. Отже, вже за два роки після весілля юна місіс Бофорт стала господинею дому — найвишуканішого в Нью-Йорку. Ніхто як слід не знав, як могло статися таке диво, що ледача, байдужа до всього дівця, про недалекий розум якої пащекували злі язики, раптом постала перед товариством в образі білявої, пишно вбраної, обвішаної коштовностями богині, котра, здавалося, що не рік, то робилася все молодшою і вродливішою. Вона була справжньою володаркою в палаці з брунатного каменю, який звів Бофорт. Для того щоб змусити все світське товариство обертатися навколо себе, красуні не довелося поворухнути й пальцем — тендітним, унизаним перснями, пальчиком...

Люди обізнані розповідали, що Бофорт власноруч муштрує слуг, навчає кухаря готувати нові страви, а садівників — які квіти вирощувати для оздоблення обіднього столу та віталень, сам складає списки гостей, варить пообідній пунш і диктує тексти записок, які його дружина надсилає друзям.

Якщо все й відбувалося саме так, то за щільно зачиненими дверима, а в салон до гостей виходив гостинний, безжурний мільйонер, який міг байдужим тоном сказати: «Вам не здається, милі дами, що глоксинії моєї дружини просто чудові? Гадаю, квіти їй надсилають прямо з лондонського К'ю⁸».

⁸ Королівські ботанічні сади К'ю було закладено в західній частині Лондона ще в XVII ст. Нині там найбільша у світі колекція живих рослин.

Секрет містера Бофорта, як усі вважали, ховався в тому, що банкір умів виплутатися з будь-якої ситуації з найбільшим зиском для себе. Ходили чутки, що покинути Англію йому «допоміг» один міжнародний банк, у якому він служив, але Бофорт не зважав на них, ігноруючи, як і безліч інших пліток, і завжди виходив сухим з води. Отож, хоча совість ділового Нью-Йорка була так само вразливою, як і моральні засади, міська знать навіть не думала цуратися дому цього пана. Вже майже два десятиліття поспіль люди промовляли фразу «ми збираємося до Бофортів» таким буденним тоном, ніби сповіщали про наміри навідати місіс Менсон Мінґотт.

До того ж, ці слова лоскотали в роті, збуджуючи приємне передчуття: адже там, на столі, на гостей чекали не злиденне частування із розігрітих крокетів та дешевого шампанського, а смажена по-пекінськи качка й вишукані французькі вина.

Місіс Бофорт, як зазвичай, з'явилася у своїй ложі перед виконанням «арії з коштовностями». Коли ж наприкінці третього акту вона підвелася, накинула на свої точені плечі елегантне манто і зникла, увесь Нью-Йорк знав: це означає, що бал почнеться за півгодини.

Ньюйоркці пишалися будинком містера Бофорта. Вони гордо показувати його іноземцям, особливо в день щорічного балу. Бофорти одні з перших стали власниками червоного оксамитового килима, який на східцях коло під'їзду розстиляли їхні власні лакеї, а не взяті напрокат разом з бальними стільцями й вечерею з ресторану. Бофорти також започаткували правило для дам: знімати манто в холі, а не перти їх нагору, до спальні господині, як було заведено за старих часів, де дамам ще й доводилося штовхатись у тисняві, причепурюючись і накручуючи локони щипцями, розпеченими на газовому пальнику. Дехто божився, що на власні вуха чув, як Бофорт, мовляв, казав дружині, що всі її подруги мають покоївок, і подбати про зачіски своїх хазяйок перед від'їздом з дому — це їхній клопіт.

Особняк було сплановано так чудово, що гості тут не мали потреби протовплюватися тісним коридором до бальної зали. Вони поважно ступали, проходячи анфіладою веселкових віталень — кольору морської хвилі, стиглої малини та ясною жовтцевого цвіту. Запрошені вже здалеку могли бачити тремтячі відблиски свічок на лискучому паркеті, а в глибині оранжереї, де темне листя камелій спліталось з

розкішною зеленню деревоподібних папоротей, їх так і вабили до себе затишні куточки — з чорними та золотавими бамбуковими кріслами.

Ньюланд Арчер своїм звичаєм трохи спізнився і прибув невдовзі після того, як бал уже почався. Скинувши пальто на руки лакеям, одягненим у шовкові панчохи (ще одна забаганка містера Бофорта), він зазирнув до бібліотеки. Приміщення мало розкішне оздоблення з тисненої іспанської шкіри й обставлене меблями у стилі «буль», інкрустованими малахітом. У бібліотеці, неквапом натягуючи бальні рукавички, перемовлялися кілька чоловіків. Потім Ньюланд Арчер присусідився до гурту гостей, яких місіс Бофорт зустрічала на порозі малинової вітальні.

Арчер нервувався. Сьогодні він не повернувся до клубу по закінченні вистави (як зазвичай робили молоді гульвіси), а пройшовся неквапом вулицею — аж до кінця П'ятої авеню, адже вечір був чудовий, і вже по тому рушив до особняка Бофортів. Молодий чоловік боявся, що Мінготти можуть піти ще далі — адже старій місіс Мінготт зовсім не важко наказати їм, щоб і на бал доправили графиню Оленську...

Зважаючи на розмови у клубній ложі та їхній тон, Арчер розумів: приїзд графині стане жахливою помилкою, і хоча він усе ще був сповнений рішучості, але тепер почувався далеко не так упевнено, як раніше, до короткої розмови з кузиною своєї нареченої в Опері.

Проминувши жовту вітальню, де Бофорт ризикнув почепити «Любов усеперамагаючу» живописця Бугро⁹ (відверто скандальне ню), він помітив місіс Велланд із донькою — вони стояли при вході до бальної зали. Пари вже плавно пливли по паркету, підхоплені хвилями музики, тепле світло воскових свічок осявало мереживо вечірніх суконь, дівочі голівки, прикрашені скромними бутоньєрками з живих квітів, ефектні егретки¹⁰ та коштовні прикраси на зачісках молодих заміжніх дам, туго накрохмалені, лискучі, мов мармурові, манишки кавалерів та їхні свіжі бальні рукавички.

⁹ Бугро, Адольф Вільям (1825–1905) — французький художник, видатний представник салонного академізму XIX ст.

¹⁰ Егретки — перо або інша подібна прикраса на жіночому капелюшку.

Міс Велланд, усе ще з букетом конвалій у руках, вже й сама готова була приєднатися до танцюючих пар, та затрималася на порозі. І хоча її обличчя здавалося трохи блідим, в очах іскрилося радісне хвилювання.

Галаслива, весела зграйка молоді обступила її — юнаки й дівчата тиснули руку, жартували, а місіс Велланд стояла оддалік і, здається, схвально усміхалася.

Арчер одразу зрозумів, що міс Велланд уже встигла розповісти гостям про свої заручини, а її мати з такої нагоди зараз намагається показати, яка вона збентежена, як і належить батькам нареченої.

Молодий чоловік якийсь час перечекав. Так, це було його бажання — якомога швидше сповістити про заручини всіх, проте він хотів, щоб це відбулося трохи інакше. Оголошувати про такі речі посеред галасу бальної зали означало позбавити цю звістку інтимності — обов'язковою для цієї радісної події. І хоча втіха Арчера була такою безмежно-глибокою, що подібні, не зовсім приємні, брижі на її гладіні були безсилі затьмарити його почуття, та все ж він не хотів би бачити на ній і найменшої хвильки.

Утішило його те, що й Мей Велланд, здається, поділяла це почуття. Вони зустрілися поглядами, і в її очах, сповнених благання, він прочитав: «Ти мусиш зрозуміти: ми робимо так, бо інакше не можна».

Арчеру одлягло від серця — адже вони знову думали і відчували однаково, але краще б усе це відбувалося з якогось іншого, більш урочистого приводу, ніж злочасний приїзд цієї Еллен Оленської.

Помітивши Арчера, гості, які допіру вилися навколо міс Велланд, розступилися, багатозначно усміхаючись, і Арчер, так само почувши вітання на свою адресу, підхопив наречену за талію й закружляв з нею посеред зали.

— Нарешті можна помовчати,— мовив він, з усмішкою вдивляючись у чисті, невинні очі коханої, і молода пара здалася на волю чарівливих хвиль «Блакитного Дунаю».

Дівчина промовчала. Її уст торкнулася легенька усмішка, але погляд блукав десь далеко і лишався й далі серйозним.

— Люба! — прошепотів Арчер, міцніше пригортаючи наречену до себе. Він раптом спіймав себе на думці, що перші години після заручин, навіть якщо провести їх серед натовпу в бальній залі, все ж містять у собі щось таємниче і священне. Зовсім скоро почнеться нове життя, у якому поруч з ним, Арчером, завжди буде сама довершеність — це дивовижне, чисте створіння, що випромінює доброту!

Музика змовкла, і молоді люди, які відтепер вважалися зарученою парою, залишили залу і попрямували до оранжереї. Сховавшись від сторонніх очей у тіні папоротей і камелій, Ньюланд ніжно торкнувся устами її пальців у тонкій рукавичці.

— Бачте, я зробила все так, як ви просили,— промовила вона.

— Так, я більше не міг чекати,— сказав Арчер, усміхнувшись. І додав: — Я тільки хотів, щоб про заручини оголосили не на балу.

— Я знаю,— дівчина звела на Арчера проникливі очі.— Але ж навіть і тут ми все одно тільки вдвох, ніби довкола нікого немає, правда?

— О, кохана, звичайно! — вигукнув молодий чоловік.

Яке щастя! Арчер більше не сумнівався — вона завжди зрозуміє його, завжди підтримає. Це відкриття наповнило його блаженством, і він з натхненням провадив:

— Найгірше те, що я хочу поцілувати вас, але не смію...

Сказавши так, він швидко окинув поглядом зимовий сад і, переконавшись, що ніхто їх не бачить, швидко пригорнув дівчину до себе й обережно поцілував її уста. Потім, ніби бажаючи пом'якшити зухвалість свого вчинку, повів Мей до бамбукової лави в оранжереї, що стояла не в такому відлюднім місці, і сів поруч. Висмикнувши з букета нареченої стеблинку конвалії, мовчки теревив її в руках.

Мей також мовчала. Здавалося, весь світ, мов залита літнім сонцем долина, стелиться їм зараз під ноги.

— Ви вже сказали кузині Еллен про наші заручини? — немов у півсні промовила дівчина.

Арчер одразу згадав: ні, він нічого не казав. Йому раптом стало бридко від самої думки, що мусить говорити про такі речі з малознайомою особою, до того ж, іноземкою.

— Ще ні. Просто... не трапилося слушної нагоди,— поспішно відказав він.

— Он як...— якось розчаровано протягнула Мей, а далі м'яко, але наполегливо, сказала: — Однак ви мусите це зробити, адже я так само нічого їй не сказала, і мені б не хотілося, щоб вона думала...

— Ну, звісно! Але мені здалося, було б краще, якби вона дізналася про заручини від вас.

Дівчина на мить замислилася.

— Справді, якби я зробила це раніше. Але якщо вже цього не сталося, саме ви повинні пояснити Еллен, що я просила вас повідомити її про заручини ще в Опері — до того, як ми збиралися оголосити це привселюдно. Адже вона може подумати, що я забула про неї. І хоча кузини доволі довго не було, але ж вона наша родичка. І ще й така... вразлива.

Арчер захопленим поглядом дивився на свою наречену.

— Люба моя, ви справжній ангел! Я скажу їй обов'язково.— Він скося глянув у бік переповненої зали.— Але я ще й досі не бачив графиню. Вона тут?

— Ні, кузина збиралася приїхати, але останньої миті чомусь передумала.

— Передумала їхати? — необережно перепитав юнак, не зумівши приховати свого подиву. «Та як вона взагалі наважилася думати про таке?»

— Авжеж, адже вона страх як любить танцювати,— простодушно відповіла дівчина.— Еллен раптом вирішила, що її сукня не пасує до обстановки балу, хоча нам вона дуже сподобалася. То ж тітонька відвезла її додому.

— Ну що ж...— з удаваною байдужістю мовив Арчер, приховуючи радість. Тверда рішучість нареченої ігнорувати «прикрі моменти» викликала в нього радісний захват. Вони з Мей — такі люди одного кола!

«Вона, як і я, чудово розуміє, чому її кузина вибрала дім, а не бал,— подумав юнак.— Але ж я за жодних обставин не смію навіть натякнути їй, що на репутації Еллен Оленської лежить якась темна тінь».

Проминувши жовту вітальню, де Бофорт ризикнув почепити «Любов усеперамагаючу» живописця Бугро (відверто скандальне ню), він помітив місіс Велланд із донькою — вони стояли при вході до бальної зали. Пари вже плавно пливли по паркету, підхоплені хвилями музики, тепле світло воскових свічок осявало мереживо вечірніх суконь, дівочі голівки, прикрашені скромними бутоньєрками з живих квітів, ефектні егретки та коштовні прикраси на зачісках молодих заміжніх дам, туго

накрохмалені, лискучі, мов мармурові, манишки кавалерів та їхні свіжі бальні рукавички.

Якщо все й відбувалося саме так, то за щільно зачиненими дверима, а в салон до гостей виходив гостинний, безжурний мільйонер, який міг байдужним тоном сказати: «Вам не здається, милі дами, що глоксинії моєї дружини просто чудові? Гадаю, квіти їй надсилають прямо з лондонського К'ю».

Королівські ботанічні сади К'ю було закладено в західній частині Лондона ще в XVII ст. Нині там найбільша у світі колекція живих рослин.

Бутро, Адольф Вільям (1825–1905) — французький художник, видатний представник салонного академізму XIX ст.

Егретки — перо або інша подібна прикраса на жіночому капелюшку.

Егретки — перо або інша подібна прикраса на жіночому капелюшку.

Глава 4

Наступний день після заручин, як і належало, присвятили візитам, адже цей ритуал був обов'язковим. Тож Ньюланд Арчер спочатку вирушив з матір'ю та сестрою до місіс Велланд, після чого він, місіс Велланд і Мей поїхали до старої місіс Менсон Мінготт — щоб їх благословила шановна голова роду.

Арчер завжди сприймав візити до місіс Менсон Мінготт як таку собі розвагу. Її будинок уже сам по собі нагадував музейний експонат, хоча й не такий давній, як деякі інші старовинні родинні особняки на Юніверсіті-плейс та в нижній частині П'ятої авеню: у тих якось похмуро-гармонічно поєднувалися заткані махровими трояндами килими і палісандрові консолі, арочні каміни з чорного мармуру і величезні засклені книжкові шафи з червоного дерева. Оскільки ж місіс Мінготт збудувала свій дім пізніше, то викинула геть громіздкі меблі часів своєї юності, створивши в ньому неймовірну мішанину із залишків спадщини предків та фривольних французьких гобеленів часів Другої імперії. Зазвичай вона бавила час, сидячи біля вікна вітальні на першому поверсі, звідки незворушно спостерігала за бурхливим потоком життя, який час від часу підкочувався до дверей її самотнього пристановища.

О ні, вона зовсім не бажала, щоб цей потік прискорював свій плин: тверда впевненість у собі зробила її також надзвичайно терплячою. Місіс Мінготт знала напевне: настане час — і похилені огорожі, каменоломні, брудні салуни, напівзруйновані теплиці в занедбаних городах і навіть пагорби, з яких тутешні кози споглядали тепер навколишній краєвид, безслідно зникнуть — їх витіснять такі самі, як її, а може, ще величніші палаци. Бруківку, якою нині торохтять старі омнібуси, замінить гладенький асфальт,— такий самий, як на паризьких вулицях. А наразі ті, кого вона бажала бачити, й так любісінько собі добиралися до місіс Мінготт, тож вона анітрохи не страждала від свого географічного усамітнення. Більш того: вона могла наповнити свій дім гостями так само легко, як і Бофорти, навіть

не завдаючи собі труда різноманітити звичне буденне меню бодай якоюсь новою стравою.

Власні тілеса місіс Мінготт, що набули до середини життя жінки велетенських розмірів, перетворили цю енергійну пампушечку з тендітними ступнями і точеними щиколотками на такий собі величний природний феномен. А втім, вона своїм звичаєм поставилася до цієї метаморфози по-філософськи: так само, як і до всіх інших своїх пригод. Зате нині, на старості літ, місіс Мінготт мала таки гідну винагороду: у дзеркалі вона бачила гладеньку, ясну, біло-рожеву шкіру свого мініатюрного моложавого личка, а на ньому — жодних ознак зморшок. Однак нижче багатоярусне підборіддя рясними фалдами спадало в запаморочливі глибини її неосяжних грудей, прикритих білосніжним мереживом,— його скріплювала брошка з мініатюрним портретом покійного містера Мінготта, а ще нижче хвилі чорного шовку переливалися через поруччя широкого, глибокого крісла і на хребтах тих хвиль, мов чайки, білили дві крихітні руки.

Тягар власного тіла вже давно не дозволяв місіс Менсон Мінготт спускатися й підніматися сходами, тому вона, як завжди,— не вагаючись, перенесла кімнати для прийомів нагору, а сама, зухвало порушивши місцеві уявлення про пристойність, розташувалася на першому поверсі. Тому, сидячи поруч із нею біля вікна вітальні, ви могли бачити в прорізі завжди відчинених дверей, облямованих жовтими штофовими порт'єрами, її спальню зі здоровенним присадкуватим ліжком, туалетний столик з легковажними мереживними фестончиками і дзеркало в золоченій рамі на стіні.

Гості місіс Мінготт дивувалися з цього «закордонного» розташування кімнат і захоплювалися ним. Воно нагадувало їм сцени з французьких романів, де, як відомо, навіть архітектура підохочує до такої аморальності, яку простодушному американцю годі й уявити. Саме в таких апартаментах мешкали гріхородниці-дами з нечестивого Старого Світу — ті, що мали коханців: усі кімнати було розташовано поряд на одному поверсі у надзвичайно тісному — за межами пристойності — сусідстві одна з одною.

Ньюланд Арчер часто мав собі таку розвагу: він подумки переносив до спальні місіс Мінготт фривольні сцени, про які вчитав у

французьких авторів, тим часом знаючи напевно: якби ця безстрашна жінка насправді потребувала коханця, то завела б його неодмінно.

Коли заручена пара з'явилася з візитом, графині Оленської, на щастя, не було у вітальні її бабусі. Місіс Мінготт сказала, що Еллен вирішила прогулятися, але така прогулянка — у полуденну спеку, коли, як правило, щось купують,— вже сама по собі видавалася неделікатністю з боку скомпрометованої жінки. А втім, її відсутність звільнила всіх від прикροї ніяковості навіть смутної тіні нещасливого минулого, яка могла б затьмарити піднесений настрій новоспечених наречених.

Візит, як і слід було сподіватися, виявився успішним. Що й казати, стара місіс Мінготт надзвичайно зраділа звістці про заручини (адже вся рідня вже давно передчувала такий розвиток подій і навіть схвалила його на сімейній раді), а ще їй страшенно сподобалася майстерно зроблена обручка нареченої — з величезним сапфіром, який утримували в гнізді зовсім невидимі лапки.

— Звичайно, ця новомодна оправа робить камінь значно ефектнішим на взір, але для ока, звиклого до старовинних прикрас, він видається якимсь голим,— зауважила місіс Велланд, скоса поглядаючи на майбутнього зятя.

— І чиє це тут око звикло до старовинних прикрас, га? Чи не на мене натяк, золотко? Бо особисто я обожнюю все нове! — мовила голова родини і піднесла обручку до своїх маленьких зірких оченят, що ніколи не знали окулярів.

— Надзвичайно гарно,— додала вона, повертаючи перстень Мей.— Просто розкішно. За часів моєї молодості достатньо було й камеї в перловій оправі. Але ж не персні красять руки, чи не так, дорогий містере Арчер? — і помахала своєю крихітною ручкою з гострими нігтиками і товстими складками жиру, що охоплювали зап'ястки, мов браслети зі слонової кістки.— З моєї руки якось робив зліпок один відомий скульптор у Римі. Вам також варто було б замовити в нього зліпок руки Мей, я впевнена, він з цим чудово впорається, цей Фарріджані. У Мей руки великі — від сучасного спорту суглоби розростаються вшир, але шкіра чудова — гладенька, біла...— І раптом спитала, гостро глянувши в обличчя Арчера і миттєво змінивши тему розмови: — То коли ж у нас весілля?

— Н-ну...— невпевнено почала місіс Велланд, а молодий чоловік, усміхнувшись нареченій, тим часом відказав:

— Якнайшвидше, а надто якщо ви підтримаєте мене в цьому, місіс Мінготт.

— Мамо, їм потрібен час, щоб... краще пізнати одне одного,— зауважила місіс Велланд, з усієї сили вдаючи належний у подібних випадках сумнів.

Стара матрона відразу ж обурилася:

— Пізнати одне одного? Що за нісенітниця! У Нью-Йорку і так усі знають одне одного, тож дозволь молодому чоловікові чинити на власний розсуд, не чекай, доки шампанське видихається. Нехай одружаться до початку Великого посту, бо щоразу взимку я чекаю, що мене от-от звалить пневмонія, а так хотілося б улаштувати весільний сніданок!

А далі вияви радості, зачудування і вдячності поступово перевели розмову в приємне напівжартівливе русло, аж раптом двері відчинилися і до кімнати увійшла графиня Оленська в хутряній накидці та капелюшку, а слідом за нею несподівано з'явився Джуліус Бофорт.

Поки кухні радісно вітали одна одну, місіс Мінготт простягла банкірові маленьку білу руку, що колись була за модель для великого скульптора, і вигукнула:

— О! Бофорт! Якої надзвичайної честі ми удостоїлися!

У неї була дивна манера звертатися до чоловіків на прізвище — очевидно, закордонна.

— Дякую. Я й сам не проти того, щоб бувати тут частіше,— недбалим тоном, самовпевнено відказав гість.— Але ж справи — вони вічно стають на заваді... А нині зустрів графиню Еллен на Медісонсквер, і вона люб'язно дозволила мені стати її супутником аж до вашого будинку.

— Сподіваюся, тепер, коли Еллен повернулася, в домі стане веселіше! — вигукнула місіс Мінготт, як завжди неперевершена у своїй безпосередності, чи то пак — безцеремонності.— Сідайте, сідайте, Бофорте,— припрошувала вона.— Присуньте ближче це жовте крісло і, якщо вже ви тут, то потіште мене свіжими плітками. Подейкують, ніби бал був чудовий, і, здається, цього разу ви запросили

на нього місіс Лемюел Стразерс? Я теж не від того, щоб побачити цю особу...

Захопившись розмовою, вона вже геть забула про родичів, які пішли до холу. Супроводжувати гостей узялася Еллен Оленська.

Стара місіс Мінготт завжди захоплювалася Джуліусом Бофортом — їх зближувало легке презирство, з яким вони обоє ставилися до світських умовностей. І зараз їй кортіло якомога швидше дізнатися, що змусило Бофорта уперше за довгий час запросити місіс Лемюел Стразерс, удову «Чоботарської Вакси Стразерса», яка рік тому повернулася з тривалої поїздки Європою, завершивши тим самим ритуал посвячення до тамтешнього вищого товариства. А зараз, щойно повернувшись до Нью-Йорка, ця пані енергійно заходилася його штурмувати, ніби вважала місцеве товариство неприступною фортецею.

— У всякому разі, якщо ви з Регіною її запросили, отже, все гаразд. До того ж, мені говорили, що вона все ще гарна на вроду, а наші сноби потребують свіжої крові і нового капіталу,— хижо всміхаючись, заявила матрона.

У передпокої, поки місіс Велланд і Мей надягали хутра, Арчер помітив, що графиня Оленська поглядає на нього, запитливо усміхаючись.

— Ви, звичайно, вже знаєте про нас із Мей,— розсміявся він збентежено.— Мей страшенно обурилася, що я не повідомив вас ще вчора в Опері. Авжеж, вона веліла мені неодмінно розповісти вам про заручини, але там було стільки народу... я просто не зміг, у цьому натовпі...

Усміх в очах графині Оленської згас, і тепер лишився тільки на її устах. Зараз вона здалася Арчеру набагато молодшою, вона так виразно нагадувала йому ту Еллен, яку він знав у дитинстві,— пустотливу дівчинку з копицею червоно-рудого волосся!

— Звісно, знаю. І дуже рада. Ви маєте рацію — в натовпі про такі речі говорити не варто.

Супутниці Арчера вже стояли на порозі, і Еллен подала йому руку на прощання.

— До побачення. Якось навідайтесь до мене,— промовила вона, все ще не відриваючи погляду від обличчя Арчера.

Поки екіпаж рухався П'ятою авеню, всю дорогу в ньому тільки й розмови було що за місіс Мінготт — її поважний вік, силу духу та дивні, своєрідні вчинки. Еллен Оленську ніхто не згадав жодним словом.

Утім, Арчер знав, про що зараз думає місіс Велланд: «Еллен припускається великої помилки, розгулюючи П'ятою авеню в товаристві Джуліуса Бофорта: мало не наступного дня після повернення, та ще й у час, коли на вулиці так людно...» Подумки він додав: «А ще їй слід було б знати, що чоловікові, який щойно оголосив про свої заручини, не слід гаяти час на візити до заміжніх дам. Хоча, здається, ті, з ким вона водилася, тільки цим і займаються».

І хоча молодий чоловік завжди пишався своїми космополітичними поглядами, зараз він тішився, що, дякувати Богові, живе в Нью-Йорку і незабаром матиме за дружину дівчину зі свого кола.

Глава 5

Увечері наступного дня містера Сіллертона Джексона було запрошено на обід до Арчерів.

Місіс Арчер була від природи жінкою сором'язливою, тож рідко бувала на людях, але завжди цікавилася всім, що діялося. А її давній приятель Сіллертон Джексон — той займався копітким вивченням справ і вчинків своїх друзів з терпінням колекціонера старожитностей і педантичністю справжнього натураліста. Треба сказати, що разом з містером Джексонем мешкала його сестра — міс Софі Джексон. А що міс Софі навперебій запрошували до себе всі, кого не встигав відвідати її надзвичайно популярний у товаристві брат, то вона своєю чергою приносила звідти уривки дрібних пліток, які й доповнювали картину, створювану братом.

І тому місіс Арчер щоразу, коли траплялася подія, про яку їй хотілося б знати все докладно, запрошувала містера Джексона на обід. Оскільки ж цієї честі мало хто сподоблявся, а місіс Арчер та її донька Джейні були чудовими слухачками, то містер Сіллертон Джексон не посилав до них сестру, і охоче приходив сам.

Звісно, якби він мав можливість диктувати свої умови, то вважав би за краще, щоб на цих обідах не було Ньюланда Арчера. І зовсім не тому, що вважав молодого чоловіка якимсь чужедушним — вони чудово ладнали в клубі. Просто старий пліткар іноді відчував дещо скептичне ставлення Ньюланда до його небилиць, тим часом як дами ніколи не мали жодних сумнівів у їх правдивості і завжди були готові слухали його до самозабуття.

А ще (задля цілковитої гармонії) містер Джексон волів би попросити місіс Арчер, щоб страви на її обідах були бодай трохи ліпшими. Та навряд чи це було б за можливе: світський Нью-Йорк уже дуже давно поділився на дві фундаментальні групи — до однієї входили Мінготти, Менсони та весь їхній клан, — їхні інтереси обмежувались їжею, одягом та грішми, а до другої — родини Арчерів, Ньюландів та Вандерлейденів: ці свій вільний час воліли присвячувати мандрівкам,

вишуканій садовій архітектурі, красному письменству та, навпаки, не вбачали втіхи в примітивних формах задоволення своїх потреб.

Та нічого не вдієш — неможливо мати все одразу. Похід до Лавелл Мінготт обіцяв гарантовану насолоду від ніжної смаженої качки, черепахового супу і вистояних вин, зате в Аделіни Арчер можна було поговорити про альпійські краєвиди та «Мармурового фавна» за келихом непоганої мадери. Тому, отримавши чергове дружнє запрошення від місіс Арчер, містер Джексон, як людина досвідчена, говорив сестрі: «Минулого разу, як я пообідав у Лавелл Мінготт, то мав напад подагри. Гадаю, дієта Аделіни тепер піде мені на користь».

Місіс Арчер, яка давно овдовіла, мешкала разом з дітьми — сином та донькою — на Західній Двадцять восьмій вулиці. Горішній поверх особняка віддали Ньюланду, а жіноцтво тіснилося в невеликих кімнатах першого поверху. Разом вони почувалися цілком комфортно: вирощували тропічні папороті, плели макраме, гаптували полотно шерстю, колекціонували глазуровану кераміку часів Війни за незалежність, передплачували журнал «Добре слово»

та обожнювали романи Уїди¹¹, просякнуті італійською атмосферою.

¹¹ Уїда (1839–1908) — псевдонім англійської письменниці Марії Луїзи де ла Раме, авторки авантюрно-сентиментальних романів з життя англійської та італійської аристократії.

Крім того, місіс і міс Арчер вважали себе великими поціновувачками природи та краєвидів. Головним чином краєвидами вони й цікавилися, буваючи (не надто часто) в Європі. Архітектура ж та живопис уважалися, на їхню думку, предметами захоплення чоловіків, надто високоосвічених.

Місіс Арчер була з роду Ньюландів, і обидві вони — мати й донька, схожі між собою, мов сестри, були, як про них усі казали, «типovими Ньюландами»: високі, бліді, обидві — з дещо задовгими носами, трохи похилими плечима, люб'язною усмішкою і тими ледь змарнілими ніжними рисами, які зазвичай можна бачити у дам з портретів пензля Джошуа Рейнолдса¹². Можна було б уважати їхню зовнішню схожість цілковитою, якби не огрядність, яка з віком наздоганяє багатьох: на жаль, місіс Арчер змушена була розточувати свої чорні парчеві сукні. Брунатні ж та бузкові убрання міс Арчер, яка лишалася старою дівою, з часом ставали все просторішими для її фігури.

¹² Рейнолдс, Джошуа (1723–1792) — англійський художник-портретист, автор історичних

полотен, засновник і президент Королівської академії в Лондоні (1768).

Проте внутрішня схожість між матір'ю і донькою була зовсім не така велика, і Ньюланд це чудово знав. Вони вже багато років жили разом, що визначило їхній словниковий запас — він був однаковісіньким, а також звичку починати будь-яку фразу словами «Мама вважає» або «Джейні вважає», хоча насправді кожна з них усього лиш висловлювала власну думку. Різницю їх тільки те, що місіс Арчер через свою байдужу приземленість зважала лише на загальновизнані факти, Джейні, навпаки, мала вдачу чуттєву, тож романтичні фантазії іноді бурхливо вихлюпувалися з глибин її душі.

Обожнюючи одна одну, мати і донька водночас благоговіли перед сином і братом. Арчер своєю чергою ніжно любив обох, іноді відчуваючи докори сумління і ніяковість — через їхнє надмірне, як він уважав, захоплення його персоною. Хоча іноді він думав, що це не так уже й погано, коли чоловіка шанують у його власному домі, але зараз же природжене почуття гумору протверезувало Арчера: він розумів, що насправді не вартий того, щоб так сліпо його обожнювали.

Того дня, про який ідеться, він не мав жодних сумнівів у тому, що містеру Сіллертону Джексону більше б сподобалося, аби Арчера не було поруч з ним за столом, утім, мав особливу причину не потурати цьому його бажанню.

Певно, старий пліткар був не від того, щоб усмак потеревенити про Еллен Оленську, а місіс Арчер і Джейні вже нетерпеливляться почути його балаканину. Але тепер, коли всім стало відомо про намір Ньюланда поріднитися з кланом Мінґоттів, при ньому всі троє напевно почуватимуться скуто, тож молодому чоловікові було цікаво — як вони викрутяться з цієї халепи.

Спочатку розмова почалася манівцями — спершу заговорили про місіс Лемюел Стразерс.

— Шкода, що Бофорти її запросили,— обережно зауважила місіс Арчер.— Хоча... Регіна завжди чинить так, як накаже чоловік, а от сам Бофорт...

— О, Бофорт геть глухий до деяких нюансів,— зараз-таки відказав містер Джексон, підозріло розглядаючи смаженого оселедця і вже в тисячний раз дивуючись: навіщо куховарка місіс Арчер постійно перетворює його на якесь вугілля.

— Цілком згодна з вами. Цей Бофорт просто вульгарний,— сказала місіс Арчер.— Мій дідусь Ньюланд завжди наказував мамі: «Роби що хочеш, але й думати не смій про те, щоб цей хлопець, Бофорт, бодай коли-небудь познайомився з нашими дівчатками». Щоправда, його знайомство зі справжніми джентльменами, у тому числі в Англії, таки пішло йому на користь. А проте, вся його історія така таємнича...

Поглянувши на Джейні, вона примовкла. Їм обом — матері й доньці — вже давно було добре відомо все, що стосувалося Бофорта, але на людях місіс Арчер усе ще вдавала, ніби така розмова — не про дівочі вушка.

— Але ця... місіс Стразерс,— вела вона далі.— Що ви можете сказати про неї, Сілертоне? Звідкіль вона?

— З копалень. Точніше сказати, з дешевого салуну неподалік од входу до шахти. Кажуть, об'їздила всю Нову Англію з ярмарковим балаганом «Оживаючі воскові фігури», доки поліція не поклала цьому край. Потім, подекують, вона жила...— Тепер уже містер Джексон поглянув на Джейні — очі в неї вже потроху починали лізти на лоба. Виявляється, її знання про минуле місіс Стразерс мають чималі прогалини!

— Потім...— Містер Джексон все ж спромігся на слово (Арчер помітив здивування у його очах: як могло статися, що досі ніхто не пояснив дворецькому,— огірки в жодному разі не ріжуть сталевим ножем!).— А потім з'явився цей Лемюел Стразерс. Здається, його торговий агент використав цю...

дівицю для реклами чоботарської вакци, адже волосся в неї таке чорне, аж вилискує, в такому, знаєте, єгипетському стилі. І хоч як там було, але зрештою він одружився з нею.

Оте «зрештою» таїло цілий океан натяків, причому кожне слово мовленої фрази вже саме по собі пролунало надзвичайно промовисто.

— Можливо, що й так,— байдуже зауважила місіс Арчер,— але зараз такі часи, що... скажімо, все це вже не має жодного значення.

Насправді для обох дам розмова про місіс Стразерс була не надто цікавою. Ще б пак, адже зараз на перше місце вийшла значно свіжіша і надзвичайно захоплююча тема — графині Еллен Оленської! Тож і саме ім'я місіс Стразерс за столом було згадано лише для того, щоб тепер

мати можливість плавно перевести розмову на новий об'єкт і, зрештою, спитати:

— А ця нова Ньюландова кухня, що недавно об'явилася, графиня Оленська? Вона теж була на балу?

Вона вимовила синове ім'я з ледь помітним сарказмом. Утім, Арчера це не здивувало. Взагалі місіс Арчер, яка рідко захоплювалася вчинками інших людей, нині врешті-решт була цілком задоволена заручинами Ньюланда. Вона навіть жодного разу й словом не прохопилася про ту бридку історію з місіс Рашворт, що, як гадав Ньюланд, назавжди лишила по собі трагічний слід у його серці. Проте в усьому Нью-Йорку не було партії кращої, ніж Мей Велланд, з якого боку на це не подивись. Саме такого шлюбу гідний її Ньюланд, уважала місіс Арчер. Але ж молоді люди нині такі необачні і недалекоглядні, а деякі жінки такі облудні, що не гребують нічим задля досягнення своєї мети... Одне слово, її синові дивом удалося так щасливо кинути якір у бездоганно тихій родинній гавані.

Приблизно такі почуття хвилювали місіс Арчер, і її син чудово про них знав. Як знав і про те, що його мати наразі стривожена. І цю її тривогу спричинив не сам факт, що про заручини було оголошено (сказати б, передчасно), а причини, які викликали таку поспішність. Тому син і лишився сьогодні вдома. «Мені подобається, як ці Мінґотти розпинаються одне за одного, але чому заручини Ньюланда мають бодай у чомусь залежати від приїздів чи від'їздів якоїсь там Оленської?» — бурчала місіс Арчер наодинці з донькою.

Під час візиту до місіс Велланд місіс Арчер поводитися чудово — щодо бездоганності манер вона взагалі не мала собі рівних. Але Ньюланд знав (і його наречена, можливо, також здогадалася про це), що його мати і сестра Джейні нервували, очікуючи появи пані Оленської. Коли ж вони всі разом нарешті покинули будинок Велландів, місіс Арчер дозволила собі зауважити:

— Я така вдячна Августі Велланд, що вона прийняла нас сама.

Арчер був зворушений переживаннями матері, тим паче, він і сам уважав, що Мінґотти зайшли занадто далеко. Але неписані правила їхньої родини забороняли матері й синові навіть натяк на те, що було у них на думці, тому він просто сказав:

— Після заручин завжди влаштовують цілу низку родинних прийомів, тож чим швидше ми їх відбудемо, тим ліпше буде для нас.

Почувши ці його слова, місіс Арчер лише міцно стулила губи під мереживною вуаллю свого сірого оксамитового капелюшка, який оздоблювало матово-зелене виноградне гроно.

Він зрозумів, що її помста — цілком, на його думку, справедлива — полягатиме в тому, щоб «нацькувати» нині ввечері містера Джексона на графиню Оленську. І тепер йому, Ньюланду, як майбутньому членові клану Мінґоттів, який чесно виконав перед цим кланом свій обов'язок, буде цікаво послухати, що скажуть про згадану леді, так би мовити, у родинному колі. Хоча, сказати по правді, ця тема йому вже добряче набила оскому.

Містер Джексон поклав собі на тарілку шматочок уже охололого м'яса, яким обносив усіх за столом дворецький з таким само похмурим, як і в нього самого, виразом обличчя, далі, поморщившись, відмовився від грибного соусу. Вигляд у Сіллертоні Джексона при цьому був зажурений і голодний, і Арчер подумав, що старий тепер уже напевно доповнить свій обід «десертом» з Еллен Оленською.

Нарешті містер Джексон відкинувся на спинку стільця і звернув погляд на освітлені свічками портрети Арчерів, Ньюландів та Вандерлейденів, що висіли на стінах у темних рамах.

— Ваш дідусь Арчер, мій милий Ньюланде, таки добряче любив попоїсти! — сказав він голосно, киваючи на портрет дорідного широкоплечого чолов'яги в синьому сюртуку та шовковій шийній хустці (художник намалював його на тлі заміського будинку з білими колонами).— Це ж треба... Цікаво, якої б він був думки про всі ці шлюби з іноземцями?..

Місіс Арчер пустила повз вуха натяк на гастрономічні пристрасті своїх предків, а містер Джексон, зважуючи кожне слово, повернувся до попередньої теми розмови:

— Ні, на балу її не було.

— Он як...— пробурмотіла місіс Арчер тим тоном, який мав би означати: «Принаймні, бодай про пристойність згадала».

— Можливо, Бофорти з нею просто не знайомі,— злязика Джейні сказала це з властивим їй простосердим лукавством.

Містер Джексон ледь помітно мовчки глитнув, немов смакуючи невидиму мадеру.

— Можливо, місіс Бофорт справді не знайома з Еллен, чого жодним чином не можна сказати про самого Бофорта. Сьогодні вдень їх бачили разом, коли вони прогулювалися П'ятою авеню на очах усього Нью-Йорка.

— Боже правий!..— простогнала місіс Арчер, очевидно, зрозумівши всю марноту спроб бодай пояснити вчинки цих іноземців.

— Цікаво, вдень вона носить капор чи круглий капелюшок з крисами? — задумливо мовила Джейні.— Я знаю, що в Опері на ній була темно-синя оксамитова сукня, зовсім проста і пряма, мов нічна сорочка.

— Джейні! — обурено вигукнула мати, але міс Арчер, хоча й спаленіла, але зухвалий вираз не зник з її обличчя.

— У будь-якому разі, вона згадала про пристойність і не поїхала на бал,— сказала місіс Арчер.

Тепер її син був не згодний з нею, тому заперечив:

— Гадаю, річ не в тім, що вона поставилася до ситуації з розумінням. Мей сказала мені, що кузина збиралася їхати, але потім вирішила, що її сукня недостатньо ошатна.

Місіс Арчер усміхнулася: синові слова лише potwierдили її припущення.

— Бідолашка Еллен,— зауважила вона, і співчутливо додала: — Ми мусимо пам'ятати про те ексцентричне виховання, яке дала їй Медора Менсон. Чого, власне, можна чекати від дівчини, яка з'явилася на своєму першому балу в чорній атласній сукні?

— Справді? Я геть забув, яка вона була в цьому убранні! — жваво відгукнувся містер Джексон і теж додав: — Бідолашна дівчинка...

Він мовив це тоном людини, якій солодко згадувати минуле, і в той же час переконаної, що вже тоді в ньому були помітні певні лиховісні ознаки.

— Дивно, що вона зберегла це неблагородне, грубе ім'я — Еллен,— утрутилася Джейні.— На її місці я змінила б його на Елейн.

Вона окинула поглядом товариство за столом, щоб з'ясувати, яке враження справили на присутніх її слова.

— Чому Елейн? — засміявся її брат.

— Ну, не знаю... Звучить якось більш... по-польськи,— зашарівшись, відповіла Джейні.

— Елейн ріже слух, а вона навряд щоб хотіла привертати до себе увагу,— стримано сказала місіс Арчер.

— А чом би й ні? — втрутився Ньюланд, якого несподівано охопило бажання устряти в суперечку.— Чому не привернути до себе увагу, якщо їй цього хочеться? Чи вона мусить постійно знічуватися, начебто заплямувала себе? Певна річ, для всіх вона «бідолашка Еллен», бо собі на лихо невдало вийшла заміж. Але ж це не привід, щоб тепер постійно триматися в тіні, ніби якась злочинниця.

— Як я розумію,— задумливо мовив містер Джексон,— Мінґотти мають намір дотримуватися саме такої лінії.

Молодий чоловік спаленів.

— Я не потребую будь-чиїх підказок, якщо ви це маєте на увазі, сер. Пані Оленська не була щасливою в шлюбі, але це не означає, що всі мусять від неї відцуратися.

— Ходять чутки...— почав містер Джексон, знову скоса поглянувши на Джейні.

— Так, я знаю,— підхопив Арчер.— Про якогось секретаря. Нема чого обурюватися, мамо, Джейні вже доросла дівчинка... Навколо тільки й розмов, що цей секретар допоміг Еллен утекти від негідника-чоловіка, який поведився з нею, немов з бранкою. Що тут, зрештою, такого? Гадаю, будь-хто з нас учинив би так само!

Містер Джексон прорік через плече, звертаючись до дворецького, у якого вираз скорботи, здавалося, застиг на обличчі: «Либонь... он той соус... тільки зовсім трішки»,— а щойно соус опинився в його тарілці, провадив:

— Мені сказали, вона підшукує будинок. Значить, збирається оселитися тут надовго.

— А я чула, що вона збирається розлучитися,— набравшись духу, й собі докинула Джейні.

— Маю надію, що вона так і зробить! — вигукнув Арчер.

Ці його слова бомбою розірвалися у мирній атмосфері їдальні.

Місіс Арчер якось особливо підняла вгору свої тонкі брови, що означало: «Тут же дворецький!», і молодий чоловік, схаменувшись (адже обговорювати такі інтимні речі у присутності прислуги

суперечило правилам доброго тону), поспішив перейти до подробиць свого візиту до старої місіс Мінготт.

Щойно по обіді, за усталеним здавна звичаєм, місіс Арчер і Джейні прошелестіли своїми шовками нагору — до вітальні.

Там обидві жінки посідали навпроти за робочим палісандровим столиком, під яким була корзина з нитками та іншим начинням до рукоділля, обгорнута зеленим шовком, і заходилися з двох боків гаптувати польовими квітами гобелен: уже зовсім скоро він прикрашатиме у вітальні «запасний» стілець — для юної місіс Ньюланд Арчер.

І доки у вітальні діявся цей незмінний ритуал, Арчер усадив містера Джексона в крісло біля каміна в «готичній бібліотеці» і дав йому сигару.

Містер Джексон задоволено вмоствився в кріслі, смачно розкурив сигару — її якість не викликала сумнівів, адже сигари купував Ньюланд. Далі, простягнувши худі ноги якнайближче до вогню, старий проказав:

— Отже, ви вважаєте, мій хлопчику, що секретар графа всього-навсього допоміг їй утекти від чоловіка? Але вам варто було б знати, що цей процес трохи затягнувся — наступного року він усе ще, так би мовити, допомагав їй. Їх бачили в Лозанні. Вони жили там разом.

Ньюланд почервонів.

— Жили разом? Ну то й що? Хто сміє випікати їй очі минулим? Я вже по саму зав'язку ситий нашим американським лицемірством, яке готове поховати живцем молоду жінку — і лише через те, що її чоловік, бачте, віддає перевагу блудницям.

Він замовк, сердито відвернувся, пихкаючи сигарою, а далі промовив:

— Жінки мають таке саме право бути вільними, як і ми!

Тієї миті Арчер почувався так, ніби зробив сенсаційне відкриття, а що був роздратований, то не зміг повною мірою усвідомити, яке значення та наслідки воно матиме для нього.

Містер Джексон пересунув свої шишкуваті ступні ближче до вогню і глузливо присвиснув.

— Що ж,— мовив він,— либонь, граф Оленський цілком поділяє ваші погляди. Адже він, наскільки мені відомо, досі ще й пальцем не

ворухнув, аби повернути свою дружину.

Місіс Арчер, яка давно овдовіла, мешкала разом з дітьми — сином та донькою — на Західній Двадцять восьмій вулиці. Горішній поверх особняка віддали Ньюланду, а жіноцтво тіснилося в невеликих кімнатах першого поверху. Разом вони почувалися цілком комфортно: вирощували тропічні папороті, плели макраме, гаптували полотно шерстю, колекціонували глазуровану кераміку часів Війни за незалежність, передплачували журнал «Добре слово» та обожнювали романи Уїди, просякнуті італійською атмосферою.

Уїда (1839–1908) — псевдонім англійської письменниці Марії Луїзи де ла Раме, авторки авантюрно-сентиментальних романів з життя англійської та італійської аристократії.

Рейнолдс, Джошуа (1723–1792) — англійський художник-портретист, автор історичних полотен, засновник і президент Королівської академії в Лондоні (1768).

Місіс Арчер була з роду Ньюландів, і обидві вони — мати й донька, схожі між собою, мов сестри, були, як про них усі казали, «типовими Ньюландами»: високі, бліді, обидві — з дещо задовгими носами, трохи похилими плечима, люб'язною усмішкою і тими ледь змарнілими ніжними рисами, які зазвичай можна бачити у дам з портретів пензля Джошуа Рейнолдса. Можна було б уважати їхню зовнішню схожість цілковитою, якби не огрядність, яка з віком наздоганяє багатьох: на жаль, місіс Арчер змушена була розточувати свої чорні парчеві сукні. Брунатні ж та бузкові убрання міс Арчер, яка лишалася старою дивою, з часом ставали все просторішими для її фігури.

Глава 6

Того ж вечора, по тому, як містер Джексон поїхав, а дами пішли до своєї спальні, драпірованої ситцем, Ньюланд Арчер піднявся у свій кабінет. Чиясь дбайлива незрима рука, як завжди, розпалила вогонь у каміні та прикрутила гніт у лампі — від цього кімната з нескінченними рядами книг на полицях, бронзовими статуетками фехтувальників на камінній полиці та численними копіями знаменитих картин здавалася по-домашньому затишною.

У глибокій задумі Арчер опустився в крісло коло каміна. Його погляд спинився на портреті-світлині Мей Велланд, який вона подарувала йому, коли їхній роман тільки-но починався. Тепер цей знімок витіснив з його столу решту інших. З новим для себе почуттям безмежного благоговіння він дивився на її ясне, високе чоло, серйозні очі, ніжний вигин усміхнених уст... Він мусить стати духовним наставником цієї юної істоти! Ця дівчина була цілковитим породженням того товариства, до якого він і сам належав і в яке вірив, але в той же час геть нічого не відала — і покладала великі сподівання. Насамперед — на нього.

Якесь невиразне передчуття охопило його. Вже не вперше він подумав, що шлюб — далєбі не та уявна тиха гавань, про яку він звик чути, радше, подорож незвіданими морями.

Історія графині Оленської похитнула його колишні переконання, і тепер у його голову западали досить небезпечні думки. Його власні слова: «Жінки мають таке саме право бути вільними, як і ми»! — зачіпали ту дразливу тему, про яку в його колі заведено було мовчати: так, ніби її не існувало. «Порядним жінкам», хоч би як з ними поводитися, ніколи б не спало на думку вимагати подібного права. Тільки великодушні чоловіки, такі, як і сам Арчер, у палу суперечки могли великодушно «подарувати» їм цю свободу. Але така щедрість — на словах — насправді була всього лиш маскуванням для запорошеної павутини допотопних умовностей, що змушували людей і далі коритися давно віджилим правилам.

Отже, Арчер усе ж виступив на захист кузини своєї нареченої, за провину якої,— якби раптом на її місці опинилася Мей — він, безумовно, мав би повне право обрушити на неї всю страшну силу «праведного» гніву церкви і держави. Звісно, ця дилема була суто гіпотетичною. Адже він не якийсь там собі ляшок-аристократ, тож немає сенсу й гадати, щоб він зробив на його місці.

Проте Ньюланд Арчер мав палку уяву і невдовзі дійшов висновку, що його зв'язок з Мей міг стати нестерпним і через далеко менш істотні причини. Адже що, по суті, вони знають одне про одного, якщо він мусить приховувати своє минуле, як і будь-який «пристойний» молодий чоловік, а вона, як дівчина на відданні, взагалі зобов'язана не мати жодного минулого, яке слід було б приховувати? А раптом з якоїсь делікатної причини вони надокучать одне одному, втратять взаєморозуміння і далі лише дратуватимуть одне одного?

Арчер почав подумки перебирати родини всіх своїх друзів — ті, що вважалися щасливими, і не знайшов жодної, хоча б віддалено схожої на той ідеал пристрасної, ніжної дружби, яким уявлявся йому майбутній шлюб із Мей Велланд. І раптом зрозумів, що такий шлюб, про який він мріяв, вимагатиме від Мей досвідченості й поступливості у стосунках, свободи суджень і широти думки — усього того, що родина разом з вихователями досі так ретельно виполювали з її душі.

Мимоволі він із жахом уявив, що і його майбутній шлюб може стати таким самим, як і більшість інших. Тобто нудним, безглуздим об'єднанням матеріальних і світських інтересів. Подібне партнерство можливе лише завдяки невіданню однієї сторони і лицемірству другої. О, Арчеру був добре відомий приклад такого шлюбу! Лоуренс Леффертс, один з тих, хто задавав тон і був прикладом для інших у питаннях «доброго смаку»,— досяг, здається, в цьому ідеалу: він так вишколив свою дружину, що навіть саме у розпалі його чергової інтрижки з іншою заміжньою дамою бідолашна лиш усміхалася, белькочучи: «Ох, Лоуренс такий... непохибний, ну просто втілення виняткової чесноти!» І завше обурено червоніла, коли хтось у її присутності згадував про Джуліуса Бофорта: мовляв, той (що з нього візьмеш — «іноземець», ще й сумнівного походження) має «побічну сім'ю».

«Але ж він, Арчер, не такий дурень, як Ларрі Леффертс, та й Мей зовсім не така наївна, як Гертруда Леффертс»,— намагався переконати себе молодий чоловік, та зрештою мусив визнати: різниця тільки в розумових здібностях, що не міняє самої суті справи. Насправді ж усі вони живуть у такому собі світі ієрогліфів, де ніхто не говорить, не діє і навіть не думає по-справжньому, а речі — усього лишень набір умовних знаків. І та ж місіс Велланд, яка чудово зрозуміла, чому Арчер наполіг на оголошенні про заручини з її донькою на балу у Бофортів, бо давно чекала цього кроку. Однак їй для чогось було конче потрібно вдавати, ніби вона зовсім не бажає цього, а всього лиш відступає перед його домаганнями.

Та головною загадкою для нього залишалася дівчина — центр, навколо якого оберталася уся ця складна система брехні й містифікацій. Авжеж, вона була щирою — але тільки тому, що їй нічого було приховувати, певною себе — адже не могла знати, які життєві незгоди на неї чигають, і тепер — не навчена, не готова ні до чого — мала несподівано, буквально за одну ніч, зануритися в саму гущу того життя, для якого вигадано унікальне означення: «реальне», чи то пак, «прозаїчне».

Молодий чоловік був закоханий по-справжньому, та не почував у собі того, що називають нестримною пристрастю. Його чарувала дивовижна врода нареченої, він захоплювався її вправністю наїзниць, грацією і спритністю в іграх — здавалося, всі її рухи так і світяться здоров'ям, юністю... Зворушував її стриманий інтерес до книг, які вона читала під його керівництвом, ідей, які вони разом обговорювали. Мей була відкритою, відданою і сміливою, мала почуття гумору — його жарти завжди викликали у неї щирий сміх, а ще Арчер гадав, що десь глибоко в чистій душі дівчини неодмінно мають бути інші почуття,— поки що приспані, але які так приємно буде збудити...

Однак, намагаючись зазирнути в глибини її серця, молодий чоловік спинився перед дивним фактом. Адже, якщо розважити справедливо, уся ця відвертість і невинність — не що інше, як штучно створений продукт. Справжня, жива людська натура ніколи не буває аж такою відвертою і невинною, вона складається з крутійства й брехні, породжених інстинктом самозбереження. Тому ця штучна чистота, так вправно виплекана матусями, тітоньками, бабусями і прабабусями (які,

очевидно, всі були в змові), гнітила його. Здається, на їхню думку, його бажання і право володаря зводилося до того, щоб зруйнувати цю ангельську чистоту, ніби статую, виліплена з первозданного снігу.

Ці роздуми (до речі, властиві багатьом молодим людям напередодні весілля) були цілком банальні, утім, у них і сліду не було якоїсь самозневаги чи гризот сумління. Ньюланд Арчер і в гадці собі не мав розкаюватися в тому, що не може запропонувати своїй нареченій замість її бездоганної чистоти такі ж непорочно чисті сторінки свого життя. Якби і його виховали в такому ж дусі, як Мей, їм обом довелося би ходити манівцями по життю, ніби тим героям казки про дітей, що заблукали в лісі. Більш того — хоч як він старався, але не міг знайти бодай найменшої причини (якщо не брати до уваги його власний чоловічий гонор), з якої його наречена не могла б бути такою само вільною у здобутті свого життєвого досвіду, як і він.

Арчер так чи інак мав би клопотатися всіма цими питаннями і сумнівами, але нині відчував, що надто вже вони невідчепні та настирливі. А ще ці думки якимсь чином були дотичні до графині Оленської, яка в такий неслухний час з'явилася на небосхилі. Це ж через неї в урочисту мить оголошення про заручини з Мей, коли його серце сповнювали найчистіші, найщиріші почуття і помисли, він раптом мимоволі опинився у самому вирі скандальних пліток і супутніх їм проблем.

— Дідько б її взяв, цю Еллен Оленську! — буркнув він спересердя, розворушив жарини, що жевріли в каміні, і почав роздягатися.

Арчер не міг зрозуміти, якого біса її доля повинна мати хоча б найменше відношення до його власного життя, але несподівано в нього виникло — поки що невиразне — розуміння того, що у зв'язку з цими заручинами він узяв на себе досить непевні зобов'язання.

Грім ударив уже за кілька днів.

Мінґотти розіслали запрошення на так званий «парадний обід» — це передбачало як мінімум трьох додаткових лакеїв, що прислужуватимуть за столом, подвійну перемену кожної страви та римський пунш у перерві. Але запрошення ці, витримані в традиціях американської гостинності, згідно з якими належало приймати іноземців, ніби яких коронованих осіб, починалися словами: «На честь графині Оленської».

Гостей добирали так сміливо і розважно, що утаємничені зараз же уздріли в цьому залізну руку Катерини Великої. Крім таких знаних родин, як Селфрідж Меррі, яких здавна запрошували завжди і скрізь, Бофортів, що вважалися майже ріднею, та містера Сіллертона Джексона з його сестрицею Софі, було покликано кількох модних, але бездоганих і, до того ж, впливових молодих пар. Серед них — Лоуренс Леффертс із дружиною, чарівна вдова місіс Леффертс Рашворт, подружжя Торлі, Чіверс та молодий Моріс Даґонет з дружиною — уродженою Вандерлейден. Компанія підбралася якнайкраща: адже всі учасники належали до вузького кола, здруженого нескінченними спільними розвагами протягом усього довгого нью-йоркського сезону.

Та через сорок вісім годин сталося неймовірне. Запрошення Мінґоттів відхилили всі, крім Бофорта і старого містера Джексона з сестрою. Ця демонстративна образа посилювалася ще й тим, що від запрошення відмовилися навіть Чіверси, а вони ж самі були з мінґоттівського клану. У записках-відповідях їхні автори усі як один сухо одписали про свій жаль із приводу того, що не зможуть приїхати, але жоден хоча б для годиться не обтяжив себе поясненням причини.

На той час нью-йоркське товариство було таке нечисленне й обмежене у своїх можливостях, що кожен, хто мав до нього відношення, включно з власниками найманих карет і кебів, дворецькими і кухарями, точно знав, у кого і коли вечір зайнятий чи вільний. Тому всі, хто дістав запрошення від місіс Лавелл Мінґотт, змогли чітко і твердо заявити про своє категоричне небажання зустрітися з графінею Оленською.

Мінґотти не сподівалися на такий підступний удар, але зустріли його, як завше, стійко. Місіс Лавелл Мінґотт розповіла про те, що сталося, місіс Велланд, та, своєю чергою, поскаржилася Ньюланду Арчеру, а він з обуренням переказав почуте матері.

Місіс Арчер після нетривалої внутрішньої боротьби та кількох спроб стримати синівський гнів, а далі за його наполяганням, намагаючись зовні бути спокійною, вдягла свій сірий оксамитовий капелюшок і заявила: «А з'їжджу-но я до Луїзи Вандерлейден».

Нью-Йорк за часів Ньюланда Арчера нагадував невелику, вельми слизьку піраміду, на гранях якої годі було знайти бодай найменшу

шпарку чи якусь зачіпку, аби можна було піднятися вгору. Її непохитну основу складали ті, кого місіс Арчер називала «простолюддя». Це були гідні, респектабельні родини, які здебільшого нічим не вирізнялися,— усі ці Спайсери, Леффертси або Джексо́ни. Всі вони змогли піднятися на вищій щабель у суспільстві лише завдяки вдалим («правильним») шлюбам.

Над цим численним шаром основи (утім, досить заможним) розташовувався наступний, що різко звужувався догори. Він складався з представників добре згуртованої, впливової групи, до якої входили Мінготти, Ньюланди, Чіверси та Менсони. Дехто вважав, що ці імениті, впливові родини — це і є справжня вершина піраміди, та самі вони розуміли, що насправді претендувати на таке високе становище — право дуже небагатьох.

— Облиште! Годі вже переповідати мені всю цю газетну балаканину про так звану нью-йоркську аристократію,— іноді говорила своїм дітям місіс Арчер.— Якщо вона й існує, то і Мінготтам, і Менсонам до неї так само далеко, як і Ньюландам з Чіверсами. Свого часу наші діди й прадіди, які були звичайними англійськими чи голландськими купцями, рушили до британських колоній у погоні за наживою, а застрягли тут тому, що їм усміхнулась удача, ото й усе. Щоправда, один з ваших прадідів підписав Декларацію Незалежності, другий був генералом у штабі Вашингтона і зажив собі слави у битві під Саратоґою. Цим можна пишатися, але до чого тут титули і знатність? Нью-Йорк завжди був діловим і торговим містом, тож у ньому годі знайти бодай дві-три родини, які б мали справді аристократичне походження.

Місіс Арчер, її син і донька, як і решта мешканців Нью-Йорка, добре знали, хто саме належить до цього вибраного товариства. А були це Даґонети з Вашингтон-сквер, що вели родовід зі старовинного англійського дворянського роду й доводилися родичами Піттам та Фоксам; Леннінґи, котрі поріднилися з нащадками графа де Ґрасса і, нарешті, Вандерлейдени — прямі нащадки першого голландського губернатора Манґеттена, які зріднилися з французькою та англійською аристократією ще задовго до Війни за незалежність.

Із представників родини Леннінґів нині залишилося всього двоє — дві старенькі міс Леннінґ, утім, ще доволі жваві. Вони весело

доживали свого віку серед спогадів, родинних портретів та чіппендейлівських¹³ меблів. Досить численний клан Даґонетів мав родинні зв'язки з кращими родинами Філадельфії та Балтімора, тоді як Вандерлейдени, які височили над усіма, ніби розчинилися в якомусь неземному смерковому світлі, на тлі якого вирізнялися лише дві постаті — містер та місіс Вандерлейден.

¹³ Меблі з майстерень Томаса Чіппендейла (1718–1779) — видатного представника англійського меблевого мистецтва. Виготовлені з червоного дерева, вони вирізнялися зручністю, простотою форм і надзвичайною вишуканістю ліній.

Місіс Генрі Вандерлейден, уроджена Луїза Даґонет, була правнучкою полковника дю Лака, який воював під командуванням генерала Корнуолліса, а після Війни за незалежність оселився в Меріленді зі своєю юною дружиною Анжелікою Тревенн, п'ятою донькою графа Сент-Острей. Даґонети, мерілендські дю Лаки та їхні титуловані родичі Тревенни тримали між собою тісні зв'язки.

Вандерлейдени мешкали то в Меріленді — у затишному маєтку «Тревенн», то в Скайтеркліффі — величезному маєтку на березі Гудзона. Цей маєток славетному першому губернатору ще за колоніальних часів було подаровано голландським урядом. Що ж до їхнього імпазантного особняка на Медісон-авеню, то він відчинявся не часто, і Вандерлейдени, буваючи наїздами в Нью-Йорку, приймали в ньому тільки найближчих друзів.

— Я б хотіла, щоб ти поїхав зі мною, Ньюланде,— сказала місіс Арчер, несподівано спинившись коло відчинених дверцят кеба.— Ти ж знаєш, Луїза тебе дуже любить. До того ж, я роблю це тільки заради нашої любої Мей. Якщо ми всі разом не будемо підтримувати одне одного, то суспільство просто перестане існувати...

Меблі з майстерень Томаса Чіппендейла (1718–1779) — видатного представника англійського меблевого мистецтва. Виготовлені з червоного дерева, вони вирізнялися зручністю, простотою форм і надзвичайною вишуканістю ліній.

Із представників родини Леннінгів нині залишилося всього двоє — дві старенькі міс Леннінг, утім, ще доволі жваві. Вони весело доживали свого віку серед спогадів, родинних портретів та чіппендейлівських меблів. Досить численний клан Даґонетів мав

родинні зв'язки з кращими родинами Філадельфії та Балтімора, тоді як Вандерлейдени, які височіли над усіма, ніби розчинилися в якомусь неземному смерковому світлі, на тлі якого вирізнялися лише дві постаті — містер та місіс Вандерлейден.

Глава 7

Місіс Генрі Вандерлейден мовчки слухала розповідь своєї кузини місіс Арчер.

Потрапивши до її помешкання, можна було скільки завгодно запевняти себе: авжеж, ця леді завжди така мовчазна і стримана, бо має вельми витончене виховання, втім, до людей, які їй симпатичні, дуже приязна — та все ж у вітальні особняка на Медісон-авеню вас мимоволі проймало тремтіння: тут вражала і білизна стін, і височенні стелі. З крісел, оббитих парчею пастельних тонів, чохла, очевидно, тільки-но зняли, а серпанкові запинала все ще приховували золочену бронзу на каміні й чудову старовинну різьблену раму «Леді Анжеліки дю Лак» пензля самого Гейнсборо¹⁴.

¹⁴ Гейнсборо, Томас (1727–1788) — видатний англійський художник, що уславився портретами вельмож.

Портрет місіс Вандерлейден роботи Деніела Гантінгтона¹⁵, на якому її було зображено в чорній оксамитовій сукні з венеціанським мереживом, висів якраз навпроти портрета її чарівної прародительки. І хоча створено його було років двадцять тому, схожість з оригіналом ще й досі залишалася дуже переконливою. Справді — місіс Вандерлейден з її ясним, моложавим обличчям, яка сиділа тепер під власним портретом і слухала місіс Арчер, цілком можна було б прийняти за сестру-близнючку тієї білявки на полотні.

¹⁵ Гантінгтон, Деніел (1816–1906) — американський художник, автор відомих портретів Аврама Лінкольна та президента Конфедерації південних штатів Джефферсона Девіса.

Місіс Вандерлейден, як і раніше, виїжджаючи у світ чи приймаючи гостей, все ще вбиралася в чорну оксамитову сукню з венеціанським мереживом, її світле волосся, яке з часом трохи потьмяніло, але його чомусь зовсім не торкнулася сивина, так само було зачесане на прямий проділ, а виразна лінія прямого носа, що починалася між блакитнявими очима, лише дужче загострилася порівняно з тим часом, коли писано портрет. Оце завжди і вражало Ньюланда Арчера найбільше: як могла вона так добре зберегтися в цьому позбавленому повітря просторі бездоганного існування — вона нагадувала йому

якусь давно померлу допотопну істоту, вмерзлу у вічні льоди, яка тільки з виду все ще здається живою.

Як і всі в його родині, Арчер шанував місіс Вандерлейден і захоплювався нею, однак уважав, що попри всю її м'якість та доброзичливість про щось домовитися з нею значно важче, ніж з похмурими підстаркуватими тітоньками його матері (хоча ті войовничі старі діви завжди дотримувалися принципу — навіть не завдаючи собі труда дослухатися, чого від них хочуть, завжди відповідати «ні»).

Місіс Вандерлейден не поспішала з відповіддю. Не казала «так» чи «ні», і з виразу її обличчя вже можна було виснувати, що вона от-от згодиться й відповість ствердно, аж раптом на її устах з'являлася ледь помітна тінь усмішки, а наступної миті лунало: «Мушу спершу обговорити це з чоловіком».

Вони з містером Вандерлейденом були такі однакові, що Арчер іноді навіть не розумів: яким чином ці двоє, здається, злютовані воєдино спільним сорокалітнім шлюбом, можуть роз'єднатися? Та ще й до такої міри, щоб удатися до діалогу або, чого доброго, до полеміки. Та оскільки жоден з подружжя ще ніколи не ухвалив рішення без попереднього обговорення зі своєю другою половиною, то місіс Арчер, після того як вона виклала суть своєї справи, лише мовчки терпляче чекала на знайому фразу.

Утім, цього разу місіс Вандерлейден здивувала їх. Вона несподівано потяглася своєю довгою рукою до дзвінка і сказала:

— Гадаю, Генрі варто було б почути все те, що ви мені розповіли.

І звернулася до лакея, який з'явився на її виклик:

— Якщо містер Вандерлейден закінчив читати газету, прошу, перекажіть йому, щоб він, коли буде його ласка, спустився до нас!

Слова «читати газету» було мовлено так, якби дружина котрогось міністра сказала б про свого чоловіка «головувати на засіданні кабінету»,— анітрохи не зарозуміло. То була просто вироблена за багато років звичка, яку також підтримували своїм ставленням друзі та родичі,— прагнення вважати будь-який жест чи заняття містера Вандерлейдена таким собі священнодійством.

Те, як швидко вона відреагувала, свідчило про одне: вона, як і місіс Арчер, вважає цю справу надзвичайно важливою і невідкладною, але, не бажаючи бути зв'язаною будь-якими зобов'язаннями, місіс

Вандерлейден, усміхнувшись якомога люб'язніше, додала: «Генрі завжди радий бачити вас, люба Аделіно, і він, звісно ж, давно хотів привітати Ньюланда».

Двійчасті двері урочисто відчинилися, і в них з'явився містер Вандерлейден — високий, худорлявий, вбраний у фрак: таке саме, як у дружини, світле, потьмяніле волосся, прямий ніс і ніби застиглий вираз доброзичливості в очах. Хіба що колір очей трохи інший — сіро-сталевий, а не блідувата-блакитний, як у місіс Вандерлейден.

Він по-родинному люб'язно привітався з місіс Арчер, привітав Ньюланда (тими ж словами, що і його дружина), а далі безжурно, з монаршою простотою уместився в одному з парчевих крісел.

— Я щойно скінчив переглядати «Таймс»,— повідомив він, з'єднавши кінчики довгих пальців.— Коли ми тут, мій ранок у місті завжди призначений справам, тож узяв собі за правило читати газети після ланчу.

— О, такий розпорядок дня доволі зручний. Якщо не помиляюся, дядько Еґмонт любив повторювати, що він менше хвилюється, коли читає ранкові газети по обіді,— жваво відгукнулася місіс Арчер.

— Так, батько був запеклим противником поспішливості... Це ми нині живемо у вічному поспіху,— рівним голосом проказав містер Вандерлейден, благодушно обвівши поглядом простору кімнату, оповиту, ніби саваном, серпанковими чохлами на люстрі та бронзових дрібничках.

— Але, сподіваюся, ти скінчив читання, Генрі? — втрутилася в розмову дружина.

— Так, авжеж,— запевнив її містер Вандерлейден.

— Тоді мені хотілося б, щоб Аделіна децю розповіла тобі...

— Узагалі кажучи, це стосується Ньюланда,— усміхаючись, перебила її місіс Арчер і ще раз переповіла жахливу історію про образу, заподіяну місіс Лавелл Мінґотт.

— І цілком природно,— завершила вона,— що Августа Велланд та Мері Мінґотт вирішили, що ви обов'язково маєте знати про це. І повідомити вас мушу я. У першу чергу — через заручини Ньюланда.

— О! — глибоко зітхнувши, промовив містер Вандерлейден.

Запала така тиша, що цокання монументального бронзового годинника на камінній дошці білого мармуру лунало, мов постріли

сигнальної гармати.

Арчер благоговійно поглядав на дві худорляві потьмянілі постаті, що царствено застигли поряд у своїх кріслах, мов монарше подружжя. З примхи долі вони перетворилися на виразників волі давно померлих предків, хоча самим їм, здається, значно більше подобалося жити просто й відлюдно, виполюючи рідкі бур'яни з бездоганних моріжків Скайтеркліффа та розкладаючи пасьянси вечорами.

Першим порушив мовчанку містер Вандерлейден.

— Ви справді вважаєте, що причиною цього було певне... е-е... умисне втручання Лоуренса Леффертса? — спитав він Арчера.

— Я в цьому певен, сер. Не перед дамами хай буде сказано, Ларрі останнім часом таки перегнув палицю і завів бурхливий роман з дружиною поштмейстера чи з ким там ще. І щоразу, коли бідолашна Гертруда Леффертс починає щось підозрювати, він, аби відвернути можливі неприємності, здимає галас. Таким чином він намагається продемонструвати всім свою бездоганну порядність. Нині ж він просто використовує графиню Оленську як громовідвід. Я вже не раз мав нагоду спостерігати за тим, як цей Ларрі проробляє такі штуки.

— Ох ці вже Леффертси! — мовила місіс Вандерлейден.

— Морока з цими Леффертсами...— з тим самим невимовним виразом і собі відгукнулася місіс Арчер.— Цікаво, як дядько Еґмонт реагував би на спроби Лоуренса Леффертса судити нині про чиєсь становище у світі? Ось вам ще одне свідчення того, як зледаціло наше вище товариство.

— Будемо сподіватися, що не остаточно,— твердо заперечив містер Вандерлейден.

— Ех, якби ви з Луїзою частіше бували у світі! — зітхнула місіс Арчер, й зараз же пошкодувала про свої слова, помітивши, що Вандерлейденам прикро їх чути. Вони хворобливо сприймали будь-які критичні зауваження щодо їхнього відлюдкуватого життя і, хоча й змирилися зі своєю роллю суду вищої інстанції та вершителів людських доль, але не надто раділи з того. Обоє були боязкі й соромливі від природи, то ж їх цілком улаштувала сільська ізольованість. Коли ж іноді вони навідувалися до міста, то відхиляли будь-які запрошення, посилаючись на слабе здоров'я місіс Вандерлейден.

Ньюланд Арчер прийшов на виручку матері.

— Усьому Нью-Йорку відоме ваше становище у світі, на вашу думку зважають. Саме тому місіс Мінготт і сказала, що неодмінно слід порадитися з вами з приводу образи, яку заподіяно графині Оленській.

Місіс Вандерлейден презирнулася з чоловіком.

— Мені не подобається сам підхід,— сказав містер Вандерлейден.— До тих пір, поки члени поважної родини підтримують будь-кого зі своїх, з їхньою думкою необхідно рахуватися.

— Мені теж так здається,— мовила його дружина таким тоном, ніби висловлювала якусь зовсім нову думку.

— Я не думав, що справа поверне на лихе,— вів далі містер Вандерлейден. Він замовк і знову поглянув на дружину.— Мені спало на думку, люба, що графиню Оленську вже можна вважати нашою родичкою — по першому чоловікові Медори Менсон. Але у будь-якому разі вона нею стане після весілля Ньюланда... Ви бачили сьогоднішній ранковий випуск «Таймс», Ньюланде? — звернувся він до молодого чоловіка.

— Звичайно, сер,— відповів Арчер, який завжди, коли пив ранкову каву, нашвидку переглядав з півдюжини газет.

Чоловік з дружиною знову презирнулися. Погляди їхніх водянистих очей про щось довго і вдумливо радилися, потім на обличчі місіс Вандерлейден розквітла бліда усмішка. Стало зрозуміло, що вона вгадала і схвалила думку чоловіка.

Містер Вандерлейден обернувся до місіс Арчер.

— Якби здоров'я Луїзи дозволяло їй обідати поза домом, я просив би вас передати місіс Лавелл Мінготт, що ми були б щасливі... е-е-е... зайняти місцея Леффертсів за її обіднім столом.— Він замовк, підкреслюючи всю іронію сказаного.— Але ви, звісно ж, знаєте, що це неможливо.

Місіс Арчер співчутливо зітхнула.

— Проте Ньюланд сказав,— мовив далі містер Вандерлейден,— що бачив сьогоднішній ранковий випуск «Таймс». Отже, йому відомо, що родич Луїзи герцог Сент-Острей за тиждень прибуває до Нью-Йорка на пароплаві «Росія». Цього літа він збирається взяти участь у міжнародних перегонах на своїй новій яхті «Джиневра», а потім пополювати на норців у «Тревенн».

Містер Вандерлейден знову замовк, а далі сказав ще благодуніше:

— Перш ніж відвезти його до Меріленда, ми хотіли б запросити кількох найближчих друзів для знайомства з ним. Нічого особливого — усього лиш скромний обід і невеличкий прийом. Я певен, що Луїза, як і я, буде рада, якщо графиня Оленська дозволить нам включити її до списку наших гостей.

Він підвівся, низенько вклонився кузині й додав:

— Від імені Луїзи я, мабуть, можу сказати, що, вирушаючи зараз на прогулянку, вона сама відвезе це запрошення — разом з нашими візитівками.

Місіс Арчер, зауваживши в його словах натяк на те, що аудієнцію закінчено, поспішно піднялася з крісла, розсипаючись у висловах подяки господарям дому. Місіс Вандерлейден обдарувала її благальною посмішкою, а містер Вандерлейден заперечливо скинув руку вгору.

— Нема за що, мила Аделіно, їй-богу. Такі речі не повинні відбуватися в Нью-Йорку — і їх не буде, поки я маю силу хоча б на щось впливати,— проказав він з царственою поблажливістю, проводжаючи родичів до дверей.

А за дві години по тому все місто вже знало, що коло особняка старої місіс Мінготт бачили укладистий екіпаж з м'якими ресорами, на якому за будь-якої пори року виїжджала подихати свіжим повітрям місіс Вандерлейден, а також те, що в особняку було залишено великий прямокутний конверт.

Того ж вечора в Опері містер Сіллертон Джексон уже впевнено стверджував, буцімто в тому конверті була картка із запрошенням графині Оленській на обід, який Вандерлейдени збиралися дати на честь свого кузена герцога Сент-Острей наступного тижня.

Почувши цю звістку, дехто з молодих людей у клубній ложі обмінявся усмішками, скося поглядаючи на Лоуренса Леффертса. А той, не маючи собі жодної гадки, сидів у першому ряду. Коли затихло сопрано співачки, він, підкручуючи світлі вуса, авторитетно заявив:

— Нікому, крім Патті, не варто було б навіть намагатися заспівати «Сомнамбулу»¹⁶!

¹⁶ Патті, Аделіна (1843–1919) — видатна італійська співачка (колоратурне сопрано). Наприкінці XIX ст. зажила надзвичайної популярності. «Сомнамбула» — опера Вінченцо

Белліні.

Портрет місіс Вандерлейден роботи Деніела Гантінгтона, на якому її було зображено в чорній оксамитовій сукні з венеціанським мереживом, висів якраз навпроти портрета її чарівної прародительки. І хоча створено його було років двадцять тому, схожість з оригіналом ще й досі залишалася дуже переконливою. Справді — місіс Вандерлейден з її ясним, моложавим обличчям, яка сиділа тепер під власним портретом і слухала місіс Арчер, цілком можна було б прийняти за сестру-близнючку тієї білявки на полотні.

— Нікому, крім Патті, не варто було б навіть намагатися заспівати «Сомнамбулу»!

Потрапивши до її помешкання, можна було скільки завгодно запевняти себе: авжеж, ця леді завжди така мовчазна і стримана, бо має вельми витончене виховання, втім, до людей, які їй симпатичні, дуже приязна — та все ж у вітальні особняка на Медісон-авеню вас мимоволі проймало тремтіння: тут вражала і білизна стін, і височенні стелі. З крісел, оббитих парчею пастельних тонів, чохла, очевидно, тільки-но зняли, а серпанкові запинала все ще приховували золочену бронзу на каміні й чудову старовинну різьблену раму «Леді Анжеліки дю Лак» пензля самого Гейнсборо.

Патті, Аделіна (1843–1919) — видатна італійська співачка (колоратурне сопрано). Наприкінці XIX ст. зажила надзвичайної популярності. «Сомнамбула» — опера Вінченцо Белліні.

Гейнсборо, Томас (1727–1788) — видатний англійський художник, що уславився портретами вельмож.

Гантінгтон, Деніел (1816–1906) — американський художник, автор відомих портретів Аврама Лінкольна та президента Конфедерації південних штатів Джефферсона Девіса.

Глава 8

Нью-Йорк одностайно визнав, що блиск графині Оленської примерк.

Уперше вона з'явилася тут у пору дитинства Ньюланда Арчера — гарненьким дівчатком років дев'яти чи десяти. Тоді про неї говорили, що вона гідна пензля кращого живописця. Батьки дівчинки постійно мандрували Старим Світом, і, провівши свої ранні роки в цих кочуваннях, Еллен утратила їх обох. Її рідна тітонька Медора Менсон (така ж завзята мандрівниця) взяла дівчинку під своє опікування і повернулася до Нью-Йорка, де вирішила-таки, нарешті, «зажити осіло».

Бідоласі Медорі не щастило з чоловіками — вона раз за разом залишалася вдовою, і неодмінно поверталася на батьківщину, щоб почати осіле життя з іще одним новим своїм обранцем або прийомною дитиною. Та вже за кілька місяців, посварившись із черговим чоловіком чи підопічним, вона, як правило, зазнавала збитків від продажу нещодавно придбаного будинку і знов подавалася в мандри. Нью-Йорк споглядав її дивацтва поблажливо-співчутливо, мовляв, чому тут дивуватися? Адже мати Медори була з Рашвортів, а останнє невдале заміжжя зв'язало її з одним із божевільних Чіверсів. Та коли вона знов повернулася, цього разу — з маленькою сиротою-небогою, батьки якої, на своє лихо, так сильно любили подорожувати (хоча це зовсім не применшило їх надзвичайної популярності), то всі дуже жалкували, що ця чарівна дитина потрапила до таких нерозважливих рук.

Кожен, як міг, намагався розважити маленьку Еллен Мінґотт, але смугляві рум'яні щічки, усмішка й густі, завжди розпатлані кучері надавали їй геть недоречної як для дівчинки, котра нещодавно втратила батьків, веселості. Виною цьому було ще одне з дивацтв Медори — зневажливо ставитися до заведеного в Америці правила — суворого дотримання жалоби. Коли сама вона зійшла з пароплава, її родичі були шоковані: крепова вуаль, яку вона носила по своєму покійному братові, виявилася аж на сім дюймів коротшою за вуалі її зовиць, а крихітка Еллен у своєму малиновому мериносовому

пальтечку та бурштиновому намисті — та взагалі мала вигляд циганського підкидька.

Але Нью-Йорк уже давно змирився з витівками Медори, і лише кілька літніх дам, побачивши геть позбавлене смаку вбрання Еллен, скрушно похитали головами. Зате решті родичів її весела вдача і яскравий рум'янець на щічках покорили серце. Дівчинка Еллен не знала страху і весь час змушувала дорослих червоніти, заганяючи їх на слизьке своїми безцеремонними запитаннями та зауваженнями. Крім того, вона мала дивні таланти — уміла танцювати іспанський танець із шаллю й співала неаполітанські любовні пісні під гітару. Під керівництвом тітоньки дівчинка здобула дорогу, хоча й безсистемну освіту. Вона вчилася малювати з натури (нечувана річ для американки!), а ще майже професійно грала на музичних інструментах — та так, що могла виконувати партію фортепіано в ансамблі зі справжніми музикантами!

Зрозуміло, що з того не могло бути ніякого добра, і коли за кілька років нещасний Чіверс нарешті віддав-таки богові душу у божевільні, його вдова, убрана в екстравагантне жалобне одіння, знов знялася з місця і помандрувала до Європи разом з Еллен, яка на той час перетворилася на худорляве великооке дівча-підлітка.

Довгий час про них не було чути. Потім стало відомо, що Еллен вийшла заміж за неймовірно багатого й відомого польського аристократа, з яким вона познайомилася на балу в Тюїльрі. Про її чоловіка казали, що він володіє розкішними особняками в Парижі, Флоренції та Ніцці, яхтою в Каусі на острові Вайт, а також неосяжними мисливськими угіддями в Трансільванії.

Еллен зникла на деякий час, підхоплена якимось пекельним вихором, а коли за кілька років Медора знов повернулася до Нью-Йорка, пригнічена, зубожіла, в жалобі по третьому чоловікові, і заходилася підшукувати собі особнячок ще менший і дешевший, усі дивувалися, чому так шалено багата небога не бажає їй хоча б чимось допомогти. А потім прокотилася звістка, що заміжжя самої Еллен скінчилося катастрофою, і вона теж повертається до Нью-Йорка: у пошуках забуття і спокою в родинному колі...

Усі ці думки роїлися в голові Ньюланда Арчера, коли тижнем пізніше — в день, на який було призначено урочистий обід,— він спостерігав за тим, як графиня Оленська входить до вітальні Вандерлейденів. Це було серйозне випробування для неї, тож він непокоївся, чи по силі воно Еллен.

Прибула графиня з невеликим запізненням. У дверях з'явилася в одній рукавичці — на ходу застібала браслет на зап'ястку, проте, коли вона переступила поріг вітальні, ані найменших ознак поспіху чи зніяковіння не було помітно на її обличчі, хоча навіть саме вельможне панство нью-йоркське увиходило сюди з благоговійним трепетом.

Еллен спинилася в центрі вітальні і, ледь усміхнувшись самими очима, окинула поглядом присутніх. Цієї самої миті Ньюланд Арчер відкинув для себе вердикт, який з приводу її зовнішності виніс світ. Так, сліпучий блиск її юності поблякнув, рум'янець зник, вона була дуже вже худорлявою, мала стомлений вигляд. Мабуть, тому здавалася навіть старшою за свої тридцять. І в той же час було щось чаруюче в її таємничій красі: гордовита постава голови, відкритий погляд, позбавлений театральності, владна сила. І поводитись вона набагато природніше, ніж більшість запрошених дам, а це в багатьох з них викликало деяке розчарування, то ж її було визнано недостатньо «шикарною».

Арчер пояснив це для себе надзвичайно спокійною поведінкою Еллен: спокійними були її рухи, манера говорити, глухий тон її низького голосу. Від молоді жінки з таким багатим минулим світський Нью-Йорк, очевидно, сподівався чогось більш ефектного і незвичайного.

Обід і справді вийшов аж надто урочистим. Узагалі обідати у Вандерлейденів було справою нелегкою, але цей парадний обід на честь їхнього кузена герцога буквально перетворився на таке собі священнодійство. Господарі дому постаралися якомога виразніше підкреслити непересічність події. На столі красувався севрський фарфор дю Лаків, столове срібло епохи короля Георга II, англійські фамільні сервізи Вандерлейденів та Дагонетів. Місіс Вандерлейден більш ніж будь-коли була схожа на портрет Ґейнсборо, а місіс Арчер у бабусиному намисті з дрібних перлів і смарагдів нагадала синові старовинні французькі мініатюри. Дами надягли найкращі прикраси,

але, як і належало в цьому домі в таких випадках, коштовні камені переважно були старовинні, а стара міс Леннінг, яку також умовили приїхати, начепила навіть камеї своєї матусі та іспанську шовкову мереживну шаль.

За столом графиня Оленська виявилася єдиною молодою жінкою, але Арчер, окинувши поглядом гладкі й невиразні обличчя її сусідок — підстаркуватих дам з їхніми діамантами на шиях та егретками зі струсячих пер, раптом виявив, що всі вони здаються йому надзвичайно інфантильними і якимись малозначними порівняно з Еллен. Арчеру стало моторошно. Він подумав про те, що цій жінці з такими глибокими і сумними очима напевно довелося чимало пережити в своєму житті.

Головною фігурою вечора був, звісно, герцог Сент-Острей, який сидів праворуч від хазяйки. Але якщо вже графиня Оленська впадала у вічі значно менше, ніж можна було сподіватися, то герцог був узагалі непомітний. Зрозуміло, що, як людина вихована, він не прийшов на обід у мисливській куртці (як це зробив інший його колега, так само герцог, який нещодавно відвідав Нью-Йорк), утім, видно було, що вечірній костюм на ньому поношений і мішкуватий, а що герцог мав манеру сидіти згорбившись і уперши бороду в манишку, то й зовсім не скидався на гостя, запрошеного на званий обід. Невисокий на зріст, засмаглий, з широким м'ясистим носом, маленькими очицями і добродушною усмішкою, він майже увесь час мовчав, а коли й говорив що-небудь, то так тихо, що розчути його могли тільки ті, хто сиділи близько нього.

По обіді, коли чоловіки приєдналися до дам, герцог рушив просто до графині Оленської, і вони удвох, сівши в кутку вітальні, повели жваву розмову. Здавалося, їм було байдуже, що герцог мав би насамперед виявити свою повагу місіс Лавелл Мінготт та місіс Хедлі Чіверс, а графиня своєю чергою спершу мусила б приділити увагу містерові Урбану Дагонету з Вашингтон-сквер, який, аби мати приємність познайомитися з нею, порушив своє найсуворіше правило — між січнем і квітнем не обідати поза власним домом.

Так вони розмовляли майже двадцять хвилин — герцог і графиня, потім Еллен підвелася, перейшла через простору вітальню і всілася поряд з Ньюландом Арчером.

У нью-йоркських вітальнях не заведено покидати одного джентльмена задля розмови з іншим! Етикет вимагав, щоб дама сиділа нерухомо, мов статуя, і чекала, а охочі з нею поговорити чоловіки змінювали один одного. Та графиня вочевидь не усвідомлювала, що перетнула якусь межу — вона зручно вмостилася в кутку дивана і доброзичливо поглянула на Арчера.

— Я хотіла б поговорити з вами про Мей,— сказала вона.

Замість відповіді Арчер спитав:

— Ви були знайомі з герцогом раніше?

— О, так, ми бачилися з ним щозими у Ніцці. Він завзятий картяр і часто бував у нас удома.

Вона сказала це так просто, як кажуть: «Він обожнює польові квіти», — а потім щиросердо зізналася:

— Мені здається, на світі немає людини, нуднішої за нього!

Це так розвеселило її співрозмовника, що він геть забув про відчуття легкого шоку, яке в нього викликало попереднє зауваження графині. Справді, не кожного дня зустрінеш таку цікаву даму, яка б уважала герцога — кузена Вандерлейденів — нудним та ще й наважилася відверто про це заявити. Він хотів був спитати графиню ще про деякі речі, бодай що-небудь дізнатися про те її життя, над яким це зневажливе зауваження так несподівано відгорнуло, здається, завісу, але подумав: раптом це збудить у неї тяжкі спогади? Доки ж добирав слова, графиня вже повернулася до початку їхньої розмови.

— Мей просто чудова. Я не зустрічала в Нью-Йорку іншої такої вродливої й розумної дівчини. Ви дуже закохані в неї?

— Так, як тільки здатний кохати чоловік,— зашарівшись, розсміявся Арчер.

Вона подивилася на нього довгим, задумливим поглядом, ніби боялася пропустити бодай найменший відтінок сказаного.

— Ви гадаєте, існує межа?

— Межа закоханості? Якщо й існує, мені поки що про неї не відомо!

В її очах промайнуло співчуття.

— Отже, у вас справжнісінький роман?

— Найромантичніший з усіх, які тільки можна собі уявити!

— Це чудово! І ви самі знайшли одне одного, ніхто нічого за вас не влаштував?

Арчер здивувався.

— Хіба ви забули, що в цій країні ми нікому не дозволяємо влаштовувати наші шлюби замість нас? — спитав він, усміхаючись.

Її щоки залив рум'янець. Арчер пошкодував про свої слова.

— Авжеж,— відказала вона.— Певне, що так. Ви повинні прощати мені такі помилки... Я не завжди пам'ятаю, як тут добре... і як... як усе погано там, звідки я повернулася.

Вона спустила погляд на своє венеціанське віяло, і Арчер помітив, що губи її затремтіли.

— Даруйте,— вихопилося в нього.— Я не хотів завдавати вам жалю. Але ж тут ви серед друзів!

— Так, я знаю. І я це відчуваю скрізь. Тому й повернулася додому. Я хочу все забути, хочу знову

стати справжньою американкою — такою, як Мінґотти і Велланди, як ви і ваша чудова матуся, як усі милі люди, які зібралися тут сьогодні... О, а ось і Мей! Зараз вам доведеться мене покинути,— додала вона, але не поворухнулася і знову глянула просто у вічі Арчеру.

Кімнати поступово заповнювала нова партія гостей — запрошених на пообідній прийом. Прослідкувавши за поглядом графині, Арчер побачив Мей Велланд: вона саме входила до вітальні разом з матір'ю. У своїй сріблясто-білій сукні, з вінком сріблястих квітів у волоссі — висока, струнка дівчина нагадувала богиню Діану, яка щойно повернулася з полювання.

— Ви тільки подивіться, скільки в мене суперників! — промовив Арчер.— Вони вже оточили її, а тепер знайомлять із герцогом.

— То побудьте зі мною ще трохи,— неголосно запропонувала Еллен, злегка торкнувшись віялом його коліна. Від цього її непомітного, бентежного дотику Ньюланда Арчера охопило хвилювання.

— Так, дозвольте мені тим часом посидіти з вами,— відповів він так само тихо, майже не тямлячи себе, та наступної миті перед ним з'явився містер Вандерлейден у супроводі містера Урбана Даґонета. Графиня привітала їх своєю сумною усмішкою, і Арчер, спіймавши на собі докірливий погляд господаря дому, поспішно підвівся.

Пані Оленська простягнула йому руку, ніби бажаючи попрощатися.

— То завтра після п'ятої я чекатиму на вас,— мовила вона і посунулася, звільняючи місце для містера Даґонета.

— Завтра...— здивовано почув Арчер власний голос, що повторив це слово. Але ж він нічого не обіцяв під час їхньої розмови, і Еллен... вона навіть не натякнула на те, що хотіла б його бачити. Дивно.

Відходячи, він помітив, як високий, розкішний Лоуренс Леффертс наближається до графині, щоб відрекомендувати їй свою дружину, й почув слова Гертруди Леффертс, коли та, вдаючи привітну усмішку, мовила: «Мені здається, що в дитинстві ми разом з вами відвідували уроки танців».

Позаду неї, чекаючи своєї черги бути відрекомендованими графині, вже стояло кілька подружніх пар — із числа тих, хто навідріз відмовився зустрічатися з нею у місіс Лавелл Мінготт.

Як слушно зауважила одного разу місіс Арчер: «Якщо Вандерлейдени бажають когось провчити, вони чудово знають, як це зробити». Шкода тільки, що вони хочуть цього так рідко.

Раптом молодий чоловік відчув, як хтось легенько торкнувся його руки: з висоти своєї величі на нього дивилася місіс Вандерлейден — у своїй незмінній чорній оксамитовій сукні й фамільних діамантах.

— Як мило з вашого боку, любий Ньюланде, що ви так саможертвовно присвятили стільки часу мадам Оленській. Це я порадила вашому дядькові Генрі прийти вам на допомогу.

Він усміхнувся якось непевно і ледь знизав плечима, а вона, вдавши, що сприймає це як прояв його природної скромності, додала:

— Я ще ніколи не бачила Мей більш чарівною. Герцог уважає її найвродливішою дівчиною серед присутніх.

Глава 9

Графиня Оленська сказала «після п'ятої»...

О пів на шосту Ньюланд Арчер уже дзвонив у двері особняка у далекому кінці Західної Двадцять третьої вулиці, зі стін якого пообсипався тиньк. Будинок мав старий балкон, його чавунні перила були обплетені пагонами гліцинії, яка розрослась так буйно, що просто суціль укрила його. Цей особняк Еллен винаймала у блукачки Медори.

Здається, важко було знайти в Нью-Йорку більш химерне місце для житла. Сусідами графині виявилися дешеві кравчині і швачки, умільці, що напихали пташині опудала, і ще бозна-які ремісники. Нижче на брудній вуличці стояв дерев'яний будинок, де мешкав літератор і журналіст Вінсетт (Арчер іноді зустрічався з ним). Цей Вінсетт нікого до себе не запрошував, але якось, коли вони удвох довго прогулювалися вночі, письменник показав юнакові свій дім. Той здригнувся: невже люди мистецтва в інших столицях так само туляться в убогих халупах?

Особняк мадам Оленської відрізняли від будинку Вінсетта лише свіжопофарбовані віконні рами, і Арчер, окинувши поглядом його більш ніж скромний фасад, вирішив, що польський граф, судячи з усього, позбавив дружину не лише ілюзій, а й засобів на існування.

День видався невдалий. Після ланчу у Велландів він сподівався повести Мей на прогулянку до парку, щоб там наодинці сказати їй про те, якою чарівною вона була напередодні ввечері, як він пишається нею, а можливо, й умовити кохану прищвидшити одруження. Та місіс Велланд рішучим тоном нагадала йому, що вони не відбули ще й половини родинних візитів, а коли він обережно натякнув, що не завадило б призначити дату їхнього з Мей весілля, докірливо скинула бровами й промовила, зітхаючи: «Ви нічого не розумієте, Ньюланде. Тільки-но уявіть собі: по дванадцять дюжин кожного з предметів білизни... і всі — з ручною вишивкою!..»

Напхавшись у сімейне ландо, вони весь день кочували по колу від одних родичів до інших. А коли це нарешті скінчилося і Арчер покинув Велландів, він почувався ніби диким звіром, якого

виставляють напоказ, вправно заманивши до пастки. Й хоча відразу ж вилаяв себе за таке грубе порівняння, зміркувавши, що, ймовірно, воно нав'язане прочитаними працями з антропології, але, згадавши, що Велланди не збираються влаштовувати їм весілля раніше майбутньої осені, неабияк засумував.

— Завтра ми вирушаємо до Далласів і Джексонів,— сказала на прощання місіс Велланд, і Арчера пройняла думка: здається, вона має намір відвідати усіх родичів за алфавітом! Але ж вони ще не дісталися навіть до кінця першої чверті алфавіту...

Він хотів був розповісти Мей про те, що графиня Оленська просила відвідати її сьогодні увечері, але в ті короткі миті, коли вони з нареченою залишалися вдвох, завжди знаходилися якісь важливіші теми для розмови. Та й чи варто було взагалі про це згадувати? Мей сама хотіла, щоб він був люб'язний з її кузиною. І хіба ж не це її бажання пришвидшило оголошення про їхні заручини?

Думка про те, що, якби не приїзд Еллен, він був би тепер хай і не цілком вільним, та все ж не таким безнадійно зв'язаним, викликала в нього досить дивне відчуття. І побажання Мей... Якоюсь мірою воно ставало для Арчера приводом зректися відповідальності. А коли так, то що йому заважає відвідати кузину нареченої без відома самої нареченої?

З усіх почуттів, які сповнювали його на порозі будинку мадам Оленської, найсильнішою була цікавість. Арчера спантеличив тон, яким його було запрошено, і він дійшов висновку, що Еллен зовсім не така проста, як здається.

Двері йому відчинила смаглява грудаста покоївка з яскравою хусткою на плечах, схожа на сицилійку. Вона широко усміхнулася Арчеру, сьайнувши разками білосніжних зубів, нерозуміюче похитала головою у відповідь на всі запитання й одразу повела його вузьким коридором до тісної, низенької вітальні, яку освітлювало тільки полум'я каміна.

У кімнаті нікого не було, служниця зникла, залишивши його в невіданні: чи пішла вона на пошуки своєї господині, чи взагалі не зрозуміла, навіщо він прийшов. Арчер знав, що мешканці південних країн можуть легко порозумітися між собою на мигах, а втім, у посмішках і кривляннях покоївки він не зміг уловити будь-якого сенсу. Коли ж та нарешті з'явилася із засвіченою лампою в руках, Арчер зміг-

таки розібрати, що жінка дійсно говорить мовою Данте і Петрарки. Він зрозумів сенс кількох слів, з яких виходило, що її хазяйки немає вдома, але вона має ось-ось повернутися. Залишалося одне: чекати, роздивляючись ледь освітлену слабкою лампою вітальню.

Тим часом кімната ця виявилася чудовою й зовсім не схожою на жодну з тих, які йому доводилося бачити раніше. Арчер знав, що графиня привезла з собою деякі свої речі — «уламки корабельної аварії», як вона їх називала. Мабуть, вони допіру й сформували обстановку вітальні: кілька столиків темного дерева, майстерно виконана бронзова маленька грецька статуетка і драпування з червоної візерунчатої тканини, що спадало зі стіни з бляклими шпалерами, на якій висіли дві, очевидно, італійські картини в допотопних рамах.

Ньюланд Арчер пишався своїми знаннями в італійському мистецтві. Його юність пройшла під знаком Джона Раскіна¹⁷, він прочитав усі новітні праці про епоху Ренесансу, чудово знався на творчості Боттічеллі й поблажливо ставився до Фра Анжеліко¹⁸. Але ці картини геть збили його з пантелику, бо нічим не нагадували те, що йому доводилося бачити в його подорожах по Італії.

¹⁷ Раскін, Джон (1819–1900) — англійський письменник, художник і теоретик мистецтва, який мав величезний вплив на розвиток естетики другої половини XIX — початку XX століть.

¹⁸ Боттічеллі, Сандро (1445–1510); Фра Анжеліко (1387–1455) — італійські художники епохи Відродження.

Можливо, через двозначність становища, в якому він опинився в цьому порожньому будинку, де його вочевидь не чекали, гострота його сприйняття притупилася. У той же час, він уже почав шкодувати, що не сказав Мей Велланд про прохання графині Оленської. Він навіть занепокоївся, чи не спаде раптом на думку його нареченій зазирнути сюди, щоб відвідати кухню. Що вона подумає, побачивши його тут, у сутінках біля каміна, в такій глибоко інтимній обстановці?

Та все ж Арчер вирішив, якщо вже він тут, дочекатися господиню дому. Опустившись у крісло, він посунув ноги ближче до дровин, що потріскували в каміні, й замислився.

Молодому чоловікові здавалося дивним: чи мала графиня таку вже нагальну потребу кликати його до себе, щоб зразу про нього забути? Проте тепер його швидше змагала цікавість, ніж образа. Сама атмосфера кімнати так різко відрізнялася від звичної для нього, що

почуття ніяковості зрештою покинуло юнака — ніби чекаючи на щось невідоме, якісь нові, захоплюючі враження. Арчеру й раніше траплялося бувати у вітальнях з червоними драпіруваннями та картинами «італійської школи». Але тут дивним здавалося інше: обшарпаний особняк з його вбогими прикрасами з пампасової трави та поодинокими статуетками — і всього лиш кілька предметів та артистичне чуття, які раптом перетворили його на щось таке... вельми затишне, «іноземне», що невиразно нагадувало сцени зі старих сентиментальних романів. Він спробував розгадати, в чому тут секрет: у тому, як розставлені столи й стільці, чи в цих яскраво-червоних трояндах, яких було всього дві у вишуканій вазі (у Нью-Йорку існував звичай купувати не менше дюжини)? Може, річ у пряному ароматі, яким пропахло все навколо? Він нагадував не жіночі парфуми, а, радше, атмосферу якогось східного базару, де в повітрі завжди стоїть неймовірна мішанина запахів турецької кави, диму наргіле, сірої амбри та засушених пелюсток ружі...

Далі Арчер почав розмірковувати над тим, якою ж буде вітальня Мей. Він уже знав, що містер Велланд наглянув для наречених щойно зведений будинок на Східній Тридцять дев'ятій вулиці. Цей район уважався віддаленим, будинок було збудовано з гидкого зеленувато-жовтого каменю — нова мода від архітекторів нового покоління, яку вони намагалися «втілити в життя», пропонуючи його замість брунатного піщанику,— зате водогін там був чудовий. Утім, Арчер збирався зараз же після весілля вирушити в подорож, отже, питання про купівлю будинку на певний час відкладалося.

Велланди, хоча й схвалювали медовий місяць у Європі (а можливо, і зиму в Єгипті), все ж наполягали на тому, що молодята повинні повернутися вже у власний дім. Через це молодий чоловік відчував: його долю вирішено наперед. Віднині й довіку він муситиме щовечора підніматися зеленувато-жовтими сходами під'їзду з чавунними перилами, і через вестибюль із фресками, що імітують помпейські розписи, йти до холу, опорядженого панелями зі світлого лакованого дерева.

На цьому його уява вичерпувалася. Він знав, що на другому поверсі є вітальня з еркером, та не міг прозирнути далі — як саме Мей порядкуватиме в ній. У себе вдома її, здається, зовсім не драгували ані

пурпуровий атлас, ані жовта стібана оббивка на кріслах, ані потворні столики в стилі «буль» та позолочені гірки, напхом напхані саксонською порцеляною. Тож марно було сподіватися на те, що у своєму власному будинку вона захоче бачити щось інше. Отже, Арчеру залишалося тішити себе надією, що йому, можливо, буде дозволено обставити по своїй уподобі бодай бібліотеку — зрозуміло, справжнім «істлейком»¹⁹ та простими незасксленими книжковими шафами.

¹⁹ Англійські меблі вікторіанської епохи, прості за формою і функціональністю. Стиль дістав назву на честь британського художника, мистецтвознавця і письменника Ч. Істлейка (1836–1906).

Грудаста служниця знов увійшла, позапинала штори, перевернула вугілля в каміні, і пішла собі, буркнувши щось заспокійливе. Арчер підвівся з крісла і почав походжати кімнатою.

Чи мусить він чекати далі? Його становище ставало дедалі дурнішим. Можливо, він неправильно зрозумів Еллен? Може, вона його й не запрошувала зовсім?

Знизу долинув кінський тупіт — біля ґанку спинився екіпаж, потім почулося, як відчинилися дверцята. Ступивши крок до вікна, Арчер трохи розсунув штори

і визирнув на вулицю, де вже сутеніло. Внизу під самим вікном у світлі вуличного ліхтаря він побачив компактну англійську коляску Джуліуса Бофорта, запряжену великим чалим конем. З неї швидко вийшов сам банкір і допоміг вийти мадам Оленській.

Бофорт якийсь час постояв, тримаючи в руці капелюх. Він, очевидно, про щось просив свою супутницю, але та відказала йому заперечно. Потім вони потисли одне одному руки, банкір ускочив у свій екіпаж, а жінка поспішно піднялася сходами.

Увійшовши до вітальні, Еллен нітрохи не вразилася присутності Арчера. Очевидно, здивування не належало до властивих їй почуттів.

— Чи сподобався вам мій забавний будиночок? — спитала вона.— Для мене це справжній рай.

Сказавши це, вона зняла свого оксамитового капелюшка і, відкинувши його вбік разом з довгою накидкою, спинилася, задумливо дивлячись на молодого чоловіка.

— Ви його чудесно обставили,— відповів він, сам відчуваючи, що слова його банальні. Насправді Арчеру хотілося сказати щось просте,

дотепне, але він стримався — не зовсім був готовий наплювати на світські умовності.

— Ох, цей жалюгідний поганенький дімок! Мої родичі навіть чути про нього не хочуть. Та він хоча б не такий безнадійно манірний і нудний, як дім Вандерлейденів.

Ці її слова вразили Арчера, мов удар електричного струму. Справді, у цілому Нью-Йорку небагато знайдеться таких бунтівних голів, що наважилися б назвати нудним величний особняк Вандерлейденів. Усі ті, кому випала честь бути запрошеними до цього дому, переступали його поріг з трепетом і неодмінно захоплювалися його добірною, розкішною оздобою. Та Арчер несподівано для себе зрадів такому новому погляду на цей предмет загального трепету ньюйоркців.

— Те, що ви тут зробили, просто блискуче,— повторив він.

— Мені подобається цей будиночок,— зізналася Еллен.— Мабуть, тому, що він тут, у моїй рідній країні, в рідному місті, і що я тут зовсім сама.

Вона говорила дуже тихо, Арчер ледве розчув її останні слова, і негайно їх підхопив, насилу долаючи зніяковіння:

— Отже, вам подобається самота?

— Так, тим паче, що мої друзі не дають мені почуватися самотою.

Графиня зручно вместилася при каміні і сказала:

— Настазі зараз подасть чай,— далі порухом руки запропонувала Арчеру повернутися у крісло і додала: — Я бачу, ви вже знайшли тут собі затишний куточок...

Відхилившись назад, вона заклала під голову руки й дивилася на вогонь, ледь прикривши повіки.

— Цю годину перед смерканням я люблю найбільше. А ви?

Вражене самолюбство Арчера змусило його відповісти:

— Я вже почав був побоюватися, чи ви часом не забули про неї? Бофорт, здається, повністю заволодів вашою увагою.

Жінка поглянула на нього здивовано.

— Як! Хіба ви довго чекали? Містер Бофорт возив мене оглянути кілька будинків — адже мені, швидше за все, не дозволять залишитися в цьому.— І, ніби водночас забувши і про Бофорта, і про нього, Ньюланда Арчера, графиня сказала: — Я ще жодного разу не бувала в місті, де геть усі переконані, ніби жити в окраїнних кварталах —

неможлива річ! Невже не однаково, хто де живе? Мені сказали, що це цілком пристойна вулиця.

— Вона... не з модних.

— Не з модних? Хіба всі тут так дбають про моду? А якщо завести свою, власну моду?.. Мабуть, це все через те, що я надто довго жила незалежно... Але тепер я хочу бути як усі — хочу відчути, що про мене піклуються і що я у безпеці.

Арчер був зворушений, як і напередодні увечері, коли вона сказала, що потребує вказівок.

— Саме цього бажають усі ваші друзі. Нью-Йорк — цілком безпечне місце,— не без сарказму додав він.

— Справді? Це відчутно одразу! — вигукнула вона, не помічаючи його іронії.— Для мене опинитися тут — це так само, як... як у дитинстві, коли тебе відпустили на прогулянку, адже ти — гречна, слухняна дівчинка, яка зробила всі уроки.

Мотиви такого її порівняння, очевидно, були якнайкращими, та все ж воно не надто сподобалося Арчеру. Він теж був не від того, щоб іноді зневажливо висловити свою думку про Нью-Йорк, але не любив, коли про нього так іронічно говорили інші. Невже Еллен досі не здогадується, наскільки ця машина потужна, після того, як вона мало не розчавила її? Адже цей званий обід у Мінґоттів, улаштований на її честь... Ще трохи — і він розсипався б, мов той картковий будиночок. Еллен не могла не зрозуміти: їй наочно показано, що вона опинилася над прірвою. Та графиня, здається, чи то взагалі не усвідомлювала свого становища, чи той тріумф на прийомі у Вандерлейденів геть засліпив їй очі.

Арчер схилився до першої версії — йому здавалося, що мадам Оленська все ще сприймає Нью-Йорк як таке собі єдине ціле, і це викликало в нього досаду.

— Учора ввечері весь Нью-Йорк був біля ваших ніг,— сказав він.— Вандерлейдени ніколи не зупиняються на півдорозі.

— Які вони добрі! Це був такий приємний вечір! І всі так глибоко поважають їх!

Ці її слова аж ніяк не відповідали справжній суті справи. Так можна було б говорити про чаювання у славних старушенцій — старих дів Леннінгів.

— Вандерлейдени,— мовив Арчер ніяково, відчуваючи надмірну пишномовність власних слів,— найвпливовіша родина в нью-йоркському товаристві. На жаль, через слабке здоров'я місіс Вандерлейден вони надто рідко влаштовують прийоми.

Еллен розімкнула руки, на яких усе ще лежала її голова, і задумливо поглянула на нього.

— Може, саме в цьому й полягає причина?

— Причина чого?

— Їхньої впливовості. Можливо, вся річ у тім, що вони самі перетворили себе на таку собі рідкість?

Арчер ледь зашарівся, пильно поглянув на неї — і зненацька усвідомив усю глибину її зауваження. Одним лише словом вона прохромила Вандерлейденів, мов дитячу повітряну кульку, і вони... луснули!

Він розсміявся — і пожертвував ними.

Покоївка принесла на таці чай у японських чашках без ручок з маленькими тарілочками з кришками і поставила на низенькому столику.

— Але ж ви постараетесь все мені пояснити і розповісти про ті небезпеки й підводне каміння, які мені загрожують, правда ж? — нахилившись, щоб подати Арчеру чашку, вела далі Еллен.

— Це ви пояснюєте мені, відкриваючи очі на ті речі, на які я дивився так довго, що, здається, зовсім перестав їх бачити.

Вона зняла з одного зі своїх браслетів крихітний золотий портсигар, простягнула спершу Арчеру, потім і собі взяла тонку єгипетську папіроску. На ґратках каміна лежала довга скалка до підпалу.

— Отже, ми можемо допомогти одне одному! Але я потребую допомоги значно більше. Ви мусите пояснити мені, що і як я маю робити, аби не помилятися.

У Арчера аж крутилося на язиці: «Припиніть їздити вулицями з Бофортом»,— та він уже занадто глибоко перейнявся атмосферою цього дому, а давати зараз подібні поради було однаково, що просити людину, яка купує трояндову олію на східному базарі в Самарканді, неодмінно запастися теплими чобітками для нью-йоркської зими.

Цієї миті Арчеру здалося, що Нью-Йорк дуже далеко — значно далі від Самарканда. І якщо вони й справді зможуть допомогти одне

одному, то Еллен уже зробила йому першу з майбутніх взаємних послуг — змусила об'єктивно поглянути на рідне місто. Коли дивишся на Нью-Йорк ось так — ніби крізь перевернуту підзорну трубу,— він здається страшенно маленьким і нескінченно далеким. Але ж, коли дивитися із Самарканда, саме таким він і має здаватися...

Дрова в каміні спалахнули. Мадам Оленська нахилилася і близько-близько піднесла до вогню тонкі руки — так, що у світлі полум'я навколо її овальних нігтів з'явився слабкий рожевий ореол. На темних локонах, що вибилися із зачіски, заграли бронзові полиски, відтіняючи блідість її обличчя.

— Гадаю, знайдеться чимало людей, які пояснять вам, що саме ви повинні робити,— сказав Арчер, мимоволі заздрячи тим щасливцям.

— А-а... Маєте на увазі моїх тітоньок? І мою славу стареньку бабусю? — Здавалося, графиня безсторонньо оцінює його зауваження. — Всі вони трохи сердиті на мене, що я живу тут сама, особливо бідолашна бабуся. Вона хотіла б тримати мене при собі, але я потребую свободи...

Арчер був уражений тим, як неухважливо вона говорить про всемогутню Катерину Велику, а ще — дуже схвильований думкою про те, що ж змусило мадам Оленську так прагнути свободи й самоти. І цей Бофорт... Він міцно засів Арчеру в голову.

— Здається мені, я розумію ваші почуття,— промовив він.— Та все ж ваші рідні можуть дати вам кращу пораду, роз'яснити деякі тонкощі. Інакше кажучи — вказати шлях.

Тонкі серпички чорних брів графині здивовано зметнулися вгору.

— Хіба Нью-Йорк схожий на лабіринт? Дивно, я вважала його прямим, як П'ята авеню. Тут навіть поперечні вулиці суціль перенумеровані!

Здавалося, Еллен здогадалася, що він не схвалює такого погляду. Тому, усміхнувшись (а це бувало нечасто), вона додала:

— О, коли б тільки ви могли знати, як він мені подобається саме за це — за таку свою... правильність і за те, що буквально скрізь тут такі великі, яскраві вивіски.

Арчер відреагував миттєво:

— Вивіски можуть бути на чому завгодно — та тільки не на людях.

— Дуже можливо. Мабуть, я все спрощую, але якщо це так, ви мене напевно поправите.— Одвернувшись від вогню, вона поглянула на Арчера.— Тут є тільки двоє людей, які (так мені здається), розуміють мене і можуть мені все пояснити: це ви та містер Бофорт.

Арчер поморщився — його поставлено поруч з Бофортом,— але миттю зрозумів суть, і його серце сповнилося співчуттям, симпатією й жалем до цієї жінки. Можна тільки уявляти собі, що вона мусила пережити, щоб тепер їй легко дихалося навіть у тутешній атмосфері. А втім якщо вона відчуває, що й він, Ньюланд, розуміє її, тоді він просто зобов'язаний змусити Еллен побачити справжнього Бофорта, розгледіти все те, що за ним стоїть, аби вона пройнялася глибокою відразою до цього зла.

— Я розумію,— м'яко відказав він.— Усе ж не відштовхуйте давніх друзів: я маю на увазі старших дам, вашу бабусю Мінготт, місіс Велланд, місіс Вандерлейден. Вони люблять вас, захоплюються вами і докладають усіх зусиль, аби тільки вам допомогти.

Еллен похитала головою й зітхнула.

— Я знаю це, знаю. Але тільки за умови, що їм не доведеться почути щось неприємне для себе. Тітонька Велланд саме так і заявила, коли я спробувала... Невже ніхто тут не хоче знати правду, містере Арчер? Жити серед усіх цих добрих людей, які хочуть від вас тільки одного — щоб ви прикидалися,— ось вона, справжня самотність!

Вона затулила обличчя долонями, і він побачив, як здригнулися її плечі.

— Мадам Оленська! Еллен! Припиніть, не треба! — вигукнув він, підхоплюючись і схилиючись над нею. Знайшов руку графині й лагідно погладив, мов дитя, намагаючись заспокоїти, але вона рвучко вивільнила її й глянула на нього очима, повними сліз.

— Невже тут ніхто не плаче? Втім, у раю не буває приводів для сліз, так? — уже зі смішком промовила вона, поправляючи неслухняні локони і простягаючи руку до чайника.

Його мозок обпекла думка, що він назвав її на ім'я, та Еллен, здається, цього навіть не помітила. Тієї самої миті перед очима Арчера — десь ген-ген, як у тій-таки оберненій іншим кінцем підзорній трубі, замріла невиразна маленька біла постать — Мей Велланд...

Враз у двері просунулася голова Настазі, яка щось швидко проказала своєю співучою італійською.

Мадам Оленська, не віднімаючи руки від обличчя, щось відказала ствердно, а наступної миті до вітальні увійшов герцог Сент-Острей, і з ним разом — одягнена в хутра дама у величезній перуці з плюмажем із чорних та червоних пер.

— Дорога графине, я привів до вас мою давню приятельку — місіс Стразерс. Її не було запрошено на вчорашній прийом, але вона страшенно хоче з вами познайомитися! — урочисто мовив герцог.

Він обдарував присутніх чарівною усмішкою, а мадам Оленська підвелася й зі словами привітання рушила до дивної пари.

Очевидно, що Еллен не усвідомлювала, як мало ці двоє підходять одне одному, і яку вільність дозволив собі герцог, привівши з собою супутницю, — хоча той, як зрозумів Арчер, і сам не брав утямки недоладності ситуації.

— Певно, що так — я хочу познайомитися з вами, дорогенька, — гучно вигукнула місіс Стразерс. Голос її якнайкраще пасував і до яскравих пер та її неможливої перуки. — Я надзвичайно люблю знайомитися з усіма молодими, цікавими та чарівливими! Герцог сказав мені, що ви кохаєтесь у музиці, так? Аджє ви граєте на фортепіано? Чи не бажаєте завтра ввечері послухати Сарасате²⁰? Він гратиме у мене вдома. Недільними вечорами у мене завжди буває щонебудь цікавеньке — адже в ці дні Нью-Йорк нудиться знічев'я, геть не знаючи, чим себе розважити, і тоді я кажу йому — приходьте і веселіться! Герцог сказав, що вас можна спокусити Сарасате. У мене збереться чимало ваших друзів.

²⁰ Пабло де Сарасате (1844–1908) — іспанський скрипаль і композитор.

Обличчя мадам Оленської заясніло втіхою.

— Чудово! Герцог згадав про мене! Як це мило з його боку, — вона присунула стілець до чайного столика, і місіс Стразерс з очевидним задоволенням опустила на нього. — Звісно, я буду щаслива приїхати. Неодмінно.

— От і добре, дорогенька. І вашого молодого друга привозьте з собою, — приязно мовила місіс Стразерс до Арчера, подаючи йому руку. — Не можу згадати ваше ім'я, але впевнена, що ми знайомі, — авжеж, я всіх знаю — і тут, і в Парижі, і в Лондоні. Ви, часом, не з

дипломатів? У мене бувають усі дипломати. Ви, звичайно, теж любите музику? Герцоге, неодмінно захопіть і його з собою.

— Певна річ! — почувся з надр герцогської бороди, і Арчер поспішно відкланявся — з тим неприємним відчуттям у хребті, пам'ятним ще зі школярських літ: соромливий від природи хлопчик, він завжди почувався так у товаристві байдужих і неуважних дорослих.

Подібний фінал візиту анітрохи його не бентежив — він був би радий, коли б це сталося навіть раніше. Зрештою, тоді б йому не довелося виявляти зайві емоції.

Ступивши в холодну ніч, Арчер миттю виявив, що Нью-Йорк знову став великим містом, а Мей Велланд — найвродливішою дівчиною з усіх, які мешкають у ньому. Дорогою юнак завернув до квіткової крамниці, щоб послати коханій, як завше, незмінні конвалії (навіть дивно, чому він забув зробити це вранці?).

Чекаючи, коли йому подадуть конверт, Арчер написав на своїй картці кілька слів і оглянув крамницю, що нагадувала садовий павільйон. Ураз погляд його привернув букет жовтих троянд. Він ніколи раніше не бачив таких золотистих, таких сонячних квітів, і перше, що захотів зробити, — це послати їх нареченій

замість конвалій. Але ці дивні квіти зовсім не пасували до її вигляду — в їхній вогняній красі було щось занадто яскраве, занадто пекуче. Давши волю раптовому пориванню і не надто усвідомлюючи, що робить, Арчер попросив власника крамниці упакувати троянди і вклав іще одну картку до другого конверта, на якому написав ім'я графині Оленської. Потім, уже прямуючи до виходу, схаменувся, витяг картку, залишивши разом з трояндами тільки порожній конверт.

— Квіти доставлять одразу? — кивнувши на троянди, спитав Арчер.

Хазяїн крамниці запевнив його, що троянди буде доставлено за адресою негайно.

— Певно, що так — я хочу познайомитися з вами, дорогенька, — гучно вигукнула місіс Стразерс. Голос її якнайкраще пасував і до яскравих пер та її неможливої перуки. — Я надзвичайно люблю знайомитися з усіма молодими, цікавими та чарівливими! Герцог сказав мені, що ви кохаєтесь у музиці, так? Адже ви граєте на

фортепіано? Чи не бажаєте завтра ввечері послухати Сарасате? Він гратиме у мене вдома. Недільними вечорами у мене завжди буває щонебудь цікавеньке — адже в ці дні Нью-Йорк нудиться знічев'я, геть не знаючи, чим себе розважити, і тоді я кажу йому — приходьте і веселіться! Герцог сказав, що вас можна спокусити Сарасате. У мене збереться чимало ваших друзів.

Пабло де Сарасате (1844–1908) — іспанський скрипаль і композитор.

Боттічеллі, Сандро (1445–1510); Фра Анжеліко (1387–1455) — італійські художники епохи Відродження.

Англійські меблі вікторіанської епохи, прості за формою і функціональністю. Стиль дістав назву на честь британського художника, мистецтвознавця і письменника Ч. Істлейка (1836–1906).

Раскін, Джон (1819–1900) — англійський письменник, художник і теоретик мистецтва, який мав величезний вплив на розвиток естетики другої половини XIX — початку XX століть.
Боттічеллі, Сандро (1445–1510); Фра Анжеліко (1387–1455) — італійські художники епохи Відродження.

Ньюланд Арчер пишався своїми знаннями в італійському мистецтві. Його юність пройшла під знаком Джона Раскіна, він прочитав усі новітні праці про епоху Ренесансу, чудово знався на творчості Боттічеллі й поблажливо ставився до Фра Анжеліко. Але ці картини геть збили його з пантелику, бо нічим не нагадували те, що йому доводилося бачити в його подорожах по Італії.

На цьому його уява вичерпувалася. Він знав, що на другому поверсі є вітальня з еркером, та не міг прозирнути далі — як саме Мей порядкуватиме в ній. У себе вдома її, здається, зовсім не дратували ані пурпуровий атлас, ані жовта стібана оббивка на кріслах, ані потворні столики в стилі «буль» та позолочені гірки, напхом напхані саксонською порцеляною. Тож марно було сподіватися на те, що у своєму власному будинку вона захоче бачити щось інше. Отже, Арчеру залишалося тішити себе надією, що йому, можливо, буде дозволено обставити по своїй уподобі бодай бібліотеку — зрозуміло, справжнім «істлейком» та простими незасксленими книжковими шафами.

Глава 10

Наступного дня Арчер умовив Мей після сніданку втекти на прогулянку до парку.

У єпископальному Нью-Йорку було заведено в неділю неодмінно родинами ходити до церкви. Та нині місіс Велланд подивилася крізь пальці на доньчине нехтування релігійним обов'язком — уранці матері таки вдалося переконати Мей, що заручини слід продовжити, інакше не встигнуть зладити скільки потрібно дюжин білизни з ручною вишивкою для її посагу.

День видався просто казковий. Над безлистими кронами дерев сяяло блакиттю небо, а внизу іскрилися блискітками припорошені снігом алеї. Погода ще більше увиразнювала променисту вроду Мей, дівчина розрум'янилася, мов молоденький клен при перших заморозках. Погляди чоловіків, якими вони її проводжали, сповнювали Арчера гордістю і радістю усвідомлення, що це його багатство, його скарб, і мало-помалу розвіяли ті неясні, незрозумілі сумніви, що подеколи точили юнакові душу.

— Як чудово — прокидатися щоранку, вдихаючи пахощі конвалій,— сказала вона, поглядаючи на свого супутника з-під густих вій.

— Боюся, вчора їх принесли вам пізенько — я не встиг послати вранці.

— Те, що ви згадуєте про них щодня, набагато приємніше, ніж якби ви зробили постійне замовлення, і тоді б вони з'являлися хвилина в хвилину, немов учителька музики. Так було у Гертруди Леффертс, коли вони заручилися з Лоуренсом.

— Мабуть, так би й було! — Арчер засміявся з цього її жарту.

Поглядаючи на розпашілу на морозі, рум'яну, мов яблуко, щічку нареченої, зараз він був такий певний щодо себе, свого майбутнього щастя, що наважився сказати:

— Учора ввечері, замовляючи для вас конвалії, я побачив розкішні жовті троянди і звелів послати їх графині Оленській. Як ви гадаєте, чи правильно я вчинив?

— Це дуже люб'язно з вашого боку! Графиня обожнює квіти. Дивно, що вона нам про це нічого не сказала. Сьогодні під час сніданку в нас вона згадала, що містер Бофорт прислав їй дивовижні орхідеї, а кузен Генрі Вандерлейден — цілий кошик гвоздик зі Скайтеркліффа. Мені навіть здалося, що вона здивована. Хіба в Європі не заведено посилати квіти? Вона вважає, що це якийсь суто американський чудовий звичай.

«О, чи ж варт дивуватися, що квіти Бофорта затьмили мої»,— з досадою подумав Арчер. І зараз-таки пригадав, що не вклав до троянд свою картку, а далі ще більше розсердився на себе за те, що взагалі згадав про них. І, зрештою, так і не наважився сказати: «Учора я навідав вашу кузину».

Справді, Арчер добре усвідомлював усю незручність свого становища. Якщо вже мадам Оленська не згадала про його візит, то як він сам може повідомити про нього? Але ця недомовленість тепер надавала цій, безперечно епізодичній, події відтінку таємничості, який був йому неприємний, тому Арчер змінив тему. Він повів розмову про їхні спільні плани на майбутнє і про те, що місіс Велланд уперто наполягає на надзвичайно тривалих заручинах.

— Не такі вони вже й тривалі! Он Ізабел Чіверс і Реджі були заручені два роки, а Грейс і Торлі — майже півтора. Хіба нам погано зараз?

Те, що сказала його наречена, було звичайним дівочим кокетуванням, але, на свій сором, Арчеру воно здалося на диво дитячим. Зрозуміло, що Мей усе ще співає з чужого голосу, але ж їй невдовзі виповниться двадцять два... Цікаво, коли «порядні жінки» починають жити своїм розумом?

«Можливо, й ніколи, якщо ми самі їм цього не дозволяємо»,— подумав він і згадав, як спантеличив містера Сіллертон Джексона зухвалою заявою: буцімто жінки повинні мати таку саму свободу, як і чоловіки.

Скоро, зовсім скоро з очей цієї дівчини спаде полуда — він сам скине її. Нехай Мей подивиться на світ широко розплющеними очима. Але скільки поколінь жінок, що жили на світі до її народження, упокоїлися в своїх родових склепах, так і не розлучившись із цією завісою на очах? Він здригнувся, згадавши неодноразово згадувану в працях натуралістів печерну рибу з Кентуккі, зір якої повністю атрофувався через його непотрібність — адже вона все життя проводить у

цілковитій темряві. А раптом після того, як він дозволить Мей Велланд розплющити очі, вони зможуть бачити саму тільки порожнечу?

— Але могло б бути далеко краще. Ми б увесь час були вдвох, могли б поїхати в подорож.

Її обличчя просіяло.

— Це було б чудово!

Звісно, вона б радо вирушила подорожувати, але ж мама не зрозуміє, чому вони вирішили зробити не так, як усі.

— Але ж ми з вами, Мей, і справді «не як усі»! Це ж очевидно! — наполягав на своєму жених.

— Ах, Ньюланде! Ви такий оригінал! — захоплено вигукнула Мей.

Прикро й болісно стало в Арчера на серці: він раптом відчув, що постійно говорить тільки те, чого від нього чекають, і що відповіді Мей — аж до слова «оригінал» — лише продиктовані традиціями й інстинктом.

— Оригінал! — роздратовано вигукнув Арчер.— Та ми всі схожі між собою, мов паперові фігурки, вирізані з одного аркуша. Ми — ніби візерунок, намальований на стіні за трафаретом. Невже ми з вами не можемо дозволити собі вчинити по-своєму?

Він затнувся, добираючи слова, щоб переконати наречену, і раптом піймав на собі захоплений погляд її ясних очей.

— То що ж нам робити, утекти? — вона засміялася.

— Аби була на те ваша ласка...

— О, Ньюланде! Отже, ви справді мене любите! Ах, яка ж я щаслива!

— То чому б не стати ще щасливішою?

— Але ж ми не можемо собі дозволити поводитися так, як герої з романів!

— Чому ні? Чому? Чому?

На мить Арчеру здалося, що його настирливість набридла Мей. Вона чудово знала, що нічого подібного їм не зробити, але підшукувати все нові аргументи ставало дедалі важче.

— Я недостатньо розумна, щоб з вами сперечатися. Але ж це... адже це низько, вульгарно, чи не так? — спитала вона, втішена, що знайшла нарешті слово, яке остаточно закриває тему.

— Невже ви так боїтеся здатися вульгарною?

Це запитання, очевидно, спантеличило Мей.

— Звісно... я б не хотіла... так само, як, думаю, і ви,— якось досадливо відгукнулась вона.

Арчер мовчав, нервово постукуючи тростиною по халяві чобота. Мабуть, вона таки справді знайшла вдалий спосіб закінчити суперечку. А Мей жваво торохтіла далі:

— Я вже розповідала вам, що показала Еллен мою обручку? Вона сказала, що ще ніколи не бачила такої чудової оправы. А ще вона каже, що нічого подібного не знайти навіть на рю де ля Пе²¹. Ах, Ньюланде, у вас справді художній смак!..

²¹ Одна з найвідоміших вулиць у центральній частині Парижа, де в XIX ст. розташовувалися найдорожчі ювелірні крамниці та будинки моди.

Наступного дня, коли Арчер перед обідом похмуро палив у себе в кабінеті, до нього зазирнула Джейні.

Сьогодні він не зайшов до клубу, як робив це завжди, повертаючись із офісу. Він служив по юридичній лінії, втім, не надто завдаючи собі роботи, як було заведено серед заможних нью-йоркців його кола. Почувався Арчер ні в сих ні в тих, і думка про те, що кожного дня в один і той самий час він робить одне й те ж, наганяла на нього нудьгу і завдавала жаху.

«Одноманітність, одноманітність»,— це слово невідчепно лунало в його голові, коли він нині під'їхав до клубу. За шибкою Арчер побачив силуети — знайомі постаті молодиків у циліндрах. Вони, як завше, тинялися там без діла. Юнак велів кучерові поганяти додому. Він достеменно знав не лише про що члени клубу нині вестимуть розмову, але й про наперед відведену роль кожному з них у цій дискусії.

Найбільше, звісно ж, говоритимуть про герцога, але так само глибоко розбиратимуть також появу на П'ятій авеню такої собі золотокудрої особи в маленькій колясці канаркового кольору, запряженій парою гнідих кобів²², що, як усі вирішили, безпосередньо стосується містера Бофорта. «Жінок подібного ґатунку» у Нью-Йорку було небагато, а таких, які б виїжджали у власних екіпажах, ще менше, тому поява міс Фані Ринг на П'ятій авеню в години прогулянок фешенебельної публіки справила ефект розірваної вибухом бомби. Ще вчора її коляска, проминаючи карету місіс Лавелл Мінготт, мало не зіткнулася з нею, і місіс Лавелл, негайно смикнувши шнурок дзвінка при її лікті,

веліла кучерові негайно повертати додому. «А що, якби це сталося з місіс Вандерлейден»? — з жахом запитували один одного нью-йоркці.

²² Порода невисоких присадкуватих коней з помірною ходою, для яких характерні незворушність і рівний норов. Ідеальні для спокійної їзди в упряжці.

Арчер готовий був заприсягтися, що саме цієї хвилини Лоуренс Леффертс виголошує в клубі полум'яну промову про занепад суспільної моралі.

Коли Джейні увійшла до бібліотеки, Арчер сердито підвів голову і зараз же знову заглибився в книгу, що лежала перед ним. Здавалося, він навіть не помітив появи сестри. Та поглянула на купу книжок на письмовому столі, розгорнула том «Пустотливих оповідань» Бальзака, скривилася через архаїчну французьку й зітхнула:

— Які замудруваті книжки ти читаєш!

— Ну, і що ти хотіла? — спитав він сестру, яка завмерла перед ним з виглядом пророчиці Кассандри.

— Мама страшенно сердита.

— Сердита? На кого? За що?

— Щойно у нас побувала міс Софі Джексон. Її брат просив передати, що заїде по обіді. Вона нам майже нічого не сказала, бо містер Джексон їй заборонив: він хоче розповісти все сам, докладно. Зараз він у тітоньки Луїзи Вандерлейден...

— Заради Бога святого, Джейні, почни спочатку. Сам Господь не розбере, про що ти говориш!

— Зараз не час для богохульства, Ньюланде... Мама й так у відчаї, що ти не ходиш до церкви...

Арчер глухо застогнав і знову втупився в книгу.

— Ньюланде, вислухай мене! Твоя приятелька мадам Оленська була вчора в гостях у місіс Лемюел Стразерс, вона їздила туди разом з герцогом і містером Бофортом.

Ці слова невідомо чого збудили лють у молодого чоловіка. Щоб якось приборкати її, він розсміявся.

— І що ж такого в цьому жахливого? Я знав, що вона туди збирається.

Джейні зблідла, витріщивши очі.

— Ти знав, що вона туди збирається, і не спробував її зупинити або хоча б застерегти?

— Зупинити? Застерегти? — він знову засміявся.— Але ж я не збираюся одружуватися з графінею Оленською.

Навіть це припущення здалося йому неймовірним.

— Але ти одружуєшся з її родичкою!

— Ох ці вже родичі! — глузливо мовив він.

— Ньюланде, невже тебе не цікавлять родичі?

— Анітрохи.

— І тобі байдуже, що подумає тітонька Луїза Вандерлейден?

— Цілком. Не думаю, що вона здатна займатися такими дурницями, мов якась стара діва,— відгукнувся Арчер.

— Мама не стара діва,— міцно стиснувши уста, проказала його сестриця.

Ньюланду так і кортіло гукнути: «Так і є — стара діва! І Вандерлейдени — старі діви, та й усі ми, щойно зіткнувшись із реальністю, одразу перетворюємося на старих дів!». Але, помітивши, що її довгобразе розгублене личко от-от скривиться від плачу, зараз пошкодував, що даремно її образив.

— До біса графіню Оленську! Не базікай дурниць, Джейні, я не брав на себе місію її опікати.

— Так, але ж ти сам попросив Велландів поспішити з оголошенням заручин, щоб ми всі могли її підтримати. Коли б не це, тітонька Луїза ніколи не запросила б її на обід на честь герцога.

— Не бачу в цьому запрошенні нічого поганого. Вона була там найвродливішою серед усіх інших дам, і тільки завдяки її присутності обід не здався заупокійною службою, як зазвичай буває на інших вандерлейденівських бенкетах.

— Але ж ти знаєш, що дядько Генрі запросив її тільки заради тебе, і це він умовив тітку Луїзу. А тепер вони такі засмучені, що завтра ж повертаються до Скайтеркліффа. Знаєш, Ньюланде, мені здається, тобі варто спуститися до мами. Ти просто не розумієш, що вона зараз відчуває.

Ньюланд застав матір у вітальні. Піднявши заклопотане обличчя від шитва, вона спитала:

— Джейні сказала тобі?

— Так.— Він намагався говорити так само спокійно, як і вона.— Але я не можу поставитися до цього серйозно.

— Навіть до образи, заподіяної кузині Луїзі та кузенові Генрі?

— Невже їх можна образити такою дурницею, як візит графині Оленської до жінки, яку вони... вважають вульгарною?

— Кажеш, тільки вважають?

— Ну, певною мірою вони мають рацію. Але в неї можна послухати гарну музику і повеселитися, розвіяти нудьгу недільних нью-йоркських вечорів.

— Гарну музику? Наскільки мені відомо, там була жінка, яка скочила на стіл і виспівувала пісеньки на зразок тих, що співають у відомих закладах Парижа. Там курили і пили шампанське!

— Але ж такі речі відбуваються всюди, а світ і досі не перевернувся.

— Сподіваюся, ти не збираєшся захищати французький спосіб життя, мій друже?

— Коли ми були в Лондоні, я не раз чув ваші нарікання на англійську недільну нудьгу.

— Нью-Йорк не Париж і не Лондон,— рішуче одрубала місіс Арчер.

— Певно, що ні! — знизав плечима її син.

— Мабуть, ти хочеш сказати, що тутешнє товариство не таке блискуче. Твоя правда. Але ми належимо до цього товариства, і ті, хто до нас приїжджає, мають шанувати наші звичаї. А Еллен Оленська особливо — адже вона прибула сюди, втікаючи саме від того життя, яким живе блискуче європейське суспільство.

Ньюланд спохмурнів і промовчав, а місіс Арчер вела далі:

— Зараз я попрошу тебе з'їздити зі мною до кузини Луїзи, ненадовго. Мені здається, ти міг би пояснити їй те, що вже не раз говорив і сам: у Європі суспільство не таке, як у нас. Публіка там не така перебірлива, і мадам Оленська, можливо, ще не зрозуміла, як ми дивимося на подібні речі. Ти ж і сам знаєш, любий, що це тільки в її інтересах — мадам Оленської,— додала вона з простодушним лукавством.

— Люба мамо, я геть не розумію, що нам до всього того? Герцог з мадам Оленською відвідали місіс Стразерс. Більш того: він сам привіз місіс Стразерс до графині й познайомив їх. Коли вони приїхали, я саме був там. Якщо Вандерлейдени шукають винуватця скандалу, то він мешкає під дахом їхнього власного особняка.

— Скандалу? Ньюланде, ти коли-небудь чув бодай щось скандальне від кузена Генрі? Герцог — їхній гість, до того ж він іноземець. Іноземці зовсім не знаються на тонкощах тутешніх традицій, та ніхто цього від них і не вимагає. Але графиня Оленська народилася в Нью-Йорку, і їй слід було б мати хоча б якусь повагу до нашого товариства.

— Ну, якщо вже так потрібна жертва, можете кинути мадам Оленську їм на розтерзання! — з досадою вигукнув Арчер.— Одного не розумію: чому саме ми з вами повинні спокутувати її гріхи?

— О, я бачу, ти міркуєш з погляду Мінґоттів,— заперечила мати тим скривдженим тоном, який зазвичай означав: ще трохи — і вона розгнівається по-справжньому.

Але цього не сталося, бо до вітальні враз увійшов дворецький, розсунув порт'єри і урочисто проголосив:

— Містер Генрі Вандерлейден!

Місіс Арчер від несподіванки впустила голку, тремтячою рукою відсуваючи свій стілець від робочого столика.

— Ще одну лампу! — гукнула вона услід слугі, що виходив, а Джейні тим часом нахилилася до матері, поправляючи їй чепець.

На порозі з'явився містер Вандерлейден, і Ньюланд Арчер поспішив назустріч дядькові.

— Ми щойно говорили про вас, сер,— повідомив він після обміну вітаннями.

Містер Вандерлейден удав легке здивування, потім зняв рукавичку, щоб потиснути руки дамам. Поки Джейні присувала йому крісло, Арчер, витримавши паузу, додав:

— І про графиню Оленську!

Місіс Арчер трохи зблідла.

— Ах, вона чарівна жінка. Я щойно від неї,— промовив містер Вандерлейден, і його обличчя знов набуло безтурботно-спокійного виразу.

Він неквапом опустився в крісло, поклав поряд себе на підлогу циліндр і рукавички — за давнім звичаєм джентльменів, і сказав:

— У неї надзвичайний дар komponувати квіти в кімнатах. Я послав їй гвоздики зі Скайтеркліффа — і був уражений. Замість тих величезних букетів, які складає наш садівник, вона розкидала їх по кілька штук у різних місцях. Навіть не беруся пояснити, як саме. Я дізнався про це

від герцога. Він сказав мені: «Поїдь-но, подивися, з яким смаком Еллен обставила свою вітальню». Я поїхав — і переконався. Я б радо звозив до неї Луїзу, якби там по сусідству не було... м-м... усі ці люди, розумієте...

І от на цей зовсім не властивий містерові Вандерлейдену потік слів у відповідь — мертва тиша. Місіс Арчер знов дістала з кошика своє вишивання, а Ньюланд при світлі другої лампи, яку вніс дворецький, пильно спостерігав за обличчям Джейні, яке, здається, ще більше видовжилося від подиву.

— Насправді,— вів далі містер Вандерлейден, погладжуючи коліно своєю безкровною рукою з важким величезним перснем-печаткою,— я зазирнув до неї, щоб подякувати за чарівну записку, яку вона надіслала мені з приводу тих гвоздик, що я їй посилав, а також — але це, звісно, тільки між нами! — по-дружньому застерегти її, щоб вона більше не дозволяла герцогові возити її з собою в гості. Не знаю, чи чули ви про те.

Місіс Арчер насилу зобразила на своєму обличчі щось схоже на поблажливу усмішку.

— Хіба герцог возив її в гості?

— Ви ж знаєте цих англійських вельмож. Звісно, ми з Луїзою любимо нашого кузена, але чи можна вимагати від людей, які звикли бувати при європейських дворах, щоб вони зважали на наші маленькі республіканські тонкощі? Герцог їздить туди, де може розважитися, не звертаючи уваги ні на що.— Містер Вандерлейден замовк, але ніхто не вимовив ні слова.— І, якщо не помиляюся, учора він вирушив з нею до тієї місіс Лемюел Стразерс. Сіллerton Джексон розповів нам цю безглузду історію, і Луїза, звісно, засмутилася. То ж я вирішив, що найпростіше буде поїхати просто до графині Оленської та пояснити — радше легенько натякнути! — як ми тут, у Нью-Йорку, сприймаємо деякі речі. Мені спало на думку, що саме я міг би зробити це найделікатніше — адже того вечора, коли графиня у нас обідала, вона висловила побажання... тобто, дала мені зрозуміти, що була б вдячна за пораду. Так воно й сталося!

Містер Вандерлейден обвів поглядом кімнату з таким виглядом, який іншим разом можна було б назвати зарозумілим чи самовдоволенням.

Але в його рисах світилася лише м'яка доброзичливість, яку одразу ж відчула і на яку відгукнулася місіс Арчер.

— Ах, які ви милі обоє, дорогий Генрі! Гадаю, Ньюланд особливо високо цінує ваш учинок — адже це стосується нашої дорогої Мей і його нових родичів.

Вона стрілила у бік сина застережливим поглядом, і той промовив:

— Так, сер, надзвичайно. Але я навіть не сумнівався, що мадам Оленська вам сподобається.

Містер Вандерлейден відповів поглядом, в якому світилася безмежна лагідність.

— Я ніколи не запрошую до себе людей, які мені не подобаються, мій милий Ньюланде,— побіжно зауважив він.— Саме про це я щойно мав розмову з Сіллертоном Джексоном.— Поглянувши на годинник, він підвівся й додав: — Однак Луїза вже зачекалася. Ми сьогодні рано обідаємо, оскільки їдемо з герцогом в Оперу.

Коли за гостем урочисто зімкнулися портъери, в родині Арчерів запала мовчанка.

— О Боже, як романтично! — нарешті не витримала Джейні. Ніхто достоту не знав, що означають ці її уривчасті коментарі, тому рідні давно вже не намагалися їх розгадати.

Місіс Арчер, зітхнувши, похитала головою.

— Хоч би все це скінчилося добре,— вимовила вона тоном людини, якій напевно відомо, що нічого подібного не станеться.— Ньюланде, сьогодні ввечері ти повинен залишитися вдома і прийняти Сіллертона Джексона. Я просто не знатиму, як реагувати на те, що він неодмінно скаже.

— Бідна матуся! — засміявся Арчер, нахилиючись, щоб цілунком стерти зморшки з її чола.— Не варто хвилюватися — він не приїде.

— Я вже розповідала вам, що показала Еллен мою обручку? Вона сказала, що ще ніколи не бачила такої чудової оправы. А ще вона каже, що нічого подібного не знайти навіть на рю де ля Пе. Ах, Ньюланде, у вас справді художній смак!..

Найбільше, звісно ж, говоритимуть про герцога, але так само глибоко розбиратимуть також появу на П'ятій авеню такої собі золотокудрої особи в маленькій колясці канаркового кольору, запряженій парою гнідих кобів, що, як усі вирішили, безпосередньо стосується містера Бофорта. «Жінок подібного ґатунку» у Нью-Йорку було небагато, а таких, які б виїжджали у власних екіпажах, ще менше, тому поява міс Фані Ринг на П'ятій авеню в години прогулянок фешенебельної публіки справила ефект розірваної вибухом бомби. Ще вчора її коляска, проминаючи карету місіс Лавелл Мінготт, мало не зіткнулася з нею, і місіс Лавелл, негайно смикнувши шнурок дзвінка при її лікті, веліла кучерові негайно повертати додому. «А що, якби це сталося з місіс Вандерлейден»? — з жахом запитували один одного нью-йоркці.

Порода невисоких присадкуватих коней з помірною ходою, для яких характерні незворушність і рівний норов. Ідеальні для спокійної їзди в упряжці.

Одна з найвідоміших вулиць у центральній частині Парижа, де в ХІХ ст. розташовувалися найдорожчі ювелірні крамниці та будинки моди.

Глава 11

Двома тижнями пізніше, коли Ньюланд Арчер нудився без діла у відведеному йому кабінеті адвокатської контори «Леттерблер, Лемсон і Лоу», його викликав до себе голова фірми.

Старий містер Леттерблер, повірений трьох поколінь нью-йоркської знаті, сидів за своїм письмовим столом червоного дерева геть розгублений. Поки він пригладжував коротко підстрижені білосніжні бакенбарди і куйовдив розпатлані сиві кучері над опуклим лобом, його зневажливий підлеглий міркував про те, як він схожий на сімейного лікаря, невдоволеного пацієнтом, чию хворобу ніяк не вдається визначити.

— Люб'язний сер,— він завжди звертався до Арчера саме так,— я послав по вас, щоб доручити вам невеличке дільце, про яке зараз не хотів би повідомляти ні містера Скіпуорта, ні містера Редвуда.

Згадані джентльмени були двома іншими старшими компаньйонами фірми, бо, як здавна повелося в солідних юридичних конторах Нью-Йорка, ті особи, чиї імена значилися на вивісках і фірмових бланках, давним-давно перебралися в кращий світ, тож містер Леттерблер, висловлюючись фігурально, був до певної міри своїм власним онуком.

Відкинувшись на спинку крісла, адвокат спохмурнів і провадив далі:

— До цього мене зобов'язують деякі обставини: йдеться про родину Мінготт...

Арчер здивовано скинув очима на нього, а містер Леттерблер, з усмішкою вклонившись, пояснив:

— Учора мене запросила до себе місіс Менсон Мінготт. Її внучка, графиня Оленська, хоче почати справу про розлучення зі своїм чоловіком. При цьому мені були передані деякі папери...— Він замовк і потарабанив пальцями по столу.— І з огляду на те, що в найближчому майбутньому ви поріднитесь з цією родиною, я хотів би порадитися і розглянути разом з вами цю справу, перш ніж дати їй хід.

Арчер відчув, як кров приливає до скронь. Після візиту до графині Оленської він бачився з нею лише раз, та й то в ложі Мінготтів у Опері. За цей час її образ ніби потьмянів у його уяві і

віддалився, зате Мей Велланд знову посіла головне місце в його думках. Відколи Джейні випадково згадала про розлучення графині Оленської, Арчер більше про нього не чув і відмахнувся від цієї історії, як від малозрозумілої плітки. По суті, само поняття розлучення було огидним йому не менше, ніж його матері, і він був украй невдоволений тим, що містер Леттерблер, явно з намови старої Кетрін Мінготт, так відверто намагається втягнути його в цю справу. Врешті-решт, у клані Мінготтів досить чоловіків, які могли б нею зайнятися, тоді як сам Ньюланд Арчер ще навіть не увійшов до їхньої родини.

Проте він мовчки чекав, поки старший компаньйон знову заговорить.

Містер Леттерблер одімкнув шухляду столу й дістав звідти якийсь пакет.

— Я хочу, щоб ви переглянули оці папери...

Арчер спохмурнів.

— Вибачте, сер, але, якраз зважаючи на майбутнє родичання, я волів би, щоб ви порадилися з містером Скіпуортом або містером Редвудом.

Містер Леттерблер здавався здивованим і дещо ображеним. Нижчі за посадою в їхній фірмі ніколи ще не наважувалися відмовлятися від його пропозицій.

— Я розумію ваші вагання, сер, але мені здається, що в цьому випадку саме делікатність вимагає, щоб ви виконали моє прохання. Скажу більше: воно йде не від мене, а від місіс Менсон Мінготт і її сина. Я бачився з Лавеллом Мінготтом, а також з містером Велландом. Усі вони зійшлися на тому, що цю справу потрібно доручити вам.

Арчер відчув, що ось-ось розлютиться. Протягом минулих двох тижнів він ніби безвільно плив за течією, і лише краса і світла натура Мей пом'якшували настирні домагання Мінготтів. Але розпорядження старої місіс Мінготт ясно показало: клан уважає, що має право висунути майбутньому зятеві свої вимоги, і ця роль йому не сподобалася.

— Цією справою слід було б зайнятися її дядечкам,— спробував заперечити він.

— Це вони і зробили. Питання вже обговорювалося в колі сім'ї. Мінготти не схвалюють намірів графині, але вона твердо стоїть на своєму і хоче дістати кваліфіковану юридичну пораду.

Молодий чоловік мовчав, усе ще вертячи в руках нерозпечатаний пакет.

— Вона збирається знов одружитися?

— Гадаю, що так, але сама вона це заперечує.

— У такому разі...

— І все-таки, будьте ласкаві, спочатку перегляньте оці папери, містере Арчер. Пізніше, коли ми обговоримо справу, я викладу свою думку.

Арчер неохоче пішов, забравши з собою пакет.

Після візиту до мадам Оленської він напівсвідомо віддався на поталу подіям, щоб позбутися дивного впливу цієї жінки. За ту годину, що він провів наодинці з нею коло каміна, між ними виникла швидкоплинна близькість, яку, на щастя, зруйнувало вторгнення герцога Сент-Острей і місіс Лемюел Стразерс.

Але вже через два дні Арчер узяв участь у комедії повернення графині прихильності Вандерлейденів і не без іронії відзначив, що дама, котра вміє з такою вигодою для себе дякувати всемогутнім літнім джентльменам за букет квітів, напевно не потребує ні інтимних розрад, ні публічної підтримки з боку такого, як він, молодого чоловіка з дуже обмеженими можливостями.

Така точка зору значно спростила його власну позицію, а потьмянілі чесноти близьких знову засяяли напрочуд яскраво. Він не міг уявити, щоб Мей навіть у найтяжчих обставинах почала б скаржитися на свою скруту чи розсипати подяки стороннім чоловікам. Ніколи ще наречена не здавалася йому такою шляхетною і прекрасною, як наступного тижня. Він навіть погодився не квапитися з весіллям, бо Мей зуміла знайти той єдиний аргумент, який остаточно його обеззброїв.

«Ви ж бо знаєте, люба, що, врешті-решт, ваші батьки завжди дозволяли вам чинити так, як вам хотілося,— причому вже з тих пір, коли ви були ще зовсім маленькою дівчинкою»,— сказав він, усе ще сподіваючись переконати її цим аргументом. І Мей, дивлячись йому просто у вічі, відповіла: «Це правда, і саме тому мені так важко відмовити їм в останньому проханні, з яким вони звертаються до мене як до маленької дівчинки!»

Це був голос старого Нью-Йорка колоніальних часів, це була така відповідь, яку він завжди хотів би чути від своєї дружини і подруги.

Читання паперів, що їх отримав Арчер, не збагатило його фактичними відомостями, але занурило в таку атмосферу, в якій він почав буквально задихатися. Ці документи здебільшого були копіями листування повірених графа Оленського з французькою юридичною фірмою, якій графиня доручила врегулювати її фінансове становище. Там же був короткий лист графа до дружини. Ознайомившись із ним, Арчер устав із-за столу, сунув документи назад у конверт і пішов у кабінет містера Леттерблера.

— Ось ці листи, сер. З вашого дозволу я побачуся з мадам Оленською і поговорю з нею,— промовив він, намагаючись, щоб вираз обличчя не виказав його почуттів.

— Сердечно дякую вам, містере Арчер. Коли ви вільні сьогодні ввечері, я би просив вас пообідати у мене, а потім ми з вами поговоримо про цю справу — якщо, звичайно, ви налаштовані відвідати нашого клієнта завтра.

З офісу Ньюланд Арчер знову пішов прямо додому.

Був прозорий зимовий вечір, над дахами будинків світив молоденький місяць, і йому хотілося одного: заповнити свою душу цим невинним сріблястим сяйвом і не говорити ні слова ні з ким, поки вони з містером Леттерблером не залишаться наодинці по обіді. Якесь інше рішення ухвалити було просто неможливо — він зобов'язаний особисто побачити мадам Оленську, бо ні в якому разі не можна допустити, щоб її таємниця відкрилася чужим очам. Хвиля співчуття, що наринала на нього, віднесла геть його байдужість і досаду, і графиня постала перед ним такою, як була: нещасною, беззахисною жінкою, яку за всяку ціну необхідно захистити від нових ударів у жорстокій сутичці з долею.

Він несподівано згадав історію, яку розповіла йому Еллен: про те, як місіс Велланд просила її не торкатися «неприємних» моментів її шлюбу і того, що сталося потім, і поморщився. Мабуть, саме завдяки такому ставленню до життя повітря Нью-Йорка декому здається невинно чистим.

«Невже ми всього лише жалюгідні фарисеї?» — подумав він, дивуючись сам собі.

Уперше в житті він відчув, наскільки примітивні та неглибокі його власні принципи. Його вважали за відважного юнака, і він знав, що

його давня інтрижка з місіс Торлі Рашворт створила навколо нього деякий романтичний ореол. Але місіс Рашворт була «жінкою певного ґатунку» — дурнуватою, марнославною, з природи потайливою; її значно більше вабила таємничість і небезпека їхнього зв'язку, ніж ті достоїнства, які мав сам Ньюланд. Коли він це остаточно зрозумів, то вирішив, що його серце навіки розбите, але тепер саме це здавалося йому єдиним виправданням усієї історії.

Інакше кажучи, зв'язок цей належав до тих, які більшість молодих людей його віку залишають позаду,— зі спокійним сумлінням і твердою впевненістю, що жінок, яких чоловік любить і шанує, відділяє нездоланна прірва від тих, що створені для втіхи і заслуговують тільки на жаль. У цьому їх завзято підтримують матері, тітки та інші родички похилих літ, одностайно переконані, що «подібні речі» з боку чоловіка — звичайна дурість, тоді як з боку жінки — завжди злочин.

Усі знайомі Арчеру літні дами, не виключаючи його власну матір, неодмінно вважали кожную безтямно закохану жінку безсовісною інтриганкою, а чоловіка, який зв'язався з нею,— простаком, що попав у кігті хижачки, безпорадною жертвою. І бачили з цієї ситуації єдиний вихід — переконати його якнайшвидше одружитися з порядною дівчиною, а та вже допильнує за шалапутним чоловіком.

У Старому Світі життя влаштоване складніше, і любовні проблеми там, як уже починав здогадуватися Арчер, не так легко вдається розв'язати. Багате, бездіяльне, насичене подіями життя створює багато спокус; і навіть жінка, від природи чутлива, розумна і стримана, волею обставин, самотності й беззахисності може бути втягнена в історію, неприпустиму із загальноприйнятої точки зору.

Удома Ньюланд написав графині Оленській записку з проханням призначити час, коли вона зможе його прийняти. Посильний незабаром повернувся зі звісткою, що завтра вранці мадам від'їжджає на уїк-енд у маєток Скайтеркліфф до Вандерлейденів, але сьогодні по обіді містер Арчер може застати її вдома саму. Записку було написано на неохайно одірваній четвертинці паперового аркуша, без звернення і дати, але почерк був твердий і гарний.

Думка про те, що Еллен доведеться провести аж два дні в царственій самоті Скайтеркліффа, здалася йому втішною, але він одразу зрозумів, що саме там — швидше, ніж будь-де,— вона з найбільшою силою

відчує той холод, яким віє від людей, що почувають огиду до всього «неприємного».

Рівно о сьомій Арчер прийшов до містера Леттерблера, дуже задоволений тим, що у нього з'явився привід одразу по обіді вибачитися й піти. З прочитаних паперів у нього склалася чітка думка про справу, і він не надто хотів обговорювати її зі старшим компаньйоном.

Містер Леттерблер був удівцем, тому обідали вони самі, повільно і добре-таки, у темній занедбаній їдальні, на стінах якої висіли пожовклі від часу гравюри. На буфеті між двома рифленими скриньками для ножів стояла пара карафок — одна з «Шато О-Бріон», друга — зі старим портвейном з леннінгівських льохів. Відомий марнотратством Том Леннінг розпродав запаси свого портвейну за рік чи два до своєї загадкової і ганебної смерті в Сан-Франциско. Втім, з точки зору світу пригода ця була менш принизливою для родини, ніж продаж винного льоху.

Після протертого устричного супу була подана риба з парниковими огірками, потім відварена молода індичка з кукурудзяними млинцями, за якою пішли смажена качка в смородиновому желе і салат із селери під майонезом. Містер Леттерблер, чий ланч складався з чашки чаю і сандвіча, обідав добре і зі смаком, і того ж вимагав од гостя. Нарешті обідній ритуал дійшов кінця, скатертину зі столу було прибрано, сигари розкурені, і містер Леттерблер, відсунувши склянку з портвейном і підставивши спину приємному теплу, що йшло від каміна, промовив:

— Уся сім'я проти розлучення. І, по-моєму, вони мають рацію.

Арчер миттєво відчув внутрішній спротив.

— Але чому, сер? Якщо колись і було...

— Який сенс? Вона тут, він там, вони відокремлені одне від одного Атлантичним океаном. Вона ніколи не отримає зі своїх грошей жодного цента, окрім того, що він їй добровільно повернув,— усе це обумовлено в їхньому жахливому шлюбному контракті. За тамтешніми уявленнями, граф Оленський учинив цілком великодушно — у його владі було лишити її без нічого.

Арчеру це було відомо, і він промовчав.

— Наскільки я розумію, вона не надає значення грошам,— провадив далі містер Леттерблер.— То навіщо тоді — це, до речі, також і думка її рідні,— показувати гонор і вплутуватися в шлюбборозлучний процес?

Лише годину тому Арчер, ідучи до містера Леттерблера, цілком дотримувався тієї ж думки. Та коли цей ситий, егоїстичний і надзвичайно байдужий стариган втілив її у слова, у них раптом виразно зазвучав голос товариства фарисеїв, заклопотаного лише тим, щоб захистити себе від «неприємностей».

— Мені здається, що це питання має вирішити вона сама.

— Гм... А ви усвідомлюєте можливі наслідки, якщо вона наполягатиме на розлученні?

— Ви маєте на увазі погрози в листі її чоловіка? Але яке це може мати значення? Це тільки непевні і нічим не підкріплені звинувачення, до того ж, вони йдуть з уст запеклого мерзотника.

— Так, але якщо він висуне зустрічний позов, це може викликати неприємні пересуди.

— Неприємні пересуди! — спалахнув Арчер.

Містер Леттерблер запитливо звів брови, і юнак, переконавшись, що всі його спроби захистити свою точку зору цілком марні, злегка вклонився на знак згоди зі старшим компаньйоном.

Тим часом той провадив далі:

— Розлучення завжди неприємна річ...— Він помовчав, немов чекаючи на реакцію молодого чоловіка, але не дочекався.— Ви згодні?

— Авжеж,— відповів Арчер.

— Отже, я можу на вас розраховувати. А Мінґотти — вони теж можуть сподіватися, що ви докладете всіх зусиль, щоб переконати мадам відмовитися від свого наміру?

— Я не можу брати на себе ніяких зобов'язань, доки не побачуся з графинею Оленською,— не дуже впевнено заперечив Ньюланд.

— Я не розумію вас, містере Арчер. Невже ви хочете стати членом сім'ї, над якою дамокловим мечем висить скандальний шлюбборозлучний процес?

— Не бачу, яке це має відношення до мого майбутнього одруження!

Містер Леттерблер узявся був за склянку з портвейном, потім відставив її і встромив у молодшого партнера суворий застережний погляд.

Арчер миттєво зрозумів, що ризикує позбутися покладених на нього повноважень, і з причини, яка так і лишилася для нього незрозумілою, ця перспектива його зовсім не надихнула. Якщо вже йому нав'язали цю справу, він не відмовлятиметься від неї. Але зараз насамперед треба заспокоїти позбавленого будь-якої уяви старого, що твердо стоїть на боці Мінґоттів.

— Ви можете бути цілком певні, сер, що я не зв'яжу себе ніякими зобов'язаннями, не порадившись із вами. Я тільки хотів сказати, що волю не висловлювати свою думку, доки не вислухаю мадам Оленську.

Містер Леттерблер, трохи поміркувавши, кивнув на знак схвалення такої обережності, гідної кращих нью-йоркських традицій.

А молодий чоловік, скоса поглянувши на годинника і пославшись на ділове побачення, поквапився попрощатися.

Глава 12

Старий Нью-Йорк обідав о сьомій годині вечора, і звичай робити пообідні візити, з якого посміювались у колі Арчера, проте, все ще був у моді.

Поки юнак простував від Вейверлі-плейс по П'ятій авеню, ця зазвичай жвава вулиця була зовсім порожня, якщо не рахувати кількох екіпажів, що стояли коло будинку Реджі Чіверса,— там давали обід на честь герцога, та поодиноких постатей літніх джентльменів, що прогулювалися, кутаючись у теплі пальта і шарфи. Переходячи Вашингтон-сквер, Арчер помітив старого містера дю Лака, який ішов відвідати своїх кузенів Дагонетів, а минувши ріг Західної Десятої вулиці, побачив свого колегу містера Скіпуорта — той, очевидно, прямував до панночок Леннінг. Ще далі по П'ятій авеню темним силуетом на тлі яскраво освітлених дверей свого будинку виник Бофорт, спустився на вулицю, сів у карету і покотив у невідомому напрямку.

Цього вечора не було ні вистав у Опері, ні званих вечорів, тож прогулянка Бофорта була, безперечно, оповита таємницею. Арчер подумки зв'язав її з невеликим будиночком на Лексингтон-авеню, на вікнах якого нещодавно з'явилися штори з пишними бантами і ящики з квітами, а біля свіжопофарбованих дверей нерідко можна було бачити канаркового кольору коляску міс Фанні Ринг, що чекала на хазяйку.

За маленькою пірамідою з відполірованими гранями, що втілювала світ міс Арчер, простягалася погано вивчена місцевість, де мешкали художники, музиканти, літератори і журналісти. Ці безладно розкидані осколки людства ніколи не виявляли найменшого бажання посісти видне місце у суспільстві. Незважаючи на свій химерний спосіб життя, вони здебільшого вважалися людьми більш-менш респектабельними, але воліли триматися осібно. Медора Менсон у роки свого процвітання намагалася завести «літературний салон», але від цієї ідеї незабаром довелося відмовитися, оскільки літератори вперто не бажали його відвідувати.

Подібні спроби робили й інші, а у Бленкерів — родини, що складалася з енергійної балакучої матусі та трьох тілистих доньок, які в усьому наслідували її,— можна було зустріти Едвіна Бута, Патті, Вільяма Вінтера і Джорджа Рігнольда, молодого актора, котрий грав у п'єсах Шекспіра, редакторів кількох журналів, а також музичних і літературних критиків.

Місіс Арчер та її оточення трохи ніяковіли перед цими людьми. Вони були екстравагантними, ненадійними, ніхто гаразд не знав, що, власне, вони собою являють. У колі Ньюланда Арчера почували глибоку повагу до літератури і мистецтва, і місіс Арчер невтомно повторювала дітям, яким приємним і витонченим було товариство, коли в ньому оберталися такі знаменитості, як Вашингтон Ірвінг. Видатні письменники того покоління були справжніми джентльменами, а нікому не відомі люди, що змінили їх, може, й переживали почуття, властиві джентльменам, але їхнє походження і зовнішній вигляд не дозволяли прикласти до них які-небудь мірки, узвичаєні в старому Нью-Йорку.

«Замолоду,— любила згадувати місіс Арчер,— ми знали все про всіх, хто жив між Беттері та Кенел-стріт²³, і власні карети були тільки у наших знайомих. У той час не важко було визначити місце кожного в товаристві, а тепер зрозуміти вже нічого неможливо, та я й не намагаюся».

²³ Тобто, на фешенебельній південній околиці Мангеттена.

Тільки престаріла Кетрін Менсон, яка була геть позбавлена забобонів і не зважала на тонкі відтінки та нюанси, могла б перекинути міст через цю прірву. Але вона за все життя не розгорнула жодної книжки, жодного разу не поглянула на жодну картину, а музикою цікавилася лише остільки, оскільки та нагадувала їй пишні вистави Італійського театру в дні її тріумфальних перемог у Тюїльрі. Бофорту, який не поступався їй у зухвалості, теж, можливо, вдалося б зробити це злиття, але його занадто помпезний особняк і убрані в шовкові панчохи лакеї ніяк не сприяли створенню невимушеної атмосфери. Втім, він був такий же невіглас, як і місіс Мінготт, і вважав, що «літературна братія» існує лише для розваги багатців, і ніхто не завдав собі труда повернути його на іншу думку.

Ньюланд Арчер знав усе це, відколи себе пам'ятав, але вважав такий стан речей цілком нормальним. Знав він і те, що існують країни, де знайомства з художниками, поетами, романістами, вченими і видатними акторами добиваються не менше, ніж знайомства з герцогами і коронованими особами. Він часто уявляв ту атмосферу, де гості збираються з єдиною метою — послухати промови Проспера Меріме, чиї книги постійно лежали на його столі, Теккерей, Браунінга або Вільяма Моріса²⁴. Але у Нью-Йорку щось подібне було просто неможливе, і думати про це — отже, вивести себе з рівноваги. Арчер був знайомий з багатьма літераторами, художниками і музикантами, він зустрічався з ними в клубі «Сенчері»²⁵ або в маленьких музичних і театральних клубах, які, мов гриби після дощу, з'являлися у Нью-Йорку. Перший час там усе здавалося надзвичайно цікавим, але навіть після найжвавіших розмов з тамтешніми завсідниками у нього щоразу виникало почуття, що коли його власний світ обмежений і вузький, то їхній світок не ширший.

²⁴ Меріме, Проспер (1803–1870) — французький письменник епохи романтизму; Теккерей, Вільям (1811–1863) — англійський письменник-сатирик вікторіанської доби; Браунінг, Роберт (1812–1889) — англійський поет вікторіанської доби; Морріс, Вільям (1834–1896) — англійський письменник, художник, видавець, видатний представник другого покоління прерафаелітів.

²⁵ Клуб письменників, артистів і художників, заснований у Нью-Йорку 1847 р.

Він міркував про це, намагаючись уявити те товариство, в якому графиня Оленська жила, страждала і, можливо, пережила таємні пристрасті. Він пам'ятав, з яким стриманим гумором вона малювала йому невдоволення старої Мінготт і Велландів з приводу її життя в «богемному» кварталі, населеному «літературною братією». Її родичів хвилювали, звичайно, не уявні або реальні небезпеки, а навколишня убогість, але цього відтінку вона не помітила, і Еллен здавалося, що вони вважають, ніби світ літераторів може її скомпрометувати.

Сама вона цього нітрохи не боялася, і книжки, безладно розкидані по її вітальні — переважно романи,— збуджували цікавість Арчера новими для нього іменами Поля Бурже, Гюїсманса і братів Гонкур²⁶. Несподівано він відчув щось дивне: якимось незбагнено, навіть не докладаючи зусиль, мадам Оленська зуміла перевернути і поставити під сумнів усі його цінності, і якщо він, Ньюланд Арчер, справді хоче

їй допомогти, то йому потрібно заглибитися в усі подробиці її життя, такого не схожого ні на яке інше.

²⁶ Бурже, Поль (1852–1935) — французький критик та романіст, відомий насамперед своїми психологічними романами; Гюїсманс, Жоріс-Карл (1848–1907) — французький письменник; брати Гонкур: Едмон (1822–1896) і Жюль (1830–1870) — брати-письменники, Гонкурівська премія щороку присуджується за кращий французький роман.

Настазі відчинила йому двері із загадковою усмішкою. На стільці в передпокої лежало підбите соболями пальто, циліндр із темного шовку з гаптованими золотом ініціалами «Дж. Б.» на підкладці і білий шовковий шарф. Не було ні найменших сумнівів, що речі ці належать Джуліусу Бофорту.

Арчер розсердився, причому так, що ладний був залишити свою візитівку і піти геть, але згадав, що в записці до пані Оленської забув написати, що хотів би поговорити з нею віч-на-віч. Винити було нікого, окрім самого себе, і юнак увійшов до вітальні з твердим наміром дати зрозуміти Бофорту, хто тут зайвий, і дочекатися, поки він піде.

Банкір стояв, невимушено притулившись до камінної дошки, накритої старовинною гаптованою серветкою, на якій красувалися бронзові канделябри з церковними свічками жовтуватого воску. У ту мить, коли Арчер увійшов, Бофорт з усмішкою дивився згори вниз на господиню. Мадам Оленська сиділа на софі, позаду неї стояв заставлений квітами столик. Тло з орхідей і азалій, у яких юнак одразу впізнав дари Бофортових теплиць, вигідно підкреслювало постать жінки, широкий рукав її сукні зісковзнув угору, оголивши вище ліктя її витончену руку.

Вечорами нью-йоркські дами приймали у так званих «простих обідніх сукнях» — тісних шовкових обладунках, скріплених китовим вусом, з мереживами навколо вирізу і вузькими рукавами зі шлярками, що відкривали руку якраз до зап'ястка, щоб можна було розгледіти золотий браслет. Але мадам Оленська, нехтуючи традицією, була в довгій вільній сукні з червоного оксамиту, оздобленій блискучим чорним хутром, яке закривало її шию аж до підборіддя і спускалося вниз на груди.

Арчер мимоволі згадав портрет пензля живописця Каролюса Драна²⁷, чий полотно викликали справжню сенсацію в Паризькому Салоні: на

ньому була зображена дама в тісній сукні, облямованій хутром. У жарко натопленій вітальні оголені руки і закутана в хутро шия жінки наштовхували на думку про щось порочне і спокусливе, але в цілому враження було приємним.

²⁷ Кароліус-Дюран (справжнє ім'я Шарль Еміль Огюст Дюран, 1837–1917) — французький художник XIX ст.

— Праведний Боже — аж три дні у Скайтеркліффі! — голосно і глузливо вигукнув Бофорт у ту хвилину, коли Арчер увійшов до кімнати.— Тільки не забудьте прихопити всі свої хутра і грілку.

— Навіщо? Хіба будинок такий холодний? — спитала графиня, млосно простягаючи Арчеру ліву руку і тим самим даючи зрозуміти, що чекає поцілунку.

— Ні, але його господиня здатна заморозити кого завгодно,— відповів Бофорт, недбало кивнувши юнакові.

— Але вона здалася мені такою доброю... І сама приїхала, щоб мене запросити. Бабуся каже, що я нізащо не можу відмовитися.

— Нічого іншого вона й не могла сказати. А я стверджую, що це просто скандал, якщо ви не приїдете на скромну вечерю з устрицями, яку я маю намір дати на честь вашого приїзду в неділю у Дельмоніко²⁸.

²⁸ Один з найстаріших у США ресторанів французької кухні, відкритий 1830 р. і названий ім'ям його власників — сім'ї Дельмоніко.

Графиня перевела повний сумніву погляд з банкіра на Ньюланда Арчера.

— Ви просто спокушаєте мене! Після вечора у місіс Стразерс я не бачила ні душі зі світу красних мистецтв.

— А які з мистецтв вас більше цікавлять? Я знайомий з деякими художниками, це дуже добрі люди, і, якщо дозволите, можу вас познайомити з ними,— сміливо втрутився Арчер.

— Художники? Хіба у Нью-Йорку є якісь художники? — здивувався Бофорт. Це здивування треба було розуміти приблизно так: якщо він не купує картин цих жалюгідних квачомазів, значить, їх просто не існує. Проте мадам Оленська з усмішкою обернулася до Арчера:

— Це було б чудово! Але я мала на увазі драматичних акторів, співаків і музикантів. Мій чоловік завжди запрошував їх до нас.

Слова «мій чоловік» вона вимовила так, немов вони викликали в її пам'яті не зловісні примари минулого, а мало не жаль за минулими

радощами. Арчер розгублено поглянув на жінку, вражений чи то її вмінням придурюватися, чи то байдужістю, яка дозволяла їй безболісно торкатися минулого. І це в той час, коли, прагнучи покінчити з ним назавжди, вона готова поставити на карту свою репутацію!

— Я думаю, що несподівані зустрічі тільки додають гостроти почуттям і відчуттям,— вела вона далі, звертаючись до чоловіків.— Велика помилка — бачитися з одними і тими ж людьми щодня.

— У будь-якому разі, це страшенно нудно. Через те Нью-Йорк і помирає від нудьги,— пробурмотів Бофорт.— А коли я намагаюся вас розважити, ви мене жорстоко підводите. Проте не втрачаю надії, що ви все-таки передумаєте. Неділя — останній шанс побачити Італо Кампаніні²⁹, наступного тижня він від'їжджає у Балтімор і Філадельфію, а я замовив окремий кабінет зі стенвеївським роялем, і він співатиме для нас увесь вечір.

²⁹ Кампаніні, Італо (1845–1896) — славетний італійський оперний співак (тенор).

— Яка краса! З вашого дозволу, я хочу трохи подумати. Завтра вранці я вам обов'язково напишу.

Сказано це було надзвичайно люб'язно, але в голосі графині звучав ледве помітний натяк на те, що вона чекає, коли Бофорт нарешті піде. Той, очевидно, це зрозумів. Проте Бофорт не зник, щоб його випроваджували, тому аж подався вперед, і далі дивлячись на жінку. Між його брів з'явилася вперта складка.

— Чому б вам не вирішити просто зараз?

— Це занадто серйозне питання, щоб вирішувати його так пізно.

— По-вашому, вже пізно?

Графиня холодно відповіла на його погляд.

— Авжеж, тому що на мене ще чекає ділова розмова з містером Арчером.

— Он як! — фиркнув Бофорт.

Знизавши плечима, він з властивою йому самовпевненістю узяв руку графині, підніс до губів і, вже з порога, гукнув:

— Послухайте, Ньюланде, якщо вам удасться переконати графиню залишитися в місті, ви, зрозуміло, теж можете вважати себе запрошеним!

На цих словах він вийшов з вітальні, важко і впевнено ступаючи, як людина, котра звикла, що всі дають їй дорогу.

На мить Арчеру здалося, що містер Леттерблер попередив графиню про його прихід, але як тільки вона заговорила, він відкинув цю думку.

— Отже, ви знайомі з художниками? Часто буваєте серед них? — спитала вона, з цікавістю поглядаючи на нього.

— Не так щоб часто... Та й узагалі в Нью-Йорку немає особливого артистичного середовища — лише тонкий прошарок у суспільстві.

— Але ж ви цікавитеся мистецтвом?

— Звичайно. Коли я буваю в Парижі або Лондоні, ніколи не пропускаю жодної виставки. Намагаюся не відставати від віку.

Мадам Оленська опустила очі на кінчик атласного черевичка, що виглядав з-під її довгої сукні.

— Я теж цікавилася всіма цими речами; моє життя було наповнене мистецтвом. Але тепер намагаюся не згадувати про це.

— Не згадувати?

— Так. Я хочу покінчити з колишнім життям. Стати такою, як усі.

Арчер злегка почервонів.

— Ви ніколи не станете такою, як усі,— промовив він.

Графиня скинула тонкими бровами.

— Не варто так говорити! Коли б ви знали, як це важко, що я так відрізняюся від інших!

Обличчя її засмутилося і на мить стало схожим на трагічну машкару. Вона нахилилася вперед і обхопила коліна руками. Погляд жінки зупинився, мовби вона напружено вдивлялася в невідому темну далечінь.

— Я хочу покінчити з цим,— повторила вона.

Арчер обережно прокашлявся.

— Я знаю. Містер Леттерблер мені сказав.

— Правда?

— Тому я тут. Він доручив мені... Бачте, я працюю молодшим партнером в його адвокатській фірмі...

Вона здивовано поглянула на нього. І раптом її очі просіяли.

— Ви хочете сказати, що можете мені допомогти? Я можу говорити з вами, а не з містером Леттерблером? О, так буде набагато, набагато легше!

Слова її зворушили Арчера.

— Про це я і хотів з вами поговорити,— повторив він.

Графиня сиділа мовчки, відкинувши голову на руку, що лежала на спинці дивана. Обличчя її було блідим і якимсь згаслим, немов яскравий тон сукні приглушив усі його фарби. У цю хвилину вона здавалася Арчеру нещасною і майже безпорадною.

«Тепер доведеться перейти до грубих фактів та обставин...» — подумав він і несподівано відчув, як його охоплює та ж інстинктивна огида до реальності, яку він так часто засуджував у своїй матері і людях її кола. Як рідко йому доводилося стикатися з подібними ситуаціями! Він навіть не знав, якими словами про них говорити, і від цього почувався ніяковим і по-хлоп'ячому збентеженим.

Несподівано урвавши мовчанку, мадам Оленська палко вигукнула:

— Я хочу знову стати вільною, хочу стерти жахливе минуле і почати все наново!

— Я вас розумію.

Обличчя її полагідніло.

— Отже, ви допоможете мені?

— Перш за все,— нерішуче почав він,— я, мабуть, повинен більше дізнатися про ваше життя...

Вона здавалася здивованою.

— Але ж ви знаєте достатньо про мого чоловіка, про моє життя з ним?

Арчер ствердно кивнув.

— Тоді... тоді про що ж тут ще говорити? Хіба в нашій країні такі речі можливі? Я протестантка, і наша церква в таких випадках не перешкоджає розлученням.

— Звичайно, ні.

Обоє знову замовкли. Арчер згадав лист графа Оленського, і тієї ж миті у вітальні ніби з'явилась його огидна, з вишкіреними зубами примара. Це послання, якихось півсторінки, було саме тим, через що в розмові з містером Леттерблером він назвав графа злісним мерзотником.

Але чи була в ньому хоч крихта правди? На це питання могла відповісти тільки дружина графа.

— Я переглянув папери, які ви передали містерові Леттерблеру,— нарешті видавив Арчер.

— Ви могли б уявити щось мерзенніше?

— Боюся, що ні.

Злегка змінивши позу, графиня прикрила долонею очі.

— Вам, звичайно, відомо,— вів далі Арчер,— що в разі, коли ваш чоловік вирішить подати зустрічний позов — а він погрожує зробити саме це...

— І що тоді?

— Він може заявити навселюд що-небудь непристой...— Ньюланд схаменувся: — Щось таке, що може виявитися для вас небажаним, викликати

пересуди і зашкодити вашій репутації... навіть якщо...

— Що ви маєте на увазі?

— Навіть якщо це виявиться чистісіньким наклепом.

Вона поринула в довгу мовчанку — таку довгу, що в Арчера вистачило часу, щоб зберегти в пам'яті форму тієї її руки, що лежала на колінах, а з нею і три персні, надіті на підмізинний палець і мізинець. Жоден з них не був шлюбним.

— Якої шкоди можуть завдати мені тут подібні звинувачення, навіть якщо вони будуть виголошені публічно?

З губів Арчера готові були зірватися слова: «О, бідолашна Еллен, набагато більшої, ніж ви можете уявити!» — але замість цього голосом, який навіть у його власних вухах пролунав як голос містера Леттерблера, він відповів:

— У порівнянні з тим світом, у якому ви жили, нью-йоркське товариство — тісний маленький світ. Ним править жменька людей з дуже... з дуже старомодними поглядами.

Вона нічого не відповіла, і він провадив далі:

— Але особливо старомодні наші уявлення про шлюб і розлучення. Законодавство припускає розлучення, а звичаї — ні.

— Ні за яких обставин?

— Гм... В усякому разі, якщо жінка — нехай навіть принижена чоловіком і цілком бездоганна в усьому іншому — накликала на себе хоч найменшу підозру, в чомусь переступила умовності і дала привід...

Мадам Оленська ще нижче опустила голову. Арчер чекав спалаху гніву або короткого вигуку обурення — але ні того ні іншого не почув.

Тишу порушувало лише цокання невеликого дорожнього годинника, що стояв на столику; потім, розсипавши фонтан іскор, у каміні розламалася навпіл перегоріла дровина. Здавалося, вся кімната мовчки чекає разом з Арчером.

— Так,— ледве помітно прошепотіла жінка.— Те ж саме кажуть і мої родичі...

Він злегка поморщився.

— Це цілком природно.

— Наші з вами родичі,— поправила себе вона, і Арчер мимоволі почервонів.— Адже ви скоро станете моїм кузенком, чи не так? — м'яко додала вона.

— Сподіваюся.

— І ви теж поділяєте їхню думку?

Замість відповіді Арчер підвівся, пройшовся з кутка в куток, ковзнув незрячим поглядом по одній з картин на червоному драпуванні і знову повернувся до графині. Він не міг сказати відверто: «Так, якщо те, про що згадує ваш чоловік,— хоча б наполовину правда. Або якщо у вас немає переконливих аргументів, щоб усе це спростувати».

— Скажіть щиро...— несподівано промовила вона.— Прошу вас!

Він глянув на вогонь у каміні.

— Що зможе відшкодувати збитки, які, напевно — та що там, безперечно! — завдадуть вам мерзенні плітки?

— Свобода. Хіба вона не коштує того?

Тієї ж миті у Арчера промайнула підозра, що звинувачення в листі справедливі, і що графиня розраховує вийти заміж за співучасника свого гріха. Як пояснити, що в цьому разі закон буде не на її боці?

Дивно, але сама думка, що вона може на це розраховувати, викликала у нього досаду і гостру неприязнь.

— Але ж ви й без того вільні як вітер,— заперечив він.— Хто посміє вас торкнути? Містер Леттерблер сказав мені, що всі фінансові питання зняті...

— О, так,— байдуже потвердила вона.

— То навіщо ж накликати на себе нескінченні неприємності і страждання? Подумайте про газети — вони вчепляться в це, як

бульдоги! Усе це безглуздо, несправедливо, низько — але ж суспільство не переробити.

— Ваша правда,— неохоче погодилась вона, і в її голосі прозвучала така гіркота, що він раптом засоромився своїх жорстоких думок.

— Особу в таких випадках завжди приносять у жертву так званій громадській користі. Люди чіпляються за будь-яку умовність, яка нібито зберігає сім'ю і захищає інтереси дітей, якщо вони є,— поспішно заговорив Арчер, нагромаджуючи перші-ліпші банальні фрази і пристрасно бажаючи прикрити ними потворну реальність, яку, як здавалося йому, оголяла її мовчанка.

Через те, що графиня не хотіла або не могла вимовити те єдине слово, яке розрядило б атмосферу, він прагнув до одного: не дати їй відчутти, що він хоче проникнути в її таємницю. Вже краще стрибати по верхах на взір того, як робиться у старому Нью-Йорку, ніж ризикувати роз'ятрити рану, яку ти не в змозі зцілити.

— Я просто зобов'язаний допомогти вам побачити обставини під тим кутом, під яким бачать їх усі, хто вас любить: Мінґотти, Велланди, Вандерлейдени, усі ваші друзі й близькі. Було б нечесно, якби я не сказав вам, як вони міркують про подібні речі.

Він наполягав, майже благав, намагаючись будь-що перекинути місток через зяючу прірву її мовчанки.

— Так, це було б нечесно,— повільно промовила вона.

Вугілля в каміні вкрилося сірим попелом, гніт однієї з ламп нагорів і почав блимати, вимагаючи до себе уваги. Мадам Оленська встала, поправила гніт, повернулася до каміна і завмерла.

Ця поза недвозначно означала, що говорити більше нема про що.

Арчер теж підвівся.

— Ну що ж, я зроблю так, як ви хочете,— раптом уривчасто промовила вона.

Кров прилинула до щік юнака. Приголомшений такою раптовою капітуляцією, він незграбно схопив її руку.

— Я... я справді дуже хочу допомогти вам...— через силу промовив він.

— Ви вже допомогли мені. На добраніч, любий кузене.

Схилившись, він торкнувся губами її руки — та була холодна і мов нежива.

Жінка відразу ж забрала руку.

Арчер ступив до дверей, вийшов у передпокій, у тьмяному світлі газового пальника відшукав пальто й капелюх і пірнув у зимову ніч. Його переповнювали слова, які він так і не наважився промовити.

Клуб письменників, артистів і художників, заснований у Нью-Йорку 1847 р.

Бурже, Поль (1852–1935) — французький критик та романіст, відомий насамперед своїми психологічними романами; Гюїсманс, Жоріс-Карл (1848–1907) — французький письменник; брати Гонкур: Едмон (1822–1896) і Жюль (1830–1870) — брати-письменники, Гонкурівська премія щороку присуджується за кращий французький роман.

Кароліус-Дюран (справжнє ім'я Шарль Еміль Огюст Дюран, 1837–1917) — французький художник XIX ст.

Один з найстаріших у США ресторанів французької кухні, відкритий 1830 р. і названий ім'ям його власників — сім'ї Дельмоніко.

Кампаніні, Італо (1845–1896) — славетний італійський оперний співак (тенор).

— Нічого іншого вона й не могла сказати. А я стверджую, що це просто скандал, якщо ви не приїдете на скромну вечерю з устрицями, яку я маю намір дати на честь вашого приїзду в неділю у Дельмоніко.

Тобто, на фешенебельній південній околиці Мангеттена.

Меріме, Проспер (1803–1870) — французький письменник епохи романтизму; Теккерей, Вільям (1811–1863) — англійський письменник-сатирик вікторіанської доби; Браунінг, Роберт (1812–1889) — англійський поет вікторіанської доби; Морріс, Вільям (1834–1896) — англійський письменник, художник, видавець, видатний представник другого покоління прерафаелітів.

Клуб письменників, артистів і художників, заснований у Нью-Йорку 1847 р.

«Замолоду,— любила згадувати місіс Арчер,— ми знали все про всіх, хто жив між Беттері та Кенел-стріт, і власні карети були тільки у наших знайомих. У той час не важко було визначити місце кожного в товаристві, а тепер зрозуміти вже нічого неможливо, та я й не намагаюся».

— У будь-якому разі, це страшенно нудно. Через те Нью-Йорк і помирає від нудьги,— пробурмотів Бофорт.— А коли я намагаюся вас розважити, ви мене жорстоко підводите. Проте не втрачаю надії, що ви все-таки передумаєте. Неділя — останній шанс побачити Італо Кампаніні, наступного тижня він від'їжджає у Балтімор і Філадельфію, а я замовив окремий кабінет зі стенвеївським роялем, і він співатиме для нас увесь вечір.

Сама вона цього нітрохи не боялася, і книжки, безладно розкидані по її вітальні — переважно романи,— збуджували цікавість Арчера новими для нього іменами Поля Бурже, Гюїсманса і братів Гонкур. Несподівано він відчув щось дивне: якось незбагнено, навіть не докладаючи зусиль, мадам Оленська зуміла перевернути і поставити під сумнів усі його цінності, і якщо він, Ньюланд Арчер, справді хоче їй допомогти, то йому потрібно заглибитися в усі подробиці її життя, такого не схожого ні на яке інше.

Ньюланд Арчер знав усе це, відколи себе пам'ятав, але вважав такий стан речей цілком нормальним. Знав він і те, що існують країни, де знайомства з художниками, поетами, романістами, вченими і видатними акторами добиваються не менше, ніж знайомства з герцогами і коронованими особами. Він часто уявляв ту атмосферу, де гості збираються з єдиною метою — послухати промови Проспера Меріме, чії книги постійно лежали на його столі, Теккерей, Браунінга або Вільяма Моріса. Але у Нью-Йорку щось подібне було просто неможливе, і думати про це — отже, вивести себе з рівноваги. Арчер був знайомий з багатьма літераторами, художниками і музикантами, він зустрічався з ними в клубі «Сенчері» або в маленьких музичних і театральних клубах, які, мов гриби після дощу, з'являлися у Нью-Йорку. Перший час там усе здавалося надзвичайно цікавим, але навіть після найжвавіших розмов з тамтешніми завсідниками у нього щоразу виникало почуття, що коли його власний світ обмежений і вузький, то їхній світок не ширший.

Арчер мимоволі згадав портрет пензля живописця Каролюса Драна, чії полотна викликали справжню сенсацію в Паризькому Салоні: на

ньому була зображена дама в тісній сукні, облямованій хутром. У жарко натоплений вітальні оголені руки і закутана в хутро шия жінки наштовхували на думку про щось порочне і спокусливе, але в цілому враження було приємним.

Глава 13

У театрі Воллока³⁰ не було де й голці впасти. Давали «Шогрен» Дайєна Бусіко³¹ з Гаррі Монтеґю і Адою Діас у головних ролях. Популярність англійської трупи була нечуваною, і «Шогрен» постійно збирав повнісінькі зали. Публіка, що вщерть заповнила гальорку, була у нестямі від захвату, в партері і ложах лише стримано усміхалися сентиментальним і розрахованим на дешевий ефект перипетіям сюжету, але насолоджувалися виставою не менше, ніж на гальорці.

³⁰ Один з найстаріших нью-йоркських театрів, який 1861 р. заснував антрепренер і режисер Д. Воллес.

³¹ Бусіко, Дайєн (1820–1890) — американський актор і драматург ірландського походження.

У п'єсі була сцена, від якої затамував подих увесь театр. Монтеґю — перший коханець — коротко і сумно прощається з міс Діас і йде. Актриса застигає коло каміна, дивлячись у вогонь. На ній — сіра кашемірова сукня без модних стрічок і прикрас, що підкреслює її струнку постать і вільно спадає до ніг. Кінці пов'язаної навколо шиї вузької чорної оксамитової стрічки вільно звисають на спину актриси.

Але вже на порозі герой-коханець обертається, аби ще раз поглянути на неї, крадеться назад, розуміючи, що його не помічають, ловить кінці оксамитової стрічки, цілує їх і виходить так тихо, що його кохана навіть не міняє позу. І одразу після цього німого прощання опускається завіса.

Ньюланд Арчер кілька разів ходив дивитися «Шогрен» тільки заради цієї сцени. Він уважав, що «останнє прощай» Монтеґю і Ади Діас ні в чому не поступається грі Круазетт і Брессана, яких він бачив у Парижі, або Медж Робертсон і Кендалла в Лондоні. Стриманістю й безмовною скорботою ця сцена зворушувала його глибше, ніж найнесамовитіші любовні монологи.

А цього вечора сцена прощання набула для Арчера особливої гостроти, віддалено нагадавши йому розлучення з мадам Оленською після відвертої розмови, що сталася тиждень тому.

Знайти щось спільне між цими двома сценами було так само важко, як уловити схожість між їх учасниками. Ньюланд Арчер зовсім не був схожий на романтично гарного молодого англійського актора, а міс

Діас була рудоволосою дамою в тілі, чиє нерухоме бліде обличчя нічим не нагадувало живі риси Еллен Оленської. До того ж Арчер і мадам Оленська були зовсім не коханцями, що попрощалися навік, а лише адвокатом і його клієнтом. І розлучилися вони після напруженої ділової розмови, що залишила у адвоката ненайкраще враження про справу клієнта.

У чому ж тоді полягала схожість? Чому серце молодого чоловіка так нестямно закалатало від згадки про їхню останню розмову?

Очевидно, річ у властивому мадам Оленській загадковому дарі змушувати людину мріяти про незвідані можливості, що ховаються за гранню повсякденного життя. У їхніх розмовах не прозвучало жодного слова, яке могло б підкріпити цю здогадку. І все ж, ця властивість була частиною її натури, тінню її таємничого минулого або чогось драматичного, пристрасного, незвичайного, прихованого в ній самій.

Арчер завжди схилявся до думки, що випадок і обставини відіграють у житті людей не таку вже важливу роль порівняно з природженим прагненням до того чи іншого повороту долі. І ось це прагнення він з першого погляду відчув у мадам Оленській. Спокійна, навіть пасивна, вона, проте, була саме тією жінкою, з якою неодмінно повинні відбуватися всілякі пригоди,— хоч як би вона не намагалася їх уникнути. Еллен, очевидно, жила в атмосфері, настільки насиченій драматичними поворотами, що не помічала головного: причина їх — вона сама.

Того вечора тижнем раніше Арчер покинув її, цілком певний, що погрози і звинувачення графа були далеко не безпідставними. Таємнича особа, яка в минулому його дружини фігурувала як якийсь «секретар», напевно отримала свій приз за участь у втечі мадам. Життя, від якого вона тікала, було нестерпне, його неможливо було описати, неможливо навіть уявити. Вона була молода, залякана, доведена до крайнього відчаю — хіба не логічно припустити, що вона віддячила своєму рятівникові? На лихо, з точки зору закону і звичаїв, ця вдячність ставила її на одну дошку з негідником-чоловіком. Арчер дав їй це зрозуміти — це від нього і вимагалось. Також він постарався пояснити, що простодушний і доброзичливий на вигляд Нью-Йорк, на поблажливість якого Еллен розраховувала, був зовсім не тим місцем, де прощають минулі гріхи.

Пояснювати їй це і бачити, як покірливо вона змиряється, було нестерпно боляче. Він почував жаль і ревності до її минулого, і ці два почуття притягували його до Еллен. Арчер переконав її в марності будь-яких спроб і змусив відмовитися від шлюботорозлучного процесу — і це дозволило всій родині зітхнути з полегкістю і нарешті відвести погляди від того «неприємного», з яким вона мимоволі змусила їх зіткнутися.

«Я не сумнівалася, що Ньюланд розв'яже цю проблему», — не без гордості сказала місіс Велланд про майбутнього зятя. Стара місіс Мінготт запросила його для конфіденційної розмови і висловила особливу вдячність. А сам він радів тому, що Еллен відкрила свою таємницю саме йому, а не холодному і байдужому Леттерблеру чи переляканим родичам. Що ж, принаймні, вона залишиться заміжньою дамою і графінею, а не якоюсь там незаміжньою Еллен Мінготт...

У пам'яті юнака з такою жвавістю зазвучала його остання розмова з мадам Оленською, що, коли завіса опустилася, сховавши обох акторів, очі його наповнилися сльозами, і він рвучко встав, маючи намір покинути ложу.

Йдучи, він обернувся — і аж тоді помітив, що дама, яка щойно заповнювала всі його думки, сидить у ложі з подружжями Бофортів, Лоуренсом Леффертсом і ще двома-трьома джентльменами. З того вечора він жодного разу не говорив з Еллен віч-на-віч, а в товаристві намагався її уникати, але тепер їхні погляди зустрілися. Місіс Бофорт теж упізнала Арчера і млосним жестом запросила у свою ложу. Відмовитися зараз було б украй нечемно.

Бофорт і Леффертс пропустили його вперед. Перекинувшись кількома словами з місіс Бофорт, яка не любила довгих розмов і воліла мовчки демонструвати себе публіці, Ньюланд сів позаду мадам Оленської. За спиною у нього містер Сіллертон Джексон таємничим шепотом розповідав Бофарту про прийом, що відбувся минулої неділі у місіс Лемюел Стразерс. Скориставшись тим, що місіс Бофорт теж дослухалася до цієї розповіді, сліпуче усміхаючись і тримаючи голову так, щоб з партеру було видно її профіль, мадам Оленська обернулася до Арчера і, кинувши погляд на сцену, тихо спитала:

— Як ви гадаєте, пошле він їй завтра вранці букет вогняно-жовтих троянд?

Арчер спалахнув, серце його важко загупало. Він лише двічі відвідав Еллен, але обидва рази посилав їй жовті троянди — причому, анонімно. Раніше вона не заговорювала про квіти і, як він уважав, не знала, від кого вони. Те, що зараз вона раптом згадала про це і зв'язала його троянди з тим, що відбувалося на сцені, глибоко зворушило його.

— Я щойно про це думав... І навіть хотів піти з театру, щоб забрати з собою це враження,— відгукнувся він.

На його подив, обличчя Еллен густо зашарілося. Вона опустила очі на перламутровий бінокль, який тримала рукою в рукавичці, і, помовчавши хвильку, спитала:

— Чим ви займаєтеся за відсутності Мей?

— Працюю у поті чола,— відповів він, злегка роздосадуваний її питанням.

За давно усталеними традиціями Велланди ще минулого тижня поїхали до Сент-Огастіна³², де з огляду на міфічну хворобу бронхів містера Велланда вони завжди проводили кінець зими. Містер Велланд, добродушна і мовчазна людина, не мав власної думки, зате мав безліч звичок, і цим звичкам ніхто не смів перечити. Одна з них полягала в тому, що дружина і донька обов'язково повинні супроводжувати його в щорічних поїздках на південь. Це було неодмінною умовою його душевного комфорту: адже якби при ньому не було місіс Велланд, він не знав би, де лежить його бритвене приладдя і де продають поштові марки.

³² Невелике курортне містечко на північному сході штату Флорида.

Усі члени сім'ї обожнювали одне одного, але містер Велланд був верховним божеством, об'єктом загального поклоніння, тому ні місіс Велланд, ні Мей ніколи й на думку не спало б відпустити його самого у Флориду. Обидва його сини, що займалися юриспруденцією, не могли взимку відлучитися з Нью-Йорка, але завжди приїжджали до Сент-Огастіна на Великдень і відвозили батька додому.

Питання про те, чи треба Мей супроводжувати батька, навіть не обговорювалося. Репутація домашнього лікаря Мінготтів багато в чому спиралася на хронічний бронхіт, якого у містера Велланда ніколи не було, і той категорично наполягав на регулярних поїздках до Сент-Огастіна. Спочатку передбачалося відкласти оголошення заручин Мей

доти, доки вона не повернеться з Флориди, і хоча воно відбулося раніше, це навряд чи могло змінити плани містера Велланда.

Арчер охоче приєднався б до родини і провів кілька тижнів на свіжому повітрі, катаючись на човні з нареченою. Але й він був пов'язаний умовностями і звичаями. Якщо йому, незважаючи на суто формальну службу, здумалося піти у відпустку посеред зими, увесь Мінготтівський клан звинуватив би його в легковажності. Ось чому він прийняв від'їзд Мей безмовно й покірливо, вже починаючи розуміти, що ці якості — одна з основ подружнього життя.

Несподівано Арчер відчув, що мадам Оленська дивиться на нього з-під напівопущених повік.

— Я зробила, як ви хотіли... Точніше, як ви радили,— уривчасто промовила вона.

— Так... Що ж, я дуже радий,— відгукнувся він, дещо збентежений тим, що Еллен заговорила про це в такий невідповідний момент.

— Я знаю, ви мали рацію,— злегка задихаючись, вела вона далі,— але життя іноді таке важке... У ньому все таке заплутане...

— На жаль, це так.

— І все-таки я хочу сказати, що ви справді мали рацію, я це відчуваю, і я дуже вам вдячна,— закінчила вона і швидко піднесла до очей бінокль, тому що двері ложі відчинилися і почувся гучний голос містера Бофорта.

Арчер підвівся і покинув ложу.

Напередодні він отримав листа від Мей Велланд. У ньому з властивою їй прямоотою вона просила Арчера під час її відсутності бути якомога уважнішим до Еллен. «Вона так добре до вас ставиться, так вами захоплюється, і, знаєте, хоч вона цього і не показує, вона все ще самотня і нещасна. Судячи з усього, бабуся її не розуміє, і дядечко Лавелл Мінготт теж. Їм здається, що вона набагато більше світська і значно більше любить товариство, ніж насправді. Я думаю, Нью-Йорк бачиться їй нудним, хоча мої рідні з цим не згодні. Гадаю, вона звикла до багатьох речей, яких у нас немає: до гарної музики, виставок живопису, розмов зі знаменитостями — художниками, письменниками та іншими людьми, якими ви захоплюєтеся. Бабуся не в змозі зрозуміти, що їй потрібні не звані обіди та убори, а ви — майже єдина

людина в усьому Нью-Йорку, хто може поговорити з нею про те, що їй справді цікаве»,— писала Мей.

Мудра дівчинка! Як же він любить її за цю доброту!

Проте він не збирався виконувати її прохання, принаймні, буквально. По-перше, у нього зовсім немає часу, а по-друге, оскільки він був заручений, не годилося аж так явно виступати в ролі покровителя мадам Оленської. До того ж, Арчер уважав, що вона здатна постояти за себе набагато краще, ніж могла уявити простодушна Мей. Біля її ніг плазував Бофорт, над нею, немов ангел-хранитель, витав містер Вандерлейден, а віддалік чекали слухної нагоди інші охочі добитися її прихильності — у тому числі і Лоуренс Леффертс.

Але щоразу, коли при зустрічах йому доводилося перекинутися з графинею двома-трьома словами, він відчував, що простодушність Мей межує майже з яснovidінням.

Еллен Оленська і справді була самотня й нещасна.

Один з найстаріших нью-йоркських театрів, який 1861 р. заснував антрепренер і режисер Д. Воллес.

Бусіко, Дайєн (1820–1890) — американський актор і драматург ірландського походження.

За давно усталеними традиціями Велланди ще минулого тижня поїхали до Сент-Огастіна, де з огляду на міфічну хворобу бронхів містера Велланда вони завжди проводили кінець зими. Містер Велланд, добродушна і мовчазна людина, не мав власної думки, зате мав безліч звичок, і цим звичкам ніхто не смів перечити. Одна з них полягала в тому, що дружина і донька обов'язково повинні супроводжувати його в щорічних поїздках на південь. Це було неодмінною умовою його душевного комфорту: адже якби при ньому не було місіс Велланд, він не знав би, де лежить його бритвене приладдя і де продають поштові марки.

Бусіко, Дайєн (1820–1890) — американський актор і драматург ірландського походження.

Невелике курортне містечко на північному сході штату Флорида.

У театрі Воллока не було де й голці впасти. Давали «Шогрен» Дайєна Бусіко з Гаррі Монтеґю і Адою Діас у головних ролях. Популярність англійської трупи була нечуваною, і «Шогрен» постійно збирав повнісінькі зали. Публіка, що вщерть заповнила гальорку, була у нестямі від захвату, в партері і ложах лише стримано усміхалися сентиментальним і розрахованим на дешевий ефект перипетіям сюжету, але насолоджувалися виставою не менше, ніж на гальорці.

Глава 14

У фойє театру Арчер мало не зіштовхнувся зі своїм приятелем Недом Вінсеттом — єдиним з «розумників», як називала їх Джейні, в розмовах з яким він ризикував обговорювати ті речі, про які не заведено говорити в клубі і в ресторанах. Ще в залі для глядачів він помітив потерту спину сюртука і похилі плечі Вінсетта, а zarazом звернув увагу, що той поглядає на ложу Бофорта.

Вони дружньо потисли один одному руки, і Вінсетт запропонував випити по кухлю пива в німецькому шинку за рогом. Арчер, не дуже охочий до розмов, відмовився під приводом, що йому необхідно ще попрацювати вдома, і Вінсетт підхопив: «Так, мені, мабуть, це теж не завадило б».

Вони вирішили пройтися пішки, та ледве ступили дюжину кроків, як Вінсетт спитав:

— Послухайте, Арчере, а хто та смаглява дама, що сиділа в шикарній ложі, де я мигцем бачив і вас? Якщо не помиляюся, це ложа Бофортів? Ваш приятель Леффертс увесь вечір просто упадав коло неї.

Арчера це чомусь роздосадувало. З якої речі Вінсетту знадобилася Еллен Оленська? І якого біса він зв'язав її з Леффертсом? Розпускати плітки — не в манері Вінсетта, але ж він, урешті-решт, журналіст.

— Сподіваюся, ви не збираєтеся брати у неї інтерв'ю? — засміявся він.

— Можливо, але тільки не для преси,— відповів Вінсетт.— Річ у тім, що вона живе поряд зі мною — у досить дивному містечку для світської красуні. Днями мій синочок погнався за котеням, забіг до неї у двір, упав і добряче порізав ногу. Вона прибігла до нас без капелюха, тримаючи хлопчика на руках, і була до того добра й чарівна, що моя дружина від подиву навіть не спитала, як її звать.

Арчер злегка відтанув. У розповіді Вінсетта не було нічого особливого, будь-яка жінка вчинила б так само із сусідською дитиною. Та це було дуже схоже на Еллен — прибігти без капелюха, принести хлопчика на руках і до того вразити бідолашну місіс Вінсетт, що та забула спитати, хто вона така.

— Це графиня Оленська, онучка старої місіс Мінготт.

— Нічого собі — справжня графиня! — аж присвиснув Нед Вінсетт.
— Ото вже не думав, що графині здатні на людські почуття. Як, утім, і Мінготти. І як це її занесло в наші нетрі?

— Їй у найвищій мірі наплювати на те, де вона живе, та й узагалі на всі наші світські забобони,— відповів Арчер, потай пишаючись портретом Еллен Оленської, який тільки що намалював.

— Гм... гадаю, їй доводилося жити і в більших будинках,— зауважив Вінсетт.— Ну що ж, я вже майже дома... Прощайте, Арчере.

Сутулячись, журналіст перейшов на протилежний бік Бродвею, а Ньюланд ще довго дивився йому вслід, міркуючи над його останніми словами.

Подібні прозріння були властиві Неду Вінсетту — вони становили одну з найоригінальніших його рис. Арчер завжди дивувався: чому він, маючи таку прозорливість і знання людей, спокійно змирився з життєвою невдачею і не став боротися за місце під сонцем.

Ньюланд знав, що у Вінсетта є дружина й дитина, але ніколи їх не бачив. Вони зазвичай зустрічалися в клубі «Сенчері» або в інших улюблених закладах літераторів і художників. Він якось натякнув Арчеру, що дружина його важко хвора,— можливо, так воно й було, а можливо, означало, що бідолашна жінка просто не має вечірньої сукні або не вміє поводитися в товаристві.

Та й сам Вінсетт почував нездоланну огиду до світських умовностей. Арчер звик вечорами переодягатися, вважаючи, що так охайніше і зручніше, але йому ніколи не спадало на думку, що чистота і комфорт в одязі — це дві найбільш руйнівні статті скромного бюджету. Точка зору Вінсетта здавалася йому елементом «богемної пози», тоді як світські джентльмени міняли одяг, навіть не згадуючи про це, і не вели розмов про те, у кого скільки прислуги. Вони здавалися простішими і природнішими, а головне — набагато менш соромливими, ніж представники богеми.

І все-таки, з Недом Вінсеттом йому завжди було цікаво. Щоразу, помітивши в далекому кутку якого-небудь шинку його худорляву бородату фізіономію і сумні очі, Арчер забирав його звідти і заводив довгу розмову.

Журналістом Вінсетт став не з власної волі. Він був природженим літератором, що народився у світі, який більше не потребував справжньої літератури. Колись він випустив збірку коротких вишуканих есе. Сто двадцять примірників видавець примудрився продати, тридцять роздав, а решту накладу врешті-решт було знищено, щоб звільнити на складі місце для більш ходового товару. Після цього Вінсетт закинув своє покликання і найнявся помічником редактора до жіночого тижневика, що друкував моди і викрійки упереміж із сентиментальними любовними новелами та рекламою безалкогольних напоїв.

Запас його дотепів на адресу «Полум'я вогнища» (так називалося це видання) ніколи не вичерпувався, але за цими жартами ховалася їдка гіркота ще не старої людини, яка, пошукавши щастя, склала крила. Його слова мимоволі змушували Арчера озирнутися на власне життя й відчути усю його порожнечу, але ж життя Неда Вінсетта, по суті, було ще більш порожнім. І хоча спільність смаків і художніх уподобань надавала їхнім розмовам збуджуючої гостроти, усе це залишалося не більше ніж взаємним шпиганням дилетантів.

— Суть у тому, що життя насправді не коштує ні цента,— сказав якось Вінсетт.— Я невдаха, і з цим нічого не поробиш. Я годжуся тільки на те, щоб робити один-єдиний товар, але тут на нього немає попиту. Але ж ви, Арчере, вільні й багаті. Чому б вам не взятися до діла? У наші дні єдиний шлях реалізувати себе — зайнятися політикою.

Ньюланд струсив головою і розсміявся. Ці слова миттєво виявили непрохідну прірву між людьми, подібними до Вінсетта, і тими, хто належав до кола Арчера. Адже всім і кожному відомо: в Америці джентльменові не личить займатися політикою. Але прямо пояснити це Вінсетту він не міг, тому відповів ухильно:

— Назвіть мені бодай одну чесну людину в сучасній політиці. Ми їм не потрібні.

— Кому це «їм»? Чому б вам не спромогтися і не стати цими «ними»? Арчер відповів на це поблажливою усмішкою. Продовжувати суперечку безглуздо: всім відома доля тих небагатьох джентльменів, які ризикнули своїм добрим ім'ям, зайнявшись у Нью-Йорку політикою.

Ті дні, коли це було можливо, давно відійшли в минуле: сьогодні країна перебувала у владі пожадливих ділків, переважно іммігрантів, і порядним людям довелося відступити, обмежившись спортом або культурою.

— Культура? Та якби ж вона тут існувала! Так, трапляються окремі пагінці там і тут, але вони швидко гинуть — так би мовити, від браку догляду і добрив. Це лиш уламки європейських традицій, які ваші предки привезли з собою зі Старого Світу. Але вас дуже мало, у вас немає ні вождів, ні конкуренції, ні прихильників. Найбільше ви схожі на потемнілу картину «Портрет джентльмена» на стіні занедбаного особняка. Ніхто з вас ніколи нічого не доб'ється, поки не засукає рукава і не залізе до пояса у багно. Або це, або еміграція... О Боже! Коли б я тільки міг поїхати до Європи...

Арчер гмукнув, знизав плечима і перевів розмову на книги, про які Вінсетт завжди міркував розумно і цікаво.

Емігрувати! Та хіба джентльмен може покинути рідну країну? Це так само неможливо, як засукає рукава і залізти в багно. Тому джентльмен залишається вдома і ні в чому не бере участь. Але пояснити це людині на кшталт Неда Вінсетта не можна — вона просто нічого не зрозуміє... ось через те маленький світ нью-йоркських літературних клубів і екзотичних ресторанчиків, що з першого погляду нагадує строкатий калейдоскоп, насправді навіть одноманітніший і хаотичніший, ніж згуртовані й зібрані воєдино мешканці П'ятої авеню...

Наступного ранку Арчер безуспішно гасав містом, шукаючи жовті троянди.

Через це він запізнився в офіс, а заразом переконався, що ніхто цього навіть не помітив. Його раптом охопив відчай. До чого ж нікчемне і марне все його життя! Ну чому він зараз не тиняється піщаними пляжами Сент-Огастіна разом з Мей Велланд?

Що стосується його службових обов'язків, то Арчер щодо цього не плекав ілюзій. У старих і солідних юридичних фірмах, які займалися переважно великою нерухомістю і консервативними інвестиціями,— а саме таку очолював містер Леттерблер,— завжди значилося двоє-троє молодих людей, багатих і зовсім не честолюбних. Вони виконували дрібні доручення або просто читали газети, сидячи за своїми столами.

Передбачалося, що їм слід мати професію, але в суспільстві все ще вважалося, що комерція принижує джентльмена, а юриспруденція, одна з вільних професій,— більш підхоже діло. Втім, ніхто з цих молодих людей зовсім не прагнув досягти успіху в своїй царині, більшість просто вбивали час.

Від думки про те, що і він вбиває час, не більше того, Арчер здригнувся. Звичайно, у нього були й інші захоплення. Відпустку він проводив у подорожах Європою, зустрічався і дружив з чудовими людьми, і взагалі намагався «не відставати від віку», як він сам висловився у розмові з мадам Оленською. Але на що перетвориться ця менша, але краща частина його життя після одруження?

Він бачив чимало однолітків, чиї прагнення і мрії були такими ж, як у нього, але з часом вони, за прикладом старших, поволі загрузали в одноманітності й нікчемній розкоші.

З офісу Арчер відправив з посильним записку графині. У ній він запитував, чи дозволить мадам Оленська відвідати її увечері, і просив відправити відповідь у клуб. Але в клубі нічого не виявилось, і наступного дня відповіді також не було.

Ця непояснима мовчанка чомусь уразила його, і наступного ранку, помітивши у вітрині квіткової крамниці прекрасні жовті троянди, він і не подумав туди заглянути. Лише через два дні листоноша приніс короткого листа від графині. Його було відправлено з маєтку Скайтеркліфф, куди переїхали Вандерлейдени, ледве герцог піднявся на борт трансатлантичного пакетбота.

«Я втекла,— так уривчасто, без жодного звернення, починався лист Еллен,— наступного дня після того, як ми з Вами бачилися в театрі, і добрі друзі мене прихистили. Мені треба було заспокоїтися і все обміркувати. Ви мали рацію, стверджуючи, що вони дуже добрі. Тут я почуваюся в цілковитій безпеці. Я була б рада, якби Ви були тут, з нами».

Лист закінчувався традиційним «щиро Ваша», але в ньому не було ні слова про те, коли вона має намір повернутися в місто.

Тон листа здивував юнака. З якої речі мадам Оленській знадобилося «втікати», і яка небезпека могла їй загрожувати? Насамперед він подумав про якусь неясну загрозу з боку колишнього чоловіка, потім йому спало на думку, що він погано знайомий з її епістолярною

манерою, якій, можливо, властиві мальовничі перебільшення. Лист був французькою, і, якби його було написано англійською, можливо, він звучав би інакше. Наприклад, фраза «Je me suis évadée», з якої він починався, могла означати тільки бажання позбутися нудних запрошень. І так, швидше за все, й було.

Цікаво і те, що Вандерлейдени уже вдруге за досить короткий час покликали мадам Оленську до Скайтеркліффа. Двері Скайтеркліффа відчинялися рідко і неохоче, і найбільше, на що могли розраховувати гості, що сподобилися цієї честі,— церемонний уїк-енд. У Парижі Арчеру якось довелося побачити чарівну п'єску Лабіша³³ «Подорож мосьє Перрісона», комічний ефект якої заснований на надзвичайній відданості головного героя юнакові, котрого він урятував, витягнувши з розколини гірського льодовика. Вандерлейдени одного разу врятували мадам Оленську від подібної долі і тепер, судячи з усього, перейнялися твердою рішучістю продовжувати «процес порятунку». Втім, для симпатії до графині у поважного подружжя могла бути безліч інших причин.

³³ Лабіш, Ежен (1815–1888) — французький романіст і драматург, король фарсів та водевілів, автор понад ста комічних п'єс.

Він був розчарований, дізнавшись, що графині немає в місті, але зразу згадав, що напередодні відмовився від запрошення провести неділю у Чіверсів, чий маєток Хайбенк розташовувався за кілька миль вище за течією Гудзона.

Арчер уже переситився галасливими вечірками і розвагами в Хайбенку — усіма цими прогулянками на санях та буерах, катанням з гір, невинним фліртом чи потішними розіграшами. До того ж, він якраз отримав від знайомого лондонського книгопродавця цілий пакунок новинок і був зовсім не проти провести недільний день удома, сортуючи «здобич».

Замість цього він пішов у бібліотеку клубу, квапливо нашкрябав телеграму і велів слугі негайно її відправити. Він знав, що місіс Чіверс не сердиться, коли її друзі несподівано змінюють свої плани, і що в її безрозмірному будинку завжди знайдеться зайва спальня для припізнілого гостя.

Цікаво і те, що Вандерлейдени уже вдруге за досить короткий час покликали мадам Оленську до Скайтеркліффа. Двері Скайтеркліффа відчинялися рідко і неохоче, і найбільше, на що могли розраховувати гості, що сподобилися цієї честі,— церемонний уїк-енд. У Парижі Арчеру якось довелося побачити чарівну п'єску Лабіша «Подорож мосьє Перрішона», комічний ефект якої заснований на надзвичайній відданості головного героя юнакові, котрого він урятував, витягнувши з розколини гірського льодовика. Вандерлейдени одного разу врятували мадам Оленську від подібної долі і тепер, судячи з усього, перейнялися твердою рішучістю продовжувати «процес порятунку». Втім, для симпатії до графині у поважного подружжя могла бути безліч інших причин.

Лабіш, Ежен (1815–1888) — французький романіст і драматург, король фарсів та водевілів, автор понад ста комічних п'єс.

Глава 15

Ньюланд Арчер приїхав у Хайбенк в п'ятницю надвечір, а в суботу сумлінно відбув увесь обряд уїк-енду у Чіверсів.

Уранці він прокатався на буєрі з господинею і найсміливішими з гостей, удень прогулявся з Реджі й вислухав у його надсучасній стайні докладну лекцію з конярства. Після чаю побалакав коло каміна з якоюсь дівчиною, котра призналася, що заручини Ньюланда розбили її серце, до того ж їй терміново довелося міняти свої матримоніальні плани, про що їй кортіло розповісти до найдрібніших подробиць. Нарешті, опівночі Арчер допоміг засунути в ліжку одного з гостей золоту рибку, потому, перебравшись за грабіжника, тихенько прокрався у ванну кімнату нервової тітоньки, а на світанку став учасником руйнівної битви подушками, яка прокотилася всім будинком — від підвалу до дитячої.

А в неділю після сніданку він найняв у сусіда-фермера двомісні сани і вирушив до Скайтеркліффа.

Усім було відомо, що дім у Скайтеркліффі — це «справжня італійська вілла». Ті, кому не довелося бувати в Італії, вірили в це, як, зрештою, і дехто з тих, хто там побував. Містер Вандерлейден поставив цей дім за молодого віку, повернувшись із першої подорожі Європою — тоді він збирався побратися з міс Луїзою Дагонет.

Це був великий прямокутний дерев'яний будинок, обшитий шпунтовими дошками і пофарбований у блідо-зелений та білий кольори. Фасад прикрашали портик з коринфськими колонами і жолобчасті пілястри у простінках між вікнами. З пагорба, на якому стояла «вілла», до водойми неправильної форми, оточеної парапетом і чудернацькими плакучими хвойними деревами, уступами спускалися тераси з балюстрадами і квітковими вазонами — точнісінько, як на старовинних гравюрах. Праворуч і ліворуч від терас розташовувалися доглянуті газони, на яких там і тут були розкидані поодинокі «зразкові» дерева різних порід. Унизу розстелився розлогий трав'янистий лужок, обнесений химерною чавунною огорожею, а в глибині видолінка ховався чотирикімнатний кам'яний будиночок, який

найперший власник маєтку збудував на угіддях, подарованих йому владою ще 1612 року.

На тлі засніжених луків та сірого зимового неба «італійська вілла» мала досить похмурий вигляд. Вона й улітку здавалася такою бундючною, що навіть найзухваліші квітники не наважувалися підібратися до її страхітливого фасаду ближче, ніж на тридцять футів. І коли Арчер смикнув за шнурок дверного дзвоника, його протяжне дзеленькання пролунало мовби відлуння в порожньому мавзолеї, а дворецький, що з'явився трохи згодом, був такий здивований, немов щойно прокинувся.

На щастя, Арчер був членом родини, і незважаючи на раптовість його візиту, йому було повідомлено, що графині Оленської немає вдома, оскільки три чверті години тому вона пішла разом з місіс Вандерлейден у церкву.

— Містер Вандерлейден зараз удома, сер,— провадив дворецький,— але мені здається, що він або дрімає, або читає вчорашню «Івнінг пост». Сьогодні вранці, повернувшись із церкви після вранішньої служби, він сповістив, що після сніданку має намір переглянути газети. Звичайно, якщо ви хочете, сер, я можу сходити до дверей бібліотеки і послухати, але...

Арчер подякував йому, сказавши, що піде зустрічати дам, і дворецький з неприхованою полегкістю зачинив за ним двері.

Конюх одвів його коня на стайню, і Арчер подався через парк до головної дороги. До сільця Скайтеркліфф по прямій було якихось півтори милі, але він знав, що місіс Вандерлейден ніколи не ходить пішки, і щоб зустріти екіпаж, треба йти дорогою. Проте, ще прямуючи стежкою, що вела до великої дороги, він помітив на віддалі граційну жіночу постать у червоній накидці. Поперед неї трюхикав великий собака.

Він прискіпив крок, і незабаром коло нього, сяючи радісною усмішкою, зупинилася мадам Оленська.

— О, ви таки приїхали! — вигукнула вона, виймаючи руку з муфти і простягаючи її Ньюланду.

У яскравій накидці вона здавалася жвавою і веселою, немов колишня Еллен Мінготт. Беручи її за руку, Арчер розсміявся:

— Я приїхав, аби з'ясувати, від чого ви насправді втекли.

Обличчя жінки затуманилося.

— Скоро самі побачите,— відказала вона.

Відповідь спантеличила Арчера.

— Ви хочете сказати, що вас наздогнали і тут?

Енергійно знизавши плечима — цей жест мимоволі нагадав юнакові покоївку Настазі,— Еллен квапливо промовила:

— Ходімо ж! Я так замерзла під час проповіді. Та й хіба неоднаково, коли ви вже тут і готові мене захистити?

Кров запульсувала у нього у скронях. Жінка вже ступила крок уперед, але він притримав її за край накидки.

— Еллен, що сталося? Ви повинні мені сказати!

— Авжеж, скажу! А зараз біжімо якомога швидше, бо в мене підошви примерзають до землі! — вигукнула вона й, підібравши поли накидки, подалася навпростець по снігу, а пес, завзято гавкаючи, застрибав поряд.

Хвильку Арчер дивився услід пурпуровому метеору на білому сніговому полі, а потім кинувся навздогін. Нарешті обоє, засапавшись, зі сміхом зійшлися коло хвіртки, що вела до парку.

Еллен підвела на нього очі й радісно усміхнулася.

— Я знала, що побачу вас!

— Отже, ви цього хотіли,— відповів він, усе ще охоплений безтямними веселощами. Опущені інеєм дерева таємничо мерехтіли в ясному повітрі, сніг лунко поскрипував, і обом здавалося, що сама земля виспіває у них під ногами.

— Звідки ви приїхали? — спитала жінка.

Арчер розповів і додав:

— Я приїхав передусім тому, що отримав вашу записку.

Помовчавши, вона з ледве помітним холодком у тоні промовила:

— Мабуть, це Мей просила вас про мене потурбуватися?

— Мене не треба про це просити.

— Невже я здаюся такою безпорадною і беззахисною? Якою жалюгідною ви, напевно, мене вважаєте! Зате тутешні жінки, схоже, ніколи нічого не потребують — ніби ангели на небесах.

— Що ви хочете цим сказати? — спитав він, стишивши голос.

— Ах, не ставте мені подібних запитань! Ми з вами говоримо різними мовами,— з очевидною досадою кинула вона.

Слова ці подіяли на нього наче ляпас, і він став як укопаний, дивлячись на неї згори вниз.

— Навіщо ж мені було приїжджати, якщо я не говорю вашою мовою?

— О, друже мій!..

Вона поривчасто торкнулася рукою його плеча, і Арчер заблагав:

— Еллен, ну чому ви не хочете пояснити, що трапилося?

Вона знову знизала плечима.

— Хіба на небесах щось трапляється?

Він не знайшов, що на це сказати, і деякий час вони йшли мовчки. Нарешті Еллен промовила:

— Я б розповіла, але де, де це можна зробити? Тут, у цьому величезному пансіоні для шляхетних дівчат ніхто не може ні на хвилику залишитися на самоті, усі двері постійно відчинені навстіж, і прислуга раз у раз приносить то чай, то поліно для каміна, то газету! Невже в усій Америці не знайти місця, де людина може побути наодинці із самою собою? Всі такі боязливі і в той же час такі відкриті стороннім поглядам! У мене таке відчуття, ніби я потрапила до якогось монастиря або стою на сцені перед страшенно ввічливою публікою, яка ніколи не аплодує.

— Це тому, що ми вам не подобаємося! — вихопилося в Арчера.

Вони якраз проходили повз будинок першого хазяїна маєтку — приземкуватої будови з маленькими квадратними віконцями. Віконниці були відчинені, і крізь нещодавно вимиті шибки Арчер розгледів відблиски вогню, що палахкотів у вогнищі.

— Треба ж, у будинку, виявляється, живуть! — здивувався він.

Еллен зупинилася.

— Це тільки сьогодні. Я хотіла його оглянути, і містер Вандерлейден велів запалити камін та відчинити віконниці, щоб ми могли зазирнути сюди, повертаючись із церкви...— Вона вибігла східцями і потягнула двері.— Їх не замкнуто — здається, нам пощастило! Зайдімо, тут ми зможемо спокійно поговорити. Місіс Вандерлейден поїхала до Райнбека відвідати своїх літніх тіточок, і щонайменше протягом години нас ніхто не кинеться.

Він пішов за нею до тісного передпокою. Дивно — його настрої, здавалось би, безнадійно зіпсований останніми словами Еллен, тепер, усупереч будь-якому здоровому глузду, різко покращав. Затишний будиночок, здавалося, був створений спеціально для них. Дубові панелі і бронзова оздоба поблискували, відбиваючи полиски жарин, що догорали в кухонному вогнищі. Над жаром на старовинному кронштейні висів чавунний казанок. Два крісла з плетеними з очерету сидіннями стояли одно навпроти одного перед кахельною піччю, на кухонних полицях красувалися тарілки з дельфтського фаянсу.

Арчер нахилився, щоб підкинути у вогонь дровину.

Мадам Оленська зняла накидку і сіла в крісло. Арчер прихилився до кахлів печі і поглянув на неї.

— Зараз ви глузуєте з себе і з нас, але коли ви писали мені, то почували себе нещасною,— сказав він.

— Певно, так,— вона помовчала.— Але ж не можу я почувати себе нещасною, коли ви тут.

— Я не зможу залишитися надовго,— заперечив Арчер.

Ці звичайні слова далися йому з такою мукою, що від зусилля у нього потерпли губи.

— Звісно. Але я не заглядаю в майбутнє і живу тільки в ті хвилини, коли мені добре.

Арчер зрозумів таємну суть сказаного, і воно дійшло до його серця. Щоб опанувати себе, він підійшов до вікна і почав роздивлятися чорні стовбури дерев на тлі снігу. Та це не допомогло. Йому здалося, що разом з його поглядом жінка теж перемістилася, і тепер він бачить її постать, схилену до вогню, і усміхнені губи десь там, поміж деревами. У грудях тенькнуло серце. Що, як вона втекла сюди саме від нього, і, щоб сказати йому про це, чекала, коли вони залишаться віч-на-віч?

— Еллен, якщо я справді можу вам допомогти, якщо ви справді хотіли, щоб я приїхав,— тоді скажіть мені, що трапалося, і чому ви втекли? — заледве промовив він.

Він вимовив це, не сходячи з місця, навіть не обертаючись: якщо вже чомусь і судилося статися, нехай це станеться саме так — коли їх розділяє кімната, а очі його прикуті до снігів за вікном.

Минула ціла хвилина, перш ніж вона заговорила, і за цю хвилину Арчер устиг ясно уявити, як Еллен підходить до нього ззаду і легкими

руками обіймає його шию. Удари серця набатом віддавалися в скронях, душа його трепетала. Але допоки він чекав цього дива, погляд його машинально помітив, як на вузькій стежці між деревами вигулькнула постать у важкій шубі з піднятим коміром. То був Джуліус Бофорт, і прямував він прямісінько до будинку, в якому вони з Еллен усамітнилися.

— Оце так! — хрипко вигукнув Арчер і розсміявся.

Еллен підхопилася, підбігла до нього, схопила його за руку, але, кинувши погляд у вікно, зблідла і відсахнулася.

— Так он воно що! — насмішкувато промовив Арчер.— Це від нього ви утікали?

— Далєбі, я не знала, що він тут,— прошепотіла жінка. Рука її міцно стиснула руку Арчера, але він вирвав її, ступив у передпокій, широко розчахнув вхідні двері й окликнув людину в шубі:

— Вітаю вас, містєре Бофорт! Йдїть-но сюди хутчїй! Мадам Оленська чекає на вас...

Повертаючись уранці до Нью-Йорка, Арчер із надзвичайною яскравістю наново пережив ці останні хвилини в маєтку Скайтерклїфф.

Бофорт, вочевидь розлючений тим, що Арчер застав його тут, не показав виду і пустив у хід свою звичайну манєру цілковито ігнорувати тих, чия присутність йому заважала. Відтак люди, здатні це відчути, починали здаватися самим собі неіснуючими, якимись безтілесними і невидимими створіннями. І коли вони утрєох прямували парком, Арчера не полишало дивне відчуття безтілесності, яке, хоч і вразило його самолюбство, давало йому важливу перевагу все бачити і помічати, залишаючись непоміченим.

Бофорт переступив поріг будинку з властивою йому недбалою самовпевненістю, але навіть усмішка не могла приховати характерну вертикальну зморшку між його брів. Миттєво стало зрозуміло, що графиня Оленська і гадки не мала про його можливу появу в Скайтерклїффі. Від'їжджаючи з Нью-Йорка, вона, очевидно, не повідомила Бофорта, куди їде, і її раптове зникнення вивело його з рівноваги. Причину свого прибуття він пояснив тим, що, нібито, напередодні надібав «дивовижний будиночок» на Мангеттені, ще не

виставлений на продаж,— якраз такий, який потрібен графині. Якщо вона не купить його негайно, його зараз же перехоплять. На закінчення банкір обсипав мадам Оленську жартівливими докорами: мовляв, вона поставила його у безглузде становище, зникнувши тієї ж хвилини, як цей особнячок йому трапився.

— Якби ця хитромудра штуковина з дротами³⁴, якою можна розмовляти, працювала хоч трішечки краще, я міг би повідомити вам це з міста і тепер сидів би у клубі, підсмажуючи п'ятки коло каміна, замість того щоб бігати заметами,— вдавано буркотів він, приховуючи справжню причину свого роздратування.

³⁴ Ідеться про телефон, що його винайшов американський фізик Александр Белл 1876 року. У той час, коли відбувається дія роману, телефони були ще великою рідкістю.

Скориставшись тим, що банкір згадав про недавній винахід, мадам Оленська заговорила про дивовижні перспективи, які він відкриває. Подумати тільки — адже одного чудового дня розмовляти між собою зможуть не лише ті люди, що живуть на різних вулицях, а й у різних містах, а може, і за океаном! Тут усі троє заговорили про фантастичні новели Едгара По, романи Жуля Верна та інші банальні речі, що злітають з уст навіть найосвіченіших людей, коли вони намагаються скоротати час за балаканиною, і навіть не помітили, як опинилися біля головного будинку маєтку.

Місіс Вандерлейден ще не повернулася. Арчер, попрощавшись із Еллен і Бофортом, рушив по свої сани, а банкір пішов за мадам Оленською в дім. Вандерлейдени не вельми раділи візитам непроханих гостей, але він цілком міг сподіватися, що його принаймні запросять пообідати і доправлять на місцевий вокзал до дев'ятигодинного потягу. Але не більше того. Навряд чи господарі маєтку запропонували б заночувати людині, з якою були в далеко не найприятніших стосунках.

Бофорт усе це знав і напевно передбачав. І тільки страшенна нетерплячка могла змусити його вирушити так далеко у надії на таку нікчемну нагороду. Все було очевидно: його метою була графиня Оленська, і переслідував він її з однією-єдиною метою. Нудний сімейний дім давно приївся банкірові, і він, на додачу до триваліших і стійкіших зв'язків на стороні, постійно шукав свіжих любовних вражень.

Так от від кого втікала Еллен! Питання полягало лише в тому, чому вона втікала — через те, що їй набридла його напосідливість, чи через те, що не була впевнена у своїй стійкості. Якщо взагалі усі ці розмови про втечу не були банальною брехнею, а від'їзд — усього лише маневром.

А втім, у це Ньюланд Арчер не вірив. Хоч які короточасні були його зустрічі з мадам Оленською, йому здавалося, що він уже чимало знає про неї, а зараз і обличчя, і голос жінки видавали лише досаду й обурення раптовим вторгненням Бофорта.

Але що, коли вона й справді поїхала з Нью-Йорка тільки заради зустрічі з банкіром? У такому разі вона взагалі не заслуговує на увагу, бо зв'язала свою долю з найвulgарнішим з лицемірів. Жінка, що затіяла інтрижку з містером Бофортом, від початку безнадійно скомпрометована.

Цю думку Арчер одразу відкинув. Хоча було б ще в тисячу разів гірше, якби Еллен, осуджуючи і, напевно, зневажаючи Бофорта, зацікавилася тим, що вигідно відрізняло банкіра від інших чоловіків, які оточували її в Нью-Йорку: його знанням аристократії в Старому і Новому Світі, його знайомствами з художниками, акторами та іншими знаменитостями, його презирством до місцевих забобонів. Бофорт був вульгарний, неосвічений і виставляв своє багатство напоказ, але обставини його життя і природжена кмітливість робили його цікавішим співрозмовником, ніж чоловіків, що перевершували його з усякого погляду, та чий кругозір, проте, обмежувався Беттері і Центральним парком. Будь-яка жінка, котрій довелося жити в Європі, не могла не помітити цієї відмінності.

У хвилинному нападі гніву Еллен сказала Арчеру, що вони говорять різними мовами. Юнак знав, що багато в чому вона має слухність. Зате Бофорт чудово розумів усі відтінки її мови і швидко нею говорив. Його напрям думок, його манери, його переконання були вульгарною копією того, що так ясно читалося в листі графа Оленського. Здавалося б, це мало поставити Бофорта в невідгідне становище, але Арчер був третій калач, щоб зрозуміти: далеко не все з того, що таїлося в минулому мадам Оленської, викликає у неї тільки огиду. Те, що вабило її раніше, могло приваблювати і тепер, навіть проти її волі.

Так, щосили намагаючись залишитися безпристрасним, юнак аналізував поведінку Бофорта і становище його можливої жертви. Іноді його охоплювало жагуче бажання викласти перед Еллен, немов карти на ломберний стіл, усі свої міркування, і часом йому навіть починало здаватися, що вона тільки цього й чекає.

Удома, коли вже стемніло, Арчер заходився розпаковувати надіслані з Лондона книжки. У коробці знайшлося чимало того, що він чекав з нетерпінням. Останній трактат філософа Герберта Спенсера, нова збірка новел Гі де Мопассана і роман під назвою «Міддлмарч»³⁵, що викликав зацікавлені відгуки критиків. Заради цього духовного бенкету він відмовився від трьох запрошень на обід, проте, гортаючи сторінки з чуттєвою радістю знавця, раптом збагнув, що не розуміє прочитаного. Книжки одна за одною падали йому з рук.

³⁵ «Міддлмарч» — шедевр англійської романістики Джордж Еліот (1819–1880). Роман присвячено переродженню людини, що від початку прагне до добра.

Несподівано на очі йому навернувся томик віршів, який він замовив, спокусившись назвою «Будинок життя»³⁶. Відкривши його, він поринув у дивну атмосферу, якої йому ще не доводилося зустрічати у книжках,— гарячу, пікантну і в той же час невимовно ніжну. Ці вірші надавали нової, тривожної краси найпростішим людським почуттям і вподобанням. Крізь ці чарівні сторінки немов проступав образ жінки з обличчям Еллен Оленської.

³⁶ Автор «Будинку життя» — Данте Габріель Россетті (1828–1882) — видатний англійський поет, перекладач, ілюстратор і художник.

Та коли, прокинувшись рано-вранці, Арчер поглянув у вікно на бурі кам'яні особняки на протилежному боці вулиці, згадав про свій письмовий стіл в офісі містера Леттерблера, про сімейну лаву в церкві Милосердя Господнього,— і час, проведений напередодні в парку Скайтеркліффа, видався йому таким же нескінченно далеким від реальності, як його нічні видіння.

— О Боже, який ти блідий сьогодні, Ньюланде! — вигукнула Джейні за ранковою кавою, а місіс Арчер додала:

— Ньюланде, любий, я давно помітила, що ти покашлюєш. Сподіваюся, ти не перевтомився на службі?

Обидві жінки свято вірили, що життя їхнього сина і брата тягнеться в нестерпно важкій праці під залізним ярмом старших партнерів, а сам

він не вважав за потрібне переконувати їх у протилежному.

Наступні два-три дні тягнулися неймовірно довго. Повсякдення гіркотою віддавало у нього в роті, аж іноді Арчеру здавалося, ніби його живцем поховано під брилою власного майбутнього. Він нічого не чув ні про графиню Оленську, ні про «дивовижний особнячок», а коли випадково зустрів Бофорта в клубі, вони лише кивнули один одному через стіл для гри у віст, не перемовившись ані словом.

На четвертий день, повернувшись додому, він побачив записку в запечатаному конверті: «Приходьте завтра під вечір. Я мушу Вам усе пояснити. Еллен».

Цим зміст записки вичерпувався.

Юнак, усміхнувшись виразно помітній навіть у цих кількох словах французькій інтонації, сунув записку до кишені. Обідав він не вдома, а по обіді пішов до театру. Лише опівночі, вже у своїй спальні, він знову розгорнув послання мадам Оленської та кілька разів поспіль повільно його перечитав.

Відповісти можна було кількома способами, і, не стуливши очей до ранку, він ретельно обдумав кожен з варіантів.

А вранці таки надумався — зібрав саквояж і сів на пароплав, який того ж дня вирушав до Флориди.

— Якби ця хитромудра штукovina з дротами, якою можна розмовляти, працювала хоч трішечки краще, я міг би повідомити вам це з міста і тепер сидів би у клубі, підсмажуючи п'ятки коло каміна, замість того щоб бігати за метами,— вдавано буркотів він, приховуючи справжню причину свого роздратування.

Несподівано на очі йому на вернувся томик віршів, який він замовив, спокусившись назвою «Будинок життя». Відкривши його, він поринув у дивну атмосферу, якої йому ще не доводилося зустрічати у книжках, — гарячу, пікантну і в той же час невимовно ніжну. Ці вірші надавали нові, тривожної краси найпростішим людським почуттям і вподобанням. Крізь ці чарівні сторінки немов проступав образ жінки з обличчям Еллен Оленської.

Автор «Будинку життя» — Данте Габріель Россетті (1828–1882) — видатний англійський поет, перекладач, ілюстратор і художник.

«Міддлмарч» — шедевр англійської романістки Джордж Еліот (1819–1880). Роман присвячено переродженню людини, що від початку прагне до добра.

Ідеться про телефон, що його винайшов американський фізик Александр Белл 1876 року. У той час, коли відбувається дія роману, телефони були ще великою рідкістю.

Удома, коли вже стемніло, Арчер заходився розпаковувати надіслані з Лондона книжки. У коробці знайшлося чимало того, що він чекав з нетерпінням. Останній трактат філософа Герберта Спенсера, нова збірка новел Гі де Мопассана і роман під назвою «Міддлмарч», що викликав зацікавлені відгуки критиків. Заради цього духовного бенкету він відмовився від трьох запрошень на обід, проте, гортаючи сторінки з чуттєвою радістю знавця, раптом збагнув, що не розуміє прочитаного. Книжки одна за одною падали йому з рук.

Глава 16

Коли Арчер відшукав на посипаній піском головній вулиці Сент-Огастіна будинок містера Велланда і ще здалеку побачив під магнолією Мей, у волоссі якої іскрилося сонце, то запитав себе: навіщо він так довго вагався і відкладав цю поїздку?

Тут були правда, реальне життя, справжні почуття, а він, уявляючи себе розвінчувачем безглузвих умовностей, усе ж боявся одірватися від офісного столу тільки тому, що хтось міг би осудити його за позачергову відпустку!

Першими словами Мей були: «Ньюланде, що сталося»? — і йому спало на думку, що було б набагато краще, якби жіноча інтуїція підказала їй справжню причину його приїзду. Та коли він відповів: «Я просто відчув, що мушу вас побачити», обличчя його нареченої взялося радісним рум'янцем, миттю розтопивши льодок холоднуватого здивування, і Арчер зрозумів, як легко йому пробачать і як швидко усмішки поблажливої родини зітруть у його пам'яті несхвальні погляди містера Леттерблера.

Незважаючи на ранню годину, головна вулиця була не надто зручним місцем для чого-небудь, окрім офіційних привітань, і Арчер мріяв залишитися наодинці з Мей, щоб висловити всю свою ніжність і нетерпіння. До пізнього сніданку Велландів лишалася ще ціла година, і замість того щоб запросити нареченого в дім, дівчина запропонувала йому прогулятися до старого апельсинового гаю за містом.

Перед самою зустріччю з ним Мей каталася на човні, і сонячні промені, що вигравали на легеньких брижах, здавалося, все ще оповивали її своїм золотим серпанком. Ледь помітна засмага вкривала щоки дівчини, волосся блищало, а ясні очі здавалися зовсім світлими, майже прозорими. Коли Мей сягнистим кроком йшла поряд з Арчером, обличчя її своєю незворушною безтурботністю нагадувало зображення античної статуї або юної амазонки.

Для розшарпаних нервів Арчера це видіння було таким же цілющим, як синє небо і широка тиха річка Сент-Джонс. Вони сіли на лавку під

апельсиновими деревами, і Арчер пригорнув і поцілував Мей. Поцілунок цей був немов ковток холодної води з просяяного сонцем джерела, але обійми, мабуть, виявилися міцнішими, ніж він гадав, бо обличчя Мей зашарілося, і вона злякано відсахнулася.

— Що це з вами? — з усмішкою спитав Ньюланд.

— Нічого,— відповіла вона, здивовано поглянувши на нього.

Обоє знітилися, і Мей забрала свою руку. Вперше він поцілував її посправжньому, якщо не рахувати швидкоплинного поцілунку в зимовому саду у Бофорта, і тепер помітив, що вона почала хвилюватися і втратила всю свою хлоп'ячу холоднокрівність.

— Розкажіть мені, що ви тут робите цілими днями.— Він закинув руки за голову і насунув капелюха на очі, щоб захистити їх від сліпучого сонця.

Дозволивши Мей говорити про прості і знайомі речі, Арчер поринув у власні думки. Він сидів, слухаючи нехитру хроніку купань, прогулянок під вітрилами і верхи, танців у місцевому готелі, коли в порту кидав якір який-небудь військовий корабель. Постояльці готелю — дуже приємні люди з Балтімора і Філадельфії, там же оселилася на цілих три тижні сім'я Селфріджа Меррі, тому що Кейт перенесла цієї зими важкий бронхіт. Вони хочуть улаштувати на пляжі тенісний корт, але ракетки є тільки у Кейт і Мей, а решта взагалі нічого не чули про теніс.

Усе це, звичайно, забирає багато часу. Тому вона встигла тільки погортати віддрукований на веленевому папері томик «Сонетів з португальської»³⁷ — той, який Арчер надіслав їй тиждень тому. Та зате вона вивчила напам'ять вірш «Як вони принесли добру звістку з Гента в Аахен»³⁸, бо це один з перших віршів, які Ньюланд їй прочитав. Дзвінко сміючись, вона повідомила його, що Кейт Меррі взагалі уявлення не мала про поета на ім'я Роберт Браунінг.

³⁷ Цикл із 44-х сонетів Елізабет Браунінг (1806–1861), дружини відомого англійського поета вікторіанської доби Роберта Браунінга (1812–1889), належить до вершинних досягнень світової любовної лірики. У ньому відображено зародження й еволюцію великого кохання поетеси до її майбутнього чоловіка.

³⁸ Вірш Р. Браунінга.

Потім Мей схопилася, вигукнувши, що час снідати, і вони поквапилися до старого будинку з нефарбованим ґанком і нестриженим живоплотом, у якому Велланди влаштувалися на зиму.

Містер Велланд, переконаний домосід, уникав неохайних і позбавлених елементарних вигод південних готелів, і його дружині доводилося щороку ціною надприродних зусиль і нечуваних витрат похапцем налагоджувати господарство за допомогою нью-йоркських слуг і найнятих на місці чорношкірих.

«Лікарі вимагають, щоб чоловік почувався як удома, інакше він нервуватиме, і зміна клімату не піде йому на користь»,— пояснювала вона повним співчуття філадельфійцям та балтіморцям.

Але сам містер Велланд волів не помічати усієї цієї метушні навколо його особи. За сніданком, променисто усміхаючись через стіл, заставлений усілякими делікатесами, він заявив Арчеру:

— Ось бачите, друже мій, ми тут живемо, немов на бівуаці. Я постійно кажу дружині і доньці, що маю намір привчити їх до поневірянь похідного життя!

Містер і місіс Велланд були не менше, ніж Мей, здивовані несподіваним приїздом молодого чоловіка, але він здогадався збрехати, що переніс важку застуду, і містер Велланд визнав це за достатню підставу для того, щоб знехтувати службовими обов'язками.

— Треба бути дуже обережним, а надто ближче до весни,— зауважив він, накладаючи собі гірку кукурудзяних оладок і поливаючи їх золотистим кленовим сиропом.— Якби я у вашому віці був більш розважливий, Мей танцювала б тепер на різдвяних балах, а не перебувала зими у цій глушині в товаристві хворого старого батька.

— Але ж мені тут дуже подобається, тату, і ви це добре знаєте. Якби Ньюланд міг тут залишитися, мені було б у тисячу разів краще, ніж у вогкому Нью-Йорку.

— Ньюланд повинен пожити тут, поки остаточно не минеться його застуда,— турботливо сказала місіс Велланд, а Арчер зі смішком зауважив, що йому не слід забувати про службу.

Утім, після обміну телеграмами з містером Леттерблером, йому вдалося розтягнути свою застуду на тиждень — за іронією долі поблажливість старшого партнера багато в чому пояснювалася тим, що молодший партнер так удаło залагодив копітку справу з розлученням подружжя Оленських.

Мало того: містер Леттерблер повідомив місіс Велланд у листі, що містер Арчер зробив неоціниму послугу всій родині, чим порадував

стару місіс Менсон Мінготт. І одного дня, коли Мей з батьком вирушили на прогулянку в найманому екіпажі — єдиному в місті, місіс Велланд, скориставшись нагодою, зачепила тему, якої уникала торкатися у присутності доньки.

— Боюся, що уявлення Еллен про життя зовсім не схожі на наші. Їй ледве виповнилося вісімнадцять, коли Медора Менсон відвезла її назад у Європу. Чи не пригадуєте, який перед цим здійнявся галас, коли вона прийшла на свій перший бал у чорній сукні? Ще одна химера Медори, яка цього разу виявилася мало не пророцтвом! Сталося це дванадцять років тому, і відтоді Еллен жодного разу не поверталася до Америки. Тож не дивно, що вона стала майже європейкою.

— Але ж у Європі суспільство не схвалює розлучення, і графиня Оленська вважала, що, домагаючись свободи, чинить по-американськи.

Він уперше після від'їзду із Скайтеркліффа вимовив уголос ім'я Еллен — і раптом відчув, що червоніє.

Місіс Велланд співчутливо усміхнулася.

— Як це схоже на ті байки, що їх вигадують про нас іноземці. Вони й справді думають, ніби ми обідаємо о другій годині дня і тільки те й робимо, що розлучаємося! Ось чому мені здається дурницею влаштовувати урочисті прийоми, коли вони приїждять у Нью-Йорк. Вони користуються нашою гостинністю, а потім повертаються додому і знову співають тієї ж.

Арчер промовчав, і місіс Велланд повела далі:

— Але ми, звичайно ж, дуже цінуємо те, що ви переконали Еллен відмовитися від цієї думки. Ні бабуся, ні дядько Лавелл не змогли нічого вдіяти, і обоє написали мені, що вона змінила своє рішення лише під вашим впливом. Вона від вас просто у захваті, Ньюланде. Бідолашка Еллен завжди була примхливою і поривчастою. І хто знає, що її чекає в майбутньому?

«Те, що ми самі уготували для неї,— ледве не зірвалося у Арчера з язика.— Якщо вам більше до вподоби, щоб вона стала коханкою Бофорта, а не дружиною якого-небудь чесного і доброго хлопця, то ви, безперечно, на правильному шляху».

Цікаво, що сказала б місіс Велланд, якби він вимовив це вголос?

Він уявив, як спотворяться від гніву її тверді і спокійні риси, яким життя, що минуло в подоланні дріб'язкових труднощів, надало уявної значимості. В особі літньої леді ще вгадувалися сліди минулої вроди, очевидною була і схожість із донькою, і Арчер запитав себе: чи не судилося обличчю Мей з літами так самісінько огрубнути і набути виразу безгрішної наївності, подібної до личини.

О ні, він зовсім цього не хотів! Цей різновид наївності обмежує розум у розвитку, притлумлює уяву і захищає серце від тривог та чуттєвого досвіду.

— Я певна, що, коли б ця страхітлива історія потрапила на шпальти газет, це доконало б мого чоловіка,— провадила далі місіс Велланд.— Я не цікава до подробиць, не хочу їх знати — я так і сказала бідолашці Еллен, коли вона спробувала заговорити про це зі мною. Щоб піклуватися про важко хвору людину, я повинна постійно мати ясний розум і добрий душевний стан. І містер Велланд справді був страшенно засмучений: доки ми чекали, як розв'яжеться ця справа, у нього щоранку піднімалася температура. Його охопив жах від того, що Мей може дізнатися про те, що подібні речі взагалі можливі. Та й ви самі, любий Ньюланде, цілком поділяли ці почуття. Ми всі знаємо, як ви опікувалися нашою дівчинкою.

— Я завжди думаю про Мей,— сказав юнак, підводячись, щоб покласти край неприємній розмові.

Насправді він хотів скористатися цією нагодою, щоб спробувати переконати місіс Велланд пришвидшити весілля, але не зміг знайти жодного аргументу, який міг би на неї вплинути. Тому він з полегкістю побачив, що до дверей будинку підкотив екіпаж, у якому сиділи містер Велланд і Мей.

Залишалась єдина надія: ще раз поговорити з Мей. І напередодні від'їзду він пішов з нею в занедбаний сад старої іспанської місії.

Усе тут мимоволі навертало на думку про європейські краєвиди, і Мей, надзвичайно чарівна у своєму крислатому капелюшку, що приховував у загадковій тіні її ясні очі, з жадібною цікавістю слухала його розповіді про Гранаду й Альгамбру.

— Ми могли б побачити усе це ще нинішньої весни. І зустріти Великдень у Севільї,— без угаву говорив він, свідомо перебільшуючи, щоб добитися бодай невеличких поступок.

— Великдень у Севільї? Але ж наступного тижня починається Великий піст! — засміялася Мей.

— А чому б нам не повінчатися під час Великого посту? — заперечив Арчер, але Мей була настільки цим приголомшена, що він миттєво усвідомив свою помилку.

— Я, звичайно, пожартував, люба, але чому б не одразу після Великодня — так, щоб вирушити в подорож наприкінці квітня? Я думаю, що в моїй фірмі усе це можна уладнати.

Мей замріяно усміхнулася на думку про таку нагоду, але Арчер зрозумів, що самої мрії їй цілком вистачає. З таким же виглядом вона слухала читання віршів, у яких мовилося про чудові і дивовижні речі, котрих не буває в повсякденному житті.

— О, будь ласка, кажіть далі, Ньюланде! Мені так подобаються ваші фантазування та описи всіляких красот!

— Але чому вони мають лишатися тільки описами? Чому б нам не втілити усе це в життя?

— Та ми ж так і зробимо, любий... наступного року,— протяжно мовила вона.

— Хіба вам не хочеться, щоб це сталося раніше? Невже я не зможу вмовити вас зробити це зараз?

Вона нахилила голову, заховавши обличчя в тіні крилатого капелюшка.

— Навіщо нам перебувати ще рік у марних мріяннях? Погляньте на мене, люба! Невже ви не бачите, не відчуваєте, як я хочу, щоб ви стали моєю дружиною?

На мить вона завмерла, потім підвела на нього такі безнадійно прозорі очі, що руки Арчера, які обіймали її талію, мало не опали. Відтак погляд

дівчини несподівано змінився: у його глибині з'явився якийсь новий, загадковий вираз.

— Мені здається, я не зовсім вас розумію,— промовила вона.— Може... може, ви не впевнені у своїх почуттях до мене? Можливо, ви боїтеся, що я перестану вам подобатися?

Арчер підхопився.

— О Боже! — з прикрістю вигукнув він.— Звідки ж мені знати?

Мей Велланд теж підвелася, їхні погляди зустрілися. Якусь мить обоє мовчали, немов несподіваний поворот розмови збентежив обох. Потім вона неголосно промовила:

— Можливо, річ у цьому... і є якась інша жінка?

— Жінка? Між мною і вами?

Він повторив її слова повільно, немов ледве їх розчув, і йому знадобився час, аби зрозуміти питання.

Мей уловила тінь невпевненості в його голосі і провадила далі з глибокою серйозністю:

— Поговорімо відверто, Ньюланде. Часом мені здається, що ви якось змінилися, а надто після оголошення наших заручин.

— Люба, та це ж просто божевілля! — оговтавшись, енергійно запротестував він.

На цей спалах Мей відповіла слабкою усмішкою.

— Якщо це божевілля, чому б нам про нього не поговорити?

Вона зупинилась, потім граційним рухом підвела голову і додала:

— Навіть якщо це правда, нам обом вона не зашкодить. Припуститися помилки легко. А якщо ні — просто посміємося із себе.

Опустивши голову, він почав роздивлятися мереживну тінь листя на освітленій сонцем доріжці.

— Зробити помилку справді легко, та коли б це була та помилка, про яку ви зараз думаєте, хіба благав би я вас пришвидшити наше весілля?

Вона теж поглянула вниз і, важко добираючи слова, кінчиком парасольки торкнулася рухливого візерунка.

— Атож,— промовила вона нарешті.— Можливо, ви хочете покінчити з цим раз і назавжди. Адже є і такий спосіб.

Незворушна логіка Мей налякала Арчера і змусила запідозрити її у байдужості. З-під крилатого капелюшка йому видно було лише блідий профіль і крило тонкого носа, що злегка тремтіло, над рішуче стиснутими губами.

— Що це означає? — спитав він, знову вмоцнюючись на лавку і вдавано насупившись.

Мей теж сіла поруч.

— Ви не повинні думати, що дівчина знає рівно стільки, скільки дозволяють їй батьки,— вела вона далі.— Вона дивиться, спостерігає, у неї є почуття і думки. І звичайно, ще задовго до того, як ви сказали

мені, що я вам подобаюся, я знала, що існує інша жінка, яка вас цікавить. Два роки тому в Ньюпорті всі тільки про це й говорили. Одного разу під час танцювального вечора я помітила, як ви сиділи разом на терасі, а коли вона повернулася в дім, обличчя у неї було сумне. Мені стало шкода її. Я згадала про це потім, уже після наших заручин...

Голос її стишився майже до шепоту, вона з силою стиснула ручку парасольки. Юнак з почуттям невимовної полегкості торкнувся її руки.

— Моя бідолашна дівчинко, так он воно що! О, коли б ви тільки знали правду!..

Вона швидко підвела голову.

— Отже, існує-таки правда, якої я не знаю?

Не забираючи руки, він провадив:

— Я хотів сказати: правду про ту давню історію, яку ви зараз маєте на думці.

— Але саме про це я й хочу знати, Ньюланде, саме про це! Я не зможу почуватися щасливою, якщо завдам комусь болю. Сподіваюся, і ви теж. Що у нас буде за життя, коли ми побудуємо його на чужому горі?

На обличчі Мей у ту мить була написана така трагічна рішучість, що Арчер ледве стримався, щоб не припасти до її ніг.

— Я давно хотіла вам це сказати...— вела вона далі,— я давно хотіла сказати, що коли дві людини справді кохають одна одну, то, по-моєму, може виникнути таке становище, коли вони повинні... повинні не рахуватися з думкою суспільства. І якщо ви відчуваєте, що пов'язані якоюсь обіцянкою... обіцянкою тій жінці, про яку ми з вами говорили... і якщо можна якось... якимсь чином справдити цю обіцянку... Ньюланде, не залишайте її заради мене!

Здивування, що охопило його, коли він зрозумів, що її страхи і побоювання викликані таким далеким, тепер давно у минулому епізодом, як його зв'язок з місіс Торлі Рашворт, змінилося захватом перед великодушністю дівчини. Це було неймовірно: Мей зухвало відкидала загальноприйняті погляди, і коли б у нього не було інших невідкладних клопотів, він би просто розгубився перед цим дивом: подумати тільки, донька Велландів умовляє його одружитися з колишньою коханкою!

Проте у нього все ще паморочилося в голові на саму згадку про ту прірву, на краю якої вони обоє тільки що балансували, і він знову благоговійно схилився перед її невинним невіданням.

З хвилину Арчер не міг вимовити ні слова. Нарешті він сказав:

— Не існує ніяких обіцянок, ніяких зобов'язань, подібних до тих, про які ви подумали. Такі справи набагато складніші, ніж здається... Та це зараз не має значення... Я схиляюся перед вашою великодушністю, тому що дивлюся на ці речі так само, як і ви, Мей... І думаю, що кожен такий випадок треба розглядати незалежно від безглузвих умовностей... Я хочу сказати, що право кожної жінки на свободу...

Він осікся, злякавшись нетрів, у які завели його власні думки, і, з усмішкою поглянувши на дівчину, провадив:

— І якщо ви все це розумієте, люба, чому б вам не зробити ще один крок і не зрозуміти, як безглуздо схилитися перед ще одним видом тих самих безглузвих умовностей? Якщо між нами ніхто і ніщо не стоїть, хіба це не аргумент на користь того, щоб пришвидшити наше весілля, а не відкладати його до бозна-яких часів?

Мей підвела до нього освітлене радістю обличчя, і він побачив, що в очах її забриніли щасливі сльози. Але вже наступної миті горда жіночність змінилася боязкою безпорадністю молодої дівчини, і він зрозумів, що її відвага і заповзятливість стосуються тільки інших. Вона й знаку не подала, яких зусиль коштували їй ці слова, але, почувши його чергові благання, зразу повернулася у свій звичний стан — як дитина, що, нашкодивши, шукає порятунку в обіймах матері.

У Арчера забракло духу продовжувати умовляння — до такої міри він був засмучений раптовим зникненням тієї невідомої і прекрасної істоти, яка кинула на нього побіжний погляд з глибини її прозорих очей. Та й Мей, здавалося, відчула його розчарування, але не знала, чим його пом'якшити.

Відтак обоє вони встали і мовчки пішли додому.

Усе це, звичайно, забирає багато часу. Тому вона встигла тільки погортати віддрукований на веленовому папері томик «Сонетів з португальської» — той, який Арчер надіслав їй тиждень тому. Та зате вона вивчила напам'ять вірш «Як вони принесли добру звістку з Гента

в Аахен», бо це один з перших віршів, які Ньюланд їй прочитав. Дзвінко сміючись, вона повідомила його, що Кейт Меррі взагалі уявлення не мала про поета на ім'я Роберт Браунінг.

Вірш Р. Браунінга.

Цикл із 44-х сонетів Елізабет Браунінг (1806–1861), дружини відомого англійського поета вікторіанської доби Роберта Браунінга (1812–1889), належить до вершинних досягнень світової любовної лірики. У ньому відображено зародження й еволюцію великого кохання поетеси до її майбутнього чоловіка.

Вірш Р. Браунінга.

Глава 17

—Поки ти роз'їжджав,— заявила Джейні братові того вечора, коли він повернувся додому,— графиня, твоя майбутня кузина, зробила візит нашій мамі.

Вони утрюх сиділи за обіднім столом. Юнак здивовано підвів очі і побачив, що місіс Арчер демонстративно дивиться у свою тарілку. Те, що вона перестала виїжджати, місіс Арчер не вважала за достатню причину, щоб світ забув про неї,— тому синове надмірне здивування з приводу візиту мадам Оленської завдало їй прикрощів.

— На ній був чорний оксамитовий полонез із гудзиками з чорної яшми і крихітна зелена муфта з мавпячого хутра. Я ще не бачила її так вишукано одягненою,— розповідала далі Джейні.— Вона приїхала сама, у неділю вдень, і, на щастя, у вітальні горів камін... До речі, у неї є цей новомодний футляр для візитівок. І ще вона сказала, що хоче з нами познайомитися, тому що ти зробив їй багато добра.

— Мадам Оленська завжди так відгукується про своїх друзів,— засміявся Ньюланд.— Вона щаслива знову опинитися серед своїх, от і все.

— Атож, вона так і сказала,— зауважила місіс Арчер.— Мені здається, вона задоволена, що повернулася.

— Сподіваюся, вона сподобалася вам, мамо?

Місіс Арчер підбрала губи.

— Вона справді щосили намагається справити приємне враження, навіть коли навідує стару.

— Мама не вважає її за простачку,— втрутилася Джейні, скосивши очі на брата.

— Це все мої старомодні уявлення. Мій ідеал — наша мила Мей,— заперечила місіс Арчер.

— Так, вони зовсім не схожі,— відгукнувся її син.

У Сент-Огастіні Арчеру дали купу доручень до місіс Мінготт, і днів через два після повернення до Нью-Йорка він вирушив до неї з візитом.

Стара жінка прийняла його надзвичайно привітно; вона була вдячна Арчеру за те, що він переконав Еллен відмовитися від розлучення. Коли ж він розповів їй, як без дозволу утік з контори і помчав до Сент-Огастіна — і тільки тому, що хотів побачити Мей, вона пирхнула, заколихалася всім своїм огрядним тілом і пухкою долонею погладила його по коліну.

— Ага, то ви пустилися берега? Августа з Велландом, звичайно, скорчили кислу міну і зробили такий вигляд, ніби настав кінець світу. Але крихітка Мей — вона ж бо напевно зрозуміла, що до чого!

— Сподіваюся. Але вона так і не пристала на моє прохання.

— Невже? А про що ви її просили?

— Я хотів, аби вона пообіцяла мені, що весілля відбудеться у квітні. Навіщо нам утрачати цілий рік?

Місіс Мінготт скорчила гримаску вдаваної соромливості і блиснула лукавими очима:

— Запитаєте у матусі і все таке інше? Звичайна історія. Ох, ці вже Мінготти, всі вони однакові. Усе життя йдуть утоптанною стежкою, і спробуйте лишень переконати їх з неї звернути. Коли я будувала цей дім, можна було подумати, що я переїжджаю до Каліфорнії. Ніхто нічого не будував за Сороковою вулицею — ну й що, сказала я,— перш ніж Колумб відкрив Америку, ніхто не будувався і на Беттері! Ні, ніхто з них не ризикує відрізнятися від інших, вони бояться цього, як чуми. Ах, дорогий містере Арчер, я, дякувати Богу, всього лише «вulgарна» Спайсер, але з усіх моїх дітей та онуків жоден не пішов у мене, окрім крихітки Еллен...— Вона примовкла, усе ще поблискуючи очима, і з властивою старим людям непослідовністю раптом ні з сього ні з того спитала: — І чому тільки ви не одружилися з Еллен?

— Тому хоча б, що її тут просто не було,— засміявся Арчер.

— Тим більше шкода. А тепер уже надто пізно, її життя зламане.

Місіс Мінготт промовила це з холоднокривним добросердям старості, що кидає жменю землі на могилу юної надії. Юнакові стало ніяково, і він поспішно промовив:

— Можу я попрохати вас вплинути на Велландів, місіс Мінготт? Ці нескінченно довгі заручини мені не до вподоби.

Стара обдарувала його широкою усмішкою.

— Та бачу, бачу. Дуже вже ви спритний. У дитинстві ви напевно вимагали, щоб за столом вам подавали першому!

Вона відкинула голову, знову засміялася, і фалди її підборіддя сколихнулися, немов хвилі прибою.

— А ось і моя Еллен! — оголосила вона.

Позаду крісла місіс Мінготт відхилилась портъера, і до кімнати, усміхаючись, увійшла мадам Оленська. Її жваве обличчя сяяло щастям. Нахилившись, щоб поцілувати бабусю, вона невимушено простягнула Ньюландові руку.

— А я саме говорила йому, люба: ну чому ви не одружилися з моєю крихіткою Еллен?

Усе ще усміхаючись, мадам Оленська кинула погляд на Арчера.

— І що ж він відповів?

— Ах, серденько, дозволяю тобі допитатися про це у нього. Він, до речі, їздив у Флориду побачитися зі своєю нареченою.

— Так, я чула.— Еллен усе ще не зводила з нього погляду.— Я відвідала вашу матусю, щоб з'ясувати, куди ви зникли. Я послала вам записку і, не отримавши відповіді, злякалася, що ви захворіли.

Арчер промимрив щось про несподіваний від'їзд, страшенний поспіх і про те, що збирався написати їй із Сент-Огастіна.

— І звичайно, опинившись там, ви миттю про мене забули!

Жінка все ще дивилася на нього з веселою усмішкою, яка ні до чого не змушувала.

«Навіть якщо я все ще потрібен їй, вона вочевидь вирішила цього не показувати»,— подумав Арчер, злегка діткнутий її тоном. Він хотів був подякувати Еллен за візит до матері, але під всевидючим поглядом голови родини Мінготтів почував себе скуто, і слова не навертали на язик.

— Ви тільки подивіться на нього! — втрутилася літня дама.— Так нетерпеливиться йому одружитися, що втік без дозволу і помчав навколішках благи дурне дівчисько! Ось що значить любов! Так само красунчик Боб Спайсер забрав мою бідолашну матусю, але не встигли відлучити мене від грудей, як вона йому вже набридла, хоч я й народилася восьмимісячною! Але ж ви не Спайсер, молодий чоловіче! На щастя і для вас, і для Мей. Тільки бідолашка Еллен успадкувала

їхню безпутну, гарячу кров, тоді як усі інші — зразкові Мінготти! — закінчила вона з відтінком презирства.

Арчер краєм ока помітив, що мадам Оленська, яка примостилась обіч бабусі, все ще уважно вивчає його обличчя. Пожвавлення в її очах згасло, і вона з глибокою ніжністю промовила:

— Я думаю, нам треба умовити їх зробити так, як хоче містер Арчер.

Уже збираючись іти й потискуючи руку Еллен, юнак раптом відчув, що вона чекає від нього бодай натяку на зміст залишеної без відповіді записки.

— Коли я зможу вас бачити? — стиха спитав він, коли мадам Оленська проводжала його до дверей.

— Коли ваша ласка. Але якщо вам хочеться ще раз помилуватися на мій старий будиночок, покваптеся. Наступного тижня я переїжджаю.

Думка про години, проведені ним в освітленій лампою затишній вітальні, болюче штрикнула Арчера. Хоч які короткі були ці години, за ними стояло безліч спогадів.

— Завтра ввечері? — спитав він.

Еллен кивнула.

— Так, але краще раніше. Я запрошена на гостину.

Завтра мала бути неділя, і якщо Еллен запрошена, то запрошення це, безперечно, надійшло від місіс Лемюел Стразерс.

Арчер відчув легке роздратування. Але не тому, що вона збиралася саме туди — навпаки, його радувало, що Еллен їздить туди, куди хоче, на зло Вандерлейденам, а тому, що в цьому будинку вона неодмінно зустріне Бофорта. Ба гірше — вона напевно знає, що він там буде, а можливо, саме заради цього і їде.

— Чудово, отже, завтра ввечері, — повторив він уголос, вирішивши про себе, що насправді постаріється прийти пізніше: цим він або завадить Еллен їхати до місіс Стразерс, або взагалі її не застане, що в такій ситуації, безумовно, виявиться найпростішим виходом.

Однак, було лише пів на дев'яту, коли Арчер, підкорившись якомусь дивному занепокоєнню, вже дзвонив у повиті гліцинією двері скромного будиночка мадам Оленської.

Але в передпокої на нього чекав сюрприз: пара чужих пальт і капелюхів на вішалці. Навіщо ж тоді Еллен просила його приїхати

раніше, якщо в неї обідали гості?

Та коли він краще придивився до одягу, поряд з яким Настазі повісила його власний, обурення Арчера змінилося гострою цікавістю.

Йому ще не доводилося зустрічати такого одіяння в пристойних будинках, і він з першого ж погляду визначив, що ні те ні інше не можуть належати Джуліусові Бофорту. Одне являло собою ношений жовтий ульстер³⁹, інше — дуже старий поруділий плащ з пелериною — щось подібне французи називають «макфарлан». Цей «макфарлан», судячи з його вигляду, носила людина величезного зросту, до того ж його чорні з пазеленню складки пахли мокрою тирсою — явне свідчення того, що його хазяїн подовгу підпирав своєю персоною стіни пивниці. Нагорі валялися подерте сіре кашне і неймовірного вигляду фетровий капелюх, що віддалено нагадував головний убір священника.

³⁹ Пальто з дуже широкою задньою частиною, зібраною хлястиком у фалди.

Арчер запитливо підвів брови. Настазі відповіла тим самим і одразу відчинила перед ним двері вітальні.

Юнак здивувався, побачивши, що господині у вітальні немає, а коло каміна стоїть якась інша дама. Ця дама, довга, худа і незграбна, була обряджена у химерно обшите торочками убрання з тканини у смужку і в ґратки, що утворювали візерунок, ключ до якого вочевидь було давно й безповоротно втрачено. Її волосся, що хотіло посивіти, але зупинилося на півдорозі і просто зблякло, було зібране у високу зачіску, увінчану черепаховим іспанським гребенем і чорною мереживною мантильсю, а на покручених ревматизмом руках красувалися невміло заштопані шовкові мітенки.

Поруч, у хмарах сигарного диму, переступали з ноги на ногу власники пальт — обоє в ранкових костюмах, які вони з ранку вочевидь не скидали. В одному з них Арчер, на свій подив, упізнав Неда Вінсетта, другий, трохи старший і зовсім йому не знайомий, судячи з його велетенської постаті, був хазяїном «макфарлана». Він струшував сивою лєвовою гривовою і широко розводив руки, ніби благословляючи уклєклий натовп.

Усі троє стояли на камінному килимку, устромивши очі у величезний букет темно-червоних троянд, який разом з пучком лілових фіалок лежав на дивані, де зазвичай сиділа мадам Оленська.

— Скільки ж вони мають коштувати о цій порі року — хоча, звичайно, не дорогий подарунок, а дорога любов! — переривчастим стакато торохтіла дама, коли Арчер увійшов до вітальні.

З його появою всі троє здивовано обернулися, а дама, ступивши наперед, простягла йому руку.

— Дорогий містере Арчер, або, з вашого дозволу,— кузене Ньюланде! — вигукнула вона.— Я — маркіза Менсон.

Арчер уклонився, і вона провадила далі:

— Моя мила Еллен прихистила мене на декілька днів. Я приїхала з Куби, де перебувала зиму з моїми іспанськими друзями — дуже чарівні, надзвичайно поштиві люди, справжні аристократи старої Кастилії. Як би я хотіла вас познайомити з ними! Але мене викликав мій добрий друг доктор Карвер. Ви знайомі з доктором Агатом Карвером, засновником громади «Долина Любові»?

Доктор Карвер трохи нахилив свою левову гриву, і маркіза Менсон, скрушно похитуючи головою, додала:

— Ах, Нью-Йорк, Нью-Йорк, як мало в ньому живого духу! А ви, як я бачу, вже знайомі з містером Вінсеттом?

— О так, я мав честь познайомитися з містером Арчером деякий час тому,— з характерною сухою усмішкою промовив Вінсетт.— Наші душі діткнулися, але на інших шляхах.

Маркіза докірливо похитала головою.

— Звідки вам знати, містере Вінсетт? Дух витає, де хоче.

— Авжеж, саме так! — голосно підтримав доктор Карвер.

— Прошу вас, сідайте, містере Арчер. Ми вчотирьох чудово пообідали, і моя дівчинка піднялася нагору, щоб переодягнутися. Вона чекала на вас і зараз же спуститься. А ми якраз захоплювалися цими прегарними квітами, які напевно виявляться для неї приємним сюрпризом.

Вінсетт не став сідати і промовив:

— На жаль, я не можу довше затримуватися. Мені вже час іти. Будь ласка, передайте мадам Оленській, що всі ми вельми шкодуватимемо, коли вона покине наш квартал. Цей будинок був для нас справжньою оазою.

— Ах, але ж вас вона не покине. Поезія і мистецтво для неї те саме, що чисте повітря. Ви, здається, пишете вірші, містере Вінсетт?

— Ні, та іноді я їх читаю,— відповів той і, віддавши усім уклін, вислизнув з кімнати.

— Саркастичний розум... un peu sauvage⁴⁰... Але він такий дотепний! Докторе Карвер, ви теж вважаєте його за дотепника?

⁴⁰ Трохи грубуватий (фр.).

— Дотепність — це не мій фах,— суворо заперечив доктор Карвер.

— Ах, ах, які ви безжальні до нас, слабких смертних. Але, містере Арчер, наш доктор живе самим лише духовним життям, а зараз подумки готується до лекції, яку нині увечері прочитає у місіс Бленкер. Скажіть, докторе Карвер, знайдеться у вас час до від'їзду до Бленкерів, щоб пояснити містерові Арчеру ваше вражаюче відкриття — я маю на увазі Прямий Контакт?.. Але ні, я бачу, що вже ось-ось проб'є дев'яту, і ми не маємо права затримувати вас, коли стільки слухачів чекають ваших слів!

Доктор Карвер, здавалося, був дещо спантеличений таким фіналом, якого він не чекав од маркізи, проте, звіривши свій масивний золотий годинник з маленьким дорожнім годинничком мадам Оленської, неохоче зазбирався.

— Ми побачимося пізніше, любий друже? — спитав він маркізу.

Та з усмішкою відповіла:

— Тільки-но прибуде екіпаж Еллен, я до вас приєднаюся. Сподіваюся, лекція ще не почнеться.

Доктор Карвер окинув задумливим поглядом Арчера.

— Якщо цього молодого чоловіка зацікавлять мої досліді, можливо, місіс Бленкер дозволить вам узяти його з собою?

— О, дорогий друже, я певна, що вона була б дуже рада. Але, боюся, Еллен сама розраховує на містера Арчера.

— Це прикро,— прогудів доктор Карвер.— Але ось вам моя візитівка.

Він простягнув Арчеру візитівку, на якій було відтиснено готичним шрифтом:

АГАТОН КАРВЕР,

«Долина Любові».

Кітаскоттомі, Нью-Йорк.

На цьому доктор Карвер попрощався, і місіс Менсон із зітханням, яке могло однаковою мірою означати і жаль, і полегкість, знову запропонувала Арчеру сісти.

— Еллен зараз повернеться, а тим часом я з радістю розділю з вами цю тиху мить.

Арчер промимрив щось цілком чемне, і маркіза своїм низьким, ніби ядушним голосом вела далі:

— Я все знаю, містере Арчер, моя дівчинка розповіла мені про все, що ви для неї зробили. Ваша мудра порада, ваша мужня твердість — і слава Богу, що це не сталося занадто пізно!

Юнак слухав її з надзвичайним збентеженням. Чи є на світі бодай хтось, кому Еллен не розповіла про його втручання в її особисті справи?

— Мадам Оленська перебільшує. Я всього лише дав їй юридичну пораду, про яку вона просила.

— Так, але при цьому... При цьому ви стали несвідомим знаряддям... а цим словом ми, сучасні люди, означаємо провидіння, містере Арчер! — несподівано вигукнула маркіза, схиливши голову набік і загадково мружачись.— У ту хвилину ви не могли знати, що й до мене зверталися з проханням, і мене було запитано — з того боку Атлантичного океану!

Вона швидко поглянула через плече, немов побоюючись, що їх можуть підслухати, після чого, присунувши свого стільця ближче і притиснувши до губ крихітне віяло зі слонової кістки, прошепотіла:

— До мене звернувся сам граф — бідолашний, божевільний, несвітлений Оленський. Він благає її повернутися на будь-яких умовах, які тільки її влаштують.

— Великий Боже! — вигукнув Арчер, схоплюючись зі стільця.

— Ви налякані? Авжеж, я розумію! Я не захищаю нещасного Станіслава, хоча він завжди називав мене своїм найкращим другом. І він не захищає самого себе — а лише припадає до її ніг... у моїй особі.
— Маркіза енергійно стукнула себе ревматичним кулачком у запалі груди: — Тут у мене його лист!

— Лист? І пані Оленська його бачила? — пробурмотів Арчер, геть збитий з пантелику несподіваною звісткою.

Маркіза Менсон тихенько похитала головою.

— Час, час... мені потрібен час! Я знаю Еллен, вона вперта, гордовита і, я б сказала, не завжди готова прощати.

— Але простити — це одно, а знову повернутися в пекло...

— О так,— кивнула маркіза.— Це її слова. Моя бідолашна чутлива дівчинка! Але, з точки зору матеріальної, містере Арчер,— якщо ви зробите ласку, щоб обговорити такі речі,— чи знаєте ви, від чого вона відмовляється? Ці троянди, які ви тут бачите,— ніщо. Там їх цілі плантації, у теплицях і просто неба, в його незрівнянних садах у Ніцці, що спускаються терасами до моря! Коштовні камені, історичні перли, смарагди Собеських, соболі... Та їй усе це ні до чого! Мистецтво і краса — ось що їй потрібно, ось чим вона живе. Рідкісні картини, безцінні меблі, найкраща музика, блискучі бесіди — о, милий юначе, вибачте мені, але тут ви навіть уявлення про це не маєте! І все це у неї було — а до всього ще й упадання сильних світу сього. Еллен каже, що в Нью-Йорку її не вважають за вродливу. Боже! Її портрети писали найбільші художники Європи, і кожен з них домагався цієї честі. Невже все це нічого не значить? А щире каяття чоловіка, який безмежно її кохає?

Спогади про минуле викликали у маркізи Менсон мало не екстаз, і вираз її обличчя неабияк потішив би Арчера, якби він не був настільки приголомшений.

Він і справді розсміявся б, якби йому сказали, що нещасну Медору Менсон він уперше побачить в образі посланця самого Сатани. Та зараз Ньюландові було не до сміху: йому здавалося, що вона й справді прийшла прямісінько з того пекла, звідки Еллен щойно вдалося вирватися.

— Вона ще нічого не знає... про це? — уривчасто спитав він.

Місіс Менсон приклала шишкуватий палець до губів.

— Я їй нічого не говорила, але, можливо, вона щось підозрює. Хтозна? Правду кажучи, містере Арчер, я хотіла передусім побачитися з вами. З тієї самої хвилини, як я дізналася про ту позицію, яку ви зайняли, і про ваш вплив на Еллен, у мене виникла надія, що ви мене підтримаєте... що я зможу переконати вас...

— У тому, що вона повинна повернутися? Я мав би за краще побачити її мертвою! — остаточно втрачаючи контроль над собою,

вигукнув юнак.

— Он, значить, як...— без очевидних ознак обурення пробурмотіла маркіза. Якусь хвильку вона нерухомо сиділа в кріслі, розгортаючи і згортаючи своє безглузде віяло, потім ураз підвела голову і прислухалася.

— Здається, вона спускається,— квапливо прошепотіла вона і, махнувши рукою у бік покладених на диван квітів, додала: — Та все ж, містере Арчер, шлюб є шлюб... І моя небога все ще залишається дружиною графа...

— Саркастичний розум... un peu sauvage... Але він такий дотепний! Докторе Карвер, ви теж вважаєте його за дотепника?

Трохи грубуватий (*фр.*).

Пальто з дуже широкою задньою частиною, зібраною хлястиком у фалди.

Йому ще не доводилося зустрічати такого одіяння в пристойних будинках, і він з першого ж погляду визначив, що ні те ні інше не можуть належати Джуліусові Бофорту. Одне являло собою ношений жовтий ульстер, інше — дуже старий поруділий плащ з пелериною — щось подібне французи називають «макфарлан». Цей «макфарлан», судячи з його вигляду, носила людина величезного зросту, до того ж його чорні з пазеленню складки пахли мокрою тирсою — явне свідчення того, що його хазяїн подовгу підпирав своєю персоною стіни пивниці. Нагорі валялися подерте сіре кашне і неймовірного вигляду фетровий капелюх, що віддалено нагадував головний убір священика.

Глава 18

—Що за інтриги ви тут снуєте, тітонько Медоро? — вигукнула мадам Оленська, входячи у вітальню. Її вечірня сукня сяяла й мінилася, ніби зіткана з променів мерехтливих свічок, і вона гордовито несла голову, немов кидаючи виклик невидимим суперницям.

— Ми говорили про те, серденько моє, що на тебе чекає чарівний сюрприз,— промовила місіс Менсон, устаючи і грайливо показуючи на квіти.

Графиня зупинилася і поглянула на букет. Обличчя її не змінилося, але Арчеру здалося, що його на коротку мить осяяв спалах гніву — немов блискавка несподівано розітнула грозове небо.

— А! — вигукнула вона таким різким тоном, якого юнак ще ніколи не чув.— Що за дурна вигадка — посилати мені букети! Навіщо? І чому саме сьогодні ввечері? Я не збираюся на бал, і я не наречена. Є люди, які завжди поведуться безглуздо і чинять недоречно.

Вона обернулася до дверей, різко відчинила стулки і гукнула: «Настазі»!

Метка служниця одразу прибігла на поклик, і Арчер почув, як мадам Оленська, навмисно протяжно, щоб він міг уловити кожне слово, промовляє по-італійськи:

— Зараз же викинь оці букети на смітник!

Почувся обурений вигук Настазі, і графиня додала:

— А втім, стривай. Бідолашні квіти тут ні при чому. Поклич хлопчика-посильного, нехай віднесе їх у третій будинок звідси, де живе містер Вінсетт — той чорнявий джентльмен, який сьогодні у нас обідав. У нього хвора дружина — можливо, вони її порадують... Ти кажеш, хлопчик уже пішов? Ну що ж, голубонько, тоді тобі доведеться самій це зробити. Накинь моє манто — і бігом. Я хочу чимшвидше позбутися їх. І нізащо в світі не кажи, що квіти від мене!

Вона сама накинула на плечі служниці своє ошатне оксамитове манто і повернулася у вітальню, з силою захряснувши за собою двері. Груди її високо здіймалися, і Арчеру здалося, що Еллен от-от розплачеться,

але замість цього вона дзвінко розсміялася і, переводячи погляд з маркізи на Арчера, спитала:

— Ну, а ви обоє — вже встигли подружитися?

— Про це нехай скаже містер Арчер, мила. Він так терпляче чекав, поки ти одягалася.

— Мабуть, часу у вас було предосить: я ніяк не могла опорядити зачіску,— промовила мадам Оленська, машинальним жестом торкаючись пишних локонів.— Я чула, як доктор Карвер пішов, так що ви можете запізнитися до Бленкерів, тітонько. Містере Арчер, будь ласка, проведіть даму до екіпажа.

Еллен і сама пішла за маркізою до передпокою, простежила, щоб її одягли в ботики, палантин та безліч шалей, гукнула їй услід: «Нагадайте, щоб кучер приїхав по мене на десяту»,— і повернулася у вітальню.

Увійшовши туди, Арчер побачив, що графиня стоїть коло каміна, видивляючись на себе у дзеркало. Він усе ще почував себе трохи приголомшеним: у Нью-Йорку дами не називали прислугу «голубоньками» і не посиляли з дорученнями у власних ошатних манто — це було просто неможливо. І він, незважаючи на почуття, що переповнювали його, відчував приємне хвилювання від того, що був у світі, де дія з такою воістину олімпійською швидкістю настає за спонуканням.

Коли він наблизився, Еллен не обернулася і залишилася стояти нерухомо. На секунду їхні очі зустрілися в дзеркалі, потім вона примостилася в кутку дивана і зітхнула:

— Ось тепер саме час запалити!

Арчер подав їй коробку з цигарками, запалив скалку, а коли полум'я освітило її обличчя, жінка підвела на нього сміхотливий погляд і спитала:

— Я вам подобаюсь у гніві?

Помовчавши, Арчер несподівано набрався духу і відповів:

— Це допомогло мені зрозуміти те, що сказала про вас ваша тітонька.

— Я так і думала, що вона говорила про мене. То що ж вона сказала?

— Вона сказала, що ви звикли до багато чого такого, чого ми ніколи не зможемо дати вам тут,— до розкоші, розваг та утіх.

Мадам Оленська злегка усміхнулася колечку диму, що вилетіло з її губів.

— Медора непоправно романтична. Це замінює їй купу інших речей!
Арчер повагався і знову вирішив ризикнути:

— Скажіть, чи не впливає іноді романтичний запал вашої тітоньки на достовірність її суджень?

— Ви маєте на увазі, чи говорить вона правду? — Еллен замислилася.
— Я сказала б так: майже в усьому, що вона говорить, є частка і правди, і неправди. Але чому ви про це запитуєте? Що вона вам наговорила?

Він одвернувся до вогню, потім знову поглянув на її блискуче і мінливе убрання. Серце його стислося від думки, що сьогодні — останній вечір коло цього каміна. Вже за кілька хвилин по Еллен повернеться екіпаж.

— Маркіза... вона запевняла мене, що граф Оленський просив її переконати вас повернутися до нього.

Графиня промовчала. Вона сиділа нерухомо, тримаючи між пальцями тонку цигарочку. Вираз її обличчя нітрохи не змінився. Арчер давно помітив цю її уявну нездатність дивуватися.

— То ви це знали? — вихопилось у нього.

Еллен мовчала так довго, що з цигарки на її сукню упав стовпчик попелу. Вона машинально змахнула його на підлогу.

— Вона й справді натякала на якийсь лист. Бідолашка! Ці натяки Медори...

— Могло статися, що вона приїхала так несподівано на прохання вашого чоловіка?

Еллен ретельно обмірковувала відповідь.

— І це не можна стверджувати напевно. Мені вона заявила, що її «прикликав» доктор Карвер. Боюся, що вона збирається за нього заміж. Нещасна Медора, у неї завжди знаходиться хтось, за кого вона хоче вийти заміж. Але, можливо, там, на Кубі, просто від неї втомилися. Здається, вона була у цих людей чимось на кшталт компаньйонки на платні. Я, далєбі, не знаю, з якою метою вона приїхала.

— Але ви допускаєте, що у неї є лист від вашого чоловіка?

Еллен знову поринула в мовчазні роздуми, після чого зітхнула:

— Ну що ж, цього треба було сподіватися.

Юнак підвівся і прихилився до каміна. Його раптом охопила тривога. А ще думка, що будь-якої хвилини з вулиці може почутися гуркіт коліс екіпажа на дорозі додому, на мить відібрала йому мову.

— Знаєте, а ваша тітонька впевнена, що ви повернетесь,— через силу промовив він.

Мадам Оленська підвела голову. Густий рум'янець залляв її обличчя, розлився по шиї та плечах. Вона червоніла рідко і болісно, кров немов обпалювала її шкіру.

— Про мене й раніше погано думали...— повільно промовила вона.

— О, Еллен, пробачте! Я просто дурень і негідник!

Вона злегка усміхнулася.

— Ви страшенно нервуєте останнім часом. Вам вистачає своїх клопотів. Велланди упираються, хоча я цілком згодна з вами в тому, що весілля можна було б зіграти набагато раніше. Європейці не бачать сенсу в цих нескінченних американських заручинах. Можливо, вони не такі холодні і врівноважені, як ми.

Слово «ми» вона вимовила з ледве помітним натиском, який надав йому відтінку іронії.

Арчер відчув це, але не наважився прийняти виклик. Еллен навмисно не стала підтримувати розмову про власні проблеми. А тепер, коли він завдав їй болю своєю останньою фразою, йому доводилося бути удвічі обачнішим. Проте час невідворотно спливав, немов пісок крізь пальці, а між ними на очах виростала перешкода ні з чого не значущих слів і фраз.

— Так,— уривчасто промовив він.— Я справді їздив на південь, щоб просити Мей вийти за мене одразу після Великодня. Не бачу ніяких перешкод, які могли б завадити нам одружитися саме тоді.

— Мей вас обожноє — і ви не змогли її переконати? Мені здавалося, вона досить розумна, щоб не поділяти всі ці безглузді забобони.

— Вона й справді розумна — і вона їх не поділяє.

Мадам Оленська підвела на нього очі.

— У такому разі я не розумію...

Арчер, у свою чергу, почервонів і відповів дещо поспішливо:

— У нас вийшла дуже відверта розмова — мабуть, уперше. Вона вважає, що моє нетерпіння — погана ознака.

— Милосердний Боже! Ознака чого?

— Вона думає: за цим стоїть моя невпевненість у тому, що вона не перестане мені подобатись. І що я поспішаю з нею одружитися, щоб остаточно порвати з якоюсь іншою жінкою, яка... яка подобається мені більше, ніж Мей.

Мадам Оленська поглянула на нього з цікавістю.

— Але якщо вона так думає, чому б їй дійсно не поквартитися з весіллям?

— Тому що вона шляхетна... наполягає на тривалих заручинах, щоб дати мені час...

— Час, щоб відмовитися від неї заради іншої?

— Якщо я цього захочу.

Еллен подалася вперед, дивлячись у вогонь. Із вулиці вже долинали цокання копит бруківкою і гуркіт коліс екіпажа.

— Це справді шляхетно,— з легким тремтінням у голосі промовила вона.

— Так, але водночас і смішно.

— Смішно? Чому? Тому що ви не любите ніякої іншої жінки?

— Тому що я не збираюся одружуватися ні з якою іншою жінкою.

— Ах, он як?

Знову запала довга мовчанка. Нарешті Еллен підвела на нього очі і спитала:

— А ця інша жінка... Вона вас кохає?

— Немає ніякої іншої жінки. Та особа, про яку краєм вуха чула Мей... Вона ніколи...

— Тоді навіщо ви так поспішаєте?

— Здається, прибув ваш екіпаж,— сказав Арчер.

Еллен підвелася і непритомним поглядом окинула вітальню. Віяло і рукавички лежали поряд із нею на софі, і вона машинально їх узяла.

— Мабуть, і справді мені вже час.

— Ви їдете до місіс Стразерс?

— Так.— Вона усміхнулася і додала: — Мені доводиться їздити туди, куди мене запрошують, інакше я залишуся на самоті. А чом би вам не поїхати зі мною?

Арчер несподівано відчув, що за всяку ціну повинен її спинити і змусити подарувати йому решту вечора. Не відповідаючи на питання,

він стояв і далі, спершись на камін і не зводячи погляду з її руки, в якій Еллен стискала рукавички та віяло, немов бажаючи перевірити, чи вистачить у нього сили волі, щоб змусити її відкинути їх.

— Мей угадала правду,— несподівано сказав він.— Інша жінка існує — але не та, про кого вона думає.

Еллен промовчала, але не спробувала встати. Арчер ступив крок уперед, сів поруч і, взявши її руку, обережно розтиснув її пальці, так що рукавички й віяло впали на софу між ними.

Мадам Оленська миттєво підвелася і, вивільнивши руку, пересіла у протилежний куток софи.

— Прошу вас, не намагайтеся зі мною фліртувати! — насупившись, вигукнула вона.— Занадто багато хто це робив.

Арчер почервонів і теж звівся на ноги. Її слова боляче вразили його.

— Я й не думав з вами фліртувати,— сказав він,— і ніколи не буду. Але ви, Еллен,— та сама жінка, з якою я одружився б, якби це було можливо для нас обох.

— Для нас обох?! — Вона з непідробним подивом поглянула на нього.— І це говорите ви — той, хто своїми руками зробив це неможливим?

Він спрямував на неї пильний погляд, немов відшукуючи шлях у пільмі, крізь яку пробивається один-єдиний сліпучий промінь.

— Я зробив це неможливим?

— Ви, ви, ви! — закричала вона. Губи у неї тремтіли, як у дитини, яка ось-ось розплачеться.— Хіба не ви змусили мене відмовитися від розлучення, хіба не ви пояснили мені, що це егоїстично і погано, що доводиться жертвувати собою заради збереження священних уз... заради порятунку моєї сім'ї від розголосу і можливого скандалу? І тільки тому, що моя сім'я повинна була стати і вашою... заради Мей і заради вас я вчинила так, як ви мені веліли, як, на вашу думку, я і мала вчинити!

Вона несподівано розсміялася.

— Я навіть не приховувала, що роблю це заради вас!

Еллен знову опустила на диван в оточенні пишних фалд її вечірнього убрання, і обличчя її зробилося схожим на втомлену личину після карнавалу. Юнак застиг коло каміна, не зводячи з неї очей. Нарешті він простогнав:

— Боже мій!.. А я ж думав...

— Що ви думали?

— Заради всього святого, не запитуйте про це!

Наступної миті він побачив, як той самий палаючий рум'янець, піднімаючись від шиї, заливає її обличчя. Мадам Оленська випросталася і відповіла на його погляд іншим поглядом — повним суворої гідності.

— І все-таки я запитую.

— Бачите, Еллен... У тому листі, який ви дали мені прочитати... там було сказано...

— Ви маєте на увазі лист мого чоловіка?

— Так.

— Того, що сказано в цьому листі, я не боялась. Боялась я тільки одного: накликати ганьбу і безчестя на всю сім'ю — у тому числі й на вас із Мей.

— Боже мій! — знову глухо промовив він, затуливши обличчя руками.

Мовчанка, що запала услід за цим, була важкою, мов непоправна утрата. Арчеру здавалося, що вона тисне на нього, як могильна плита, і в усьому нескінченному майбутньому немає нічого, що зможе коли-небудь позбавити його душу від цього важкого тягаря. Він не ворухився, не забирає рук від обличчя, і перед його очима стояла лише непроглядна пільма.

— Принаймні, я кохав вас, Еллен...— несподівано вихопилося у нього.

З протилежного кутка софи долинуло слабке здавлене ридання, немов там гірко плакала дитина. Арчер схопився і ступнув до неї.

— Еллен! Це ж безглуздо! Чому ви плачете? Усе, що було зроблено, можна змінити. Я ще вільний, і ви теж станете вільною!

Він обійняв її, і обличчя Еллен, мовби мокра квітка, торкнулося його губів, і весь їхній відчай розвіявся, як примара у променях ранішнього сонця. Навіщо ж було так довго сперечатися з різних кутків, коли від одного дотику все одразу стало так просто і ясно?

Еллен відповіла на його поцілунок, але враз уся напружилася, відсунулася і встала.

— Бідолашний Ньюланде, рано чи пізно це мало статися. Та це все одно нічого не змінює,— сказала вона.

— Це змінює все моє життя.

— Ні-ні, так не повинно бути і не буде. Ви заручені з Мей Велланд, а я заміжня.

Спалахнувши, Арчер теж підвівся.

— Дурниця! — рішуче заперечив він.— Пізно думати про такі речі! Ми не маємо права обманювати себе та інших. Про ваше заміжжя ми не будемо говорити, але невже ви можете уявити, що після всього, що сталося між нами, я одружуся з Мей?

Еллен мовчала. Її тендітні руки спиралися на камінну плиту, а дзеркало за її спиною відбивало тонкий профіль. Самотній локон вибився із зачіски і впав їй на шию. Вона здавалася змученою, навіть постарілою.

— Я не можу уявити, як ви скажете про це Мей. А ви?

Він байдуже знизав плечима.

— Надто пізно міркувати про це.

— Ви говорите так тому, що зараз простіше сказати саме ці слова, а не тому, що це правда. Таки вже запізно змінювати наше спільне рішення.

— Тоді я вас просто не розумію!

Вона усміхнулася, але від цієї вимученої усмішки її обличчя навіть не розгладилося.

— Не розумієте саме тому, що й не здогадуєтесь, як змінили все моє життя. Так-так, з найперших днів, задовго до того, як я дізналася про все, що ви зробили.

— І що ж я такого зробив?

— Спочатку я просто не розуміла, що всі тут цураються мене і мають за непутящу жінку. Дехто навіть відмовлявся сидіти зі мною за одним столом. Набагато пізніше я дізналася, як ви умовили свою матусю поїхати з вами до Вандерлейденів і як ви наполягали на оголошенні ваших заручин на балу у Бофортів, щоб замість однієї сім'ї мене могли підтримати відразу дві...

На цих словах Арчер розсміявся.

— Уявіть, до чого я була дурна і неспостережлива! — вела далі Еллен.— Я й гадки ні про що не мала, доки бабуся все це мені не

вибівкала. Нью-Йорк означав для мене всього лише спокій і свободу, повернення додому. І я була така щаслива знову опинитися тут, що мені здавалося, ніби мене оточують винятково добрі й хороші люди, які раді мене бачити. Та я від самого початку відчувала, що тут немає нікого добрішого за вас. Ніхто не пояснив мені, чому треба зробити те, що спочатку здавалося таким важким і... і непотрібним. Ці добрі люди не могли мене переконати, і я здогадалася, чому: просто вони ніколи не знали спокус. Але ви знали, ви зрозуміли, ви відчували, як жорстокий світ накладає на все свою важку позолочену лапу, і в той же час вам було ненависне те, чого він вимагає: ненависне щастя, куплене ціною віроломства, жорстокості і байдужості. Раніше я не стикалася ні з чим подібним... і це краще за все, що я знала!

Еллен говорила рівним глухим голосом, без сліз, без очевидних ознак хвилювання, і кожне слово, що злітало з її уст, пекло груди Арчера, мов розплавлене олово. Опустивши голову на руки, він дивився на камінний килимок і на кінчик атласного черевичка жінки, що виглядав з-під її сукні.

А потім раптом став навколішки і поцілував цей черевичок.

Еллен схилилася над ним, поклала руки йому на плечі, і коли він випростався, подивилася на нього таким глибоким і всезнаючим поглядом, що він завмер у заціпенінні.

— О, не будемо переробляти те, що ви зробили! — вигукнула вона.— Я вже не зможу повернутися до колишнього напрямку думок — і не зможу кохати вас, якщо від вас не відмовлюся!

У відчаї Арчер простягнув до неї руки, але Еллен відсахнулася. Тепер вони мовчки дивилися одне на одного через стіну, яку звели між ними її слова. Несподівано його поймав нестримний гнів.

— А Бофорт? Часом не він замінить вам мене?

Ці слова ще не встигли відлунати, а він уже був готовий до спалаху гніву у відповідь і радів, що вона дасть нову поживу його люті. Та Еллен лише трохи зблідла. Спустивши руки і злегка нахиливши голову, вона стояла й далі, немов наново щось обмірковуючи.

— Адже він чекає вас зараз у місіс Стразерс, чому ж ви туди не їдете? — гірко усміхнувся Арчер.

Вона подзвонила, і коли прийшла покоївка, сказала:

— Настазі, я нікуди сьогодні не їду. Накажи кучерові повертатися по синьйору маркізу.

Коли двері за Настазі зачинилися, Арчер усе ще дивився на неї повними гіркоти очима.

— Навіщо ця жертва? Адже ви скаржилися, що страждаєте від самотності, і я не хочу заважати вам бачитися з друзями.

Еллен усміхнулася йому з-під мокрих віїв.

— Тепер я не сама. Так, я була самотня, мені було страшно. Але порожнечі і мороку більше немає. Відтепер, заглядаючи у своє серце, я почуватимуся як дитина, яка опівночі входить у кімнату, де завжди світло.

А проте, її погляд і навіть тон голосу і далі зміцнювали ту невидиму й нездоланну перешкоду, яка виростала між ними.

Арчер розгублено промимрив:

— Я вас не розумію!

— А Мей ви розумієте?

Він почервонів з досади, але, як і раніше, не зводив з неї очей.

— Мей згодна розв'язати мені руки.

— Невже? Через три дні після того, як ви на колінах благали її пришвидшити ваше весілля?

— Те, що вона сказала, дає мені право...

— Ох, та ви ж самі пояснювали мені, наскільки огидне це словосполучення.

Арчер одвернувся, охоплений раптовою втомою. Він немов багато годин поспіль видирався прямовисною скелею, а тепер, коли йому нарешті вдалося дістатися вершини, сили зрадили його, і він полетів у темне провалля.

Коли б він міг знову обійняти Еллен, усі її аргументи здалися б не вартими спаленого сірника. Але вона тримала його на відстані — в її вигляді й погляді з'явилося щось незбагненно відчужене, та й сам він був сповнений трепету перед її вражаючою щирістю.

— Якщо ми зараз не почнемо діяти рішуче, потім буде гірше — гірше для всіх! — заблагав він.

— Ні, ні, ні! — скрикнула вона, немов злякавшись.

Тієї ж хвилини брязнув дверний дзвінок. Ні Еллен, ні Ньюланд не чули, як під'їхав екіпаж, тому обоє завмерли, тривожно дивлячись одне

на одного.

У передпокої почулися кроки Настазі. Вона відчинила вхідні двері, а за мить повернулася і вручила мадам Оленській телеграму.

Поки графиня її розкривала, Настазі сказала, розгладжуючи шлярки фартуха:

— Та дама вельми зраділа квітам. Вона подумала, що їх прислав *signor marito*⁴¹, і навіть трішки сплакнула, а потім сказала, що це божевілля.

⁴¹ Чоловік (*итал.*).

Еллен усміхнулася, піднесла телеграфний бланк ближче до лампи і швидко перебігла очима написане, а коли двері за покоївкою зачинилися, простягнула телеграму Арчеру.

Відправлено її було із Сент-Огастіна й адресовано графині Оленській. Ньюланд прочитав:

«Бабусина телеграма допомогла. Тато і мама згодні. Весілля після Великодня. Негайно телеграфую Ньюланду. Не знаходжу слів од щастя, люблю Вас ніжно. Вдячна Мей».

Півгодини по тому, відчинивши парадні двері свого будинку, Арчер побачив на столі в передпокої поверх купки записок і листів, що чекали на його увагу, такий самий конверт. Мей Велланд телеграфувала:

«Батьки згодні. Весілля у вівторок після Великодня опівдні у церкві Милосердя Господнього. Вісім подружок. Будь ласка, побачтеся з пастором. Щаслива, кохаю — Мей».

Він зіжмакав жовтий бланк, мовби цим жестом можна було анулювати звістку, що містилася в ньому. Потім витягнув маленький кишеньковий календар і почав перегортати його тремтячими пальцями, але, не знайшовши того, що шукав, сунув телеграму до кишені й піднявся сходами до себе.

З-під дверей невеликої кімнати, що правила Джейні за приймальною, пробивалося світло, і він нетерпляче постукав. Двері відчинилися, і перед ним стала сестра в старомодному ліловому фланелевому халаті досить дивного фасону і з папільйотками у волоссі. Вона мала блідий і стривожений вигляд.

— Ньюланде! Сподіваюся, в цій телеграмі немає поганих новин? Я навмисно чекала тебе на випадок, якщо...

Джейні постійно стежила за листуванням Ньюланда — і цього разу її пильне око не дрімало.

Арчер пустив слова своєї сестри повз вуха.

— Послухай, коли цього року святкують Великдень?

Братове невігластво, здавалося, вразило Джейні.

— Великдень? Ньюланде! Певно, що першої неділі квітня! Як ти можеш цього не знати?

— Першої неділі?

Він знову почав гортати свій календарик, нетерпляче пошепки щось підраховуючи.

— Ти сказала — першої?

— Боже правий, та що сталося?

— Нічого, якщо не брати до уваги того, що через місяць я одружуюсь.

Джейні кинулася йому на шию і притисла до своїх фланелевих грудей.

— О, Ньюланде, це ж чудово! Я така рада! Але, милий, чому ти смієшся? Тихше, тихше, ти розбудиш маму!..

— Та дама вельми зраділа квітам. Вона подумала, що їх прислав signor marito, і навіть трішки сплакнула, а потім сказала, що це божевілля.

Чоловік (*итал.*).

Книга друга

Глава 1

День видався свіжий, весняний вітерець здіймав на вулицях легку куряву. Усі літні дами обох родин повитягали на світ божий свої горжетки з вицвілих соболів та пожовтілих горностаїв, і запах камфори, що, як уважалося, відлякує міль, з передніх лав майже заглушав весняні пахощі білих лілій на вівтарі.

За знаком диякона Ньюланд Арчер вийшов з ризниці і разом з боярином став на східцях вівтара церкви Милосердя Господнього.

Це означало, що карета з нареченою та її батьком уже під'їжджає, проте мала відбутися ще тривала шатанина і вовтузня в церковному притворі, де, немов оберемок великодніх квітів, уже стовпилися подружки нареченої. Весь цей час жених мав самотньо стояти під поглядами публіки, і Арчер підкорився цьому так само безмовно, як і всім іншим церемоніям, завдяки яким нью-йоркське весілля за двадцять років дев'ятнадцятого століття було схоже на певний складний обряд, що провадився десь на світанку історії. Все це було однаково легко — чи однаково тяжко, залежно від точки зору, і він виконував схвильовані розпорядження свого боярина з тим же благоговінням, з яким інші женихи слухалися його в ті дні, коли він вів їх тим самим шляхом.

До цієї хвилини Арчер був майже певен, що виконав усі зобов'язання. Вісім букетів білого бузку і конвалій для подружок нареченої були в потрібний час розіслані, так само як і золоті запонки із сапфірами вісьмом розпорядникам, і халцедонова шпилька у краватку бояринові. Він просидів до півночі, вигадуючи всілякі варіанти подячних листів за останню партію подарунків од приятелів та приятельок. Гонорари єпископу й пастору безпечно лежали в кишені боярина, його власний багаж уже був у будинку місіс Менсон Мінготт, де мав відбутися весільний сніданок, і там же лежав дорожній костюм, у який йому треба буде переодягнутися. Було замовлено окреме купе в потязі, який незабаром помчить молодят у невідомому напрямі,— таємниця, що оточувала місце, де їм належало провести першу шлюбну ніч, була одним з найсуворіших табу в цьому старовинному обряді.

— Обручку не забули? — пошепки спитав молодий Вандерлейден Ньюланда.

Він був ще недосвідченим боярином, і його переповнювало почуття своєї особливої значущості.

Арчер мимоволі повторив жест багатьох інших женихів, котрих йому доводилося бачити: стягнувши рукавичку з правої руки, він квапливо обмацав кишеньку для годинника свого темно-сірого жилета, переконуючись, що тоненька золота обручка, на внутрішній поверхні якої було вигравіювано: «Мей від Ньюланда... квітня 187... року»,— була на місці.

Потім він прибрав колишньої пози і завмер, дивлячись у напрямі входу до церкви й тримаючи в лівій руці циліндр і перлинно-сірі лайкові рукавички з чорною строчкою.

Під кам'яним склепінням урочисто загримів генделівський весільний марш, і хвилі звуків навiali Ньюландові сумні спогади про безліч чужих весіль, під час яких він з веселою байдужістю стояв у бічному проході або сидів на лаві, стежачи за тим, як інші наречені впливають у неф назустріч іншим женихам.

«Як усе це схоже на прем'єру в Опері!» — подумав він, упізнаючи ті самі обличчя, але цього разу не в ложах, а на оббитих потертим оксамитом лавах. Цікаво (він мимоволі усміхнувся), коли прогримить сурма архангела і розверзнуться небеса, чи будуть у перших рядах незмінна місіс Селфрідж Меррі зі своїм плюмажем із струсячих пер на капелюшку і місіс Бофорт зі своїми діамантовими сережками й постійною усмішкою, і чи зарезервовані їм на тому світі відповідні місця?

У нього ще залишався час оглянути одне за одним знайомі обличчя в передніх рядах: жіночі, сповнені цікавості і хвилювання, і чоловічі — похмурі від думок про те, що попереду ще переодягання у фрак, а потім сучка за почастунок на весільному сніданку.

Йому навіть здалося, що він чує голос Реджі Чіверса: «Який жаль, що сніданок відбудеться у старої Кетрін. Щоправда, Лавелл Мінґотт, здається, наполіг, щоб усі страви готував його кухар, і, отже, вони будуть непогані, але не кожному з нас пощастить до них дістатися». А містер Сіллerton Джексон авторитетно заперечує йому: «Любий друже, хіба ви не в курсі? Сніданок буде сервіровано на невеликих

столиках, за останньою англійською модою, і жодних проблем з цим не передбачається».

Погляд Арчера на мить затримався на лівому ряду лавок, де його мати, котра увійшла до церкви під руку з містером Генрі Вандерлейденом, тихенько плакала під мереживною вуаллю, ховаючи мерзлякуваті руки в оторочену горностаєм муфту своєї бабусі.

«Бідолашка Джейні,— співчутливо подумав він, помітивши сестру,— навіть коли вона скрутить собі шию, то все одно зможе побачити лише найперші ряди, де сидять, здебільшого, без смаку одягнені Ньюленди і Дагонети».

З іншого боку атласної стрічки, що відокремлювала місця для обох родин, промайнула бурякова фізіономія Бофорта — той з висоти свого зросту зухвало роздивлявся жінок. Поруч сиділа його дружина, у палантині зі сріблястої шиншили, вся у фіалках, а віддалік виднілася прилизана голова Лоуренса Леффертса, котрий, здавалося, і тут пильнує «гарного тону», цього незримого божества, що розпоряджається сьогоднішньою церемонією.

«Цікаво, скільки остріхів помітить призвичайне око Леффертса?» — подумав Арчер. Але зразу й згадав, що колись і сам уважав усе це дуже істотним. Усе, що раніше заповнювало його дні, тепер здавалося чи то дитячою пародією на життя, чи то суперечками середньовічних схоластів про метафізичні поняття, сенс яких абсолютно нікому не відомий. Навіть сьогодні бурхлива дискусія з приводу того, чи треба влаштовувати виставку весільних подарунків, затьмарила останні години перед весіллям, і Ньюланд досі дивувався, як дорослі люди можуть доводити себе до нестями через подібні дурниці. Врешті-решт крапку в цій суперечці поставила місіс Велланд — причому в негативному розумінні, зі сльозами обурення заявивши, що радше пустить у свій дім репортерів, ніж улаштує виставку. А був же час, коли Арчер мав про все це цілком певну і досить однозначну думку, і все, що стосується звичаїв та обичаїв його маленького клану, здавалося йому сповненим воістину глобального значення.

«І весь цей час,— подумав він,— десь, мабуть, жили справжні люди і з ними відбувалися справжні події...»

— Йдуть! — схвильовано прошепотів боярин, але жених знав, що це ще не вихід нареченої.

Обережно відхилені двері церкви означали тільки те, що бізнесмен-візник містер Бруем, увесь у чорному, як і личить диякону, в ролі котрого він зараз виступав, робить попередній огляд своїх військ, перш ніж вишикувати їх у бойовий порядок. Двері знову безшумно зачинилися, а ще по якимсь часі знов урочисто розчахнулися, і церквою прошелестів шепіт: «Родичі!»

Попереду, під руку зі старшим сином, виступала місіс Велланд. Її велике рум'яне обличчя виявляло відповідну до приводу урочистість. Її темно-фіолетова атласна сукня з блідо-голубими вставками з боків і блакитні струсячі пера на маленькому атласному капелюшку викликали загальне схвалення. Та не встигла вона, велично прошелестівши спідницями, зайняти своє місце в ряду навпроти місіс Арчер, як глядачі вже почали витягувати шиї, намагаючись розгледіти, хто йде за нею. Напередодні рознеслася фантастична чутка, ніби місіс Менсон Мінґотт, попри свій поважний вік, поклала собі бути присутньою на церемонії, і цей намір до такої міри відповідав її відвазі, що в клубах закладалися на великі суми щодо того, чи зможе вона пропхатися в церковні двері і поміститися на вузькому сидінні. Стало відомо, що голова клану навіть послала свого тесляра поглянути — чи не можна зняти задню стінку її лавки, а заразом поміряти відстань між сидінням і спинкою лавок переднього ряду. Результат виявився невтішним, і вся родина пережила неспокійний день, упродовж якого стару не полишала думка проїхати нефом у своєму величезному кріслі на колесах і, мов на троні, гордо засісти коло підніжжя вівтаря.

Жахлива ідея місіс Мінґотт отак неподобно виставити себе перед людські очі змусила її родичів зазнати таких мук, що вони ладні були озолотити того хитромудрого чоловіка, який несподівано виявив, що крісло занадто широке і аж ніяк не пройде між залізними опорами парусинового тенту, натягнутого над входом до церкви.

Та на те, щоб прибрати тент і відкрити наречену поглядам натовпу швачок, дрібних клерків та репортерів, які з боєм проривалися до церковних східців, забракло навіть відваги старої Кетрін, хоча деякий час вона розглядала і такий план. «Але ж вони зможуть сфотографувати мою дівчинку і помістити знімок у своїх брудних

газетках!» — верескнула місіс Велланд, коли їй натякнули на цей задум свекрухи.

Увесь клан одностайно здригнувся від подібної перспективи. Старій леді довелося здатися, але ця поступка була куплена ціною обіцянки під присягою, що весільний сніданок пройде під її дахом, хоча, як зауважив один родич з Вашингтон-сквер, навіщо платити Бруему зайві гроші, припроваджуючи гостей край світу, коли до особняка Велландів од церкви зовсім близько.

Завдяки Джексонам увесь цей галас набув розголосу, але кілька охочих до гострих відчуттів усе ще не втрачали надію, що стара Кетрін з'явиться-таки в церкві. І коли замість голови клану у дверях стала її невістка, жар пристрастей помітно згас. Місіс Лавелл Мінготт розшарілася, а її погляд дещо посклянів, що властиво дамам її віку і комплекції, коли вони намагаються будь-що убгатися в нову сукню. Та коли розчарування, викликане відсутністю її свекрухи, вляглося, усі зійшлися на тому, що її чорні шовкові мережива у поєднанні з бузковим атласом і капелюшком, оздобленим пармськими фіалками, чудово пасують до блакитних і темно-фіолетових тонів убрання місіс Велланд.

Зовсім інше враження справила кістлява манірна дама, яка дріботала ногами під руку з містером Мінготтом. Коли це коструbate видіння в неймовірному одінні з розсмиканих навсібіч стрічок, торочок і розмаяних шалей, виникло у полі зору Ньюланда Арчера, серце його стислося і на мить перестало битися.

Він був упевнений, що маркіза Менсон усе ще у Вашингтоні, куди вона десь місяць тому поїхала зі своєю небогою Еллен Оленською. У Нью-Йорку вважали, що цей раптовий від'їзд викликаний прагненням мадам Оленської захистити навіжену тітоньку від згубного впливу доктора Агатона Карвера, який трохи не завербував її до лав adeptів «Долини Любові», і тому ніхто не чекав, що та чи інша дама з'явиться на весіллі.

З хвилину Арчер стояв, не зводячи очей з фантастичної постаті Медори і намагаючись розгледіти, хто йде за нею. Та виявилось, що вона крайня у процесії. Менш значні члени родини вже посідали на свої місця, і вісім рослих розпорядників, подібно до готових летіти у вирій птахів, прослизнули в бічні двері й зібралися у притворі.

— Ньюланде! Та отямтеся ж! Вона тут! — прошипів боярин.

Арчер здригнувся.

Відколи його серце зупинилося, напевно, минуло чимало часу, оскільки біло-рожева процесія вже коливалася на середині нефа, а єпископ, обидва його білокрилі помічники і пастор стояли біля облямованого ліліями вівтаря, а перші акорди симфонії Шпора⁴², немов квіти, сипалися до ніг нареченої.

⁴² Шпор, Луї (1784–1859) — німецький скрипаль, композитор, диригент і педагог, один з перших представників романтичного стилю в музиці.

Арчер розплющив очі (невже вони справді були заплющені, чи це тільки здалося йому?) і відчув, що його серце знову забилося у звичному ритмі. Музика, пахощі лілій на вівтарі, чимраз ближча хмара тюлю і флердоранжу, обличчя місіс Арчер, що несподівано спотворилося від щасливих ридань, голос пастора, який невиразно бурмотів слова молитви, завчені маневри восьми рожевих подружок і такої ж кількості розпорядників... Усі ці образи, звуки і відчуття, такі знайомі самі по собі, але такі невимовно дивні й безглузді, коли вони мали щонайпряміше відношення до нього, остаточно змішалися у нього в голові.

«О Боже, де обручка?» — подумав він, ще раз повторивши конвульсивний жест усіх женихів.

Наступної секунди поруч із ним опинилася Мей, і від неї йшло таке ссяво, що воно зігріло залякле серце Ньюланда. Він випростався і з усмішкою зазирнув їй в очі.

— Ми всі зібралися тут... — почав пастор.

Обручку надягнуто на палець нареченої, єпископ промовив благословення, подружки готові зайняти свої місця у процесії, орган ось-ось гримне марш Мендельсона, без якого ще ніколи не починала нове життя жодна молода нью-йоркська пара.

— Руку!.. Подайте ж їй руку! — нервово прошипів юний боярин, і Арчера знову охопило почуття, ніби він блукає в якійсь невідомій далині.

Що змусило його полинати туди? Можливо, несподівано промайнулий серед натовпу присутніх темний локон, що вибився з-під крисів капелюшка, який, як виявилось за мить, належав якійсь довгоносій дамі, до такої міри не схожій на ту, чий образ вона йому

навіяла, що Арчер, підсміюючись, запитав себе: чи в нього часом не почались галюцинації?

І ось уже вони з молодою дружиною повільно плывуть під церковним склепінням на гребені мендельсонівського маршу, і весняний день вабить їх крізь широко розчахнуті двері, а гніді рисаки місіс Велланд, прикрашені великими білими розетками, дженджуристо переступають із ноги на ногу в дальньому кінці парусиногового тунелю.

Лакей з такою ж білою розеткою в петлиці обгорнув Мей білою пелериною, і Арчер сів у карету поруч неї. Вона обернулася до нього з радісною усмішкою, і руки наречених зустрілися під її вуаллю.

— Кохана! — видихнув Арчер, і миттю перед ним знову розверзлося те саме чорне провалля, і він відчув, що падає вниз, усе глибше і глибше, тоді як його власний голос весело і не спиняючись промовляє: — Еге ж, мені здалося, що я загубив обручку, без цього й весілля не було б весіллям. Та й довго ж ти змусила на себе чекати! Я вже не знав, що й подумати!..

Мей здивувала його тим, що на очах в усієї П'ятої авеню раптом обернулася і кинулася йому на шию зі словами:

— Але ж тепер нічого поганого трапитися не може, якщо ми разом, правда ж, Ньюланде?..

День був розписаний по хвилинах, і після весільного сніданку молодята встигли переодягнутися в дорожні костюми, спуститися з широких мінготтівських сходів між сміхотливими подружками і заплаканими батьками й сісти в карету під традиційним дощем з рису та атласних нічних черевичків. Після цього у них залишилося рівно півгодини, щоб доїхати до вокзалу, з виглядом досвідчених мандрівників купити в книжковому кіоску свіжі тижневики і зайняти своє купе, куди покоївка Мей уже доправила сіро-блакитний дорожній плащ нареченої і виписаний з Лондона новенький несесер.

Старенькі тітоньки дю Лак з Райнбека, спокусившись думкою провести тиждень у Нью-Йорку в місіс Арчер, охоче надали свій будинок у розпорядження юної пари, і Ньюланд, радіючи можливості уникнути звичайного «весільного люкса» у філадельфійському або балтіморському готелі, з радістю пристав на цю пропозицію.

Мей, у захваті від майбутньої поїздки, по-дитячому тішилася марними спробами восьми своїх подружок розгадати таємницю їхнього притулку. Отримати в тимчасове користування заміську віллу вважалося чимось «надзвичайно англійським» і надавало ще більшої вишуканості цьому, за загальним визнанням, блискучому весіллю року. Але що це за вілла і де вона розташована, не знав ніхто, крім батьків жениха і нареченої, а ті у відповідь на всі розпитування тільки підбирали губи і таємничо відповідали: «Ах, вони нічого нам не кажуть». А втім, це було чистісінькою правдою, бо ніякої потреби з'ясовувати що-небудь у них не було.

Коли молоді влаштувалися в купе і потяг, минувши нескінченні дощаті передмістя, вихопився з міста, а за вікном відкрився блідий весняний краєвид, розмова молодят стала куди більш невимушеною, ніж побоювався Арчер. Мей, яка зовнішністю і манерами все ще нагадувала наївну дівчинку, з нетерпінням чекала нагоди обмінятися враженнями про весілля, і зразу ж почала обговорювати всі деталі так тверезо й безпристрасно, немов була подружкою нареченої, що теревенить із розпорядником.

Ньюланд спочатку вирішив, що ця відчуженість — личина, за якою ховається прихований трепет, але в ясних очах Мей не відбивалося нічого, крім блаженного невідання. Вона вперше залишилася наодинці з чоловіком, але цей чоловік, як і напередодні, був усього лише добрим і милим другом. Він подобався їй більше за всіх на світі, вона цілком йому довіряла, і кульмінація всієї вистави заручення і весілля, всієї цієї «опери», саме в тому і полягала, щоб вирушити удвох у подорож, немовби вона доросла, а головне — заміжня дама.

Дивовижно (втім, він дізнався про це ще в саду іспанської місії в Сент-Огастіні), як глибокі почуття можуть поєднуватися з такою цілковитою відсутністю уяви! Але потім він згадав, що й тоді Мей здивувала його: ледве встигнувши висловити те, що мучило її сумління, вона одразу знову поринула в стан безбарвного і скутого в усьому дівочтва. Так воно, мабуть, і буде: Мей пройде по життю, щосили намагаючись упоратися з будь-якими обставинами, з якими їй доведеться зіткнутися, але ніколи не зможе передбачити жодної з них, хоч би крадькома зазирнувши в майбутнє або довірившись своїй інтуїції.

Мабуть, це невідання й надавало їй очам такої прозорості, а всій її зовнішності такого вигляду, мовби вона не жива людина, а якась абстракція, щось на взір скульптурного зображення однієї з громадянських чеснот або грецьких богинь. Жилами, що просвічували крізь її чудову шкіру, цілком могла б текти не гаряча кров, а якась консервувальна рідина, але завдяки чарівливості молодості Мей здавалася не холодною і млявою, а всього лише простодушною і чистою.

Занурившись у ці роздуми, Арчер раптом спіймав себе на тому, що дивиться на свою дружину здивованим поглядом стороннього спостерігача, і одразу, вирішивши, що це негідно, повернувся до спогадів про весільний сніданок, на якому неподільно і тріумфально панувала стара місіс Мінготт.

Мей охоче підхопила цю тему.

— Між іншим, я дуже здивувалася, та й ви, напевно, теж, що тітка Медора все-таки наважилася приїхати. Еллен мені писала, що вони обоє нездорові і не в змозі витримати дорогу. Який жаль, що видужала не вона!.. А ви бачили, які чудові старовинні мережива вона мені прислала?

Він знав, що рано чи пізно ця хвилина настане, але чомусь думав, що зусиллям волі зможе опанувати себе.

— Ні... Адже я... О, так, вони просто прекрасні! — промовив він, дивлячись на неї порожнім поглядом і одночасно побоюючись, що від самого звуку вимовленого нею імені весь так ретельно вибудований ним маленький світок розвалиться, мов карткова хатка.— Ти не втомилася? Добре б нам випити чаю, як тільки приїдемо. Сподіваюся, тітоньки про все подбали...

Він без угаву теревенив, тримаючи її руку у своїй, а думки Мей тим часом перелетіли до чудового кавового і чайного сервізу балтіморського срібла, який піднесли їм Бофорти,— він, на її думку, «ідеально» підходив до таць і тарелів, подарованих дядьком Лавеллом Мінготтом.

Уже в сутінках потяг зупинився на станції Райнбек, і вони пройшли платформою до карети, що чекала на них.

— Ах, як це люб'язно з боку Вандерлейденів — вони прислали по нас слугу із Скайтеркліффа! — вигукнув Арчер, коли поважна особа в

лівреї попрямувала до них і взяла з рук покоївки їхні саквояжі.

— Мені дуже шкода, сер,— мовив ліврейний посланець,— але в будинку панянок дю Лак трапилася невеличка прикрість — потік бак з водою. Це сталося вчора, і, дізнавшись про це сьогодні вранці, містер Вандерлейден послав раннім потягом служницю, щоб та приготувала для вас малий особнячок у його садибі. Сподіваюся, сер, вам буде там зручно. Панянки дю Лак відправили туди свою куховарку, так що все буде анітрохи не гірше, ніж у Райнбеку.

Арчер з таким подивом утупився очима в лакея, що той ще вибачливішим тоном повторив:

— Усе буде точнісінько так само, запевняю вас, сер...

Незручну паузу перервав радісний вигук Мей:

— Точнісінько так, як і в Райнбеку? Маленький особнячок у Скайтеркліффі? Та це ж у сто тисяч разів краще, правда ж, Ньюланде? Ах, яка я вдячна містерові Вандерлейдену!

Покоївка вмостилася на передку поруч з кучером, новісінькі саквояжі поклали на порожнє сидіння навпроти наречених, карета рушила, і Мей із захватом провадила далі:

— Подумати тільки! Адже я ще жодного разу не бувала в цьому будиночку. А ви? Вандерлейдени майже нікого туди не пускають. Але вони відчиняли його для Еллен, і вона мені розповідала, як там гарненько. Вона каже, що це єдиний будинок в усій Америці, де вона могла б бути цілком щаслива.

— Сподіваюсь, і нам там буде не гірше! — бадьоро вигукнув Арчер, і Мей з хлоп'ячою усмішкою відгукнулася:

— Авжеж, що так, адже наше щастя ще тільки-тільки починається! Ми разом — і тепер нам завжди щаститиме.

Відколи його серце зупинилося, напевно, минуло чимало часу, оскільки біло-рожева процесія вже коливалася на середині нефа, а єпископ, обидва його білокрилі помічники і пастор стояли біля облямованого ліліями вівтаря, а перші акорди симфонії Шпора, немов квіти, сипалися до ніг нареченої.

Шпор, Луї (1784–1859) — німецький скрипаль, композитор, диригент і педагог, один з перших представників романтичного стилю в музиці.

Глава 2

—Звичайно, нам доведеться пообідати у місіс Карфрі, люба,— сказав Ньюланд.— Тут уже нічого не поробиш.

Відповіддю йому був стурбований і нахмурений погляд дружини. Мей поглянула на нього поверх монументального британського посуду, яким був сервірований стіл для сніданку в їдальні пансіону, де вони зупинилися.

В усьому Лондоні, безлюдному і дощовому о цій порі, було лише двоє людей, яких знали Арчери, але й тим вони намагалися не нав'язувати свого товариства — так веліли правила пристойності, яким підкорявся увесь старий Нью-Йорк. Особливо це стосувалося знайомих, зустрінutih за кордоном.

Місіс Арчер і Джейні так суворо дотримувались цього принципу під час подорожей Європою і так стримано зустрічали спроби попутників почати розмову, що встановили мало не рекорд, не перемовившись ні словом з «іноземцями», за винятком обслуги в готелях і на залізничних вокзалах. Зі своїми співвітчизниками — крім тих, хто був їм свого часу належно представлений,— вони поводитися з ще більшою зневагою. Таким чином, вони місяцями задовольнялися товариством одна одної, якщо тільки їм не зустрічалися на шляху Чіверси, Дагонети або Мінготти.

Але будь-які обережності іноді марні, і одного вечора у Больцано⁴³ одна з двох англійських леді, що оселилися в сусідньому номері (Джейні вже встигла довідатися про їхні імена і становище в суспільстві), постукала до них і запитала у місіс Арчер, чи не знайдеться у неї бальзаму від застуди. З другою леді — сестрою несподіваної відвідувачки, яку звали місіс Карфрі,— стався гострий напад бронхіту. Звичайно, місіс Арчер, яка нікуди не виїжджала без повної сімейної аптечки, змогла позичити необхідний засіб.

⁴³ Містечко на півночі Італії.

Місіс Карфрі серйозно занедужала, а оскільки вона та її сестра міс Харлі подорожували самотійно, вони були нескінченно вдячні Джейні

і місіс Арчер, чії турботи, розтирання і послуги розторопної покоївки допомогли хворій повернути здоров'я.

Покинувши Больцано, Арчери не відчували найменшого бажання згодом зустрічатися з місіс Карфрі і міс Харлі. Місіс Арчер уважала, що не існує більшої нетактовності, ніж нав'язувати їй далі своє товариство «іноземцям», яким випадково довелося допомогти. Але місіс Карфрі та її сестра, котрі не мали уявлення про американську пристойність, дізнавшись про них, визнали їх дуже дивними. Більш того: вони вважали себе глибоко зобов'язаними «цим прекрасним американкам», які були до них такі добрі.

Із зворушливою постійністю обидві не проминали жодної нагоди побачитися з місіс Арчер і Джейні під час їхніх подорожей Європою, з надприродною прозорливістю передбачаючи, коли ті опиняться в Лондоні на шляху з Нью-Йорка або назад. Так виникли зв'язки, які з часом стали непорушними; і щоразу, коли місіс Арчер і Джейні зупинялися в пансіоні Брауна, їх уже чекали обійми двох подруг, які так само, як і мати з донькою, вирощували тропічні папороті у скляних діжках, захоплювалися макраме, читали мемуари баронеси Бунзен і мали свою думку щодо промов відомих проповідників. Як одного разу зауважила місіс Арчер, знайомство з місіс Карфрі та міс Харлі дозволило їй «побачити Лондон з іншого боку», і до часу заручин Ньюланд і Мей цей зв'язок так зміцнівся, що цілком природно було надіслати англійкам запрошення на весілля й отримати у відповідь чарівний букет засушених альпійських едельвейсів під склом. Коли Ньюланд і його дружина вирушали в Англію, останніми словами, що їх вимовила місіс Арчер на пристані, були: «Ти мусиш познайомити Мей з місіс Карфрі!»

Ньюланд і його дружина не мали ні найменшого бажання дотримуватись цієї інструкції, але місіс Карфрі з її звичайною прозорливістю розшукала їх у Лондоні і прислала їм запрошення на обід. Саме це запрошення й стало причиною похмурого погляду Мей Арчер за ранковим чаєм із кексами.

— Для тебе це цілком природно, Ньюланде,— ти знайомий із цими дамами. Але я завжди незручно почуваюся в товаристві незнайомих людей. І потім — що мені одягнути?

Ньюланд з усмішкою відкинувся в кріслі. Мей зараз була гарніша, ніж коли-небудь, і ще більше була схожа на Діану-мисливицю. Чи то вологе повітря Англії посилило її рум'янець і пом'якшило деяку різкість рис, чи то всередині неї, немов племін під кригою, світилося щастя.

— Одягнути, любя? А я думав, що минулого тижня тобі доправили з Парижа цілу скриню уборів!

— Дійсно, це так. Але я не маю уявлення, що саме слід одягати тут у таких випадках.— Вона потішно надула губи.— Мене ще ніколи не запрошували на обід у Лондоні, і я не хочу видатися смішною.

Він спробував перейнятися цією проблемою.

— Але хіба англійські леді не одягаються вечорами так само, як і всі інші?

— Ньюланде! Що за дивні питання? Адже ці англійки дозволяють собі з'являтися в театрі у старих бальних сукнях і простоволосі!

— Ну, може, вони носять модні сукні вдома, але у будь-якому разі місіс Карфрі та міс Харлі так не одягаються. Вони носять чіпці, як у моєї матусі, і шалі — м'які кашемірові шалі.

— Добре, нехай. А як одягаються інші жінки?

— Не так елегантно, як ти, любя,— відрізав він, усе ще не розуміючи, що могло викликати подібну загострену цікавість до одягу, яка так дратувала його у власній сестрі.

Мей, зітхнувши, одсунула стілець.

— Це мило з твого боку, Ньюланде. Але мені від цього не легше.

Раптом йому сяйнула щаслива думка.

— Чому б не одягнути твою весільну сукню? Це було б зовсім непогано, правда ж?

— О, любий! Якби ж тільки вона була тут! Але я відправила її до Парижа, щоб її переробили до наступного сезону, і Ворт⁴⁴ іще не повернув її.

⁴⁴ Ворт, Чарлз Фредерік (1825–1895) — французький модельєр англійського походження, один з перших представників високої моди.

— Ну, коли так...— промовив Арчер, підводячись.— Глянь-но, а туман, здається, розходить. Якщо ми поквапимося до Національної галереї, то ще встигнемо поглянути на картини...

Подружжя Арчерів поверталось додому після тримісячної весільної подорожі, яку Мей у листах подругам туманно позначила слівцем «раювання».

Вони так і не побували на італійських озерах: поміркувавши, Арчер відмовився від цієї думки. Після місяця, проведеного з паризькими кравцями, Мей віддала перевагу прогулянкам у горах у липні і плаванню — в серпні.

План цей було виконано точно: у липні вони відвідали Інтерлакен і Грінденвальд у Швейцарії, а серпень провели в невеликому сільці Етрета на узбережжі Нормандії, яке їм порекомендували як своєрідну і тиху місцинку. Раз чи двічі в горах Арчер показував кудись на південь зі словами: «Там, за цим перевалом,— Італія», і Мей, стоячи на килимі альпійських трав і радісно усміхаючись, відповідала: «Буде чудово навідатися туди наступної зими, якщо тільки тобі не доведеться залишитися в Нью-Йорку».

Між тим з'ясувалося, що подорожі цікавлять її навіть менше, ніж він сподівався. Після того як нові сукні були замовлені, вона просто користувалася нагодою більше гуляти, їздити верхи, плавати і пробувати себе у приголомшливій новій грі — лаун-тенісі. І коли вони, нарешті, повернулися до Лондона (там вони мали провести два тижні, поки не буде готовий її гардероб), Мей уже не приховувала нетерплячки, з якою чекала повернення додому.

У Лондоні її нічого не цікавило, крім крамниць і театрів. Але навіть театри приваблювали її менше, ніж паризькі кафешантани на Єлисейських Полях, де з висоти ресторанної тераси, розташованої в тіні квітучих каштанів, вона уперше в житті побачила паризьких «кокоток» і почула в чоловіковому перекладі ті місця з фривольних пісеньок, які він визнав підходящими для вух молоді жінки.

Арчер мало-помалу повернувся до старих сімейних уявлень про шлюб. Виявилось, що набагато простіше дотримувати традиції і поводитися з дружиною так само, як поводитися зі своїми дружинами його друзі, ніж утілювати в життя ті теорії, якими він захоплювався до одруження. Який сенс емансипувати Мей, якщо вона не має ні найменшого уявлення про те, що її свободу обмежено?

Минуло чимало часу, перш ніж він зрозумів, що єдине, навіщо потрібна була Мей та свобода, яку вона, за її уявленнями, мала: щоб

покласти її на віттар шлюбу. Природжене почуття власної гідності допомогло їй принести цю жертву — але, можливо, коли-небудь настане день, коли вона знайде в собі сили повернути її собі, якщо зрозуміє, що це буде благом для Арчера. Але її уявлення про шлюб були такі прості, що неможливо було навіть уявити ситуацію, яка могла б викликати подібний переворот. Він знав: що б не сталося, вона залишиться вірною, люблячою і незлопам'ятною, і це спонукувало його сповідувати ті самі цінності.

Усе це разом узятє якраз і стало причиною повернення Арчера до колишнього напряму думок. Якби простодушність Мей була викликана обмеженістю її розуму, він би напевно дратувався і протестував. Але риси її вдачі були хоч і простими, але такими ж чарівними і гармонійними, як її обличчя, і тому вона стала богинею-берегинею всіх старовинних американських святинь.

Малоймовірно, щоб такі якості могли надати пряної гостроти їхній спільній подорожі, а проте, саме завдяки їм Мей була легкою і приємною супутницею. Та Арчер одразу побачив, що у відповідній обстановці вони виявляться цілком доречні. Він не побоювався, що це хоч у чомусь його обмежить: поза родинним колом його творче й інтелектуальне життя триватиме, як раніше, а повертаючись додому, до дружини, він не відчує себе так, ніби увійшов до задушливої кімнати після прогулянки безкрайними просторами. А коли у них з'являться діти, усі порожні куточки їхнього життя будуть остаточно заповнені.

Усі ці думки снували у нього в голові дорогою з Мейфер до Південного Кенсінгтона, де мешкали місис Карфрі та її сестра. Арчер з радістю ухилився б від їхньої гостинності. Підкоряючись родинній традиції, під час подорожей він оглядав пам'ятки і спостерігав чуже життя збоку, уникаючи будь-яких контактів з «тубільцями» і мандруючими співвітчизниками. Лише одного разу, невдовзі після закінчення Гарварду, він провів декілька днів у Флоренції в товаристві своїх ровесників — європеїзованих американців. Ночами вони танцювали в старих палаццо з вельможними дамами, а вдень разом з іншими гульвісами і денді грали в модних клубах. Але все це здалося йому, хоч і потішним, але таким же нереальним, як венеціанський карнавал. Екзотичні космополітки, що заплуталися в складних любовних зв'язках, блискучі молоді офіцери й підстаркуваті

дотепники з фарбованим волоссям — учасники або повірені цих любовних зв'язків — ці люди були схожі не на тих, серед яких він виріс, а, радше, на дорогі оранжерейні квіти, від запаху яких стає млосно. Уявити собі Мей у такому оточенні було просто неможливо.

Незабаром після їх прибуття у Лондон Арчер зустрів герцога де Сент-Острей; той миттєво впізнав його і сердечно привітав, додавши: «Ви ж мене відвідаєте, чи не так»? Але жоден справжній американець не визнав би таке запрошення за керівництво до дії, і зустріч з герцогом не мала продовження. Арчери навіть примудрилися ухилитися од візиту до англійської тітки Мей — дружини банкіра, котра жила десь у Йоркширі. Щиро кажучи, вони навмисно перенесли приїзд у Лондон на осінь, щоб не дати приводу родичам, з якими вони не були знайомі, дорікнути їм у нав'язливості.

— Можливо, у місіс Карфрі нікого й не буде — Лондон о цій порі року порожній, а ти так вичепурилася,— зауважив Арчер.

Мей сиділа поруч нього в кебі — бездоганно прекрасна, у небесно-блакитному плащі, облямованому лебединим пухом. Здавалося цілком неможливим вивозити цю довершеність у лондонську сльоту і зеленуватий туман, просякнутий запахом вугільного гару.

— Не хочу, щоб тут думали, ніби ми одягаємося як останні дикуни,— відповіла вона з презирством, гідним індіанської жінки-вождя Покахонтас, і він знову був уражений: якого ж незбагненого значення навіть найнедосвідченіші американки надають одягу!

«Це їхня зброя,— подумав він,— обладунок, у якому вони зустрічають виклики невідомого».

Тільки тепер йому стала зрозуміла та зосереджена серйозність, з якою Мей вибирала і замовляла свій великий гардероб.

Арчер, як виявилось, мав рацію — товариство у місіс Карфрі зібралось дуже нечисленне. Окрім господині та її сестри, у вітальні, де виявилось досить прохолодно, сиділи ще одна закутана в шаль леді, її чоловік — добродушний і балакучий священик, а також мовчазний підліток, якого місіс Карфрі відрекомендувала як свого небожа. Ще один невисокий темноволосий і смаглявий пан зі жвавими очима виявився гувернером підлітка, і представляючи його, місіс Карфрі вимовила якесь французьке ім'я.

У цю слабо освітлену вітальню, де зібралося зовсім не блискуче товариство, Мей Арчер упливла, немов лебідка з відблисками вечірнього сонця на пір'ї: в ту хвилину вона мала прекрасніший і значніший вигляд, ніж коли-небудь, а шелестіння її спідниць лунало голосніше, ніж завжди. З цього Арчер зрозумів, що увесь цей блиск і шелестіння — не що інше, як ознака дитячої несміливості та ніяковіння.

«На Бога, про що мені з ними говорити?» — запитував її розгублений погляд тієї самої миті, коли невелике товариство у вітальні залякло, побачивши пишне видіння.

Але краса, хай і не цілком певна себе, завжди знайде відгук у чоловічому серці, і незабаром священик і французький гувернер поспішили їй на допомогу.

Усупереч їхнім зусиллям, розмова за столом точилася досить мляво. Арчер помітив, що, бажаючи здаватися невимушеною і розкутою в товаристві «іноземців», його дружина стає нестерпно провінційною у своїх міркуваннях. Тому, незважаючи на захоплення, яке викликала її краса, її репліки не дозволяли співрозмовникам виявити себе повною мірою. Священик незабаром здався, але гувернер, що говорив прекрасною англійською, не полишав і далі вправлятися в галантному красномовстві, поки жінки, на очевидну полегкість присутніх чоловіків, не підвелися, щоб повернутися з їдальні у вітальню.

Перехиливши келих портвейну, священик заквапився на якісь збори, а сором'язливого небожа було рано відіслано до ліжка. Але Арчер і гувернер продовжували розмову.

Дивно: Ньюланд раптом відчув, що ні з ким йому не доводилося говорити так щиро і вільно з дня їхньої останньої зустрічі з Недом Вінсеттом.

Серед іншого з'ясувалося, що небіж місіс Карфрі хворий на туберкульоз. Через це йому довелося покинути Харроу⁴⁵ і вирушити до Швейцарії. Там підліток провів два роки біля озера Леман, у м'якому кліматі передгір'їв Альп. Доручений піклуванням мосьє Рів'єра, він мав пристрасть до книжок. Гувернер недавно привіз його назад в Англію і мав залишатися при ньому, доки юнак майбутньої

весни вступить до Оксфорда. Мосьє Рів'єр відверто признався, що після цього йому доведеться шукати нову роботу.

⁴⁵ Одна з найвідоміших і найдавніших британських публічних шкіл для хлопчиків, заснована 1571 року.

Арчер висловив упевненість, що ці пошуки виявляться недовгими — настільки великі були зацікавлення француза і різноманітні його таланти. Мосьє Рів'єру було близько тридцяти, його худе негарне обличчя — Мей назвала б його звичайним — вирізнялося жвавистю і виразністю, на ньому миттєво відбивалося все, про що він говорив.

Його рано померлий батько займав невисоку посаду на дипломатичній службі. Передбачалося, що син піде його стопами, але невгамовна пристрасть до літератури спонукала сина зайнятися спочатку журналістикою, а потім літературною працею, та, очевидно, без особливого успіху. Нарешті, після багатьох спроб опублікувати свої твори — від детальної розповіді про них він позбавив свого співрозмовника, мосьє Рів'єр почав у Швейцарії навчати молодих англійців. Але до цього він довго жив у Парижі, був постійним відвідувачем знаменитого горища братів Гонкур, дістав од Мопассана пораду кинути псувати папір і не раз мав розмову з Меріме у будинку його матері. На цьому з його літературними амбіціями було покінчено. Рів'єр, очевидно, був бідний, але якимсь чином примудрявся утримувати матір і незаміжню сестру. У практичному розумінні його становище було не кращим, ніж у Неда Вінсетта, але він жив у світі, де, за його словами, жодна людина, що цінує ідеї, не відчуває духовного голоду. Саме ця невгамовна любов привела бідолаху Вінсетта на межу голодної смерті, і Арчер зі співчутливою заздрістю дивився на цього злиденного, але палкого юнака, чия любов до піднесеного дозволяла йому навіть у бідності почуватися безмірно багатим.

— Бачите, мосьє, головне — це зберегти інтелектуальну свободу і незалежність міркувань, своє критичне сприйняття світу, чи не так? Саме тому я все кинув і став приватним учителем і секретарем. Звичайно, це нелегка і монотонна праця, але при цьому ніхто не зазіхає на твої моральні принципи, і ти можеш залишатися тим, що ми у Франції звемо «quant-à-soi»⁴⁶. І коли трапляється цікава розмова, можна вільно брати участь у ній, не підкоряючись нікому, окрім свого

внутрішнього голосу. Ах, що може бути краще за гарну, розумну і невимушену розмову! Повітря думок та ідей — тільки ним і варто дихати! Тому я ніколи не шкодував про те, що полишив дипломатію і журналістику — ці дві царини, де люди продають себе.

⁴⁶ Самим собою (фр.).

Він затримав жвавий погляд на обличчі Арчера і запалив нову цигарку.

— Що не кажіть, мосьє, а можливість дивитися життю в лице дорогого коштує — заради цього можна жити і на горищі, чи не так? Але врешті-решт і за горище доводиться платити, і, признаюся щиро, примара довічного гувернерства чи чогось подібного викликає в мені тремтіння не менше, ніж перспектива знову стати секретарем дипломатичного корпусу в Бухаресті. Іноді я відчуваю, що повинен зробити рішучий крок, дуже серйозний крок. Як ви думаєте, чи можуть у мене бути якісь перспективи в Америці — у тому ж Нью-Йорку?

Арчер здивовано втупив очі у співрозмовника. Які можуть бути перспективи в Нью-Йорку для молодій людини, знайомій з братами Гонкур і Флобером і переконаної, що інтелектуальне життя понад усе!

Геть збентежений, він дивився на мосьє Рів'єра, підшукуючи слова, щоб пояснити, що саме його таланти і життєві цінності стануть головною перепоною для успіху в Новому Світі.

— Нью-Йорк... м-м... А чому, власне, Нью-Йорк? — пробурмотів він, не в змозі уявити, які можливості може дати його рідне місто молодій людині, для якої гарна розмова — єдине, що потрібно для щастя.

Смагляве обличчя мосьє Рів'єра несподівано спалахнуло темним рум'янцем.

— Я... Я думав, це величезне місто... Хіба культурне життя там не багатіше, ніж у Лондоні чи Парижі? — спитав він, а потім, немов злякавшись, що співрозмовник сприйме ці слова за прохання посприяти йому, покvapливо заговорив далі: — Іноді трапляється просто висловити випадкове припущення, звертаючись радше до себе, ніж до інших. Насправді я зовсім не збираюся...— І, підвівшись, він

невимушено додав: — Мабуть, місіс Карфрі вважає, що нам пора повернутися до вітальні...

Дорогою додому Арчер чимало розмірковував про цю розмову. Година, проведена з мосьє Рів'єром, була для нього немов ковток свіжого повітря, і його першим бажанням було завтра ж запросити француза на обід, але він уже встиг відчутти, що одружені чоловіки не завжди можуть дозволити собі піддатися раптовому поштовху.

— Цей гувернер — дуже цікавий молодий чоловік. Після обіду ми з ним чудово поговорили про книги та багато інших речей,— обережно почав він ще в кебі.

Мей вийшла зі стану мрійливої задумливості — одного зі своїх нерідких станів. Спочатку Арчер уявляв собі, стільки почуттів і думок роїться в ці хвилини в її чарівній голівці, поки через півроку не почав здогадуватися, як усе насправді.

— О, цей курдупель-француз? Хіба він не надто звичайний? — холодно кинула Мей, і Арчер зрозумів: вона дещо розчарована тим, що в Лондоні її запросили на обід у товариство, де з чоловіків були лише священик і французький гувернер. Це розчарування було викликане зовсім не снобізмом, а старими уявленнями нью-йоркського вищого світу про те, заради чого варто ставити на карту свою гідність, спілкуючись з «іноземцями» за кордоном. Якби батьки Мей приймали родину Карфрі у себе на П'ятій авеню, на цьому прийомі зібралось б товариство куди добірніше, ніж якісь там пастор і вчитель.

Арчер відчув глухе роздратування.

— Звичайний? У чому ж? — спитав він.

Мей миттєво відрізала:

— Та в усьому і скрізь, окрім класної кімнати. Ці люди зазвичай дуже неспритні в товаристві. А втім,— уже лагідніше додала вона,— напевно, я просто не зрозуміла, наскільки він розумний і талановитий.

Арчеру стало неприємно — її «розумний і талановитий» прозвучало з тією ж зневажливою інтонацією, як і «звичайний». Але він стримався, дорікнувши собі за те, що останнім часом усе частіше зосереджується на тих рисах удачі Мей, які йому неприємні.

Урешті-решт, її точка зору завжди залишалася незмінною — такою ж, як у більшості американців, серед яких він виріс; він завжди вважав це чимось само собою зрозумілим і не надавав особливого значення.

Справді: ще кілька місяців тому серед його знайомих і друзів не було жодної порядної жінки, яка дивилася б на життя інакше, а вибрати дружин (з тієї ж точки зору) треба було тільки серед порядних жінок.

— Ну що ж, тоді я не запрошуватиму його на обід! — зробив висновок він зі смішком, а Мей здивовано повторила:

— На обід? О Господи, гувернера родини Карфрі?!

— Але не разом з родиною Карфрі — якщо ти проти, я не робитиму цього. Та я хотів би зустрітися з ним ще раз і поговорити. Він шукає роботу в Нью-Йорку.

Її здивування зросло разом з холодністю, Арчер ясно відчув, як вона запідозрила, що він піддався «іноземному впливу».

— Роботу в Нью-Йорку? Але яку? У Нью-Йорку ніхто не наймає французьких гувернерів. Що він збирається там робити?

— Наскільки я зрозумів — переважно вести розмови на інтелектуальні теми,— спробував пожартувати він, і Мей з полегкістю розсміялася.

— О, Ньюланде, це ж так потішно! І дуже по-французьки, чи не так?

По суті, Арчер був навіть радий тому, що її відмова серйозно поставитися до його бажання запросити до них мосьє Рів'єра вирішила всю справу. Пообідня розмова напевно торкнулася б Америки, це було неминуче, але що більше Арчер думав про це, то важче йому було уявити мосьє Рів'єра в Нью-Йорку — принаймні, в тому Нью-Йорку, який він добре знав.

Разом з тим він раптом усвідомив — не без дивного внутрішнього тремтіння,— що в майбутньому багато питань будуть так само розв'язуватися всупереч його бажанням і без його участі. Проте, розплатившись із кебменом і піднімаючись услід за Мей до їхніх апартаментів, він знайшов рятівну розраду в думці, що перші півроку шлюбу — завжди найважчі.

«Думаю, з часом усе налагодиться, і ми перестанемо чіплятися за гострі кути в наших характерах»,— міркував він. Проте Арчер не був аж так певен у цьому, бо відчував, що прихований тиск Мей націлений саме на ті кути його натури, чия гострота була йому по-особливому дорога.

Але будь-які обережності іноді марні, і одного вечора у Больцано одна з двох англійських леді, що оселилися в сусідньому номері (Джейні вже встигла довідатися про їхні імена і становище в суспільстві), постукала до них і запитала у місіс Арчер, чи не знайдеться у неї бальзаму від застуди. З другою леді — сестрою несподіваної відвідувачки, яку звали місіс Карфрі,— стався гострий напад бронхіту. Звичайно, місіс Арчер, яка нікуди не виїжджала без повної сімейної аптечки, змогла позичити необхідний засіб.

Містечко на півночі Італії.

Одна з найвідоміших і найдавніших британських публічних шкіл для хлопчиків, заснована 1571 року.

Ворт, Чарлз Фредерік (1825–1895) — французький модельєр англійського походження, один з перших представників високої моди.

Самим собою (фр.).

Серед іншого з'ясувалося, що небіж місіс Карфрі хворий на туберкульоз. Через це йому довелося покинути Харроу і вирушити до Швейцарії. Там підліток провів два роки біля озера Леман, у м'якому кліматі передгір'їв Альп. Доручений піклуванням мосьє Рів'єра, він мав пристрасть до книжок. Гувернер недавно привіз його назад в Англію і мав залишатися при ньому, доки юнак майбутньої весни вступить до Оксфорда. Мосьє Рів'єр відверто признався, що після цього йому доведеться шукати нову роботу.

— О, любий! Якби ж тільки вона була тут! Але я відправила її до Парижа, щоб її переробили до наступного сезону, і Ворт іще не повернув її.

— Бачите, мосьє, головне — це зберегти інтелектуальну свободу і незалежність міркувань, своє критичне сприйняття світу, чи не так? Саме тому я все кинув і став приватним учителем і секретарем. Звичайно, це нелегка і монотонна праця, але при цьому ніхто не зазіхає на твої моральні принципи, і ти можеш залишатися тим, що ми у Франції зємо «quant-à-soi». І коли трапляється цікава розмова, можна

вільно брати участь у ній, не підкоряючись нікому, окрім свого внутрішнього голосу. Ах, що може бути краще за гарну, розумну і невимушену розмову! Повітря думок та ідей — тільки ним і варто дихати! Тому я ніколи не шкодував про те, що полишив дипломатію і журналістику — ці дві царини, де люди продають себе.

Глава 3

Невеликий смарагдовий лужок спускався до берегового обриву, за яким простягалось безкрайне яскраво-синє море.

Смуга газону була облямована червоними геранями і колеусом, а з обох боків звивистої посипаної рінню доріжки, що вела до моря, на рівній відстані одна від одної стояли пофарбовані в колір гірко шоколаду чавунні вази, з яких звисали стебла квітучих петуній.

На півдорозі між обривом і просторим дерев'яним будинком, також пофарбованим у шоколадний колір, на тлі заростей кущів були встановлені дві великі мішені. На протилежному боці лужка був натягнутий тент, а під ним і навколо — розставлені лавки та садові крісла. Кілька дам у літніх сукнях і джентльменів у легких сірих сюртуках і циліндрах сиділи на лавах або стояли на лужку. Час від часу яка-небудь струнка дівчина в накрохмаленому мусліні з'являлася з-під тенту з луком у руках і відправляла стрілу в одну з мішеней — і тоді глядачі уривали свої балачки, щоб підрахувати очки.

Стоячи на веранді будинку, Ньюланд Арчер з цікавістю спостерігав за цією сценою. На пофарбованих блискучою фарбою східцях веранди праворуч і ліворуч стояли два великих синіх квіткових горщики на яскраво-жовтих підставках з якимисьь колючими екзотичними рослинам. Нижню частину веранди облямовувала широка смуга синіх гортензій, край якої був позначений усе тією ж червоною геранню. Крізь скляні двері, які він щойно минув, можна було бачити між мереживними шторами виблискуючий паркет вітальні з розкиданими там і тут кольоровими пуфами, кріслами карликових розмірів й обтягнутими оксамитом столиками, заставленими срібними дрібничками.

Ньюпортський клуб лучників щороку проводив свій серпневий турнір у Бофортів. Цей вид спорту, якому, коли не брати до уваги крикет, досі не було рівних, уже починав програвати в популярності лаун-тенісу, проте теніс усе ще вважався недостатньо елегантним для світських раутів, і з погляду можливості продемонструвати грацію і

вишуканість уборів стрільба з лука як і раніше залишалася на першому місці.

Арчер з легкою усмішкою обводив очима знайому картину.

Як дивно, здавалося йому,— життя в усьому і далі йде по-старому, тоді як його почуття геть змінилися. Саме у Ньюпорті⁴⁷ він уперше зрозумів, які глибокі й разючі ці зміни. У Нью-Йорку, як тільки вони з Мей улаштувалися в новенькому особняку із зеленувато-жовтими стінами, глибокими еркерами і холлом у помпейському стилі, він з радістю повернувся до нудних конторських справ, і відновлення цієї робочої рутини стало ниткою, що пов'язала його з колишнім життям. Пізніше він з приємним хвилюванням вибрав чудового сірого рисака для виїзду Мей (легку і витончену коляску подарували доньці Велланди), а потім довго і захоплено облаштовував свою бібліотеку, яка, незважаючи на сумніви і протести родини, врешті-решт стала саме такою, якою він бачив її у своїх мріях: з темними палітурками, золотим тисненням, книжковими шафами у стилі «істлейк»⁴⁸ і простими кріслами та столами. У клубі «Сенчурі» він знову зустрів Вінсетта, у «Нікербокері» — світських молодих людей свого кола, і його життя, що складалося із занять юриспруденцією, званих обідів у знайомих та вечорів у його особняку, поїздок до Опери чи драматичного театру, все ще здавалося йому цілком природним і розміреним, яким йому і належало бути.

⁴⁷ Ньюпорт розташований на великому острові Акіднек у затоці Наррагансетт. З другої половини XIX ст. у найбагатших родинях США увійшло в моду проводити літні місяці в Ньюпорті. Тут містилися розкішні особняки Вандербільтів, Асторів і Вайденерів, побудовані нью-йоркським архітектором Р. Гантом.

⁴⁸ Стиль у меблевому мистецтві другої половини XIX ст., для якого характерні простота форм, відсутність декору та різьблення.

Але Ньюпорт... Він означав утечу від обов'язків і повинностей в атмосферу цілковитої розслабленості і розваг. Арчер спробував умовити Мей провести

літо на самотньому острові біля берегів штату Мен, що мав промовисту назву Маунт-Дезерт, тобто Горна Пустеля. Там в «індіанських» котеджах відпочивали кілька загартованих жителів Бостона і Філадельфії, і звідти доносилися захоплені відгуки про вражаючі краєвиди і дикий, майже первісний спосіб життя серед лісів та вод.

Але Велланди з давнього давна відпочивали в Ньюпорті, де у них був свій особнячок серед скель, і їхній зять так і не зумів знайти вагомих заперечень проти люб'язного запрошення провести літо з ними. Як зауважила — і досить уїдливо — місіс Велланд, Мей не варто було витратити стільки сили і коштів, замовляючи в Парижі літні убрання, якщо їй усе одно ніде їх носити. І Арчеру лишалося тільки промовчати.

Сама Мей не розуміла його спротиву цій ідеї. Чому б не скористатися такою слушною нагодою і приємно провести літо? Вона навіть нагадала чоловікові, що раніше він завжди любив Ньюпорт, а що це було щирою правдою, йому залишалося тільки потвердити, що тепер, коли вони будуть там разом, місто ще більше припаде йому до серця.

Але зараз, дивлячись із веранди будинку Бофортів на заповнений строкатим натовпом лужок, він з тремтінням думав про те, як усе це йому не подобається.

О, ні, бідолашка Мей тут ні при чому. Зрозуміло, під час подорожі їм не завжди вдавалося зберегти рівні стосунки, але гармонія негайно відновлювалася, досить було їм опинитися в звичній для неї обстановці. Він завжди знав, що Мей його не розчарує, і жодного разу не помилився. Як і багато молодих людей його кола, він одружився тому, що зустрів чарівну дівчину після серії невдалих і, мабуть, безглузких любовних пригод, а ця дівчина втілювала спокій, стабільність, почуття вірної дружби й усвідомлення обов'язку.

Арчер не став би скаржитися, що помилився у виборі, оскільки знайшов у Мей саме те, що шукав. Мати за дружину одну з найвродливіших і найвідоміших у Нью-Йорку молодих дам було надзвичайно приємно, до того ж у цієї дами був легкий і рівний характер, а разом і здоровий глузд. Що ж до хвилинного потьмарення розуму, що оволоділо ним напередодні весілля, то він поступово переконав себе, що то був лише останній з його невдалих любовних експериментів. Думка про те, щоб, будучи при повному розумі, мріяти про одруження з графінею Оленською, здавалася цілком неймовірною, хоча їхні стосунки з Еллен залишилися в його пам'яті, мабуть, найсумнішою і найболючішою примарою минулого.

Переконуючи себе в цьому і намагаючись якнайшвидше забути те, що повинно бути забуто, Арчер урешті-решт відчув, що в його мозку

утворюється лунка порожнеча, яку потроху заповнюють постійне роздратування і зневажливий нігілізм. Швидше за все, це й було однією з причин, через яку жвавий натопт на лужку Бофортів несподівано нагадав йому ігри дітей, що пустують на кладовищі.

Несподівано він почув позаду себе шелестіння спідниць, і зі скляних дверей на веранду випурхнула маркіза Медора Менсон. Вона була, як завжди, екстравагантна: уся в мереживах, стрічках і шльокках, у солом'яному капелюшку з величезними крисами, який утримував на її голові газовий шалик, а над верхом капелюшка височіла головна оздоба — крихітна чорна оксамитова парасолька з ручкою зі слонов'яної кістки.

— О, мій дорогий Ньюланде, я й не знала, що ви з Мей теж тут! — вигукнула маркіза.— Ви приїхали тільки вчора, чи не так? Ах, бізнес, бізнес, професійні обов'язки... розумію. Багато чоловіків, наскільки мені відомо, не можуть вирватися сюди, до своїх дружин, навіть на уїк-енд.— Вона по-пташиному схилила голову набік і, примружившись, зміряла Арчера млосним поглядом.— Але шлюб — це суцільна жертвність, я постійно повторюю це моїй Еллен!

Арчер несподівано відчув тупий удар у серці. Одного разу таке з ним уже траплялося. Це було схоже на грук, з яким зачиняються двері, що відокремлюють внутрішній світ од зовнішнього. Але тривало це тільки мить, оскільки він уже знову чув голос Медори — та відповідала на запитання, яке він спромігся поставити:

— ...Ні, я зупинилася не тут, а в Портсмуті у Бленкерів, у дивовижнім відлюднім місці. Містер Бофорт був такий милий, приславши по мене вранці своїх знаменитих рисаків, щоб я хоч одним оком подивилася на один з тих прийомів у саду, які влаштовує Регіна. Але вже ввечері я повертаюся назад, до своєї сільської тиші. Бленкери, ці чарівні оригінали, винайняли в Портсмуті простий старий фермерський будинок і збирають у себе безліч цікавих людей...

Вона трохи опустила край капелюшка — так, щоб обличчя опинилося в тіні, і, сором'язливо червоніючи, додала:

— Наприклад, цього тижня доктор Карвер улаштовує там серію сеансів «Внутрішнього споглядання». Який контраст у порівнянні з тими простодушними розвагами, які тут повсюди,— але, по суті, життя — це суцільні контрасти! Нудьга для мене — неминуча смерть. Я

завжди кажу Еллен: уникай нудьги — це джерело всіх смертних гріхів. Але у моєї бідолашної дівчинки зараз період екзальтації й огиди до світу. Ви ж бо знаєте, що вона відмовилася навіть від запрошення своєї бабусі Мінготт зупинитися в Ньюпорті? Не повірите — я ледве вмовила її поїхати зі мною до Бленкерів! Її життя таке похмуре, що це здається протиприродним. Ах, якби вона послухалася мене, коли ще можна було щось змінити... Та чи не спуститися нам униз, щоб помилуватися цим захоплюючим турніром? Я чула, ваша Мей — одна з претенденток на перемогу...

Назустріч їм лужком не кваплячись простував містер Бофорт — високий, важкотілий, у лондонському фракку, що занадто туго обтягував його груди, з орхідеєю з власної оранжереї в петлиці. Арчер, який не бачив його майже три місяці, був уражений тим, як змінився банкір. У яскравому світлі літнього дня його бурякове обличчя здавалося обрешканим, і коли б не тверда хода і міцна статура, він здавався б переогодованим і вифранченим стариганом.

Про Бофорта ходили всілякі чутки. Навесні він вирушив на своїй новій паровій яхті до Вест-Індії, і в кількох місцях його бачили в компанії дами, дуже схожої на міс Фанні Ринг. Яхта, побудована в Шотландії на верфі «Клайд», була повна неймовірної розкоші і, як подекували, обійшлася йому в півмільйона. І безцінне перлове намисто, яке він подарував дружині, повернувшись із цієї подорожі, було цілком гідною жертвою, що спокутує багато гріхів.

Статки Бофортів були такими значними, що витримали б і не такі витрати, але тривожні чутки не вщухали, причому не лише на П'ятій авеню, а й на Волл-стріт. Одні стверджували, що банкір уплутався в дуже невдалі спекуляції акціями залізниць, інші — що одна з найзахланніших представниць відомої професії буквально висмоктує з нього гроші. Але на кожну чутку про можливе банкрутство Бофорт відповідав черговою екстравагантною витівкою: спорудженням нової оранжереї — винятково для своєї колекції орхідей, купівлею чудових рисаків або поповненням своєї колекції картин новими Мейсоньє чи Кабанелем⁴⁹.

⁴⁹ Мейсоньє, Жан-Луї-Ернест (1815–1891) — французький художник, майстер жанрового живопису. Кабанель, Александр (1823–1889) — французький художник, що малював картини здебільшого на міфологічні сюжети, повні салонної млості та еротичної двозначності.

Бофорт наближався до маркізи і Ньюланда зі своєю звичайною напівпрезирливою посмішкою. Ще здалеку він вигукнув:

— Вітаю, Медоро! Ну, як, мої рисаки знають своє діло, га? Сорок миль за півтори години!.. Непогано, якщо врахувати, що їм доводилося берегти ваші нерви!

Він потиснув руку Арчеру і пішов разом з ними назад. Дорогою він нахилився до Медори і, стишивши голос і насупившись, промовив кілька слів, яких Ньюланд не зміг розчутити.

Маркіза відповіла йому однією зі своїх манірних гримас і словами: «Que voulez-vous?»⁵⁰ Від цього на лобі банкіра з'явилася характерна вертикальна зморшка, але він одразу ж удав якусь подобу усмішки і звернувся до Арчера:

⁵⁰ Чого ви хочете? (Фр.)

— Ви знаєте, Мей, здається, збирається забрати з собою головний приз!

— О, у такому разі він залишиться в сім'ї! — прощобетала Медора.

Цієї миті вони якраз дісталися до тенту, де їх зустріла місіс Бофорт — її убрання являло собою хмару рожевувато-лілового мусліну і розмаяних вуалей.

Мей Велланд якраз виходила з тіні. У своїй білій сукні, підперезаній широкою блідо-зеленою стрічкою, з гілочкою плюща на капелюшку, вона ще більше була схожа на Діану-мисливицю, ніж на балу у Бофортів у день своїх заручин. Жодна бунтівна думка не відбивалася в її погляді, жодне сильне почуття не примушувало її серце битися дужче. Але Арчер, знаючи, що вона здатна відчувати і те, і те, знову здивувався тому, що життєвий досвід не залишає ніяких слідів на її вигляді.

У її руках були лук і сагайдак зі стрілами. Ступивши кілька кроків до позиції для стрільби, Мей скинула вгору лук, наклала стрілу на тятіву і прицілилася. Її рухи були сповнені такої класичної грації, що серед глядачів почувся схвальний шепіт, і Арчер відчув гордість власника — ту, яку іноді сприймав як радість буття.

Позаду, схвильовані і чарівні, юрбилися її суперниці: місіс Перті Чіверс, сестри Меррі та інші пташки з родинних гніздечок Торлі, Дагонетів та Мінготтів. Їхні каштанові й золотисті голівки схилилися над дошкою для підрахунку очок, а палеві, кремові, рожеві муслінові

сукні й увінчані квітами капелюшки вигравали в сонячних променях, немов біда веселка. Усі вони були молоді і прекрасні, але жодна не мала тієї античної грації, як його дружина, коли вона, напружуючи всі м'язи і з щасливою усмішкою суплячи брови, всією душею линула до перемоги.

— Боже правий! — донісся до його вух вигук Лоуренса Леффертса.— Ніхто з цих дам і дівчат не тримає лук, як вона!

І зразу ж почулося заперечення Бофорта:

— Боюся, це єдиний вид спорту, де вона безпомилково влучає в ціль.

Арчер несподівано відчув непоясниму злість. По суті, Бофорт мав на увазі всього лише «порядність» Мей — і який чоловік не бажав би почути те ж саме про свою дружину? Навіть той факт, що цей вульгарний ловелас визнав її недостатньо привабливою, був ще одним доказом її чеснот. Але що коли ця «порядність», надзвичайно піднесена, — лише виблискуючий покрив, під яким ховається порожнеча? Дивлячись на розпашіле від задоволення обличчя Мей, чия стріла щойно влучила в самісінький центр мішені, а сама вона зі спокійною гідністю приєдналася до інших дам, він усвідомив, що ще жодного разу так і не спробував підняти цей покрив.

Вона спокійно і просто приймала привітання суперниць і глядачів — і це зайвий раз робило їй честь. Нікому й на думку не спадало заздрити її перемозі — кожному було ясно, що й без цього Мей світилася б тією ж безтурботною радістю і ніскільки не хвилювалася б через невдачі. Проте, піймавши погляд чоловіка, вона прочитала в його очах гордість — і її обличчя просяяло...

Коляска місіс Велланд, запряжена поні, вже чекала на них, і разом з іншими екіпажами вони вирушили в дорогу. Мей правила, Арчер сидів поруч на передку.

М'яке надвечірнє сонце все ще яскраво освітлювало підстрижені куці і лужки, уздовж яких по авеню Бельв'ю котилися вгору і вниз вікторії, ландо, догкарти та візаві⁵¹, що відвозили розкішно вбраних дам і джентльменів з вечірки у Бофортів або вирушали на прогулянку Океанським бульваром.

⁵¹ Відкриті чотириколісні кінні екіпажі для прогулянок та виїздів на полювання.

— Загляньмо до бабусі! — раптом запропонувала Мей.— Мені страшенно хочеться самій розповісти їй, як я здобула приз. До обіду

ще досить часу.

Арчер мовчки кивнув, і вона повернула поні на бульвар Наррагансетт, перетнула Спрінг-стріт і поправувала у бік кам'янистої пустки, порослої вересом.

У цій віддаленій частині Ньюпорта голова клану Мінготтів, завжди така ж ошадлива, як і байдужа до моди, ще у молодих літах придбала клаптик недорогої землі і звела на ньому невеликий фахверковий котедж із безліччю шпилів та вежок. З його терас відкривався чудовий краєвид на затоку, а сам будинок ховався в заростях низькорослих дубів. Звивиста під'їзна доріжка вела між литих фігур оленів і скляних куль на клумбах з геранями до парадного ганку. За виблискуючими лаком дверима горіхового дерева, зачиненими від сонця смугастим тиковим наметом, виднівся тісний хол з набірними паркетними підлогами — жовтими зірками на чорному полі. Сюди ж виходили двері чотирьох невеликих кімнат з важкими набивними шпалерами і стельовими плафонами, на яких італійський маляр примудрився намалювати мало не всіх мешканців Олімпу.

Коли тягар плоті став занадто обтяжливим для місіс Мінготт, одну з цих кімнат було перетворено на її спальню, а в суміжній зі спальнею вітальнею голова родини проводила свої дні, сидячи в просторому кріслі між розчахнутими навстіж дверима та відчиненим вікном і невпинно обмахуючись пальмовим віялом.

Відколи її втручання посприяло одруженню Арчера, стара Кетрін Мінготт виявляла щодо нього той вид щирості, що зазвичай виникає у ставленні до тих людей, яким нам удалося зробити важливу послугу. Арчер зміг переконати її, що причиною поспіху була його палка пристрасть, а що місіс Мінготт обожнювала всілякі поривання (зрозуміло, якщо ті не тягнули за собою зайвих витрат), то зазвичай вона зустрічала його таємничим підморгуванням, а свої розмови насичувала безліччю натяків, у які Мей, на щастя, не вникала.

От і зараз вона зі жвавою зацікавленістю почала вивчати пришпилену до ліфа сукні Мей невеличку стрілу з діамантовим площином — головний приз турніру, і врешті-решт заявила, що в її час призом була проста філігранна брошка, але не можна заперечувати — Бофорт знається на подібних прикрасах.

— Цілком потягне на фамільну коштовність, моя люба,— зі сміхом додала стара дама.— Ти маєш заповідати її старшій доньці.

Вона ущипнула зап'ясток Мей, а та раптом узялася рум'янцем.

— Ну що я такого сказала, що ти так червонієш? Хіба у вас не буде донечок — самі хлопчики, га? Боже правий, подивіться на цей рум'янець! Що — я знову кажу щось не те? Справді, коли мої діти починають мене умовляти зафарбувати усіх цих голих богів і богинь на стельових плафонах, я завжди говорю: слава Богу, що поруч є хоч хтось, кого ніщо не може шокувати!

Арчер розсміявся, і Мей, почервонівши по саме волосся, розсміялася услід за чоловіком.

— Ну, а тепер розкажіть мені все про цей прийом і змагання, мої дорогенькі, бо з плутаних розмов недоумкуватої Медори ніколи нічого не второпаш,— вела далі голова клану.

— Кузина Медора? — здивувалася Мей.— Хіба вона не їде до Портсмута?

— Звичайно,— безтурботно відповіла місіс Мінготт,— але спершу загляне до мене, щоб забрати Еллен... А, то ви, виявляється, не знаєте, що Еллен провела весь день зі мною? Яка все-таки дурість, що вона не хоче перебратися сюди на все літо! Хоча переконувати її марно: вже скоро півстоліття, як я перестала сперечатися з молоддю. Еллен, Еллен!..— вигукнула вона верескливим старечим голосом, намагаючись нахилитися і побачити хоч краєчок лужка перед терасою.

Відповіді не було, і місіс Мінготт нетерпляче стукнула палицею по блискучому паркету. Прислуга, дівчина-мулатка в строкатому тюрбані, що зразу прийшла на поклик, повідомила господиню, що бачила, як гостя спускалася стежкою до моря. Місіс Мінготт обернулася до Арчера зі словами:

— Сходи-но туди, Ньюланде, поки ця чарівна леді опише мені прийом, і приведи Еллен до нас.

Арчер, немов уві сні, підвівся з місця.

Упродовж тих півтора року, які минули з часу його знайомства з графинею Оленською, Арчеру нерідко доводилося чути її ім'я. Йому навіть були відомі головні події, що сталися за цей час у її житті. Він знав, що минуле літо Еллен провела в Ньюпорті, де постійно з'являлася в товаристві, а восени несподівано здала «ідеальний

будиночок», який з такими зусиллями підшукав для неї Бофорт, і вирішила влаштуватися у Вашингтоні. Там, з чуток (а чуток і пліток навколо будь-якої гарної жінки у Вашингтоні завжди безліч), вона пишалася у «вишуканому дипломатичному товаристві», що, як передбачалося, мало підмінити собою соціальну пасивність президентської адміністрації.

Ці чутки, так само як і суперечливі відгуки про зовнішність Еллен, її манеру розмовляти, погляди і вибір друзів, він сприймав з такою відчуженістю, мовби йшлося про давно померлу людину. І до тієї хвилини, коли Медора несподівано вимовила її ім'я на лужку, де проходили змагання лучників, образ Еллен Оленської не хвилював його уяву. Але манірний лепет маркізи несподівано пробудив у ньому спогад про маленьку вітальню, освітлену полум'ям каміна, про стукіт коліс екіпажа на безлюдній вулиці. Це було схоже на прочитану ним одного разу історію: селянські діти в Тоскані, щоб зігрітися, палили оберемки соломи у придорожній печері, і під впливом чи то вогню, чи то диму, на стінах раптом почали проступати неясні контури стародавніх розписів, а сама печера виявилася усипальною римського вельможі...

Стежка, збігаючи до моря, спускалася з уступу, на якому розташовувався будинок, до обсадженої плакучими вербами дороги, що проходила уздовж узбережжя. Крізь плетиво вербових гілок виднілася біла вежа маяка Лайм-Рок і крихітний будиночок його доглядачки Іди Льюїс, у якому ця безстрашна жінка на самоті доживала свого віку. Далі тягнулися низькі береги Козячого острова, над якими здіймалися потворні фабричні труби — там розташовувалось якесь державне підприємство. А ще північніше води затоки, залиті золотим сяйвом передвечірнього сонця, простягалися до острова Прюденс, порослого карликовими дубами, та берегів найбільшого коло цього узбережжя острова Конанікут, зтягнутих серпанком.

З берегової дороги було видно легкий дерев'яний пірс, який закінчувався альтанкою, що нагадувала китайську пагоду. Там, спираючись на поруччя, спиною до берега, стояла жінка.

Арчер завмер, немов отямившись від забуття чи довгого сну. Хоча саме це відіння з минулого мало б виявитися сном, а реальність чекала

на нього в будинку з терасою на уступі скелі. Реальністю були коляска, запряжена поні, що чекала біля парадного входу до особняка місіс Мінготт, Мей, котра сиділа зараз під пильними поглядами безсоромних мешканців Олімпу і була сповнена таємних надій на майбутнє, вілла Велландів на протилежному кінці авеню Бельв'ю і сам містер Велланд, який уже переодягнувся до обіду і з годинником у руці нетерпляче міряв кроками вітальню. Усе, що відбувалося в тому будинку, завжди було заздалегідь відомо і, як правило, розписано за годинами.

«Хто я, власне, такий для них? Усього-на-всього зять, чоловік доньки...» — подумав Арчер.

Постать на кінці пірсу залишалася нерухомою. Кілька секунд, які здалися йому нескінченно довгими, Ньюланд простояв на півдорозі до берега, дивлячись на затоку, якою снували вітрильники, яхти, рибальські човни і шумні буксири, що тягнули каравани вугільних барж. Дама в альтанці, здавалося, була цілком поглинена спогляданням того самого видовища. За сірими бастіонами форту Адамс палахкотіла заграва заходу, і її відблиски осяяли однощоглову яхту, що йшла протокою між берегом і маяком Лайм-Рок. У цю хвилину юнак несподівано згадав сцену з «Шогрена» — Монтеґю беззвучно укриває поцілунками оксамитову стрічку на сукні Ади Діас, яка навіть не помічає його.

«Вона не знає... Не здогадується. Невже я теж не відчув би, коли б вона стояла у мене за спиною? — міркував він, і раптом твердо сказав сам собі: — Якщо Еллен не обернеться, поки яхта не порівняється з маяком, я повернуся назад».

Яхта линула повільно, був відплив. Нарешті вітрильник порівнявся з островом, на якому стояв маяк, закрив косим вітрилом будиночок Іди Льюїс і минув вежу самого маяка. Арчер дочекався, поки смуга води між скелями на краю острова і бортом яхти спалахне західним рум'янцем, але дама в альтанці так і не поворухнулася.

Він обернувся і попрямував угору схилом...

— Який жаль, що ти не знайшов Еллен... Мені так хотілося з нею побачитися! — сказала Мей, коли вже у сутінках вони поверталися додому.— Хоча не знаю — може, все це їй уже не цікаво. Схоже, що вона дуже змінилася.

— Змінилася? — машинально перепитав її чоловік, не відриваючи погляду від маківки поні, який раз у раз щулив вуха.

— Я маю на увазі — охолола до колишніх друзів. Покинути Нью-Йорк і власний дім, проводити час із цими дивними людьми!.. Уяви, як їй, мабуть, живеться у Бленкерів! Незручності, дискомфорт... Якось вона сказала мені, що пішла на це заради того, щоб уберегти Медору від чергового заміжжя з яким-небудь жахливим типом. Але іноді мені здається, що річ у тім, що всі ми їй страшенно набридли.

Арчер промовчав. А коли Мей заговорила знову, він раптом уловив у її чистому і щирому голосі жорсткі нотки, яких раніше ніколи не помічав.

— І взагалі, іноді я думаю, що краще б їй було залишатися з чоловіком!

— Свята простота! — зі сміхом вигукнув Арчер, а коли Мей, здивовано насупившись, обернулася до нього, додав: — Мені здається, раніше ти ніколи не була жорстока до людей.

— Жорстока?

— Ну, можливо, улюблена розвага янголів — спостерігати за муками грішників. Але мені здається, навіть вони не думають, що в пеклі люди щасливіші.

— Тоді залишається лише пошкодувати, що вона вийшла заміж у Старому Світі,— зауважила Мей з тим спокоєм, з яким її мати приймала дивацтва містера Велланда. І Арчер раптом відчув, що його м'яко, але безумовно зарахували до категорії нетямущих чоловіків.

Вони спустилися по авеню Бельв'ю і звернули у ворота, що вели до вілли Велландів, пілони яких були увінчані чавунними лампами. Вікна вітальні вже були освітлені, і коли коляска зупинилася, Арчер помітив постать свого тестя — той міряв кроками вітальню — точнісінько так, як він і думав: з годинником у руці і виразом страждання на обличчі, що, як він давним-давно помітив, завжди діє сильніше, ніж гнів.

Проходячи услід за дружиною в дім, він раптом відчув цікаву зміну у своєму настрої. У помпезному особняку Велландів, у його задушливій атмосфері, заповненій правилами, ритуалами і приписами, завжди було щось таке, що проникало в його кров, немов наркотик, паралізуючи волю. Важкі килими, аж надто запобігливі слуги, розмірене цокання годинника, що раз у раз нагадував про дисципліну, постійно

поновлювана купка запрошень і візитівок на столику в холі — усі ці дрібниці зв'язувалися одна з одною і, у свою чергу, дуже міцно прив'язували кожного члена родини до всіх інших, а разом давали зрозуміти, що життя, менш насичене, заповнене і впорядковане, нікчемне і ненадійне. Але в ту хвилину дім Велландів і життя, яке в ньому йшло, здалися Арчеру нереальними і безглуздими, а коротка сцена на березі, коли він нерішуче зупинився на півдорозі до пірсу, раптом наповнилася таємним змістом і значущістю.

Цілу ніч він промучився безсонням поруч із Мей у їхній величезній спальні, оббитій ситцем, стежачи за тим, як смуги і квадрати місячного світла переміщуються підлогою, і всі думки його були про Еллен Оленську. Він мовби навіч бачив, як рисаки Бофорта везуть її додому уздовж присмеркового узбережжя затоки Наррагансетт.

Як дивно, здавалося йому,— життя в усьому і далі йде по-старому, тоді як його почуття геть змінилися. Саме у Ньюпорті він уперше зрозумів, які глибокі й разючі ці зміни. У Нью-Йорку, як тільки вони з Мей улаштувалися в новенькому особняку із зеленувато-жовтими стінами, глибокими еркерами і холлом у помпейському стилі, він з радістю повернувся до нудних конторських справ, і відновлення цієї робочої рутини стало ниткою, що пов'язала його з колишнім життям. Пізніше він з приємним хвилюванням вибрав чудового сірого рисака для виїзду Мей (легку і витончену коляску подарували доньці Велланди), а потім довго і захоплено облаштовував свою бібліотеку, яка, незважаючи на сумніви і протести родини, врешті-решт стала саме такою, якою він бачив її у своїх мріях: з темними палітурками, золотим тисненням, книжковими шафами у стилі «істлейк» і простими кріслами та столами. У клубі «Сенчурі» він знову зустрів Вінсетта, у «Нікербокері» — світських молодих людей свого кола, і його життя, що складалося із занять юриспруденцією, званих обідів у знайомих та вечорів у його особняку, поїздок до Опери чи драматичного театру, все ще здавалося йому цілком природним і розміреним, яким йому і належало бути.

Маркіза відповіла йому однією зі своїх манірних гримас і словами: «Que voulez-vous?» Від цього на лобі банкіра з'явилася характерна вертикальна зморшка, але він одразу ж удав якусь подобу усмішки і звернувся до Арчера:

М'яке надвечірнє сонце все ще яскраво освітлювало підстрижені кущі і лужки, уздовж яких по авеню Бельв'ю котилися вгору і вниз вікторії, ландо, догкарти та візаві, що відвозили розкішно вбраних дам і джентльменів з вечірки у Бофортів або вирушали на прогулянку Океанським бульваром.

Ньюпорт розташований на великому острові Акіднек у затоці Наррагансетт. З другої половини XIX ст. у найбагатших родинах США увійшло в моду проводити літні місяці в Ньюпорті. Тут містилися розкішні особняки Вандербільтів, Асторів і Вайденерів, побудовані нью-йоркським архітектором Р. Гантом.

Стиль у меблевому мистецтві другої половини XIX ст., для якого характерні простота форм, відсутність декору та різьблення.

Статки Бофортів були такими значними, що витримали б і не такі витрати, але тривожні чутки не вщухали, причому не лише на П'ятій авеню, а й на Волл-стріт. Одні стверджували, що банкір уплутався в дуже невдалі спекуляції акціями залізниць, інші — що одна з найзахланніших представниць відомої професії буквально висмоктує з нього гроші. Але на кожну чутку про можливе банкрутство Бофорт відповідав черговою екстравагантною витівкою: спорудженням нової оранжереї — винятково для своєї колекції орхідей, купівлею чудових рисаків або поповненням своєї колекції картин новими Мейсоньє чи Кабанелем.

Відкриті чотириколісні кінні екіпажі для прогулянок та виїздів на полювання.

Чого ви хочете? (Фр.)

Мейсоньє, Жан-Луї-Ернест (1815–1891) — французький художник, майстер жанрового живопису. Кабанель, Александр (1823–1889) — французький художник, що малював картини здебільшого на міфологічні сюжети, повні салонної млості та еротичної двозначності.

Стиль у меблевому мистецтві другої половини XIX ст., для якого характерні простота форм, відсутність декору та різьблення.

Глава 4

— Прийом на честь Бленкерів? Чи добре я почув?

Містер Велланд поклав виделку та ніж і з тривожним нерозумінням уп'яв очі через стіл у дружину, а та, приставивши до очей позолочений лорнет, піднесено-комічним тоном прочитала ще раз, немов зі сцени:

— «Містер і місіс Емерсон Сіллертон просять містера і місіс Велланд ушанувати своєю присутністю прийом на честь місіс Бленкер та її доньок у клубі «Вечори по середах», який відбудеться 25 серпня о третій годині пополудні.

Ред Кейблз, Кетрін-стріт. RSVP⁵²».

⁵² RSVP — прохання до запрошеного відповісти на запрошення згодою чи відмовою, акронім французької фрази «Répondez s'il vous plaît», що буквально означає: «Будьте ласкаві відповісти», або «Будь ласка, дайте відповідь».

— Боже правий! — задихнувшись від подиву, тільки й зміг вимовити містер Велланд, немовби лише з другого разу до нього дійшла уся жахлива недоречність цього послання.

— Бідолашна Еммі Сіллертон... ніколи не знаєш, яка ще дурість прийде до голови її чоловікові,— зітхнула місіс Велланд.— Здається, цього разу він відкрив для себе Бленкерів.

Професор Емерсон Сіллертон уважався паршивою вівцею в ньюпортському товаристві, і до того ж вівцею, яку неможливо вигнати зі стада, бо він належав до славетного і поважаного роду. Він мав, як-то мовиться, «усі можливі чесноти». Його батько був дядьком Сіллертона Джексона, а мати — з роду Пеннілоу з Бостона. Обое належали до найбагатшої знаті й ідеально підходили одне одному. Ніщо на світі, як нерідко наголошувала місіс Велланд, не змушувало Емерсона Сіллертона ставати професором археології, як і будь-яких інших наук, так само як і проводити зиму в Ньюпорті та робити інші анархічні вчинки. Та якщо йому так вже треба було ламати традиції і сміятися в лице товариству, то, принаймні, він не повинен був одружуватися з бідолашкою Еммі Даґонет, яка мала досить коштів, щоб тримати власний екіпаж, і, звичайно, була гідна кращої долі.

Жодна людина з тих, хто належав до родини Мінґотт, не могла зрозуміти, чому Еммі Сіллертон так безмовно підкорялася

ексцентричним вибрикам чоловіка, який наповнив їхній дім довговолосими чоловіками і коротко стриженими жінками, і замість того, щоб поїхати з дружиною до Парижа чи до Італії, возив її розкопувати гробниці на півострові Юкатан.

Але такі вже вони були, Сіллертони, й іншими бути не могли. По суті, вони навіть не розуміли, як сильно відрізняються від оточення. Тому щороку в кожній з родин, що проводили літо в Ньюпорті, кидали жереб — кому цього разу доведеться піти на їхній черговий «прийом у саду», оскільки кровні зв'язки між родами Сіллертонів, Пеннілоу і Даґонетів не дозволяли відкрито проігнорувати ці прийоми.

— Дивно ще, що вони не призначили свій прийом на день перегонів на Кубок! — уїдливо зауважила місіс Велланд.— Ти пам'ятаєш, як два роки тому вони влаштували прийом на честь якоїсь чорношкірої знаменитості у день танцювальної вечірки Джулії Мінґотт? На щастя, цього разу нічого такого на цей день не призначено. Тому нам, звичайно, доведеться поїхати.

Містер Велланд нервово зітхнув.

— Нам? Люба, може, досить буде когось одного? Третя година — це такий незручний час. О пів на четверту я маю бути вдома, щоб прийняти краплі — не варто було й починати приймати цей новий еліксир доктора Бенкомба, якщо не робити це регулярно і в точній відповідності з рецептом. А якщо я приєднаюся до тебе пізніше, то доведеться пропустити прогулянку...

На цих словах він знову поклав ніж і виделку, а його помережані тонкими зморшками щоки тривожно запашіли.

— Тобі взагалі не обов'язково туди їхати, любий,— відповіла його дружина зі звичайною жвавистю.— Мені треба залишити кілька карток на іншому кінці авеню Бельв'ю, тому я можу заїхати до Сільвертонів десь о пів на четверту і побути там стільки, щоб бідолашка Еммі не подумала, що нею гордують.

Вона нерішуче поглянула на доньку і повела далі:

— А якщо у Ньюланда знайдеться чим заповнити час по обіді, то Мей може прокотити тебе на своєму поні, а разом випробувати нову червону упряж.

У сім'ї Велландів діяв принцип, згідно з яким усі дні і години мають бути «заповнені». Необхідність «убивати час» (особливо прикра для

тих, хто не цікавиться ні вістом, ні пасьянсами) переслідувала її членів, як привид безробіття переслідує філантропа. Інший фундаментальний принцип полягав у тому, щоб ніколи відкрито не втручатися в плани і наміри дорослих дітей. Але поєднувати повагу до незалежності Мей з необхідністю задовольняти примхи містера Велланда вдавалося лише шляхом постійних вправ у винахідливості й комбінуванні.

— Звичайно, я прокочуся з татом! Упевнена, Ньюланд знайде чим зайнятися,— відповіла Мей тим тоном, який делікатно нагадав її чоловікові про те, що останнім часом він став помітно менш чутливий.

Місіс Велланд постійно хвилювало і дратувало те, що її зять не бажає планувати свій день до дрібниць. За ті два тижні, що вони жили під одним дахом, їй уже кілька разів доводилося чути у відповідь на питання, на що Ньюланд має намір витратити решту дня, загадкове: «О, гадаю, що заради різноманіття я його збережу замість того, щоб витратити». А одного разу, коли мати і донька вирушили з пообідніми візитами, які й без того давно відклалися, він признався, що увесь день провалявся під скелею на пляжі неподалік будинку.

— Ньюланд ніколи нічого не планує заздалегідь,— якось наважилася поскаржитися доньці місіс Велланд, і Мей безтурботно відповіла:

— Так, але, бачите, це не має значення. Коли йому нічим зайнятися, він читає книжки.

— Ах, точнісінько як його батько! — вигукнула місіс Велланд, і оскільки ця його дивність була визнана спадковою, а зі спадковістю, як відомо, нічого не поробиш, питання про Ньюландове неробство відпало саме собою.

Та в міру наближення прийому у Сіллertonів Мей починала виявляти посилену турботу про чоловікове благополуччя. То пропонувала йому зіграти в теніс у Чіверсів, то прокататися на катері Джуліуса Бофорта. «Я повернуся додому на шосту, любий, адже ти знаєш, тато ніколи пізніше не виїжджає,— невпевнено говорила вона.— Ти не почуватимешся самотнім?»

Але всі її вагання розвіялися, коли Ньюланд заявив, що збирається взяти напрокат коляску і прогулятися до тієї частини острова, де був невеликий кінний завод, щоб наглянути другого коня для її виїзду. Мей давно вже підшукувала пару своєму поні, і ця пропозиція здалася їй

настільки доречною, що вона кинула на матір виразний погляд, у якому ясно читалося: «Ось бачиш, він уміє планувати не гірше за нас».

Думка про поїздку на кінний завод і купівлю коня з'явилася у Арчера того ж дня, коли було отримано запрошення Емерсона Сіллертона. Та він тримав її при собі, немов змовник свій потаємний план, хоча й потурбувався заздалегідь найняти на стаєнному дворі коляску з парою стареньких рисаків, які, проте, були ще в змозі розігнатися до вісімнадцяти миль за годину рівним шляхом.

Отже, о другій годині, похапцем покінчивши з обідом, він стрибнув у легкий двоколісний екіпаж і швидко поїхав.

День видався чудовий. По ультрамариновому небу над сліпуче виблискуючим морем північний бриз ніс поодинокі пухнасті хмари. Авеню Бельв'ю в цей час була безлюдна, і, висадивши на розі Мілл-стріт хлопчика-конюха, що супроводжував коней, Арчер звернув на дорогу, що вела до старої гавані, і покотив уздовж Істменз Біч.

Його охопило радісне збудження, подібне до того, з яким колись під час коротких шкільних канікул він вирушав назустріч невідомості. Коні йшли легким клусом, і він розраховував дістатися кінного заводу, який розташовувався за Райськими Скелями, ще до третьої. Таким чином, після огляду коня і його випробувань, якщо він здасться йому справді вартим, у нього залишиться ще цілих чотири години.

Як тільки Арчер дізнався про майбутній прийом у Сіллертонів, він сказав собі, що маркіза Менсон напевно вирушить у Ньюпорт разом із Бленкерами, а мадам Оленська, можливо, знову скористається нагодою провести день у бабусі. У будь-якому разі, віддалене житло Бленкерів спорожніє, і він зможе побувати там і все оглянути, не почувуючи себе нав'язливим і нетактовним. Він усе ще не був певен, чи хоче знову зустріти Еллен, але з тієї миті, як він побачив її постать в альтанці на пірсі, його не полишало дивне бажання поглянути на ті місця, де вона тепер живе, пройти стежками, якими вона ступала, а її образ не йшов у нього з думки ні вдень, ні вночі. Це прагнення було схоже на раптову забаганку хворого, який забажав скуштувати якогось напівзабутого наїдку.

Арчер не став роздумувати над тим, що стоїть за цим бажанням і до чого все це може призвести, тому що він не збирався бачитися з мадам Оленською — цього у нього і в думках не було. Він просто відчував,

що коли зуміє знову забрати з собою образ того клаптика землі, яким ступала Еллен, а з ним і моря, і неба, якими вона милувалася, то весь інший світ уже не здаватиметься йому таким порожнім і нікчемним.

На кінному заводі йому вистачило одного погляду на коня, виставленого на продаж, щоб зрозуміти, що це зовсім не те, що йому було потрібно. Проте, Арчер вирішив проїхатися по нього — винятково для того, щоб довести самому собі, що він нікуди не поспішає. Але вже о третій годині він сидів у колясці, запряженій найманими рисаками, і, посмикуючи віжками, звертав на один з путівців, що вели до Портсмута. Вітер ущух, і тільки легкий серпанок на обрії провіщав, що з початком припливу туман з моря почне підніматися вгору за течією річки Сакконет. Але зараз поля і ліси навколо були залиті золотавим світлом.

Він їхав повз оточені фруктовими садами фермерські будинки під сірими гонтовими дахами, повз сіножаті й дубові гаї, повз села, де дзвіниці церков своїми шпилями стриміли у напівзблякле небо, і нарешті, запитавши дорогу в селян, що працювали в полі, звернув на стежку, що звивалася між заростями ожини і золотушника. У кінці стежки блищала річка, а ліворуч, поміж кленів і дубів завиднівся довгий старий будинок з давно нефарбованим фасадом.

Одразу за воротами стояв навстіж сарай з конов'яззю — з тих, у яких жителі Нової Англії зберігають сільськогосподарський реманент, а гості прив'язують коней. Вийшовши з коляски, Арчер завів своїх рисаків до сараю і, прив'язавши їх до стовпа, попрямував у дім. Лужок перед входом більше нагадував некошені луки, а пишні кущі жоржин і троянд оточували ґратчасту літню альтанку, здалеку схожу на привида, бо колись давним-давно вона була білою. Дах альтанки увінчувала дерев'яна фігурка купідона, і хоча час відняв у нього лук і стріли, він усе ще цілився в якусь невидиму мішень.

Він трохи постояв, озирнувшись навсібіч. У будинку не видно було ні душі, ні звуку не доносилося звідти. З погляду охорони будинку від сивого кудлатого ньюфаундленда, що дрімав на порозі, було не більше користі, ніж від беззбройного купідона. Неможливо було уявити собі нервових, постійно збуджених і заклопотаних Бленкерів у цій обителі безгоміння і запустіння, але Арчер був певен, що не помилився адресою.

Він і далі залишався на місці, вбираючи тишу і спокій цього місця, але врешті отямився і згадав, що час минає. Може, тепер, коли він усе це побачив, йому варто повернутися?

Арчер усе ще вагався, як раптом його охопило неоясним бажання зайти у будинок, побачити кімнати, в яких вона жила. Ніщо не заважало йому піднятися східцями і подзвонити у двері. І якщо Еллен, Медора і Бленкери поїхали, він може представитися прислузі та попросити дозволу пройти у вітальню, щоб написати господарям записку.

Та замість цього він перетнув лужок і попрямував до неохайного квітника коло альтанки. Ще на півдорозі він помітив крізь ґратчасту стіну щось яскраве — це виявилася рожева літня парасолька. Його потягнуло туди, як магнітом: він чомусь вирішив, що парасолька належить Еллен.

В альтанці нікого не було, і Арчер, сівши на хистку лавку, узяв цю річ у руки. Різьблену ручку парасольки було зроблено з якогось рідкісного тропічного дерева, що пускало тонкі пахощі, і він підніс її до губів.

Раптом почувся шурхіт спідниць. Арчер, не підводячи очей, миттєво опустив парасольку вістрям на підлогу, сперся складеними долонями на її ручку і завмер чекаючи. Він відчував, що так і мало статися.

— О, містере Арчер! — вигукнув юний голос, і він побачив перед собою наймолодшу і найдоріднішу з дівчат Бленкер з її вічно злегка розпатланим світлим волоссям і в пом'ятому мусліновому платті. Відбиток подушки на її обличчі виразно вказував, що вона щойно прокинулась, а заспані очі дивилися на Арчера привітно і збентежено.

— Боже мій, звідки ви взялися? Я, мабуть, заснула в гамаку. Всі наші поїхали до Ньюпорта. Ви дзвонили у дім? — недоладно забелькотала вона.

Арчер знітився ще більше, ніж юна леді.

— Я... ні... я саме збирався. Мені потрібно було оглянути коня на кінному заводі, це зовсім поряд, ось я і вирішив заїхати, щоб побачити місіс Бленкер і ваших гостей. Але у будинку, як мені здалося, нікого немає, то я вирішив трохи зачекати.

Міс Бленкер, струсивши з себе рештки сну, дивилася на нього з усе зростаючою цікавістю.

— У будинку справді нікого немає. Мама поїхала, і маркіза теж — усі, окрім мене.— На її обличчі раптом з'явився образений, зовсім дитячий вираз.— А ви хіба не знаєте, що сьогодні професор і місіс Сіллертон дають прийом на честь мами і всіх нас? Який жаль, що я не змогла поїхати! Але у мене розболілося горло, а мама боялася, що нам доведеться повертатися додому вже пізно ввечері, у вогкості і тумані. Можете уявити щось прикріше? Звичайно,— весело додала вона,— якби я знала, що ви прийдете, я б і наполовину так не засмутилася!

У її словах пролунала нотка незграбного підліткового кокетування, але Арчер одразу перервав її:

— А мадам Оленська — вона теж поїхала до Ньюпорта?

Міс Бленкер поглянула на нього з невідомим здивуванням.

— Мадам Оленська? Ви хіба не знаєте, що їй довелося терміново поїхати?

— І куди ж?

— О, ось вона, моя улюблена парасолька! Я дала її цій дурненькій Кеті, тому що вона пасувала до її стрічок, а ця зателепа, мабуть, кинула її тут... Але Бленкери всі такі... богема та й годі!

Вона миттю схопила парасольку і розкрила її рожевий купол над головою.

— Еллен поїхала ще вчора — ви знаєте, містере Арчер, вона дозволила мені звати її просто Еллен. Вона отримала якусь телеграму з Бостона, але обіцяла за два-три дні повернутися... Я обожаю, як вона укладає волосся — ви бачили? Це приголомшливо, чи не так? — не припиняла торохтіти міс Бленкер.

Арчер і далі дивився немов крізь неї. Рожевий купол крутився і тремтів над усміхненим обличчям юної леді. Лише за мить він здобувся на слово і спитав:

— А ви не знаєте, навіщо мадам Оленська поїхала у Бостон? Сподіваюся, вона не отримала якихось поганих звісток?

Міс Бленкер відповіла так само кокетливо:

— О, я не думаю! Щоправда, вона не сказала нам, що було в тій телеграмі, і мені здалося, що вона не хотіла, аби маркіза дізналася про це. Знаєте, іноді Еллен буває такою загадковою, такою...

романтичною! А вам вона не нагадує місіс Скотт-Сідонс, коли та читає зі сцени «Сватання леді Джеральдін»⁵³?..

⁵³ Поема Елізабет Браунінг.

Арчер тим часом намагався дати раду думкам, що потоком ринули на нього. Йому здавалося, що перед ним умить розгорнулася вся панорама його майбутнього, і в кінці її нескінченної порожнечі він побачив дедалі меншу постать людини, з якою ніколи нічого не трапиться. Він обвів очима недоглянутий сад, старий будинок і гай, під склепінням якого вже згущувалися сутінки. Здавалося, саме тут він мав зустріти Еллен, але вона поїхала, і навіть рожева парасолька виявилася чужою.

— Ви, я думаю, не знаєте про це, але завтра я збираюся теж бути у Бостоні. Можливо, коли б я знав, де зупиняється мадам Оленська, то міг би побачити її там,— суплячись від незручності, нерішуче промовив Арчер.

Усмішка міс Бленкер залишилася такою ж привітною, але він відчув, що юна леді втрачає до нього цікавість.

— О, звісно, це було б мило з вашого боку! Вона зазвичай зупиняється в готелі «Паркер-Хаус». У таку погоду там, мабуть, нестерпно.

Репліки, якими вони з міс Бленкер обмінялися на прощання, Арчеру не запам'яталися. Для годиться він ще деякий час поопирався її умовлянням дочекатися інших Бленкерів і випити з ними чаю, перш ніж вирушити у зворотну дорогу. Але врешті-решт, супроводжуваний юною леді, вислизнув від пильного погляду дерев'яного купідона, одв'язав коней і сів у коляску.

Озирнувшись на повороті дороги, він побачив, що міс Бленкер усе ще махає йому парасолькою.

Поема Елізабет Браунінг.

RSVP — прохання до запрошеного відповісти на запрошення згодою чи відмовою, акронім французької фрази «Répondez s'il vous plaît», що буквально означає: «Будьте ласкаві відповісти», або «Будь ласка, дайте відповідь».

— О, я не думаю! Щоправда, вона не сказала нам, що було в тій телеграмі, і мені здалося, що вона не хотіла, аби маркіза дізналася про це. Знаєте, іноді Еллен буває такою загадковою, такою... романтичною! А вам вона не нагадує місіс Скотт-Сідонс, коли та читає зі сцени «Сватання леді Джеральдін»?..

Ред Кейблз, Кетрін-стріт. RSVP».

Глава 5

Наступного ранку, ледве покинувши вагон потягу, що прямував з Фолл-Рівер, Арчер вдихнув задушливе повітря літнього Бостона. Привокзальні вулиці наповнювала складна суміш запахів кислого пива, кави і гниючих фруктів, а тротуарами з розбещеністю мешканців дешевого пансіону, що йдуть коридором до вбиральні, сновигала публіка в сорочках з короткими рукавами.

Арчер упіймав вільний кеб і поїхав поснідати у Сомерсет-клуб. Тут навіть у фешенебельних кварталах панувала та неохайно-домашня атмосфера, до якої і в найсильнішу спеку не опускаються європейські міста. Воратарки в ситцевих убраннях, ліниво розвалившись, сиділи на східцях багатих особняків, а парк Бостон-Коммон нагадував приміський лужок наступного ранку після пікніка масонів. Намагаючись уявити собі Еллен у найнеймовірнішій обстановці, Арчер не зміг би вигадати нічого більш неймовірного, ніж цей просочений спекою і вилюднілий Бостон.

Він не поспішаючи і з апетитом поснідав, почавши із скибочки дині, а потім, чекаючи на смаженю з тостом, переглянув ранкові газети. З минулого вечора, коли він повідомив Мей, що у нього термінові справи в Бостоні і йому доведеться покинути її на декілька днів, він відчував незвичайний приплив енергії та бадьорості. Йому й без того треба було на початку наступного тижня з'їздити до Нью-Йорка, і всі домашні вже знали про це, але повернувшись зі своєї романтичної експедиції в Портсмут, він знайшов листа з офісу його юридичної фірми, який лежав на найвиднішому місці — на краєчку столу в холі. Цей випадок допоміг йому пояснити несподівану зміну в планах.

Арчера навіть трохи збентежило те, як легко все влаштувалося: це неприємно нагадало йому шахри-махри Лоуренса Леффертса і ту диявольську винахідливість, з якою той забезпечував собі свободу.

Та він недовго міркував про це, оскільки був зовсім не схильний аналізувати.

Після сніданку Арчер викурив сигарету і ще раз перегорнув «Коммершиел адвертайзер». Тим часом у клубі з'явилися двоє-трос

знайомих, з якими він обмінявся звичайними вітаннями. Життя навколо йшло, як і раніше, хоча йому самому здавалося, що він заблукав у нетрях простору і часу.

Поглянувши на годинника, він побачив, що вже пів на десяту, і пройшов до сусідньої кімнати, де для членів клубу тримали письмове приладдя. Там він квапливо накидав кілька рядків, запечатав, викликав посильного і велів йому взяти кеб та доправити записку в готель «Паркер-Хаус». А потім, чекаючи на відповідь, сів у крісло, захистивши себе від сторонньої уваги ще однією газетою, і спробував прикинути, скільки часу може забрати дорога від клубу до готелю.

Минуло не більше півгодини, як він почув над собою чийсь голос:

— Леді не виявилось на місці, сер!

Здригнувшись, Арчер пробурмотів: «Не виявилось на місці?» — з таким відчуттям, ніби це були слова якоїсь незнайомої мови.

Він стрімко звівся на ноги і вийшов у хол. Це, мабуть, помилка: вона не могла піти в таку годину! Його обличчя горіло від гніву, розчарування і власної дурості — ну чому він не відправив записку одразу, як тільки приїхав?

Узявши капелюх і тростину, Арчер вийшов на вулицю. Місто несподівано здалося йому величезним і зовсім чужим, немов він прибув сюди з іншої півкулі. Лише мить він повагався на порозі клубу, а потім рішуче попрямував до готелю «Паркер-Хаус». А що, коли посильного неправильно поінформували, і вона все ще там?

Він вибрав дорогу, що перетинала парк Бостон-Коммон, і на першій же лаві в тіні старого клена побачив її. У Еллен була сіра шовкова парасолька — і як тільки він міг уявити її з рожевою!

Підійшовши ближче, він неабияк здивувався: вона сиділа так, мовби у неї не було жодних справ, тому що їх і бути не могло. Мовби все давним-давно було втрачено. Він побачив її схилений профіль, пасмо волосся, що вибилося з-під темного капелюшка, і зім'яту рукавичку на руці, що тримала ручку парасольки.

Він був уже зовсім поряд, коли й Еллен нарешті побачила його.

— О! — вимовила вона, і він уперше в житті побачив переляк на її обличчі.

Але вже наступної миті переляк змінився повільною усмішкою здивування і радості.

— О,— ще раз тихо вимовила вона, вже іншим тоном, поки він пильно дивився на неї, а потім, не встаючи, злегка посунулася на лаві, звільняючи для нього місце.

— Я тут у справах фірми, щойно приїхав,— пояснив Арчер, невідомо навіщо намагаючись удавати, що нескінченно здивований зустріччю.— Заради всього святого, що ви тут робите, у цій Сахарі?

Він ледве розумів зміст того, що говорив. Йому здавалося, що Еллен далеко-далеко від нього, і, намагаючись докричатися до неї через безкрайні рівнини, він ось-ось утратить її з очей.

— Я? Теж у справі,— відповіла вона, поглянувши йому просто у вічі.

Зміст сказаного жінкою також вислизнув од нього — Арчер чув тільки її голос, з подивом усвідомлюючи, що майже забув його звучання. У його пам'яті не зберігся навіть його тембр — низький, з легкою хрипотою.

— У вас інша зачіска,— сказав він. При цьому його серце калатало так, немов ці слова могли змінити його долю.

— Інша? Ні, просто я постаралася зробити все, що мені вдалося без допомоги Настазі.

— Настазі? Хіба вона більше не з вами?

— Ні, я сама. Не варто було везти її сюди на якихось два дні.

— Ви зупинилися одна в «Паркер-Хаус»?

Вона поглянула зі своєю звичайною усмішкою.

— Вас це дивує? Ви вважаєте це небезпечним?

— Ні, не те щоб небезпечним, але...

— Але це не заведено? Авжеж, я думаю, так і є.— Вона мить повагалася.— Яюсь не думала про це. Щойно я зробила щось ще дивніше.— В її погляді з'явився легкий відтінок іронії.— Я відмовилася взяти гроші, досить велику суму... яка насправді належить мені.

Арчер схопився, ступив кілька кроків, обернувся і завмер. Еллен відкрила парасольку і з відсутнім виглядом почала креслити нею якісь знаки на посипаній дрібною рінню доріжці. Він одразу наблизився і зупинився просто перед нею.

— Хтось... приїхав сюди, щоб побачитися з вами?

— Так.

— Із цією пропозицією?

Вона мовчки кивнула.

— І ви відмовилися? Вам поставили умови?

— Я відмовилася,— сказала вона, трохи почекавши.

Він знову сів поруч.

— І що ж це була за пропозиція?

— О, не надто обтяжлива. Усього-на-всього час від часу сидіти на чолі його столу.

Знову запала мовчанка. Серце Арчера заскніло, немов його тяжко стиснули в кулаці, і він марно намагався знайти якісь слова.

— Він хоче, щоб ви повернулися за всяку ціну?

— Не за всяку, але за значну. В усякому разі, ця ціна для мене неприйнятна.

Він знову помовчав, гарячково міркуючи, як запитати її про те, що його мучило.

— Побачитися з ним — це і є справа, у якій ви сюди приїхали?

Очі Еллен розширилися, а потім вона розреготалася.

— Ви маєте на увазі мого чоловіка? Тут? Ну що ви — у цей час він завжди або в Каусі, або у Баден-Бадені.

— Він прислав довірену особу?

— Так.

— З листом?

Вона похитала головою.

— Ні, просто з повідомленням. Він не пише листів. Ніколи. За винятком того послання, з яким ви знайомі.

Спогад викликав легкий рум'янець на її щоках, і він миттю відбився на обличчі Арчера.

— Чому він ніколи не пише?

— Навіщо йому напружуватись? У нього є секретар.

Слово «секретар» було вимовлене з легким, ледве помітним натиском. Після короткої паузи він знову зробив спробу:

— І хто ж він?

— Його посланець? Яка різниця,— промовила мадам Оленська, все ще усміхаючись.— Мені байдуже до того. Він, напевно, вже поїхав би назад, але заявив, що має намір чекати до вечора. На випадок, як він висловився, коли я, можливо...

— І ви прийшли сюди, щоб обміркувати цю можливість?

— Я прийшла подихати повітрям. У готелі надзвичайно задушливо. А по обіді я сяду до потяга і повернуся у Портсмут.

Вони мовчки сиділи, дивлячись не одне на одного, а на перехожих, що квапливо проходили повз них. Нарешті Еллен промовила:

— Ви не змінилися.

У нього ледве не зірвалося з язика: «Правильно — але тільки до тієї хвилини, коли я зустрів вас»!

Замість цього він поривчасто устав з лави і окинув поглядом розпечений парк із засміченими газонами.

— Це якесь жахіття... Чом би нам з вами не прогулятися трохи біля затоки? Там завжди віє бриз і напевно прохолодніше. Ми можемо вирушити на пароплаві до Пойнт-Арлі...

Вона із сумнівом подивилася на нього, але Арчер вів далі:

— У понеділок вранці на пароплаві не буде ні душі. Мій потяг відходить увечері, я повертаюся до Нью-Йорка. Чом би й ні? — наполягав він, дивлячись на неї згори вниз.

Несподівано у нього вихопилося:

— Хіба ми не зробили все, що могли?

— О,— знову прошепотіла вона і підвелася, трохи розгублено озираючись — немов шукаючи в навколишньому краєвиді підтвердження тому, що тут більше не слід залишатися. Потім вона знову обернулася до нього і промовила:

— Вам не треба було це говорити.

— Я говоритиму все, що ви забажаєте, або нічого.

Не видам ні звуку, поки ви не дозволите. Кому це може зашкодити, якщо ми поїдемо? Усе, чого я хочу,—

це слухати вас,— промовив він, затинаючись.

Еллен вийняла крихітний золотий годинник на тонкому ланцюжку.

— Ні, не треба зважати на час! — заблагав він.— Подаруйте мені цей день! Я хочу позбавити вас від цієї людини. О котрій годині він має з'явитися?

Її щоки знову порожевіли.

— Об одинадцятій.

— Тоді нам треба піти просто зараз.

— Навіть якщо я залишуся, вам немає про що хвилюватися.

— І тим паче — якщо ви підете разом зі мною. Присягаюся, я хочу тільки слухати вас, знати, як ви жили весь цей час, що робили. Відколи ми бачилися востаннє, минуло сто років, ціла епоха, і може минути ще стільки ж, перш ніж ми зустрінемося знову.

Вона все ще вагалася. У її погляді читалася тривога.

— Чому ви не спустилися на берег того дня, коли я гостювала у бабусі? — спитала вона.

— Тому що ви не обернулися — ви не відчули, що я був там. Я присягнувся, що не спущуся, якщо ви не обернетесь,— він раптом розсміявся, усвідомивши, яка це була легковажність.

— Але ж я навмисно не обернулася.

— Навмисно?

— Я знала, що ви приїхали: побачила екіпаж і впізнала вашого поні. Тому й пішла на берег.

— Щоб опинитися якнайдалі від мене?

Вона повторила, немов завмираюче відлуння:

— Щоб опинитися якнайдалі від вас... Це правда.

Він знову розсміявся, цього разу з якоюсь хлоп'ячою гордістю.

— І зовсім даремно. Я теж повинен признатися вам,— додав він,— що приїхав сюди у єдиній справі — побачити вас... І все-таки нам треба поквапитися, інакше ми пропустимо наш пароплав.

— Наш пароплав? — Еллен спохмурніла, але зразу ж усміхнулася.— Але спочатку мені доведеться повернутися до готелю, я повинна написати записку.

— Стільки записок, скільки вам заманеться. Ви можете зробити це просто тут.— На цих словах він витягнув з кишені сюртука блокнот і новомодне «вічне перо».— У мене є навіть конверт — бачите, все вирішено наперед! Покладіть блокнот на коліна, а я зараз... Бачте, ці «вічні пера» перед тим, як писати, треба злегка струсити — приблизно так, як збивають ртуть у термометрі. Ось так! А тепер спробуйте...

Еллен розсміялася і, схилившись над блокнотом, почала швидко писати.

Арчер одійшов на кілька кроків і зупинився. Погляд його неухважно блукав, обличчя пашіло. Дехто з тих, хто прогулювався в парку, зупинялися, щоб повітритися на модно одягнену леді, яка сиділа на лаві і щось писала в блокноті, що лежав на її колінах.

Нарешті мадам Оленська вклала аркуш у конверт, написала на ньому ім'я і опустила конверт у кишеню. А потім підвелася з лави.

Вони повернулися на Бікон-стріт, і неподалік од клубу Арчер помітив кеб — той самий, із сидіннями, оббитими плюшем, на якому посильний возив його записку в готель «Паркер-Хаус». Візник, замучений спекою, умивався з пожежного крана на розі, щоб хоч трохи освіжитися.

— Я ж говорив вам, що все вирішено наперед! Ось і наш кеб — бачите?

Обоє мимоволі розсміялися. Оце так пощастило — упіймати вільний кеб у цей час, у такому малолюдному місці, та ще й у місті, де стоянки найманих екіпажів усе ще були «європейською новинкою»!

Зиркнувши на годинник, Арчер переконався, що до відправлення пароплава ще можна встигнути у «Паркер-Хаус». Кучер стрибнув на передок, і вони помчали залитими спекою вулицями. Нарешті завиднів готель.

Арчер простягнув руку до листа, але мадам Оленська, похитавши головою, покvapливо вийшла з екіпажа і зникла за скляними дверима.

Було ще тільки пів на одинадцять. Але, можливо, нетерплячий посланець, не знаючи, як убити час, уже сидить серед інших постояльців коло стійки з прохолодними напоями. Цю стійку він устиг мигцем помітити, коли Еллен входила в хол.

Чекаючи, він почав ходити туди й сюди тротуаром поряд з кебом. Молодий сицилієць з очима, як у покоївки Настазі, запропонував почистити йому черевики, а літня ірландська матрона — купити персиків. Через кожні кілька секунд двері відчинялися, щоб випустити на вулицю виснаженого задухом чоловіка у збитому на потилицю солом'яному капелюсі, — і кожен, виходячи, кидав на Арчера побіжний погляд.

Він тільки дивувався, думаючи про те, як часто відчиняються двері готелю і які схожі всі ці спітнілі й розпашілі чоловіки один на одного і на всіх інших чоловіків, які в цей час входять і виходять з готельних дверей по всій величезній країні.

І раптом у його полі зору опинилася особа, яка різко відрізнялася від решти. Походжаючи, немов маятник, Арчер якраз обернувся лицем до дверей і серед безлічі інших типових американських облич —

натомлених і виснажених, енергійних і байдужих, напружених і спокійних — промайнуло обличчя молодого чоловіка, блідого, пригніченого спекою або хвилюванням, а може, тим і тим разом, але чомусь воно здалося йому жвавішим, рухливішим, розважливішим за інші обличчя. Чи це самообман, пов'язаний з тим, що й сам Арчер Ньюланд так відрізняється від рядових мешканців Бостона?

Він зачекав хвильку, намагаючись упіймати тонку ниточку пам'яті, але та обірвалася і пропала разом з цим миттєво зниклим у натовпі обличчям, яке, швидше за все, належало якомусь іноземному комерсантові, котрий у цій обстановці здавався ще більшим чужаком, ніж був насправді.

Молодий чоловік злився з потоком перехожих, і Арчер відновив свою прогулянку — п'ять кроків в один, п'ять у другий бік.

Йому не хотілося дивитися на годинник, але, поклавшись тільки на своє внутрішнє відчуття часу, він дійшов висновку, що мадам Оленської немає так довго лише тому, що вона зустріла посланця, і той затримав її. Від цієї думки Арчер удався в паніку.

«Якщо вона зараз не з'явиться, я увійду і розшукаю її»,— поклав собі він.

І тут двері знову відчинилися, випустивши Еллен. Вони сіли в кеб, і як тільки коні рушили, Арчер поглянув на годинник і впевнився, що її не було якихось три з половиною хвилини. Колеса кеба так гриміли погано вимощеною бруківкою, що розмовляти було майже неможливо, проте, він швидко наближався до пристані.

Сидячи поруч на лаві під тентом на верхній палубі напівпорожнього пароплава, вони зрозуміли, що їм майже ні про що говорити. Точніше, те, що вони хотіли б одне одному сказати, найкраще передають блаженна тиша, почуття свободи і відрізаність від усього світу.

Коли зашльопали лопаті гребних коліс, і пристань з пришвартованими суднами почала віддалятися, занурюючись у спекотливе марево, Арчеру здалося, що разом з ними зникає і весь його звичний старий світ. Йому страшенно хотілося запитати Еллен, чи не відчуває і вона щось подібне: дивне почуття, ніби вони починають якусь довго-довгу подорож, з якої можуть ніколи не повернутися. Але

він боявся вимовити хоч слово, не наважуючись порушити баланс довіри, який установився між ними.

У минулому траплялися дні і ночі, коли спогад про їхній єдиний поцілунок горів у нього на губах, і навіть зовсім нещодавно, дорогою до Портсмута, він пекучим вогнем розливався в його крові. Але тепер, коли Еллен була поруч, і вони разом вирушали в подорож, їхня близькість здавалася такою крихкою, що будь-який дотик міг її занапастити.

Пароплав тим часом покинув гавань і вийшов у відкрите море. З океану повіяв бриз, і затока відкрилася спочатку дрібними брижами, потім хвилювання посилилося, з'явилися баранці зеленуватої піни. Над містом усе ще висіло спекотливе марево, а перед ними простяглася морська широчінь із далекими стрімчаками й освітленими сонцем маяками. Еллен сперлася на поручні, її губи напіврозкрилися — вона на повні груди вдихала морську прохолоду. Нетерплячим жестом жінка відкинула довгу вуаль, що приховувала її обличчя, і Арчер був уражений в самісіньке серце — воно світилося безтурботною радістю. Здавалося, Еллен приймає цю пригоду як щось само собою зрозуміле і не боїться неприємних зустрічей. Навпаки — її збуджує сама їх можливість.

У залі досить убогого ресторанчика при місцевому готелі, де, як сподівався Арчер, вони залишаться самі, виявилось досить гамірно. Там підвечерювала група молодих чоловіків і жінок — шкільні вчителі на екскурсії, повідомив хазяїн закладу.

— Це цілком безнадійно — тут неможливо навіть поговорити! — обурився Арчер.— Я попрошу накрити нам в одному з номерів.

Еллен не заперечила ні словом і залишилася чекати, доки він повернеться.

Кімната, до якої їх провели, виявилася порожньою і прохолодною. Засклені двері вели з неї на простору дерев'яну галерею, у вікна якої заглядало море. На грубому столі, накритому неспрасованою картатою скатертиною, стояли лише хліб, скляниця пікулів і чорничний пиріг, прикритий бляшаною покрішкою. Усе інше мали подати пізніше.

Цей простенький «окремий кабінет» якнайкраще підходив для того, щоб прихистити пару, сповнену бажання сховатися від сторонніх очей,

і Арчеру здалося, що в легкій усмішці Еллен, коли вона сідала за стіл навпроти нього, промайнула тінь полегкості.

Жінка, що втекла від чоловіка, напевно досконало володіла мистецтвом приймати речі такими, які вони є. Але в самовладанні Еллен було щось таке, що не дозволяло іронізувати над нею. Своєю простотою і щирістю вона ніби перекреслила всі умовності і змусила свого супутника відчути, що шукати самоти — найприродніша річ для двох давніх друзів, яким треба так багато сказати одне одному.

Глава 6

Обідали вони неквапливо, перериваючи жваву розмову мовчанкою. Та все ж розмова була радше прелюдією до довгих мовчазних діалогів, які вели їхні серця. Арчер усіляко ухилявся від обговорення його особистих справ, але не навмисно, а лише бажаючи не пропустити ні слова з того, про що оповідала Еллен. А вона, спершись підборіддям на сплетені пальці рук, розповідала про те, що сталося за ті півтора року, що минули з часу їхньої останньої зустрічі.

Вона нескінченно втомилася від того, що тут називали «світським товариством». Так, Нью-Йорк був дуже добрий до неї і майже деспотично гостинний, їй ніколи не забути того, як її прийняли тут після повернення з Європи. Але незабаром виявилось, що мадам Оленська геть «інша», щоб щиро вдаватися в речі, що цікавили все товариство. І тоді вона вирішила спробувати влаштуватися у Вашингтоні, де, як вона думала, більше різноманіття і люди не такі консервативні, а разом узяти з собою нещасну Медору, яка якраз до цього часу геть зовсім виснажила терпець усіх своїх родичів. Медора особливо потребувала захисту і нагляду, оскільки в голові її роїлися чергові матримоніальні плани.

— Тобто, ви побоювалися цього дивного доктора Карвера? Я чув, що він деякий час жив з вами у Бленкерів.

Еллен усміхнулася.

— О, ця загроза давно минула. Доктор Карвер досить недурна людина. Йому потрібна багата дружина, яка фінансувала б його проекти і починання, а Медора, яку він навернув до своєї віри, править йому за чудову рекламу.

— І що ж це за віра?

— У всілякі божевільні соціальні проекти. Але чи знаєте, Ньюланде, для мене навіть вони цікавіші, ніж сліпе наслідування традицій — чужих традицій,— яке поширене серед наших друзів. Чи варто було відкривати Америку тільки для того, щоб побудувати тут точну копію англійського лицемірства? — Вона усміхнулася йому через стіл.—

Думаєте, Христофор Колумб став би затівати увесь цей клопіт заради того, щоб побувати в Опері в ложі родини Селфрідж Меррі?

Арчер злегка почервонів.

— А Бофорт — ви говорили з ним про це? — раптом спитав він.

— Я вже давно його не бачила. Але раніше я намагалася заводити мову з ним про це, і мені здалося, що він мене розуміє.

— Недаремно я завжди говорив: наше товариство не припаде вам до серця. І Бофорт вам подобається, тому що він не схожий на нас.

Він обвів поглядом порожню кімнату, потім глянув у вікно галереї на узбережжя, де вишикувався ряд простеньких сільських котеджів.

— Ми страшенно нудні й нецікаві,— провадив він далі.— У нас немає ні колориту, ні характеру, не кажучи вже про яскраві обдаровання. І я увесь час сушу собі голову — чому ви не повернетесь назад?

Її очі потемніли. Арчер чекав, що Еллен розлютиться, але вона сиділа мовчки, немов обмірковуючи сказане ним, і на мить він навіть злякався, що зараз вона погодиться і скаже, що їй і справді краще б повернутися до Європи.

Але вона сказала зовсім інше:

— Я думаю, це через вас.

Навряд чи можливо було зробити таке признання холоднокрівніше і таким тоном, який менше за все лестив би самолюбству того, кому воно було адресовано. Арчер почервонів по самісінькі вуха, але не наважився ворухнутися чи зронити хоч слово — ніби її слова були рідкісним метеликом, і від найменшого руху або звуку він міг спурхнути і полетіти геть.

— Принаймні,— вела вона далі,— саме ви, Ньюланде, допомогли мені побачити, що під цією дурістю і нудьгою можуть таїтися такі краса, чуйність і душевна тонкість, що з ними не зрівняється навіть те, чим я найбільше дорожила в колишньому житті. Я не знаю, як це пояснити,— вона збентежено насупила брови,— але мені здається, що раніше я не розуміла, яку низьку і підлу ціну доводиться іноді платити за те, що звичайно називають вишуканими втіхами.

«Вишукані втіхи — о, вони коштують того!» — хотів був заперечити він, але щось у виразі її очей змусило його промовчати.

— Я хочу,— провадила Еллен далі,— бути цілком чесною і з вами, і з самою собою. Я давно сподівалася, що ця хвилина коли-небудь настане, і я зможу розповісти вам, як ви мені допомогли, що ви зробили для мене...

Арчер поглянув спідлоба, спохмурнів, і раптом зі сміхом перебив:

— А що ж, по-вашому, ви зробили з мене?

Жінка трохи зблідла.

— З вас? Я?

— О, так! Адже я значно більше змінився завдяки вам, ніж ви — завдяки мені. Я — людина, що одружилася з однією жінкою, тому що мені веліла це зробити інша, і в той же час — творіння ваших рук!

Її блідість змінилася швидкоплинним спалахом рум'янцю.

— Я думала — ви обіцяли... Я сподівалася, що ви не торкатиметеся цього сьогодні.

— Оце по-жіночому! Усі ви не любите важкої правди.

Голос Еллен упав.

— Це важко... для Мей? Отже, вона нещаслива?

Арчер підвівся, ступив крок до зашкленених дверей і постояв, тарабанячи пальцями по рамі та дивлячись удалину. Кожною клітинкою тіла він відчував задумливу ніжність, з якою Еллен вимовила ім'я кухні.

— Але ж це те, чого ми обоє прагнули! І ви самі зробили вибір, принаймні, за вашими словами,— наполягала й далі вона.

— За моїми словами? — машинально відгукнувся він, усе ще дивлячись на море.

— А якщо це не так,— вона з нестерпною послідовністю розвивала й далі свою думку,— якщо не варто було відмовлятися від усього, щоб урятувати інших від розчарування і горя... Тоді все, заради чого я повернулася, все, що змусило мене зрозуміти, яке порожнє і нікчемне було моє колишнє життя, тому що ніхто там не надавав цьому значення,— вся ця удаваність, дурість, порожня фантазія...

Він обернувся, але не рушив з місця.

— І в цьому разі ніщо на світі не може завадити вам повернутися назад,— закінчив він замість неї.

Її очі дивилися на нього з відчаєм.

— Невже ніщо?

— Ні, якщо ви поставили своє життя на карту заради того, щоб мій шлюб виявився успішним. Але мій шлюб,— зі злістю промовив він,— зовсім не те милостиве видовище, яке здатне утримати вас тут!

Вона не відповіла, і Арчер провадив далі:

— До чого все це було? Ви подарували мені миттєвий спалах, перший проблиск справжнього життя, і тієї ж миті веліли продовжувати примарне. Це неможливо знести — от і все.

— О, не кажіть так! — вигукнула Еллен, і її очі наповнилися сльозами.— Адже я це зношу!

Еллен опустила руки на стіл і відкрила обличчя. Погляд її був повний безрозсудної відваги. У цьому обличчі була вся вона, вся її душа відкрилася йому, і Арчер завмер нерухомо, приголомшений тим, що на ньому прочитав.

— Ви? Боже мій — і ви теж?..

Замість відповіді вона перестала стримувати сльози, і вони повільно полилися по її щоках.

Їх розділяла відстань у півкімнати, але жоден не зрушив з місця. Арчер приголомшено усвідомлював, як мало цікавить його в цю хвилину її фізична присутність. Він не думав би про неї зовсім, якби рука, яку вона опустила на стіл, знову не прикувала до себе його погляд — як тоді, у маленькому будиночку на Двадцять Третій вулиці, де він не зводив з неї очей, щоб не бачити обличчя Еллен. І тепер його уява знову кружляла навколо цієї руки, як тріска біля краю небезпечного виру, але й цього разу він не зробив найменшого зусилля, щоб опинитися хоч на міліметр ближче до цього краю. Він знав кохання, яке живиться взаємними фізичними ласками, але та пристрасть, яку він відчував зараз, була для нього все одно що власні плоть і кров, і цю спрагу неможливо було угамувати таким простим і буденним способом. Він боявся тільки одного — помилитися, зробити щось таке, що заглушить відлуння і враження від слів, мовлених нею, і водночас думав про те, що віднині ніколи не почуватиметься цілком самотнім.

Але наступної миті його охопило почуття гіркої втрати. Вони разом, поруч, далеко від усього іншого світу і в безпеці, але в той же час так міцно припнуті ланцюгами кожен до своєї долі, немов їх розділяє півсвіту.

— Який у цьому сенс, якщо ви поїдете? — вихопилися у нього слова, за якими ховався відчайдушний крик: «Як, заради всього святого, мені вас утримати»?

І Еллен почула його. Деякий час вона сиділа, нерухомо дивлячись просто перед себе, а потім промовила:

— Але ж я... я поки що нікуди не їду!

— Поки що? Отже, для себе ви вже призначили цей час? І скільки ж його залишилося?

І тут вона підвела на нього очі — зовсім ясні і чисті.

— Я обіцяю, що не поїду, поки ви триматиметеся. Поки ми зможемо дивитися просто у вічі одне одному — так, як зараз.

Арчер упав на стілець як підкошений. Сказане Еллен означало: «Якщо ви доторкнетесь до мене хоч пальцем, це змусить мене повернутися назад — до тих мерзенностей, про які ви вже знаєте, і тих спокус, про які ви тільки наполовину здогадуєтесь». Він зрозумів це так ясно, немов вона сама промовила ці слова вголос, і думка про це буквально скувала його і вкинула в німе благоговіння.

— Але що за життя буде у вас! — з мукою вимовив він.

— Нехай, якщо воно буде частиною вашого.

— А моє — вашим?

Вона кивнула.

— І це все, що нас чекає?

— Так. Адже це і є все, правда ж?

На цих словах він схопився, не бачачи перед собою нічого, крім її нескінченно дорогого обличчя. Еллен теж підвелася — не для того, щоб кинутися до нього чи спробувати утекти, а цілком спокійно, немов найважчу частину роботи було виконано, і тепер залишалося тільки чекати результату. І коли Ньюланд підійшов ближче, її простягнуті до нього руки стали для нього не перешкодою, а проводирем. Вона вклала свої долоні в його долоні, і не відштовхнула, а утримала чоловіка на такій відстані, щоб він легко зміг прочитати решту на її обличчі.

Так вони стояли довго, а може, це тільки здалося Арчеру, проте цього часу вистачило їй, щоб безмовно сказати йому все, що вона хотіла, а йому — щоб відчути, що важливо лише одне-єдине. Він не повинен робити нічого такого, що могло б перетворити цю їхню зустріч на

останню, довірити їй їхнє спільне майбутнє, і просити лише про те, щоб вона міцно тримала це майбутнє у свої руках.

— Не треба...— нарешті промовила вона тремтячим голосом, забираючи руки.— Ви не повинні почувати себе нещасливим!

На це він відповів:

— Але ж ви не поїдете? Ні? — при цьому його голос лунав так, немов це було єдине, чого він не зміг би пережити.

— Не поїду,— сказала вона, а потім, штовхнувши двері кімнати, вийшла до загальної зали ресторанчика.

Веселі й галасливі вчителі вже збирали речі, готуючись вирушити на пристань, коло причалу стояв білий пароплав, а за освітленою сонцем гладінню затоки крізь серпанок заходу проступав бузковий силует Бостона.

Глава 7

На палубі пароплава, в оточенні пасажирів, Арчер раптом відчув глибоку полегкість.

Це здивувало його. Адже цей день, якщо поглянути збоку, увінчався для нього сміховинною поразкою: він не дістав нічого, крім єдиного доторку губами до руки Еллен Оленської та кількох слів, у яких мерехтіла неясна надія на майбутнє. Але, незважаючи на це, для чоловіка, що згорає від непогамовної пристрасті і розлучається з предметом цієї пристрасті на невизначений час, він почував себе надзвичайно спокійним і задоволеним. Ідеальна рівновага, яку ця жінка зуміла знайти між їхньою вірністю іншим і чесністю перед собою, хвилювала й водночас заспокоювала його. Ця рівновага була не результатом холодного розрахунку — сльози Еллен були тому підтвердженням, а плодом її непідробної щирості. І тепер, коли небезпека минула, Арчер дякував долі за те, що ні власне марнославство, ні усвідомлення того, що він грає якусь роль перед досвідченим глядачем, не спонукали його спробувати її спокусити. Навіть після того, як вони попрощалися на станції Фолл-Рівер, і він наодинці вирушив у зворотню путь, його не полишало відчуття, що він отримав від цієї зустрічі значно більше, ніж йому довелося пожертвувати.

Провівши Еллен, він повернувся у клуб і, усамітнівшись у безлюдній бібліотеці, почав перебирати спогади про години, проведені з нею. Йому було ясно, а після ретельного обміркування стало ще ясніше: якщо коли-небудь вона все-таки наважиться повернутися до Європи — повернутися до чоловіка,— то це буде не поверненням до старого, нехай навіть і на нових умовах. Ні, вона поїде тільки у тому разі, якщо відчує, що стала занадто великою спокусою для Арчера — такою спокусою, впоратися з якою він не в змозі. Вона буде поряд з ним доти, поки він не попросить про ще більшу близькість; і тепер у його владі утримати її тут, у безпеці, але і в сумній самотині.

У потязі він обмірковував усе це й далі. Думки огортали його немов золотим туманом, крізь який обличчя попутників уявлялися далекими і

неясними. Йому здавалося, що коли він спробує з ким-небудь заговорити, ця людина не зрозуміє його мови.

У цьому ж стані він занурився у задушливу реальність вересневого дня у Нью-Йорку. Виснажені спекою обличчя пасажирів, що виходили з потяга, пропливали перед ним, немов зграї блідих риб, а він і далі дивився на них крізь той самий золотистий серпанок доти, поки одне обличчя не відокремилася від натовпу, наблизилося до нього і спробувало звернути на себе його увагу. Це виявився, як Арчер миттєво згадав, той самий молодий чоловік, якого він помітив учора на виході з готелю «Паркер-Хаус»,— той, чиє обличчя так різко відрізнялося від обличч рядових постояльців.

Те саме почуття з'явилося в нього знову, і знову виникли неясні асоціації з чимось знайомим. Молодий чоловік стояв, дивлячись на нього з трохи приголомшеним виглядом іноземця, який потрапив у владу неотесаної американської стихії. Потім він ступив крок до Арчера, чомпо підніс капелюха і промовив з виразною англійською вимовою:

— Здається, мосьє, ми стрічалися в Лондоні?

— А й справді — в Лондоні! — вигукнув Арчер, з цікавістю і симпатією потискуючи руку молодого чоловіка.— Отже, ви наважилися-таки приїхати сюди?

Він знову затримав здивований погляд на обличчі молодого француза, гувернера родини Карфрі.

— О, так,— мосьє Рів'єр натягнуто усміхнувся.— Але ненадовго, позавтра я повертаюся назад...

Він стояв, тримаючи в затягнутій у рукавичку руці легеньку валізку і розгублено, майже благально заглядав у вічі Арчера.

— Мосьє, я подумав, що коли мені так страшенно пощастило зустріти вас тут, чи можу я...

— Я саме збирався запропонувати вам поснідати разом де-небудь у місті. Ви ж не відмовитеся прийняти моє запрошення? Якщо ви проведете мене до офісу моєї фірми, я покажу вам у тому ж кварталі дуже і дуже пристойний ресторан.

Мосьє Рів'єр був здивований і зворушений.

— Ви такі добрі, мосьє! Але я всього лише хотів попросити вас допомогти мені знайти кеб або якийсь інший засіб пересування... Тут

немає носіїв, і ніхто нікого не хоче слухати...

— Я знаю. Наші американські вокзали завжди лякають європейців. Ви шукаєте носія, а вам замість цього пропонують жувальну гумку. Та коли ви підете зі мною, я допоможу вам виплутатися з цього скрутного становища, а відтак ви неодмінно повинні зі мною поснідати, чуєте?

Молодий чоловік висловив щиру вдячність і почав не цілком переконливо запевняти Арчера, що в найближчі години зайнятий, але коли вони вибралися на вулицю й опинилися в спокійнішій обстановці, попросив дозволу заглянути до Арчера пополудні.

Знаючи, що в офісі на нього не чекають ніякі обтяжливі справи, той призначив час і надряпав на аркуші адресу. Француз заховав аркуш до кишені, супроводивши цю дію багатослівними виявленнями вдячності і широким помахом капелюха. Арчер провів його до кеба і пішов собі.

Точно у призначену годину, ретельно поголений, підтягнутий, але все ще помітно напружений, мосьє Рів'єр прийшов до офіса. Арчер був сам, і, перш ніж опуститися на запропонований стілець, гість раптом промовив:

— Мені чомусь здається, що я бачив вас учора у Бостоні.

Фраза пролунала цілком невинно, і Арчер уже збирався потвердити його слова, але його зупинив якийсь дивний вираз у наполегливому погляді француза.

— Дивно, просто дивно,— вів далі мосьє Рів'єр,— що нам довелося побачитися в подібних обставинах.

— Що ж це за обставини? — поцікавився Арчер, вирішивши, що француз гостро потребує грошей.

Мосьє Рів'єр знову спрямував на нього запитливий погляд.

— Ви повинні знати, що я приїхав сюди зовсім не для того, щоб шукати місце або посаду — якщо пригадуєте, саме про це ми з вами говорили під час нашої останньої зустрічі. У мене особливе доручення...

— А! — вигукнув Арчер, несподівано прозрівши. Слова гостя, немов спалах, осяяли обидві зустрічі. Він замовк, намагаючись осягнути розумом ситуацію, яка прояснилася так несподівано, і мосьє Рів'єр теж мовчав, вочевидь розуміючи, що сказаного ним цілком досить.

— Отже, особливе доручення... — повторив Арчер.

Молодий француз відповів характерним жестом: розкрив долоні і злегка підніс їх догори. Двоє чоловіків і далі вивчали один одного через стіл, поки Арчер, підвівшись, не промовив: «Та сідайте ж»! Мосьє Рів'єр злегка вклонився, опустився на стілець, що стояв коло стіни, і знову завмер чекаючи.

— Ви хочете поговорити зі мною про це доручення? — нарешті спитав Арчер.

Мосьє Рів'єр нахилив голову.

— Так, але не у своїх інтересах: з тим, що було доручено мені, я... я цілком упорався й сам. Я хотів би — якщо дозволите — поговорити з вами про графиню Оленську.

Арчер чекав цих слів, але як тільки вони були вимовлені, кров кинулася йому до голови. Відчуття було таким, начебто він несподівано зачепився за сучкувату гілку в сутінку лісової хащі.

— То в чиїх же інтересах ви збираєтеся вести цю розмову? — спитав він.

Мосьє Рів'єр не здригнувся.

— Я міг би сказати — в інтересах графині, якби це не прозвучало занадто зухвало. Припустімо — в інтересах загальної справедливості.

Арчер глузливо оглянув гостя.

— Інакше кажучи, ви — посланець графа Оленського?

Слабкий рум'янець забарвив землисте обличчя мосьє Рів'єра.

— Я був посланий не до вас, мосьє. Якщо я наважився вас потурбувати, то зовсім в іншій ролі.

— Яке ж право ви маєте в цих обставинах виступати в якій-небудь іншій ролі? — заперечив Арчер.— Якщо ви послані Оленським, то виконуйте його доручення. Це очевидно.

Молодий чоловік замислився.

— Мою місію завершено. Вона зазнала невдачі, оскільки графиня Оленська відмовляється повернутися до чоловіка.

— У цьому я нічим не зможу вам допомогти,— з іронією відгукнувся Арчер.

— Ні, але ви могли б допомогти в іншому...— мосьє Рів'єр затнувся, повертів капелюх у руках — рукавичок він так і не зняв, заглянув у нього, а потім втупив очі в Арчера.— Ви могли б, я переконаний у

цьому, посприяти, щоб графиня зазнала подібної ж невдачі в колі своєї сім'ї.

Арчер з шумом відсунув стілець і звівся на повен зріст.

— Он як? І чому ви вирішили, що саме я повинен це зробити? — Засунувши руки в кишені і злегка перекочуючись на ногах з п'ят на носки, він гнівно дивився згори вниз на маленького француза.

До мосьє Рів'єра повернулася звичайна землиста блідість.

— Якого біса? — вибухнув Арчер.— Ви, звертаючись до мене, наскільки я розумію, на підставі моїх родинних стосунків з пані Оленською, гадаєте, що я дивитимуся на цю справу інакше, ніж інші члени сім'ї?

Єдиною відповіддю йому стало обличчя мосьє Рів'єра — зніяковіння на ньому змінилося глибоким відчаєм. Важко було уявити вираз безпорадніший і беззахисніший.

— О, мосьє!..— неголосно вигукнув француз.

— Не розумію,— провадив далі Арчер,— чому ви прийшли до мене, коли є люди, набагато ближчі до графині Оленської, і ще менше я розумію, чому ви вирішили, що я виявлюся сприйнятливий до аргументів, якими вас забезпечив той, хто вас найняв?

Мосьє Рів'єр прийняв цю атаку з обеззброюючою смиренністю.

— Аргументи, які я хочу навести,— мої власні, а не ті, з якими я був посланий. Той, хто мене послав, нічого про них не знає.

— Тоді чому я повинен їх вислуховувати?

Мосьє Рів'єр знову зазирнув у капелюх, немов розраховував знайти там відповідь: чи не були ці слова мосьє Арчера ясною вказівкою на те, що йому слід облишити свої спроби і зникнути. Замість цього він з несподіваною рішучістю заговорив:

— Мосьє, чи можете ви сказати мені одну річ? Чи маю я право бути тут? Чи, можливо, ви вважаєте, що все остаточно вирішено?

Його наполеглива рішучість змусила Арчера відчутти недоречність його власного спалаху. Мосьє Рів'єру вдалося-таки справити враження: злегка почервонівши, Арчер знову сів і жестом запросив француза також сідати.

— Прощу вибачити, але чому ви вважаєте, що воно не вирішено остаточно?

Мосьє Рів'єр підніс на Арчера сповнений болю погляд.

— Отже, ви, мосьє, як і решта членів сім'ї, гадаєте, що, зважаючи на нові умови, з якими я прибув сюди, для графині практично неможливо не повернутися назад, до чоловіка?

— О Господи! — обурився Арчер.— Що за плутаниця?

Рів'єр, погоджуючись з останньою реплікою, пробурмотів щось схвальне, але провадив далі:

— Перш, ніж зустрітися з мадам, я побачився — знову ж таки за дорученням графа Оленського — з містером Лавеллом Мінготтом. У нас відбулося кілька розмов, перш ніж я вирушив у Бостон. Наскільки я розумію, він представляє погляд своєї матусі, а вплив місіс Менсон Мінготт на сім'ю, як вам добре відомо, величезний.

Арчер промовчав, борючись з відчуттям, що чіпляється за слизький край урвища. Звістка про те, що його усунули від участі в цих перемовинах і навіть не повідомили його про те, що вони ведуться, приголомшила його навіть дужче, ніж те, що він зараз дізнався про їхні результати. Ясність настала, немов миттєвий спалах світла в сутінку: якщо сім'я знехтувала його участю та порадами, то лише з тієї причини, що деякий глибинний інстинкт підказав їй: він не на їхньому боці. Тільки тепер йому відкрилося значення репліки Мей, що прозвучала в екіпажі, коли вони поверталися від місіс Менсон Мінготт: «Урешті-решт, можливо, Еллен буде краще з чоловіком». Він заперечив їй з обуренням — і відтоді дружина жодного разу не згадала імені мадам Оленської.

Отже, ця на перший погляд безтурботна і малозначна репліка була тією соломинкою, яку підкидають, щоб зрозуміти, звідки віє вітер. Результат доповіли Мінготтам, і відтоді Арчера мовчазно усунули від обговорення долі Еллен. Його захопила кланова дисципліна, що змусила Мей учинити саме так, і в той же час він знав, що дружина не стала б цього робити, якби її душа опиралася. Швидше за все, вона поділяла думку інших Мінготтів, яка полягала в тому, що для мадам Оленської краще бути нещасною в шлюбі, ніж розлученою жінкою, а обговорювати цю дилему з Ньюландом, який іноді виявляє таке безглузде нерозуміння найпростіших речей,— марно.

Підвівши очі, Арчер упіймав схвильований погляд свого гостя.

— Чи відомо вам, мосьє,— промовив Рів'єр,— що ваші родичі глибоко сумніваються, чи мають вони право радити графині

відмовитися від нових пропозицій її чоловіка?

— Ви говорите про ті пропозиції, з якими ви приїхали?

— Саме про них.

Він готовий був відповісти різкістю: мовляв, не діло мосьє висловлювати думку про те, що йому відомо, а що — ні. Але щось у смиренній і в той же час твердій наполегливості молодого француза змусило його промовчати, і він відповів на питання Рів'єра іншим питанням:

— І все-таки, з якою метою ви говорите зі мною про це? Особисто зі мною?

Відповідь прозвучала миттєво:

— Я хочу просити вас, мосьє... Ні, заклинаю вас усім, що для вас святе,— в жодному разі не дозволяйте їй повернутися! О, не відпускайте її! Благаю вас, мосьє!

Останні слова мосьє Рів'єр майже вигукнув.

Арчер поглянув на нього з непідробним подивом. Не було найменших сумнівів у щирості його слів і силі його рішучості. Очевидно, француз був готовий пожертвувати усім заради цієї вищої потреби — висловитися до кінця.

— Можу я вас запитати? — після тривалого роздуму промовив Арчер.— У своїх розмовах з мадам Оленською ви дотримувалися тієї ж лінії?

Мосьє Рів'єр знову почервонів, але витримав пильний погляд Арчера.

— Ні, мосьє. Я чесно виконав покладене на мене доручення. І я справді вірив — з причин, які зараз не має сенсу обговорювати,— що для мадам буде краще, якщо вона знову набуде того становища, стану і статусу, які дає їй заміжжя.

— Тобто, наскільки я розумію, якби це було не так, ви навряд чи взяли б на себе таку місію.

— Звичайно...

— Але тоді...— Арчер знову замовк. Обоє мовчки запитливо дивилися один на одного.

— Ах, мосьє, після того, як я побачив її і поговорив з нею, я переконався, що їй не варто повертатися! Тут мадам Оленській краще.

— Як вам удалося це зрозуміти?

— Усе, що мені було доручено, я виконав точно і сумлінно. Я виклав аргументи графа і його пропозицію, не додавши нічого від себе. Графиня була така прихильна, що терпляче вислухала мене і навіть зволила зустрітися зі мною двічі. Потім вона безпристрасно обміркувала все, що я сказав їй, і в ході цих двох розмов я змінив мою думку. Інакше кажучи — побачив вагу обставин справи в новому світлі.

— І що ж викликало цю зміну?

— Розуміння того, що в ній самій сталася зміна,— просто відповів мосьє Рів'єр.

— Ви це помітили? Тобто, ви знали мадам і раніше?

Молодий чоловік трохи зніяковів.

— Так. Я зустрічав мадам Оленську в будинку її чоловіка. Упродовж кількох років я знайомий з графом Оленським. Ви, очевидно, розумієте, що з таким дорученням він не міг послати зовсім сторонню людину.

Неуважний погляд Арчера, блукаючи по голих стінах офісу, зупинився на настінному календарі. Звідти на нього дивилося суворе зморшкувате обличчя покійного президента Сполучених Штатів. Важко було уявити розмову, подібну до тієї, яка відбувалася тут, на всіх мільйонах квадратних миль, які були підвладні цій людині.

— І яка ж ця зміна?

— Ах, мосьє, якби я міг пояснити це словами! — Мосьє Рів'єр помовчав, намагаючись сформулювати відповідь, і раптом вигукнув: — Послухайте! Я тільки зараз оце зрозумів: річ у тім, що вона — американка! А для американців — таких, як вона і ви,— багато речей, що з ними звикли миритися в інших країнах як із чимось неминучим, здаються неможливими, просто неможливими. Якби близькі мадам Оленської зрозуміли, що це таке, їхній опір її поверненню став би не менш сильним і наполегливим, ніж її власний. Але, боюся, вони сприймають бажання графа повернути її назад лише як прагнення відновити нормальне сімейне життя, домашнє вогнище.

Він на мить замовк, похитав головою, і додав:

— На жаль, переконати їх буде аж ніяк не просто...

Арчер знову подивився на покійного президента, а потім на стіл, захащений паперами. Мить чи дві він не наважувався заговорити.

Він чув, як Рів'єр відсунув стілець і підвівся. Поглянувши, нарешті, на француза, він зауважив, що той схвильований не менше, ніж він сам.

— Дякую вам! — просто сказав Арчер.

— Вам нема за що дякувати мені, мосьє, радше, я...— Француз замовк, немов йому було важко закінчити фразу.— Одначе, я хотів би, — провадив він уже твердіше,— додати дещо. Ви запитували, чи служу я графові Оленському. Так, зараз це так. Я повернувся до нього кілька місяців тому з тієї причини, яка є у будь-якої людини, під чиею опікою перебувають хворі та старі люди. Але з тієї миті, як я увійшов сюди, щоб сказати вам те, що ви чули, я вважаю, що я полишив цю посаду, і після повернення заявлю про це графові, і наведу причини, які мене до цього спонукали. Тепер у мене все.

Рів'єр уклонився і ступив крок назад.

— Дякую вам,— повторив Арчер, і вони міцно потисли один одному руки.

Глава 8

Щороку п'ятнадцятого жовтня на П'ятій авеню відчинялися віконниці, розстилися килими, а на вікна вішалися тришарові запони. Так виглядав пролог чергового сезону нью-йоркського світського життя.

До першого листопада ці домашні ритуали завершувались, і товариство починало оглядатись і критично оцінювати себе і зміни, що сталися за літо. А до п'ятнадцятого листопада сезон був уже в розпалі: у драматичних театрах та Опері гриміли прем'єри, дні званих обідів і танцювальних вечірок були розписані аж до Різдва. І щоразу саме в цей час місіс Арчер заявляла, що Нью-Йорк став зовсім іншим.

Дивлячись на товариство ніби незацікавлено, з позиції стороннього спостерігача, місіс Арчер за допомогою містера Сіллертона Джексона і міс Софі не пропускала жодної тріщинки на його поверхні, жодної екзотичної бур'янини, що наважилася пробитися на впорядкованих і доглянутих грядках великосвітського городу. Замолоду це було однією з улюблених розваг Ньюланда Арчера — дочекатися щорічної заяви матері, за якою йшов перелік невловимих ознак занепаду, які не змогли сховатися від її пильного погляду. Адже, на думку місіс Арчер, будь-які зміни в Нью-Йорку завжди були змінами на гірше, і в цьому її всією душею підтримувала міс Софі Джексон.

Що ж до містера Сіллертона Джексона, то він, як людина світська, приберігав свої думки і вислуховував ламентациї обох дам, тішачись від душі, але при цьому не заперечуючи, що Нью-Йорк справді змінився. Це саме мусив визнати і Ньюланд Арчер у другу зиму свого одруження: місто ще не цілком змінилося, але, безперечно, почало змінюватися.

Усі ці питання, як звичайно, обговорювалися на традиційному обіді у місіс Арчер, який давався в День подяки⁵⁴. За традицією, належало б віддати дяку за дари небес, послані людям, але для неї стало звичкою давати сумну, хоча й досить незлобну оцінку минулим подіям, а разом і з'ясовувати, чи є за що дякувати Всевишньому. У всякому разі, не за стан суспільства: якщо такий існував, то, радше,

заслуговував на біблійні прокляття. Недаремно превелебний доктор Ешмор вибрав для урочистої служби з нагоди Дня подяки викривальний текст із старозавітної книги пророка Ієремії.

⁵⁴ День подяки (англ. Thanksgiving Day) щороку відзначається у США в четвертий четвер листопада. Від цього дня починається святковий сезон, який охоплює Різдво і триває аж до Нового року.

Доктор Ешмор, новий пастор церкви Святого Матвія, був обраний на цю посаду, оскільки був «передовим і сучасним»: його проповіді вирізнялися прямою суджень і сучасністю мови. Коли доктор Ешмор метав свої громи і блискавиці на світське товариство, він завжди згадував про деякі «тенденції розвитку», а для місіс Арчер думка про належність до суспільства, в якому є «тенденції», була жахливою і в той же час чудовою.

— Що й казати, доктор Ешмор має слушність: є певні тенденції,— сказала вона за столом з таким виразом, начебто вони були не менш реальними і відчутними, ніж тріщина у стіні будинку, яку можна розглянути і виміряти.

— А проте якось дивно говорити про такі речі у проповіді в День подяки,— зауважила міс Джексон, на що господиня будинку сухо заперечила:

— О, я гадаю, він мав на увазі, що ми маємо бути вдячні за те, що іще вціліло в цьому загальному бедламі.

Арчер стримав усмішку — як і завжди, коли його мати починала пророкувати, але цього року, вислухавши перелік змін, мусив визнати, що тенденція перед очима.

— Ця екстравагантність в одязі...— почала міс Джексон.— Сіллертон возив мене на прем'єру до Опери, і можу напевно сказати, що єдиною сукнею в ложах, яку я бачила минулого року, виявилася сукня Джейн Меррі, та навіть і її було перероблено! І це попри те, що Джейн пошила її у Ворта лише два роки тому — я знаю це точно, бо моя кравчиня завжди підганяє її паризькі сукні перед тим, як вона в них убереться!

— Ах, і все-таки Джейн Меррі — одна з нас,— промовила місіс Арчер, зітхаючи, немов визнаючи дуже невідрадним жити в такий час, коли леді починають красуватися в паризьких убраннях, ледве

отримавши їх з митниці, замість того, щоб дати їм відлежатися під замком рік-два, як це робили її однолітки.

— Так, тепер уже одна з небагатьох,— погодилася міс Джексон.— Раніше в нашому колі вважалося вульгарним убиратися за останньою модою. Еммі Сіллертон говорила мені, що у Бостоні завжди дають паризьким сукням гарненько відлежатися. А стара місіс Бакстер Пеннілоу, котра завжди одягалася вишукано, привозила з Європи дванадцять суконь на рік: дві оксамитові, дві атласні, дві шовкові і ще шість із попліну й найтоншого кашеміру. Це було її постійне замовлення. А оскільки перед смертю вона два роки прохворіла, після її кончини залишилося аж сорок вісім суконь від Ворта, які навіть не були розпаковані. Коли у доньок кінчилася жалоба, вони вже могли надівати сукні з першої партії на концерти і в театри, не побоюючись, що їхні убрання визнають крикливо модними і визивними.

— О, Бостон завжди був консервативніший за Нью-Йорк. Особисто я завжди вважала, що для французьких суконь досить одного сезону «витримки»,— виснувала місіс Арчер.

— Це Бофорт упровадив таку манеру, змушуючи дружину вскакувати в нові сукні, як тільки їх розпакують. І скажу відверто: тільки царствена зовнішність Регіни Бофорт дозволяє їй не бути на вигляд, як... як...— Тут міс Джексон обвела поглядом присутніх, упіймала застережливий погляд Джейні і змішалася, промимривши щось нерозбірливе.

— Як її суперниці,— закінчив замість неї фразу містер Сіллертон Джексон і відкинувся на спинку крісла з виглядом людини, що вдало пожартувала.

— О! — водночас зітхнули дами, а місіс Арчер додала, почасти щоб відвернути увагу доньки від забороненої теми:

— Бідолашна Регіна! Боюся, для неї День подяки видався не надто веселим. Ви вже чули про останні обладунки Бофорта, Сіллертоне?

Містер Джексон безтурботно кивнув. Про них чули всі, і йому не хотілося розводитися на таку пережовану тему.

Над столом запала похмура мовчанка. Бофорта ніхто особливо не любив, і поговорити про його любовні пригоди було навіть приємно, але думка про те, що фінансовими спекуляціями він може приректи на

ганьбу сім'ю своєї дружини, була занадто приголомшливою і не радувала навіть його ворогів.

Нью-Йорк Арчерів припускав лицемірство в інтимних стосунках, але у справах бізнесу вимагав кришталевої чесності. Вже давно жоден великий банкір не переживав банкрутства, але й досі в товаристві пам'ятали, якого осуду та зневажання зазнали власники фірми, з якою сталася така катастрофа. Незважаючи на фінансову могутність і популярність, те ж саме могло статися і з Бофортом, і тоді навіть зв'язки впливового клану Далласів не врятують бідолашну Регіну, а точніше, її чоловіка від звинувачень у фінансових махінаціях та інших нечистих ділах.

Незабаром розмова звернула у безпечніше русло, але все, про що б не заходила мова, здавалося місіс Арчер лише підтвердженням наростаючої «тенденції».

— Звичайно, Ньюланде, мені відомо, що ти дозволив нашій любій Мей бувати на недільних прийомах у місіс Стразерс...— почала вона, аж тут, весело заусміхавшись, втрутилася сама Мей:

— О, знаєте, тепер хто тільки не буває у місіс Стразерс; та й вона сама була запрошена на минулий прийом у бабусі!

Саме так, зауважив про себе Ньюланд, у Нью-Йорку завжди відбуваються зміни: спочатку всі їх ігнорують, а потім, коли вони вже сталися, переконують себе, що так було заведено ще в минулому столітті, і самі в це щиро вірять. У будь-якій фортеці завжди знайдеться зрадниця, і після того, як він або вона таємно вручить ключі від воріт противникові, немає більше ніякого сенсу вдавати, що фортеця неприступна. Одного разу скуштувавши свободи і веселоців на вечірках у місіс Стразерс, ніхто вже не хоче сидіти вдома, запевняючи себе, що її першокласне шампанське — продукт перегонки шевської вакси.

— Знаю, люба, знаю,— скрушно зітхнула місіс Арчер.— Такі речі завжди відбуваються, коли люди шукають розваг, але я досі не цілком пробачила твоїй кузині графині Оленській за те, що вона першою підтримала місіс Стразерс...

Щоки молодій місіс Арчер несподівано спалахнули, і це здивувало її чоловіка не менше, ніж інших гостей. «О, Еллен!..» — докірливо і

водночас здивовано пробурмотіла Мей тим самим тоном, яким у клані Мінґоттів було заведено промовляти: «О, ці Бленкери!..»

Цей тон щодо Еллен з'явився в сім'ї з того часу, як вона, незважаючи на загальне здивування і несхвалення, залишилася глуха до пропозицій свого чоловіка. Проте ім'я, що прозвучало з уст Мей, дало Арчеру нову поживу для роздумів. Він поглянув на дружину з тим почуттям відчуженості, яке іноді виникало у нього, коли вона так очевидно підтакувала своїм рідним.

Незважаючи на те що зазвичай його мати була надзвичайно чутлива до атмосфери розмови, зараз вона досить нетактовно провадила:

— Я завжди вважала, що такі люди, як графиня Оленська, які оберталися в європейському світі, повинні допомагати нам зберігати наші соціальні підвалини, а не ігнорувати їх.

Мей усе ще паленіла. Здавалося, що за її роздратуванням ховається щось більше, ніж просте нагадування про нерозважливі вчинки мадам Оленської.

— Не сумніваюся, що для іноземців ми всі однакові,— уїдливо втрутилася міс Джексон.

— Я не думаю, що для Еллен важлива її репутація в товаристві, і ніхто напевно не знає, що для неї важливо,— раптом швидко заговорила Мей, немов намагаючись намацати щось невловиме.

— Ах, ну що тут поробиш...— знову зітхнула міс Арчер.

Усі присутні за столом знали, що мадам Оленська втратила прихильність клану Мінґоттів. Навіть найвірніший її захисник, стара міс Менсон Мінґотт, не змогла знайти виправдань її відмові повернутися до чоловіка. Клан не висловив уголос свого несхвалення — для цього у них було занадто розвинене почуття солідарності, але, як одного разу сказала міс Велланд: «Ми просто дозволили бідолашній Еллен знайти свій шлях у житті».

Ото-то й горе, що цей шлях, образливий і незбагнений для них, проходив крізь каламутні глибини, де володарювали всякі Бленкери, а «письменна братія» провадила свої темні обряди. Неймовірно, але факт: Еллен, незважаючи на всі свої привілеї та можливості, стала звичайною «богемою». Цей факт викликав бурхливе обговорення фатальної помилки, яку вона зробила, не повернувшись до графа Оленського. Врешті-решт, місце молодої жінки — під дахом її

чоловіка, а надто, якщо вона покинула цей дах за компрометуючих обставин.

— Але мадам Оленська вельми популярна серед чоловіків,— примирливо зауважила міс Софі, усвідомлюючи, проте, що тільки підкидає хмизу в огонь.

— Ах, на цю небезпеку завжди наражаються молоді жінки на кшталт Еллен,— скорботно погодилася місіс Арчер, і після цього висновку всі дами, підібравши шлейфи, пішли у вітальню помилуватися новомодними лампами, а Ньюланд і містер Сіллертон перейшли до готичної бібліотеки.

Умостившись перед камінними ґратами і винагородивши себе за не надто тривний обід чудовою сигарою, містер Джексон знову дав язикові волю.

— Якщо Бофорт розориться,— заявив він,— підуть викриття.

Арчер мигцем поглянув на нього. При згадці банкіра у нього перед очима завжди виникав його образ — масивна постать у розкішній шубі і хутряних чоботях, що пробирається крізь замети Скайтеркліффа.

— І тоді спливають,— вів своє містер Джексон,— жахливі речі. Далеко не всі гроші він витрачав на Регіну.

— Можливо, це тільки перебільшення? Я чомусь певен, що він іще якось виплутається,— зауважив Арчер.

— Можливо, все можливо... Мені відомо, наприклад, що сьогодні він мав відвідати одну людину, що має вплив у Сенаті. Звичайно,— неохоче закінчив містер Джексон,— треба сподіватися, що вони його витягнуть — принаймні, цього разу. Не можу навіть уявити, що бідолашна Регіна проведе решту днів за кордоном у якому-небудь глухому приморському містечку — притулку наших банкрутів.

Арчер промовчав. Сувору розплата за фінансові махінації здавалася йому цілком природною, хоч і жорстокою. І одразу його думки, ненадовго затримавшись на долі містера Бофорта, повернулися до речей важливіших.

Що означав цей гнівний рум'янець на обличчі Мей при згадці про графиню Оленську?

З того літнього дня, який вони провели разом, минуло вже чотири місяці, і з тих пір вони з Еллен більше не бачилися. Він знав, що графиня повернулася до Вашингтона, у маленький особняк, який вони

винаймали разом з Медорою Менсон. Одного разу він їй написав — буквально декілька слів, і запитав, коли вони побачаться знову, на що Еллен відповіла ще лаконічніше: «Не зараз».

Відтоді зв'язок між ними урвався, і він спорудив у своїй душі щось на кшталт храму, крихітного святилища, де володарювала вона в оточенні його таємних помислів та бажань. Поволі там зосередилося його справжнє життя: Еллен визначала для нього вибір книжок, думки й почуття, що жили його, міркування й оцінки. Поза цим храмом він жив з усе зростаючим почуттям нереальності, браку чогось головного, навпомацки блукаючи серед знайомих з дитинства традицій, ритуалів і звичних поглядів, немов несповна розуму старий, який з відсутнім поглядом тиняється будинком, наштотвхуючись на меблі. Відсутність — це слово характеризувало його віднині. Він став нескінченно далекий від усього, що його постійно оточувало, і часом його не на жарт лякала впевненість тих, хто був поруч, у тому, що він як і раніше тут, а не у створеному ним світі.

Тим часом він помітив, що містер Джексон прочищає горло, готуючись до чергового одкровення.

— Я, певна річ, не знаю, наскільки сім'я вашої дружини в курсі того, що подекують про... про відмову пані Оленської прийняти останню пропозицію її чоловіка...

Арчер промовчав, і містер Джексон ухильно повів далі:

— Який жаль! Ні, справді, вельми шкода, що графиня її відхилила.

— Шкода? Ради Бога, чому?

Містер Джексон уп'явся поглядом у свою щиколотку, туго обтягнуту шовковою шкарпеткою, а потім на носок лакованого черевика.

— Ну, якщо міркувати практично — на що вона збирається жити після всього цього?

— Що ви маєте на увазі?

— Якщо Бофорт збанкрутує...

Арчер схопився, з силою стукнувши кулаком по краю оздобленого горіховими інсталяціями письмового столу. Мідні каламарчики затанцювали у гніздах приладдя для письма.

— Що, чорт забирай, ви маєте на увазі, містере Джексоне?

Його співрозмовник, злегка посовавшись у кріслі, перевів незворушний погляд на розпашіле обличчя молодого чоловіка.

— Припустімо, мені відомо з цілком достовірних джерел — а насправді від старої Кетрін,— що сім'я значно скоротила грошову допомогу пані Оленській після її рішучої відмови возз'єднатися з чоловіком. А оскільки після цього вона втратила капітал, який був її посагом, коли вона виходила заміж, і який граф Оленський мав намір їй повернути, якщо вона прийме його пропозицію, то що ви, мій хлопчику, маєте на увазі, запитуючи мене про те, що я маю на увазі? — добродушно усміхнувся містер Джексон.

Арчер ступив крок до камінних ґраток і нахилився, щоб струсити в камін сигарний попіл.

— Мені нічого не відомо про особисте життя пані Оленської, і все-таки я певен — те, на що ви зараз натякнули, цілком безпідставно...

— О, я тут ні при чому. Це Леффертс! — миттєво заперечив містер Джексон.

— Леффертс, який освідчився графині в коханні і покуштував печеного гарбуза? — зневажливо пирхнув Арчер.

— Ах, он як? — вигукнув його співрозмовник з таким пожвавленням, немов саме заради цього факту він розставляв свої словесні тенета. Він усе ще сидів боком до вогню, але його чіпкий старечий погляд тримав Арчера, немов сталевий гачок.

— Ну що ж... Шкода, що мадам Оленська не повернулася в Європу до Бофортового банкрутства. Якщо вона зробить це зараз, і Бофорт усе-таки розориться, то це лише посилить загальне враження — яке, до речі, поділяє не лише Леффертс.

— Вона не повернеться! Зараз це ще менш ймовірно, ніж раніше! — випалив Арчер, і у нього одразу виникло відчуття, що саме цього і чекав од нього містер Джексон.

Старий уважно подивився на юнака.

— Ви так гадаєте, га? Сподіваюся, ви знаєте, про що говорите. Але кожен скаже вам, що ті кілька жалюгідних пенсів, які zostалися у Медори Менсон,— цілком у руках у Бофорта, і я зовсім не уявляю, як ці дві дами залишаться на плаву, якщо не утримається і він. Звичайно, мадам Оленська може змусити стару Кетрін полагідніти, хоча та категорично наполягала на її поверненні. Місіс Мінґотт могла б надати їй будь-яке утримання, але вона, як усі ми знаємо, не любить

розлучатися з грошима, а інші родичі не зацікавлені в тому, щоб мадам Оленська і далі перебувала в Америці.

Арчер палав безрозсудним гнівом. Він був саме в тому стані, в якому людина чудово розуміє, що робить хибний крок, але вже не може зупинитися. Проте він помітив, як містера Джексона спантеличив той факт, що розбіжності між графінею та її бабусею, так само як і з іншими родичами, невідомі Арчеру, і зрозумів, що старий зробив свої висновки про причини, через які Арчера не було включено до складу сімейної ради. Усе це змушувало його бути вкрай обережним, але натяки на Бофорта вивели його з рівноваги.

Та все ж Арчер тримав себе в шорах — хоч би тому, що розмова ця відбувалася в домі його матері, і, отже, містер Джексон був його гостем. Старий Нью-Йорк залишався вірний кодексу гостинності, і ніякі розбіжності з господарем в жодному разі не могли перерости у сварку.

— Чи не час нам приєднатися до дам? — сухо запропонував він тієї миті, коли остання гірка попелу з сигари старого впала у бронзову попільничку, що стояла біля його ліктя.

Дорогою додому Мей була незвично мовчазна, і навіть у темряві екіпажа він відчував, що її щоки як і раніше гнівно палахкотять. Він не цілком розумів, що за цим стоїть, але той факт, що цей спалах викликано згадкою імені Еллен, був для нього умовним сигналом небезпеки.

Подружжя піднялося нагору, і Арчер звернув до дверей бібліотеки. Зазвичай Мей ішла за ним, але зараз вона пройшла повз і попрямувала до своєї спальні.

— Мей! — нетерпляче гукнув він, і вона повернулася, трохи здивована його тоном.— Ця лампа знову чадить. Мені здається, прислуга могла б уважніше слідкувати, щоб гніт був обрізаний до необхідної довжини!

— Пробач, я прослідкую, щоб подібне більше не повторилося,— відповіла вона тим твердим і бадьорим тоном, який засвоїла від матері, і Арчер з обуренням відчув, що його примхам потурають, немов містерові Велланду-старшому. Вона нахилилася, щоб прикрутити гнотика, і він подумав, дивлячись на її осяяні теплим світлом плечі і

чисті лінії обличчя: «Боже, яка вона молода! І скільки нескінченних літ може тривати таке життя!»

Уперше він з жахом відчув власну молодість і гарячу кров, що струмувала по його жилах.

— Знаєш,— раптом промовив він,— скоро мені доведеться з'їздити на кілька днів до Вашингтона — можливо, навіть наступного тижня.

Усе ще торкаючись лампи, вона повільно обернулася до нього. І тільки-но їхні очі зустрілися, її обличчя миттєво зблідло.

— У справі? — спитала вона тоном, який не припускав, що можуть існувати інші причини,— і ніби закінчуючи його фразу.

— Зрозуміло. У Верховному суді розглядатиметься один патент...— він назвав ім'я винахідника і почав сипати подробицями із завченою правдоподібністю, мовби який-небудь Лоуренс Леффертс, а Мей уважно слухала, у паузах вставляючи: «Так-так, я розумію».

— Що ж, зміна обстановки піде тобі на користь,— сказала вона зовсім просто, коли він закінчив. А потім, усе ще дивлячись йому просто у вічі, з безхмарною усмішкою додала: — І ти неодмінно повинен побачити там Еллен!

Вона вимовила це так буденно, немов переконувала чоловіка не нехтувати якимсь сімейним обов'язком, не таким уже й приємним.

Більше вони не торкалися цієї теми, але мовою суспільства, в чиїх правилах обоє були виховані, це означало: «Ти, звичайно, розумієш, що я знаю все, що говорять про Еллен, і від щирого серця співчуваю зусиллям моїх близьких переконати її повернутися до чоловіка. Я також знаю, що з якоїсь причини ти приховав од мене, що дав їй пораду, протилежну до думки, яку підтримують усі старші члени сім'ї, включаючи бабусю. І завдяки твоїй підтримці Еллен не дослухалася до нас і піддала себе загальному осуду, про що ти дізнався сьогодні ввечері з натяків містера Джексона. Оце й викликало у тебе таке роздратування. Натяки — неприємна штука, та оскільки ти не бажаєш чути їх від інших, я натякну тобі сама — в тій єдиній формі, в якій такі добре виховані люди, як ми з тобою, тільки і можуть повідомляти одне одному неприємні речі. Давши тобі зрозуміти, що я знаю про твій намір побачити Еллен у Вашингтоні — хоча, можливо, заради цього ти і їдеш туди, я хочу, аби ти зробив це з мого повного схвалення і не

проминув нагоду передати їй, до яких наслідків може привести її рішення, котре ти заохочував».

Її рука все ще лежала на лампі, коли в мозку Арчера спалахнуло останнє слово цього безмовного повідомлення. Мей прикрутила гніт, підняла скляний ковпак і сильно дмухнула на чадне полум'я.

— Якщо їх задувати, вони менше чадять і не дають такого сильного запаху,— пояснила вона бадьорим тоном досвідченої домогосподарки.

На порозі бібліотеки вона обернулася і завмерла, чекаючи на його прощальний поцілунок.

День подяки (англ. Thanksgiving Day) щороку відзначається у США в четвертий четвер листопада. Від цього дня починається святковий сезон, який охоплює Різдво і триває аж до Нового року.

Усі ці питання, як звичайно, обговорювалися на традиційному обіді у місіс Арчер, який давався в День подяки. За традицією, належало б віддати дяку за дари небес, послані людям, але для неї стало звичкою давати сумну, хоча й досить незлобну оцінку минулим подіям, а разом і з'ясовувати, чи є за що дякувати Всевишньому. У всякому разі, не за стан суспільства: якщо такий існував, то, радше, заслуговував на біблійні прокляття. Недаремно превелебний доктор Ешмор вибрав для урочистої служби з нагоди Дня подяки викривальний текст із старозавітної книги пророка Ієремії.

Глава 9

Наступного дня на Волл-стріт рознеслася звістка, що Бофортів справи не такі вже й кепські. Відомості були не цілком конкретними, але давали надію. Суть зводилася до того, що у банкіра була можливість у разі небезпеки скористатися високими зв'язками, що він з успіхом і зробив. І коли ввечері місіс Бофорт з'явилася в Опері з незмінною усмішкою на обличчі і новим смарагдовим намистом на шиї, нью-йоркське товариство зітхнуло з полегкістю.

Нью-Йорк був нещадний у своєму ставленні до непорядності в справах. Досі не було ніяких винятків з негласного правила: той, хто вчинив ганебно або уклав незаконну угоду, зобов'язаний заплатити за це сповна. І кожен знав, що навіть Бофорт і його дружина будуть без вагань принесені в жертву принципу. Але невідворотне покарання було б не лише болісно сприйнято, а й завдало б неабиякої мороки. Зникнення Бофортів зробить чималий пролом у цьому вузькому колі, і навіть ті, кому було байдуже до моральної та фінансової катастрофи банкіра, заздалегідь оплакували втрату кращої бальної зали в Нью-Йорку.

Арчер був рішуче настроєний їхати до Вашингтона. Він чекав тільки початку судового процесу, про який говорила Мей, щоб він збігся з його поїздкою, але наступного вівторка містер Леттерблер повідомив його, що процес, можливо, буде відкладено на кілька тижнів.

Незважаючи на це, по обіді Арчер залишив офіс з твердим наміром вирушити до Вашингтона завтра ж увечері. Він сподівався на те, що Мей, яка уявлення не мала про його професійну діяльність, не дізнається про відстрочку процесу або просто не запам'ятала імен позивачів та відповідачів, яких він назвав. У будь-якому разі, відкладати побачення з Еллен він не міг — надто багато що він повинен був їй сказати.

Але в середу вранці містер Леттерблер зустрів його в офісі з обличчям, повним тривоги. Бофорту не вдалося утриматися на плаву — розпустивши чутки про допомогу впливових осіб, він лише на якийсь час заспокоїв інвесторів і вкладників. До вчорашнього вечора

до його банку продовжували надходити великі суми, але вже під ніч з'явилися тривожні ознаки. З ранку почався стрімкий відплив коштів з банку, і цілком можливо, що ще до кінця дня його буде закрито. Про боязливі маневри Бофорта повідомляли огидні подробиці, а його крах обіцяв стати найгучнішим за всю історію Волл-стріт.

Масштаби майже неминучої катастрофи довели містера Леттерблера до цілковитої безпорадності.

— Я бачив за своє життя фінансові неприємності, але такого ще не було. Це зачепить усіх, кого ми знаємо,— тією чи іншою мірою. А що буде з місіс Бофорт? Що можна для неї зробити? І за місіс Менсон Мінготт я побоююся не менше: невідомо, як вона це переживе в такому віці! Вона завжди вірила у Бофорта — навіть, можна сказати, дружила з ним! Та й увесь клан Далласів — адже бідолашна місіс Бофорт кожному з них доводиться родичем... Єдиний її шанс — негайно покинути чоловіка, але хто ж наважиться їй це порадити? Її обов'язок бути з ним, і, на щастя, вона завжди була сліпа і глуха до його любовних пригод...

У двері постукали, і містер Леттерблер різко обернувся:

— Що таке? Я ж просив мене не турбувати!

Клерк приніс листа, адресованого Арчеру, і зразу пішов. Упізнавши почерк Мей, він розкрив конверт і прочитав:

«Чи не міг би ти сьогодні повернутися якомога раніше? Вночі бабусю ледь не розбив параліч. Якимсь незбагненим чином вона отримала ці жахливі новини про банк раніше від усіх. Дядько Лавелл поїхав на полювання, а бідолашний тато від думки про цю ганьбу так рознервувався, що у нього піднялася температура, і він не може навіть підвестися з ліжка. Мамі вкрай потрібна твоя допомога, і я сподіваюся, що ти зможеш негайно покинути офіс і вирушити прямісінько до бабусі».

Арчер подав записку старшому партнерові. Той перебіг очима нерівні рядки і кивнув.

Через кілька хвилин він уже тягнувся до північної частини міста в переповненій конці. На розі Чотирнадцятої вулиці він пересів до одного з древніх омнібусів, що прямував на П'яту авеню. Було вже близько полудня, коли кучер висадив його біля будинку старої Кетрін. Місце коло вікна вітальні на першому поверсі, де зазвичай так велично

сиділа місіс Мінґотт, зараз було зайнято набагато скромнішою фігурою її дочки — місіс Велланд. У відповідь на привітання Арчера вона лише змучено кивнула.

Біля дверей його зустріла Мей. Хол мав той неприбраний і незатишний вигляд, який властивий будинкам, у які несподівано вторгається хвороба: на кріслах горою лежали шуби і шалі, на столі стояв лікарський саквояж, а за ним виднілася купка нерозпечатаних листів і карток.

Мей була бліда, але намагалася усміхатися: доктор Бенкомб, який тільки що прийшов з другим візитом, цього разу обнадіяв переляканих родичів хворої, і безстрашна рішучість місіс Мінґотт знову звестися на ноги вже почала впливати на загальний настрій.

Дружина провела Арчера у вітальню літньої леді. Розсувні двері, що вели до спальні, були щільно зачинені і завішені важкими жовтими порт'єрами, і місіс Велланд зляканим і приглушеним голосом розповіла йому подробиці того, що трапилось. Мабуть, напередодні ввечері тут сталося щось жахливе, що годі й пояснити. Близько восьмої години, коли місіс Мінґотт уже покінчила з пасьянсом, який зазвичай розкладала по вечері, задзвонив дверний дзвоник, і дама, так щільно закутана в шаль, що слуги не одразу її впізнали, попросила негайно її прийняти.

Дворецький, почувши знайомий голос, відчинив двері вітальні і оголосив: «Місіс Джуліус Бофорт», і потім знову прихилив двері, і дві дами залишилися наодинці. Коли місіс Мінґотт подзвонила слугі, місіс Бофорт уже пішла, коли саме, ніхто не помітив, а літня дама, бліда, як полотно, і глибоко приголомшена, сиділа на самоті у своєму просторому кріслі. Потім вона попросила дворецького провести її до спальні і, незважаючи на очевидний шок, у ту хвилину цілком володіла і тілом, і розумом. Покоївка-мулатка допомогла їй лягти в ліжку, принесла, як завжди, чашку чаю, навела лад і пішла. Але о третій годині ночі дзвоник задзвонив знову, і двоє слуг, поспішивши на цей незвичайний поклик (стара Кетрін завжди спала, як немовля), знайшли її в ліжку з кривою посмішкою на обличчі й безживно звисаючою кистю лівої руки.

Удар, очевидно, виявився відносно легким, тому що стара Кетрін змогла жестами пояснити, що їй потрібно, і незабаром після першого

візиту лікаря до неї потроху почав повертатися контроль над лицьовими м'язами. Але сигнал був тривожним, а загальне обурення — неймовірним, бо з уривчастих фраз місіс Мінготт з'ясувалося, що Регіна Бофорт приходила, щоб просити її — нечуване нахабство! — підтримати чоловіка, допомогти їм обом і «не усамотнювати їх», як вона висловилася. Тобто, намагалася схилити всю сім'ю покрити жахливу ганьбу.

— Я сказала їй: честь — це честь, а чесність — це чесність, і так буде завжди у домі Мінготтів, поки мене не винесуть звідси ногами вперед, — затинаючись, через силу прошепотіла Кетрін у вухо доньки.— А коли вона сказала: «Але ж моє ім'я, тітонько,— Регіна Даллас», я відповіла: «Твоє ім'я було Регіна Бофорт, коли він обсипав тебе коштовностями, таким воно залишиться і тепер, коли він зганьбив тебе».

Усе це зі сльозами і вигуками непідробного жаху оповіла Арчеру місіс Велланд, бліда й розбита від незвичної необхідності зосередитися на «неприємних» і ганебних подіях.

— Якби тільки я могла приховати це від містера Велланда... Адже він завжди говорить: «Августо, заради всього святого, не позбавляй мене останніх ілюзій!»! І як же тепер я зможу захистити його від усіх цих жахів? — лементувала нещасна дама.

— В усякому разі, мамо, він їх не бачить,— заперечила її донька, на що місіс Велланд тільки зітхнула:

— Ох, так; дякувати Богу, він у ліжку... І доктор Бенкомб обіцяв мені, що протримає його там, поки бідолашній мамі не стане краще, а Регіна на той час буде вже далеко.

Арчер сидів коло вікна, безпристрасно дивлячись на спорожнілу вулицю. Було цілком очевидно, що його викликали тільки для того, щоб морально підтримати розхвильованих жінок, а не заради якоїсь особливої допомоги. Містерові Лавеллу Мінготту відправили телеграму, членам сім'ї, що жили у Нью-Йорку, повідомлення про те, що сталося, передали з посильними. Поки вони не приїхали, залишалося лише стиха обговорювати наслідки Бофортівського банкрутства та вчинку його дружини, якому не було виправдань.

Із сусідньої кімнати вийшла місіс Лавелл Мінготт, котра писала листи, і долучилася до обговорення. У минулі часи — на цьому

зійшлися всі старші дами — дружина людини, яку обвинуватили в діловій непорядності, подумувала тільки про одне — зникнути, утекти подалі від людей разом з чоловіком.

— Саме це сталося з бідолашною бабусею Спайсер — твоєю прапрабабусею, Мей. Зрозуміло,— поспішила зробити застереження місіс Велланд,— грошові труднощі твого прадідуся були суто особистими — чи то програвся в карти, чи то чийсь неоплачений вексель, я ніколи гаразд не знала, тому що моя мати ніколи про це навіть не заводила мови. Але вона виросла в провінції, бо її матері довелося покинути Нью-Йорк після цієї ганьби, хоч би в чому вона полягала. Вони жили в містечку Хадсон самі, нікуди не виїжджаючи, поки мамі не виповнилося шістнадцять. Бабусі Спайсер навіть на думку не спало б просити сім'ю «підтримати» її, як висловилася Регіна. Але особиста ганьба — просто ніщо в порівнянні із зубожінням сотень ні в чому не повинних людей.

— Так, Регіні слід було б ховати обличчя, а не просити інших допомогти його зберегти,— погодилася місіс Лавелл Мінготт.— Наскільки я зрозуміла, смарагдове намисто, в якому вона в п'ятницю красувалася в Опері, було взяте на користування у «Болла і Блека». Цікаво, чи отримають вони його назад?

Арчер незворушно слухав цей безжальний хор. Уявлення про фінансову порядність як першу заповідь джентльмена сиділо в ньому занадто глибоко, щоб він міг удаватися до сентиментів. Авантюрист на кшталт Лемюеля Стразерса міг зробити мільйони на шевській ваксі і темних махінаціях, але бездоганна порядність була головною чеснотою фінансистів старого Нью-Йорка. Доля місіс Бофорт теж не надто хвилювала Арчера. Зрозуміло, він співчував їй більше, ніж обурені Мінготти, хоча йому здавалося, що зв'язки між чоловіком і дружиною у біді стають тільки міцнішими. Але товариство було не на їхньому боці, і місіс Бофорт, нетактовно припустивши інше, стала в очах тих, до кого вона звернулася, майже спільником банкрута. Сама думка про те, що жінка може дозволити звертатися до членів свого клану, благаючи приховати фінансову ганьбу її чоловіка, була неприпустимою, тому що це було те єдине, чого сім'я як громадський інститут, що спирається на пуританську мораль, не могла собі дозволити.

Місіс Лавелл на хвильку вийшла до передпокою, щоб вислухати повідомлення покоївки-мулатки, і зразу ж повернулася. Обличчя її було стурбоване.

— Вона хоче, щоб я терміново повідомила Еллен Оленську. Зрозуміло, я вже написала Еллен і Медорі, але Кетрін вважає, що цього недостатньо. Вона просить телеграфувати їй негайно, і хоче, щоб та приїхала без Медори.

Ця звістка була зустрінута мовчанкою. Місіс Велланд смиренно зітхнула, а Мей підвелася зі стільця і заходилася збирати газети, розкидані долі.

— Гадаю, це слід зробити,— вела далі місіс Лавелл, немов сподіваючись почути серйозні заперечення; але Мей випросталась і стала посеред вітальні:

— Звичайно, і то якнайшвидше,— сказала вона.— Бабуся знає, чого хоче, а нам необхідно виконати будь-яке її бажання. Хочете, я просто зараз складу телеграму, тітонько? Якщо послати її одразу, то Еллен, можливо, встигне на завтрашній ранковий потяг...

Ім'я кухні вона вимовила дзвінко і виразно, і кожен склад прозвучав, немов удар маленького срібного дзвону.

— Але як же ми зможемо відправити її просто зараз, якщо дворецького і хлопчика-посильного обох відправлено розносити записки?

Мей з усмішкою обернулася до чоловіка.

— Але ж Ньюланд тут, і він напевно готовий допомогти в цьому. Ти зможеш відправити телеграму? Здається, ти встигнеш ще до ланчу.

Арчер пробурмотів щось ніби «авжеж, тут ні про що й говорити».

Мей сіла за маленький рожевий секретер старої Кетрін і своїм великим учнівським почерком накидала текст повідомлення. Потім ретельно промокнула написане і вручила аркуш Арчеру.

— Який жаль,— сказала вона,— що ви з Еллен розминетеся в дорозі!
— І відразу додала, звертаючись до матері: — Ньюланд повинен поїхати до Вашингтона у справі про один патент, яка розглядається у Верховному суді. Гадаю, дядечко Лавелл повернеться завтра надвечір, а якщо бабуся видужує, нам, я думаю, не обов'язково просити Ньюланда скасовувати важливу зустріч, чи не так?

Вона замовкла, чекаючи відповіді.

— Ну звичайно ж, ні, люба! — поспішно заявила місіс Велланд.—
Бабуся нізащо не погодилася б на це!

Уже йдучи, Арчер почув краєм вуха, як його теща додала,
звертаючись, певно, до місіс Лавелл:

— Але з якої речі їй знадобилося просити викликати Еллен?

І чистий голос Мей відповів:

— Либонь, аби ще раз спробувати переконати її, що її місце — поруч
із чоловіком.

Двері за Арчером зачинилися, і він поквапився на телеграф.

Глава 10

— Ол... Олен... та що ж це написано, ніяк не розберу? — роздратовано спитала молоденька дівчина в конторі «Вестерн Юніон», коли Арчер поклав перед нею на стійку телеграму Мей.

— Оленська... О, л, е, н, с, ь, к, а,— повторив він по літерах, забираючи аркуш, щоб вписати ім'я друкованими літерами.

— Рідкісне ім'я для Нью-Йорка, в усякому разі, для цього кварталу! — несподівано прозвучав над самим вухом знайомий голос.

Обернувшись, Арчер побачив позаду Лоуренса Леффертса. Той з незацікавленим виглядом покручував вуса, немов тільки що не заглядав через його плече в аркуш з телеграмою.

— Привіт, Ньюланде, я так і думав, що застану вас тут... Я щойно дізнався про те, що сталося зі старою місіс Мінґотт. Йшов додому, і раптом побачив, як ви звернули до поштової контори. Наскільки я розумію, ви прямо звідти?

Арчер кивнув і просунув телеграму крізь ґратки віконця телеграфістки.

— Кепські справи, еге? — не вгавав Леффертс.— Телеграфуєте родичам, я бачу. Коли вже й графиню Оленську викликають, значить, усе серйозно.

Арчер прикусив губу, відчуваючи величезне бажання навідліг ударити кулаком по цьому самовдоволеному випещеному обличчю.

— Із чого це ви взяли? — з натиском спитав він.

Леффертс, який, як усім було відомо, всіляко уникав будь-яких з'ясувань стосунків, скинув бровами і скорчив іронічну гримасу, показавши очима на дівчину за віконцем. Це нагадало Арчеру, що демонструвати гнів у громадському місці — поганий тон.

У цю хвилину йому було не до власних манер, але імпульс, що штовхав його розквасити фізіономію Лоуренса Леффертса, миттєво згас. Обговорювати з ним що-небудь, пов'язане з ім'ям Еллен, у таких обставинах було неможливо.

Він заплатив за телеграму, і обидва вийшли на вулицю. Там Арчер, до якого вже повернулося самовладання, сказав:

— Місіс Мінґотт набагато краще — доктор не бачить ніякої небезпеки для її життя.

Тоді Леффертс з удаваною полегкістю поцікавився, чи дійшли до Арчера жахливі чутки про Бофорта...

До обіду звістка про крах бофортівського банку потрапила в газети. Вона затьмарила повідомлення про хворобу місіс Менсон Мінґотт, і лише дехто з близьких знали про таємний зв'язок між цими двома подіями.

Те, що сталося з Бофортом, вкинуло мало не в жалобу увесь Нью-Йорк. Як висловився містер Леттерблер, нічого гіршого не було ні на його пам'яті, ні на пам'яті покійного містера Леттерблера, що дав ім'я його фірмі. Банк і далі приймав вклади ще протягом цілого дня після того, як стало остаточно ясно, що його крах неминучий, а оскільки багато вкладників належали до того чи іншого впливового клану, така поведінка Бофорта здавалась удвічі цинічнішою.

Якби місіс Бофорт не заявила зопалу, що подібні нещастя — це «перевірка міцності дружніх зв'язків», співчуття до неї могло б угамувати загальне обурення, спрямоване проти її чоловіка. Але тепер — а надто після того, як про її пізній візит до місіс Менсон Мінґотт стало відомо — її визнали ще зухвалішою і цинічнішою, ніж її чоловік. У неї не було навіть того єдиного виправдання, яке було у Бофорта, — він усе ще вважався «іноземцем». Але якщо Регіна Даллас з Південної Кароліни вирішила прийняти його точку зору на те, що сталося, і розповідає направо й наліво, що чоловік «скоро знову стане на ноги», то не лишалося нічого іншого, окрім як посилатися на нерозривність шлюбних зв'язків.

Товариство мало навчитися обходитися без Бофортів — та й годі. Правда, залишалися ще й нещасні жертви цього лиха — наприклад, Медора Менсон, стара міс Леннінгс і ще деякі дами з хороших родин, котрі, якби дослухалися свого часу до порад містера Генрі Вандерлейдена, то не втратили б геть усе.

— Найкраще для Бофортів, — сказала місіс Арчер таким тоном, немов оголошувала діагноз і призначала курс лікування, — було б поїхати з Нью-Йорка й оселитися в маленькому маєтку Регіни в Північній Кароліні. Бофорт завжди тримав скакових коней, у нього

кращі чистокровні рисаки, він знається на них. У нього є все, щоб стати успішним конезаводчиком.

Усі з нею погодилися, але ніхто й не подумав запитати Бофортів, що ж вони насправді збираються зробити.

Наступного дня місіс Менсон Мінготт стало набагато краще. Вона остаточно повернулася до тями і насамперед веліла, щоб більше ніхто не здумав згадувати при ній подружжя Бофортів, а потім поцікавилася у доктора Бенкомба, що саме прийшов з черговим візитом,— з якої речі її родина здійняла такий галас з приводу її хвороби?

— Якщо в моєму віці вечеряти салатом з куркою, то нічого іншого не доводиться чекати! — заявила вона, і як тільки доктор прописав щадну дієту, удар ніби перетворився на звичайне нетравлення шлунка.

Але, незважаючи на бадьорий тон, колишнє ставлення до життя не зовсім повернулося до старої Кетрін. Зростаюча відчуженість старої людини хоча й не ослабила її цікавості щодо сусідів, але притупила й без того не надто жваве співчуття до їхніх бід; здавалося, викинути Бофортів з голови їй було неважко. Уперше в житті вона була заклопотана своїм власним здоров'ям і стала виявляти сентиментальну цікавість до членів родини, до яких досі залишалася зневажливо байдужою.

Зокрема, її увагу привернув до себе містер Велланд. Раніше вона ігнорувала його більше за решту зятів, і всі зусилля його дружини виставити його як людину сильного характеру і видатних інтелектуальних здібностей (о, якби він тільки «захотів») зустрічала саркастичним смішком. Але його теперішній статус людини слабкого здоров'я зробив його об'єктом її зростаючого інтересу, і місіс Мінготт царствено прикликала його приїхати і порівняти їхні дієти, тільки-но йому дозволить температура. Стара тепер уважала, що з температурою потрібна надзвичайна обережність.

У телеграмі, яка прийшла через двадцять чотири години, повідомлялося, що мадам Оленська прибуде з Вашингтона наступного дня надвечір.

За столом у Велландів, де Арчеру довелося того дня обідати, негайно було порушено питання, хто зустріне Еллен на вокзалі Джерсі-Сіті, і практичні труднощі, з якими дім Велландів бився, як гарнізон форту на далекому Заході, надали особливої жвавості застільній розмові. Було

очевидно, що місіс Велланд ніяк не зможе поїхати на вокзал, оскільки завтра по обіді вона мусить супроводжувати містера Велланда до старої Кетрін, і екіпаж має чекати їх біля особняка, бо, якщо містер Велланд «засмутиться», побачивши свою тещу вперше після нападу, його слід доправити додому негайно. Всі молоді Велланди, звичайно ж, «десь у місті», містер Лавелл повертається додому з полювання, і екіпаж Мінготтів має його зустріти, а Мей не повинна їхати сама через переправу у Джерсі-Сіті на заході зимового дня, хоч би й у власному екіпажі.

А проте, буде надзвичайно нечемно, якщо вони допустять, щоб мадам Оленська прибула на станцію, а ніхто з членів родини її не зустрів.

— Це так схоже на Еллен — знову поставити сім'ю в таке скрутне становище! — стомлено зауважила місіс Велланд, мало не вперше нарікаючи на долю.— Одне до одного! І, мабуть, єдине, що змушує мене думати, що із здоров'ям мами все далеко не так чудово, як стверджує доктор Бенкомб,— ця її дивна вимога, щоб Еллен приїхала негайно, хоч яких би зусиль це нам усім не коштувало...

Слова ці вихопились у неї мимоволі, як завжди буває в стані роздратування, і містер Велланд одразу вчепився за них.

— Августо,— промовив він, бліднучи і впускаючи виделку на скатертину,— ти можеш назвати ще яку-небудь причину для недовіри Бенкомбу? Невже ти думаєш, що він не досить сумлінно стежить за моїм здоров'ям чи здоров'ям твоєї матусі?

Тепер настала черга місіс Велланд бліднути. Перед нею раптом, подібно до повітої димом безодні, розверзлася нескінченна низка наслідків її необдуманих слів. Але вона мужньо розсміялася, взяла з тареля ще пару устриць і життєрадісно промовила:

— Мій любий, та як ти міг таке подумати? Я всього лише мала на увазі, що після того, як мама рішуче підтримала нашу точку зору, що обов'язок Еллен — бути поруч з чоловіком, її бажання бачити її здається дещо дивним. Тим паче, що є ще півдюжини онуків та онучок, яких вона могла б покликати. Але, зрозуміло, не можна забувати, що мама, попри її надзвичайну бадьорість і енергію, вже дуже й дуже літня жінка.

Містер Велланд і далі хмурився — останні слова дружини миттєво подіяли на його неспокійну уяву.

— Так, твоя матуся дуже стара. І я підозрюю, що доктор Бенкомб не надто добре дає раду дуже літнім людям. І дуже можливо, що в найближчі десять-п'ятнадцять років і я зіткнуся з неприємним завданням підшукувати нового лікаря. То краще вже потурбуватися про це заздалегідь, ніж займатися пошуками тоді, коли без цього вже не можна буде обійтися.

Ухваливши це мужнє рішення, містер Велланд твердою рукою узяв виделку.

— І все ж,— знову почала місіс Велланд, підводячись із-за столу, щоб піти в царство пурпурного атласу і малахіту — тобто в дальню вітальню,— я не розумію, як Еллен потрапить сюди завтра ввечері. І я хотіла б, щоб питання це було улагоджене як мінімум за добу наперед.

Ньюланд Арчер одірвався від споглядання невеликої картини у восьмикутній рамі чорного дерева зі вставками з оніксу. Полотно зображувало двох кардиналів під час розкішного бенкету.

— Може, мені привезти її? — запропонував він.— Якщо Мей заздалегідь пошле екіпаж до переправи, я зустріну його там, коли звільнюся в офісі.

Говорячи це, він раптом відчув, як пружно і сильно б'ється його серце.

Місіс Велланд вдячно зітхнула, а Мей, що стояла коло вікна, обернулася і схвально глянула на чоловіка.

— Ось бачиш, мамо, все чудово уладналося,— сказала вона, підходячи, щоб поцілувати все ще стурбовано нахмурений лоб матері.

Екіпаж Мей чекав біля під'їзду особняка, і вона запропонувала довести Арчера до Юніон Сквер, де він міг пересісти на бродвейську конку і доїхати до офісу.

Умостившись на сидінні, Мей спитала:

— Я не хотіла турбувати маму цими проблемами, але як же ти зустрінеш Еллен і привезеш її у Нью-Йорк, якщо завтра їдеш до Вашингтона?

— Я нікуди не їду,— відповів Арчер.

— Не їдеш? Чому? Що сталося? — її голос був як і раніше чистим, дзвінким, як дзвоник, і повним подружньої турботи.

— Слухання справи відкладається.

— Відкладається? Як дивно! Сьогодні вранці я бачила записку від Леттерблера, в якій він повідомляє маму, що завтра збирається до Вашингтона у справі про патент, яка слухається у Верховному суді. Ти ж якраз і говорив про це, чи не так?

— Авжеж, так і є, але ж не може поїхати вся фірма. Сьогодні вранці Леттерблер вирішив, що їхати слід йому.

— Тобто слухання все-таки не перенесено? — провадила вона з наполегливістю, настільки їй не властивою, що Арчер відчув, як кров зашуміла у скронях. Дивний відступ Мей від звичайної її делікатності змусив його почервоніти.

— Ні, перенесено мою поїздку,— відповів він, проклинаючи себе за зайві пояснення, в які вдався, заявивши про свій намір з'їздити до столиці. Йому несподівано згадалося чиясь висловлення: «Розумні брехуни наводять переконливі подробиці, а найрозумніші уникають їх». Але власна брехня не завдала йому й половини того болю, який викликали зусилля Мей не показати чоловікові, що його брехню виявлено.

— Я з'їжджу туди пізніше. Тим паче, що це так зручно для твоєї сім'ї,— провадив він, намагаючись захиститися сарказмом.

Промовляючи це, він упіймав на собі погляд Мей і обернувся до неї, щоб вона не подумала, що він уникає дивитися їй у вічі. Їхні очі на мить зустрілися, і, можливо, вони сягнули в думки одне одного куди глибше, ніж самі того хотіли.

— Так, зрештою, це надзвичайно зручно,— так само життєрадісно вигукнула вона,— що ти зможеш зустріти Еллен! Ти ж бачив, яка мама була вдячна тобі за цю пропозицію.

— О, я охоче це зроблю!..

Екіпаж зупинився, а коли він вистрибнув на бруківку, Мей нахилилася до нього і поклала поверх його долоні свою маленьку ручку.

— До побачення, любий,— сказала вона.

При цьому її очі так блищали, що пізніше він подумав, чи не були вони повні сліз.

Арчер обернувся і попрямував через Юніон Сквер, повторюючи про себе, немов дитячу лічилку: «Дві години ходу до старої Кетрін. Дві години — може, навіть більш...»

Глава 11

Темно-синій екіпаж Мей, з якого ще не зійшов весільний блиск, зустрів Арчера біля порома і з комфортом доставив до пенсільванського терміналу вокзалу Джерсі-Сіті.

Був похмурий сніговий день, газові лампи на людній і гомінкій станції вже були засвічені. Ходячи туди й сюди платформою і чекаючи вашингтонського експреса, Арчер згадав про проект будівництва тунелю під Гудзоном, яким потяги Пенсільванської залізниці прибудуватимуть прямісінько до Нью-Йорка. Той, хто розповідав йому про це, належав до братства мрійників, людей, які вічно передрікають появу кораблів, що перетинатимуть Атлантичний океан за п'ять днів, дивних літальних апаратів, телефонного зв'язку без дротів та інших чудес, немов запозичених з казок «Тисячі й однієї ночі».

«Мені все одно, збудеться щось із цього чи ні,— міркував Арчер,— але все-таки добре, що цей тунель ще не побудовано!»

У якомусь хлоп'ячому захваті він малював собі, як Еллен виходить із вагона, як він відшукує її обличчя серед сотень чужих облич, як вона спирається на його руку, а він веде її до екіпажа, як вони повільно рухаються до порома в оточенні вантажних підвід, возів, кебів та пішоходів, а потім несподівано западе оглушлива тиша, і вони сядуть поруч у безшумній кареті, а земля хитнеться і попливе повз них, поволі обертаючись іншим боком до сонця. Він так багато повинен сказати їй... і ці слова вже спліталися в чарівний візерунок у нього в голові...

Пихкаючи і брязкаючи, потяг підійшов уже зовсім близько і почав уповзати в термінал, нагадуючи навантажене здобиччю чудовисько, що повертається у своє лігво. Арчер кинувся вперед, прокладаючи шлях крізь натовп і нишпорячи очима по шибках вагонів. І раптом, побачивши зовсім поряд виблідле і здивоване обличчя графині Оленської, з переляком усвідомив, що майже забув, яка вона з вигляду.

Вони ступили назустріч одне до одного, їхні руки зустрілися.

— Сюди,— сказав Арчер,— у мене тут екіпаж.

А далі все відбувалося так, як він і уявляв. Він допоміг Еллен улаштуватися на сидінні і розмістити в екіпажі її речі. Згодом він неясно згадував, що насамперед заспокоїв її щодо здоров'я бабусі, а потім коротко описав ситуацію з Бофортами. І як уразило його єдине зауваження Еллен — гірке і повне співчуття: «Бідолашна Регіна»!

За цей час екіпаж устиг покинути гомінкий вокзал і тепер повільно тягнувся бруківкою, що круто скочувалася до пристані. Зусібіч його оточували вози з поклажею, хури, навантажені вугіллям, коні, що нервували і сахалися вбік, пошарпані поштові фургони і навіть порожній катафалк!

Побачивши катафалк, Еллен заплющила очі й міцно стиснула руку Арчера.

— О, тільки не це! — прошепотіла вона.— Бідолашна бабуся...

— Ні-ні, їй уже набагато краще! — вигукнув він.— З нею все гаразд, слово честі. І цей катафалк — він уже залишився позаду, його не видно...— додав він, мовби це все змінювало.

Він усе ще тримав її руку у своїй; а коли екіпаж, перевалюючись з боку на бік, вкотився дощатим настилом на пором, розстібнув вузьку коричневу рукавичку й обережно поцілував долоню жінки — немов святиню.

Еллен зі слабкою усмішкою забрала руку, і Арчер спитав:

— Ви ж не чекали мене тут побачити?

— О, ні!

— Я буквально сьогодні збирався до Вашингтона, щоб побачитися з вами. Усе вже було готово: ми ледь не розминулися.

Еллен стиха ахнула, немов злякавшись такої можливості.

— І знаєте — я вас майже забув!

— Майже забули?

— Я маю на увазі... Ну як би це пояснити? Кожного разу все відбувається зі мною ніби вперше... А у вас? У вас теж так? — наполегливо спитав він.

Вона кивнула, дивлячись у віконце піднятого через негоду верху екіпажа.

— Еллен... Еллен... Еллен!..

Вона не відгукнулася, і Арчер замовк, дивлячись, як її профіль утрачає виразність контурів на тлі сутіноків та снігової імли.

Що вона робила всі ці чотири довгі місяці? Як вони, по суті, мало знають одне про одного!..

Дорогоцінні миті спливали безповоротно, як пісок крізь пальці, а він геть зовсім забув усе, що хотів їй сказати, і міг тільки безпорадно розмірковувати про їхню дивну близькість, яка не менш таємничо їх роз'єднувала. Навіть те, що сидючи отак близько, вони не бачили облич одне одного, здавалося Арчеру символом цієї таємниці.

— Який чарівний екіпаж! Він належить Мей? — несподівано спитала Еллен, обертаючись до нього.

— Так.

— То це Мей відправила вас зустріти мене? Як мило з її боку!

Він повагався мить, а потім раптом випалив:

— Секретар вашого чоловіка приходив до мене після нашої зустрічі у Бостоні.

У своєму короткому листі до Еллен він не згадав про візит мосьє Рів'єра, і до цієї хвилини збирався поховати цю зустріч у своїй пам'яті. Але натяк на те, що зараз вони сидять в екіпажі його дружини, викликав миттєву реакцію Арчера. Що ж — подивимось, чи сподобається Еллен згадка про мосьє Рів'єра.

Але, як і завжди, коли він намагався порушити її спокій, вона не показала здивування, і він одразу вирішив: «Значить, Рів'єр їй пише».

— Мосьє Рів'єр приходив до вас? — спитала Еллен.

— Так. А ви не знали про це?

— Ні,— просто відповіла вона.

— Вас це не дивує?

Еллен завагалася.

— Чому це повинно мене дивувати? Він повідомив мені у Бостоні, що знає вас,— ви зустрічалися в Англії.

— Еллен, можу я запитати вас про одну річ?

— Звісно, будь ласка.

— Я хотів запитати про це одразу після його візиту, але не міг писати про це. Скажіть: це Рів'єр допоміг вам поїхати... тоді, коли ви залишили чоловіка?

Його серце шалено калатало. Чи сприйме вона це питання з таким же спокоєм?

— Так, я йому дуже вдячна,— відповіла вона.

Її голос звучав абсолютно рівно, а тон був таким природним, майже байдужим, що замішання Арчера миттєво уляглося. І знову її простота і щирість дали йому відчути, наскільки він залежний від умовностей — причому саме тоді, коли він гадав, що цілком їх відкинув.

— Мені здається, ви найчесніша жінка з усіх, кого я зустрічав! — захоплено вигукнув він.

— О, ні! Радше — одна з найменш неспокійних,— відповіла Еллен з усмішкою в голосі.

— Називайте це як хочете, але ви бачите речі такими, які вони є.

— Справді, так склалося. Мені доводилося дивитися в лице Горгоні Медузі.

— І це не засліпило вас! Ви побачили, що вона — всього-на-всього стара стонога, як і решта.

— Вона не засліплює, але позбавляє здатності плакати.

Ця відповідь зупинила Арчера: вона йшла з таких глибин її життєвого досвіду, які були йому невідомі і незбагненні.

Повільний рух порома припинився, його ніс із силою вдарився об палі причалу. Екіпаж загойдався на ресорах, а сідоків кинуло одне до одного. Арчер відчув дотик плеча Еллен і, увесь тремтячи, обійняв її.

— Але якщо ви не сліпі, то повинні бачити — це не може так тривати далі.

— Що саме?

— Те, що ми разом — і поодинці.

— Мабуть, вам не слід було сюди приїжджати,— промовила вона цілком іншим голосом і раптом обернулася, обхопила його руками і притислася губами до його губів.

Тієї ж миті екіпаж рушив, і у віконце просочилося світло газового ліхтаря. Еллен відсунулася, і вони мовчки і нерухомо сиділи, доки кучер пробирався крізь скопище карет і возів до виїзду з пристані.

Коли вони виїхали на дорогу, Арчер поквапливо заговорив:

— Не бійтеся мене і не забивайтеся в куток. Украдений поцілунок — це зовсім не те, чого я хочу насправді. Бачите — я навіть не намагаюся доторкнутися до вас. І не думайте, що я не розумію причин, через які ви не хочете, щоб почуття між нами перетворилося на звичайну любовну інтригу, на адюльтер. Учора я не зміг би так говорити, тому що коли вас немає поруч, я страшенно прагну побачити вас, і всі мої

думки згорають у полум'ї бажання. Та ось — ви тут... і я усвідомлюю, що ви для мене значно більше за те, що я пам'ятав і чого бажав... Тому мені достатньо нерухомо сидіти поряд з вами, як от зараз, бачити перед собою свою мрію, і спокійно вірити, що рано чи пізно вона здійсниться.

Еллен помовчала, а потім спитала напівпошепки:

— Що означає — здійсниться?

— Але ж ви теж знаєте, що так і буде, чи не так?

— Ви маєте на увазі, що ми будемо разом? — Вона раптом сухо розсміялася.— Ви вибрали не краще місце, щоб сказати мені це!

— Екіпаж моєї дружини? Тоді давайте вийдемо і трохи прогуляємося. Ви нічого не маєте проти снігу?

Вона знову розсміялася, вже м'якше.

— Ні, це неможливо! Я повинна якнайшвидше дістатися до бабусі. А ви сидітимете поруч, і ми обоє будемо дивитися в лице реальності, а не споглядатимемо міражі.

— Я не знаю, що для вас реальність. Для мене це — те, що я сказав.

За цими словами Арчера запала довга мовчанка. Вона тривала доти, поки екіпаж не минув безлюдні вулиці передмістя і не звернув на яскраво освітлену П'яту авеню.

— Значить, ваша мрія — у тому, щоб я стала вашою коханкою, якщо вже я не можу бути вашою дружиною, про що ви чудово знаєте? — несподівано спитала Еллен.

Арчера прикро вразила груба відвертість її слів: жінки його кола соромилися цього слова, навіть коли мова безпосередньо торкалася інтимних стосунків. І ще: Еллен вимовила його так, немов у її лексиконі воно займало постійне місце.

«Чи не занадто часто вона чула його в тому минулому, жахливому житті, від якого втекла?» — подумав він.

— Я хочу... я хочу якось опинитися разом з вами у тому світі, де цього поняття просто не існує. Де ми станемо просто людьми, які кохають одне одного, а все інше не матиме ані найменшого значення.

Еллен глибоко зітхнула, супроводивши це зітхання коротким смішком.

— О Боже, де ж вона, ця країна? Ви в ній коли-небудь бували? — спитала вона. Арчер промовчав, і жінка повела далі: — Я знаю

багатьох, хто намагався її знайти. І повірте, усі вони помилково висаджувалися на проміжних станціях на кшталт Флоренції, Пізи чи Монте-Карло — і незабаром виявлялося, що ці місця мало відрізняються од світу, який вони покинули, хіба що трохи менші, а люди, які їх населяють, ще більш розбещені і нерозбірливі в засобах та бажаннях.

Арчеру ще ніколи не доводилося чути, щоб Еллен говорила таким тоном. Мимоволі він згадав фразу, вимовлену нею трохи раніше:

— Схоже, Горгона справді висушила ваші сльози...

— Так, але й розкрила мені очі. Це помилка — вважати, що, поглянувши на неї, можна осліпнути. Швидше навпаки: вона піднімає ваші повіки і робить їх нездатними заплющитись. Кажуть, існує така китайська тортура — людину позбавляють можливості бодай на мить поринути у блаженну темряву. І повірте нарешті, Ньюланде: країна, про яку ви мрієте,— це дуже маленька і жалюгідна країна!

Екіпаж саме перетинав Сорок Другу вулицю. Коні Мей бадьоро тягнули його на північ, немов добрі кентукійські рисаки. Від відчуття, що відпущений їм час спливає, і всі слова даремні, Арчер почував свинцевий тягар у грудях.

— Але що ж тоді буде з нами? — спитав він.

— З нами? Але ж «нас» — так, як ви це розумієте,— просто не існує. Ми близькі тільки тоді, коли далеко одне від одного. Тільки так ми можемо бути самими собою. А тут ми всього лише Ньюланд Арчер, чоловік кухні Еллен Оленської, і Еллен Оленська, кухня дружини Ньюланда Арчера, дві людини,

що крадькома шукають щастя за спинами тих, хто їм довіряє.

— О, ні! Ви ж знаєте — я відмовився від цього,— простогнав він.

— Ні, не відмовилися! Ви — саме ви — ніколи не відмовлялися. А я справді відмовилася,— сказала вона з дивною інтонацією,— і тепер я знаю, що це таке...

Арчер сидів нерухомо, ущерть заповнений неймовірним болем. Нарешті в темряві карети він намацав дзвінок, яким подають сигнали кучерові. Він пам'ятав, як дзвонила Мей, коли хотіла зупинитися, і двічі натиснув на кнопку. Екіпаж уповільнив хід і притиснувся до бордюру.

— Чому ми зупинилися? Адже це не бабусин будинок! — вигукнула Еллен.

— Ні, але я вийду тут,— промовив Арчер, відчинив дверцята і зістрибнув на тротуар. Вуличний ліхтар на мить освітив перелякане і здивоване обличчя жінки, і він помітив, як вона зробила мимовільний рух, ніби хотіла його утримати.

Арчер зачинив дверцята і, нахилившись, на коротку мить заглянув у віконце.

— Ваша правда,— сказав він, стихивши голос, щоб його не розчув кучер.— Мені не слід було сьогодні приїжджати.

Еллен подалася до нього і неначе хотіла щось сказати, але Арчер велів кучерові рушати, і екіпаж покотив далі. Сніг припинився, але морозний вітер шмагав його по обличчю, поки він проводжав екіпаж очима. І раптом, відчувши на віях щось тверде і холодне, зрозумів, що плаче, а вітер перетворює його сльози на крихітні крижинки.

Він одвернувся, засунув руки глибоко в кишені і твердою ногою попрямував до офісу своєї адвокатської фірми.

Глава 12

Увечері, повернувшись додому ще до обіду, Арчер побачив, що у вітальні нікого немає.

Через хворобу місіс Мінготт були скасовані всі звані обіди та прийоми, і сьогодні вони з Мей мали обідати самі. Але дружини ще не було в їдальні, і це здивувало його, оскільки зазвичай вона була дуже пунктуальною. Проте, переодягаючись до обіду, він чув кроки і шурхіт у її кімнаті — тож не міг зрозуміти, що ж її затримало.

Роблячи різні припущення, він намагався бодай так прив'язати свої думки до реальності. Іноді йому здавалося, що він розуміє свого тестя з його схильністю зосереджуватися на, здавалося б, малозначущих дрібницях. Можливо, і в містера Велланда колись були свої міражі та марення, і він прикликав на допомогу всіх духів домашнього вогнища, щоб захистити себе від їх магічної чарівливості.

Коли з'явилася Мей, Арчеру здалося, що вона стомлена. Вона надягнула сукню з глибоким вирізом і тугим корсетом — сімейний звід правил диктував таке вбрання за обідом навіть у буденних випадках, а волосся збрала у високу зачіску, проте обличчя її було блідим і змарнілим. Та усмішка дружини залишилася, як завжди, ніжною і привітною, а очі, як і напередодні, яскраво блищали.

— Що з тобою сталося, любий? — спитала вона. — Я чекала на тебе у бабусі, але Еллен приїхала сама і сказала, що ти вийшов дорогою, бо поспішав у справах. Щось нагальне?

— Я просто забув в офісі кілька листів і хотів їх забрати, щоб устигнути відправити до обіду.

— Он як? — сказала вона, а за мить додала: — Шкода, що ти не зміг заїхати до бабусі. Хоча, якщо ці листи були термінові...

— Саме так — термінові, — potwierдив Арчер, здивований її наполегливістю. — Крім того, не розумію, навіщо мені було їхати до бабусі. Я навіть не знав, що ти все ще у неї.

Мей одвернулася до дзеркала над камінною полицею. Стежачи за тим, як вона поправляє кучерик, що вибився з вигадливої зачіски,

Арчер здивувався байдужій неспритності її рухів і подумав, чи не докучає і їй безживна монотонність їхнього життя.

І відразу згадав, що вранці, коли він виходив з дому, Мей гукнула йому зі сходів, що може зустріти його у бабусі, щоб вони могли разом повернутися додому. Арчер бадьоро відповів: «Чудово!» і, занурений у свої видіння, миттю забув про цю обіцянку. Він відчув докір совісті, і водночас роздратування: після двох років подружнього життя такі дрібні промахи все ще ставлять йому за провини. Скільки можна жити в якомусь нескінченному і сповільненому медовому місяці, без напруження пристрасті, без інших нормальних почуттів! Якби Мей висловила свої скарги — а він підозрював, що їх назбиралося чимало, він, мабуть, відбувся б жартами або відпружив становище іншим способом, але вона була привчена приховувати свої уявні рани за стоїчною усмішкою.

Щоб позбутися роздратування, він запитав, як почуває себе бабуся. Мей відповіла, що одужання йде непогано, але вона все ще засмучена останніми новинами про Бофортів.

— Що ж це за новини?

— Схоже, обоє вони збираються залишитися в Нью-Йорку. Бофорт планує зайнятися чимось подібним до страхового бізнесу. Вони підшуковують собі скромніший будинок.

Безглуздість такого рішення була настільки очевидною, що тут і обговорювати було нічого, і вони мовчки сіли за стіл. За обідом розмова оберталася у звичному колі тем, але Арчер помітив, що дружина ні словом не проходила про приїзд кузини і про те, як її зустріла бабуся. Певною мірою, він був удячний їй за це, хоча на мить у нього з'явилось погане передчуття.

По обіді вони з Мей піднялися у бібліотеку, туди ж було подано каву. Арчер закурив сигару і зняв з полиці том Мішле⁵⁵.

⁵⁵ Мішле, Жюль (1798–1874) — французький історик та публіцист, представник «романтичної історіографії», винахідник терміна «Ренесанс» («Відродження»).

Відколи Мей стала все частіше просити його читати вголос — переважно поезію, Арчер почав віддавати перевагу історії. І зовсім не тому, що йому не подобався звук власного голосу, а тому що він завжди знав наперед, що скаже дружина з приводу прочитаного. На ту пору, коли вони були заручені, Мей, як він зрозумів значно пізніше,

тільки повторювала його власні міркування. Але відколи він перестав висловлюватися про тих чи інших поетів, вона все частіше набиралася сміливості висловити власну думку — і щоразу це геть-чисто позбавляло його задоволення від читання.

Помітивши, що сьогодні він вибрав історію, Мей дістала свій кошик з рукоділлям, присунула до свого крісла лампу під зеленим абажуром і взялася до вишивання. У цьому вона ніколи не була великою майстринею — її великі, сильні руки були створені для верхової їзди, веслування, тенісу та інших ігор на свіжому повітрі, та оскільки інші дружини вишивали

подушки для своїх чоловіків, вона не хотіла пропустити жодної дрібниці у своєму служінні домашньому вогнищу.

Вона сиділа так близько, що Арчер, підвівши очі, бачив її схилену над роботою голову і мереживні шлярки рукавів, що відкривали до ліктя міцні, вже трохи налиті повнотою руки. На лівій поблискував перстень із сапфіром, що його він подарував у день заручин, а під ним — широка обручка. Права рука повільно і надзвичайно старанно проколювала тканину голкою, намагаючись ні на міліметр не відхилитися від наміченого малюнка.

Дивлячись на цей чистий лоб, освітлений лампою, він з таємним відчаєм думав про те, що завжди знатиме думки, які за ним ховаються, і ніколи, хоч скільки б минуло літ, Мей не здивує його несподіваною зміною настрою, слабкістю, жорстокістю чи іншим відвертим почуттям. Відпущені їй природою поетичність і романтизм вона витратила під час короткого періоду їхньої закоханості, а тепер, коли потреба в них відпала, цілком їх утратила. Вона просто дозрівала, щоб перетворитися на точну копію своєї матері, і в міру того, як це відбувалося, якимось незбагненно намагалася перетворити його на копію містера Велланда.

Він відклав книжку і нетерпляче підвівся. Мей одразу поглянула на нього.

— Щось сталося?

— Тут задушливо, мені потрібне свіже повітря.

Колись він наполіг, аби штори у бібліотеці не були прибиті до позолоченого карниза над кількома шарами тюлю, як у вітальні, а могли вільно переміщатися по круглій штанзі карниза. Розсунувши

важку тканину, він підняв раму і, висунувшись, вдихнув морозне нічне повітря. Навіть те, що в цю хвилину він бачив не Мей, схилену над рукоділлям, а інші будинки, дахи, задимлені бовдури, і відчував, що є й інші життя, окрім його власного, інші міста, окрім Нью-Йорка, і цілий світ, окрім його власного маленького світу, заспокоїло його думки і зробило вільним дихання.

Постоявши трохи, він почув позаду голос Мей:

— Ньюланде! Прощу тебе, зачини вікно. Ти застудишся до смерті!

Він опустив раму і обернувся до дружини.

— До смерті? — немов луна повторив він і ледве не додав: «Але ж я вже давно мертвий! Справді, давно — багато місяців поспіль».

Несподівано ця гра словами породила в його мозку дику думку. А коли б не він, а Мей була мертва! Якби вона і справді померла — і звільнила його від себе!

Відчуття, які він переживав, стоячи в теплі знайомої бібліотеки, дивлячись на дружину і бажаючи їй смерті, були такими дивними, такими збуджуючими і так глибоко захопили його душу, що він не одразу усвідомив їхню жахливість. Він просто відчував, що думки про таку можливість можуть допомогти його змученій і хворій душі протриматися ще деякий час. Рятівна соломинка! Так, Мей може померти, адже всі люди помирають — навіть молоді і здорові. І тоді він буде цілком вільний.

Вона на мить одірвалася від шитва, і по тому, як розширилися й потемніли її очі, Арчер зрозумів, що, мабуть, вигляд у нього досить дивний.

— Ньюланде! Що з тобою, ти хворий?

Він похитав головою і повернувся до крісла, в якому сидів до того. Вона знову схилилася над шитвом, і, проходячи поряд, Арчер лагідно торкнувся її волосся.

— Бідолашна Мей! — промовив він.

— Бідолашна? Чому це я бідолашна? — спитала вона з натягнутим смішком.

— Тому що я ніколи не можу відчинити вікно, щоб ти одразу ж не почала хвилюватися, — відповів він, теж сміючись.

Вона хвильку помовчала і потім дуже тихо промовила, низько схиляючись над п'яльцями:

— Мені не буде про що хвилюватися, якщо я знатиму, що ти щасливий.

— От як, люба? Але я нізащо не буду щасливий, якщо не зможу відчиняти вікна!

— У таку погоду? — запротестувала вона, і Арчер, зітхнувши, заглибився в книжку.

Минуло шість чи, може, сім днів. Про пані Оленську нічого не було чути, і Арчер зрозумів, що жоден член сім'ї більше не вимовить її ім'я в його присутності. Він не намагався її бачити: доки вона була коло ліжка хворої старої Кетрін, це було неможливо. У цьому невизначеному становищі він дозволив собі плисти за течією, усвідомлюючи, як десь у глибині, під брижами повсякденних думок, у ньому зріє рішучість, яку він уперше відчув того вечора, коли відчинив у морозну ніч вікно бібліотеки. Енергія цієї рішучості допомагала йому спокійно чекати, не виявляючи ні найменшого нетерпіння.

І нарешті настав день, коли Мей повідомила чоловікові, що місіс Менсон Мінґотт хоче його бачити. У цьому не було нічого дивного: літня дама впевнено почала одужувати, до того ж, вона ніколи не приховувала, що віддає перевагу Арчерові над усіма іншими чоловіками своїх онучок. Мей передала це запрошення з очевидним задоволенням: вона пишалася тим, що голова клану так високо цінує її чоловіка.

Після хвилинного збентеження Арчер промовив те, чого від нього вочевидь чекали:

— Добре. Можливо, з'їздимо разом сьогодні ж?

Обличчя Мей прояснилося, але вона одразу відповіла:

— О, краще б ти поїхав туди сам. Бабусі набридло бачити одні й ті самі обличчя занадто часто.

Серце Арчера судомно билосся, коли він дзвонив у двері особняка місіс Мінґотт. Насправді він більше за все на світі хотів їхати сам, бо був певен, що у нього буде змога побачити Еллен і сказати їй кілька слів наодинці. Він терпляче чекав, поки доля сама дасть йому шанс, і цей шанс з'явився: там, за масивними дверима, за важкими жовтими порт'єрами, його напевно чекають. Ще мить — і він побачить її, зможе

коротко поговорити з нею, перш ніж вона проведе його до спальні хворої.

Він хотів запитати лише про одне. І почувши відповідь, він точно знатиме, що йому робити. Йому потрібна була дата від'їзду Еллен до Вашингтона, і на це питання вона не могла не відповісти.

Але в передпокої його зустріла покоївка-мулатка. Виблискуючи білими, немов клавіші фортепіано, зубами, вона широко розчинила розсувні двері і завела його до покоїв старої Кетрін.

Стара сиділа у схожому на трон величезному кріслі, яке було приставлено впритул до її ліжка. Позаду Кетрін на підставці червоного дерева височіла бронзова лампа з гравійованим абажуром, прикритим зеленим паперовим екраном. Поряд не було ні газет, ні книжок, ані якого-небудь дамського рукоділля: єдиним, що завжди цікавило місіс Мінготт, були розмови. Вона зневажала плетіння і ніколи не стала б прикидатися, що зайнята цією дурницею.

На її обличчі Арчер не побачив і сліду часткового паралічу м'язів, який виник після перенесеного удару. Стара Кетрін була лише трохи блідіша, ніж завжди, але складки її огрядного тіла колихалися так само величаво. У своєму гофрованому чіпці з крохмальним бантом, зав'язаним між першими двома підборіддями, мусліновій косинці на шиї і пурпурному домашньому капоті вона здавалася добродушною і навченою життям прародителькою, що змирилася з ударами долі і власними вадами, головною з яких була обжерливість.

Стара простягнула йому крихітну ручку і наказала служниці:

— Більше нікого не впускай. Якщо зайдуть мої доньки, скажи, що я сплю.

Служниця миттєво зникла, і стара обернулася до Арчера.

— Мій любий, правда, я маю потворний вигляд? — весело поцікавилася вона, розправляючи складки капота на своєму неосяжному животі.— Доньки говорять, що в моєму віці це не має значення. Дурниця! Що важче людині приховати власну бридкість, то більше значення для неї вона має!

— Голубонько, ви сьогодні чарівні як ніколи! — підхоплюючи жартівливий тон, заперечив Арчер, і стара у відповідь відкинула голову і завзято розреготалася.

— Авжеж, та все ж не така чарівна, як Еллен! — кинула вона, лукаво підморгуючи, і перш ніж він устиг зреагувати, додала: — Ти напевно мав би це зауважити, супроводжуючи її з вокзалу.

Арчер розсміявся, і вона повела далі:

— Ти, мабуть, засипав її компліментами і так набрид, що вона висадила тебе з екіпажа на півдорозі? Проте за часів моєї юності молоді люди ніколи не залишали красунь самих, якщо тільки їх не проганяли силою! — Вона знову завоктала, але зразу ж, урвавши сміх, незадоволено промовила: — І все-таки шкода, що вона не вийшла за тебе, як я їй завжди радила. Позбавила б мене усіх цих хвилювань. Але хіба хтось думає про те, що коїться в душі у їхніх бабусь?

Арчер уже вирішив було, що внаслідок хвороби розум старої Кетрін трохи помутився, але та раптом випалила:

— Ну що ж, справу, проте, вирішено: вона залишається зі мною, що б там не плескали язиками усі ці родичі! Вона й п'яти хвилин тут не провела, а я вже була готова впасти на коліна і благати її залишитися якомога довше. Але тільки в тому разі, якби мені це вдалося — адже я вже років двадцять, як не бачила під собою підлоги!

Юнак слухав мовчки, і вона провадила свій монолог далі:

— Вони відмовляли мене усі як один — і Лавелл, і Леттерблер, і Август Велланд, і решта — мовляв, я маю скоротити утримання Еллен до жалюгідного мінімуму, щоб вона усвідомила, що її обов'язок — повернутися до графа. І коли приїхав цей секретар, чи як його там, з останніми пропозиціями Оленського — досить принадними, мушу визнати,— вони вирішили, що переконали мене. Врешті-решт, шлюб є шлюб, а гроші є гроші, і те, і те досить корисна штука, треба сказати... І я довго не знала, що їм відповісти...— Стара замовкла і глибоко зітхнула, немов їй раптом стало важко говорити.— Та ледве поглянувши на неї, я сказала собі: «Ах ти, моя славна пташко! Знову замкнути тебе в цій клітці? Та нізащо!» І ось тепер нарешті все вирішено: Еллен залишається тут і няньчитиме свою бабусю, поки є бабуся, яка потребує няньки. Не вельми захоплююча перспектива, але вона не проти. Ну і, звичайно, я веліла Леттерблеру, щоб він призначив їй належне утримання.

Арчер слухав її із зростаючим збудженням, думки його плуталися, і він ніяк не міг зрозуміти — радість чи біль викликала у нього ця

новина. Він так твердо вирішив діяти згідно з виробленим ним планом, що деякий час ніяк не міг внутрішньо перебудуватися. Але потроху в ньому запанувало чудове розуміння: усі перешкоди зникли самі собою, без найменших зусиль з його боку. Перед ним відкрилася справді чарівна перспектива. Якщо Еллен погодилася оселитися з бабусею, то, швидше за все, це сталося тому, що вона усвідомлює неможливість порвати їхні стосунки. Це її відповідь на останнє благання Арчера того пам'ятного дня: вона не могла або не хотіла з якоїсь причини зробити рішучий крок, до якого він її підштовхував, але бодай погодилася на півзаходи. Він відчув мимовільну полегкість людини, яка тільки що була готова ризикнути життям, і раптом зрозуміла, що в цьому більше немає потреби.

— Вона б не змогла повернутися — це неможливо! — вигукнув він.

— А, мій любий, я завжди знала, що ти на її боці, тому й послала сьогодні по тебе, а разом сказала твоїй красуні Мей, коли вона захотіла приєднатися до тебе: «Ні, серденько, я сохну по Ньюланду, і не хочу ні з ким ділитися захопленнями нашого з ним побачення». Тому що ти, любий, повинен знати,— стара несподівано скинула голову так високо, як тільки дозволяли її незліченні підборіддя, і заглянула Арчеру просто у вічі,— нас ще чекає жорстокий бій. Сім'я не бажає, щоб Еллен залишалася тут. Вони думають, що вона уламала мене, скориставшись моєю хворобою і слабкістю. І у мене вже не вистачить сили битися з ними сам на сам. Ти мушиш втрутитися і зробити це замість мене.

— Я? — затнувшись, здивовано перепитав він.

— Ти. Чому б ні? — відрізала Кетрін, і її очі звузилися так, що стали схожі на два гострі леза. Її рука одірвалася від підлокітника крісла й опустилася поверх його долоні, а маленькі бліді нігті при цьому простукали по дереву, немов пташині кігтики.— Чому б ні? — з натиском повторила вона.

Під її вимогливим поглядом Арчер ледве зміг зберегти самовладання.

— О, тут ніхто не зважає на мене — я занадто незначний.

— Але ж ти партнер Леттерблера, хіба ж не так? Ти повинен спробувати вплинути на них через нього. Якщо, звичайно, у тебе немає серйозних причин для відмови,— наполягала вона.

— О, голубонько моя, я цілком певен, що ви впораєтеся і без моєї допомоги. Але якщо вона вам усе-таки знадобиться, ви її неодмінно дістанете,— запевнив він.

— Тоді нам з Еллен нема чого боятися! — зітхнула вона, і, вклавши в посмішку всю свою підступність, додала, зручніше вмоцнюючи потилицю між подушок: — Я завжди знала, що ти нас підтримаєш, і знаєш чому? Тому що в усіх цих розмовах про її обов'язок, про необхідність повернутися до чоловіка та іншу нісенітницю жоден з них ніколи не посилався на тебе.

Він злегка здригнувся. Прозорливість старої Кетрін була справді страшною. Йому хотілося запитати: «А що ж Мей — чи посилаються вони на неї»? — але він вирішив, що безпечніше буде стриматися. Натомість він спитав:

— А де ж мадам Оленська? Коли я зможу її побачити?

Літня дама пирхнула, заплющила очі і зобразила на обличчі щось доволі грайливе.

— Не сьогодні. Будь ласка, не все одразу. Мадам Оленської немає вдома.

Арчер спалахнув від розчарування, і вона додала:

— Моя люба дитинка поїхала. Вона вирушила в моєму екіпажі, щоб відвідати Регіну Бофорт.

Кетрін витримала паузу, щоб її повідомлення справило належне враження.

— Ось до чого вона мене вже довела. На другий день по приїзді вона начепила свого найкращого капелюшка і цілком холоднокровно заявила мені, що має намір навідатися до Регіни Бофорт. А я їй у відповідь: «Я її не знаю: хто це»? — «Ваша внучата племінниця і найнещасніша жінка на світі»,— відповідає мені Еллен. «Вона — дружина закінченого мерзотника»,— заперечую я. «Що ж,— знизує вона плечима,— я теж, і все-таки моя сім'я наполягає, щоб я повернулася до нього». Це стало останньою краплею, і я відпустила її. А одного чудового дня вона заявила, що на вулиці переїщить дощ, йти пішки неможливо, і вона просить мене позичити їй екіпаж. «Навіщо»? — запитую я. «Щоб побачитися з кузиною Регіною»,— відповідає Еллен. Я глянула у вікно і не побачила не те що дощу, а й хмарки на небі, але зрозуміла все і дозволила їй брати мій екіпаж постійно...

Врешті-решт, Регіна — відважна жінка, і Еллен теж, а я найбільше ціную в людях сміливість...

Арчер нахилився і поцілував мініатюрну ручку, яка все ще лежала поверх його долоні.

Стара Кетрін тільки глузливо крякнула, а коли він випростався і вже збирався піти, гукнула навздогін:

— Передай Мей привіт од бабусі, але краще б тобі не розповідати їй того, про що ми тут гомоніли!

По обіді вони з Мей піднялися у бібліотеку, туди ж було подано каву. Арчер закурив сигару і зняв з полиці том Мішле.

Мішле, Жюль (1798–1874) — французький історик та публіцист, представник «романтичної історіографії», винахідник терміна «Ренесанс» («Відродження»).

Глава 13

Те, що Арчер довідався від старої Кетрін, глибоко вразило його. Не було нічого особливого в тому, що Еллен поспішила приїхати з Вашингтона на поклик бабусі. Але її рішення залишитися жити під її дахом — особливо тепер, коли місіс Мінготт майже вже одужала після хвороби, важко було пояснити.

Арчер був певен, що зовсім не фінансове становище мадам Оленської стало причиною цього. Зрозуміло, він достовірно знав розміри утримання, який призначив Еллен граф, коли вони роз'їхалися. Без допомоги бабусі їй довелося б тягти мізерне життя, а тепер, коли і Медора Менсон була розорена, на ці гроші дві жінки не змогли б навіть як слід прохарчуватися. Та все ж Арчер був переконаний, що пропозицію Еллен прийняла не з корисливих міркувань.

Вона була легковажно щедрою, імпульсивною та екстравагантною, як властиво людям, звиклим до багатства і байдужим до грошей. Але в той же час могла легко обходитися без багатьох речей, які її родичі вважали абсолютно необхідними. І місіс Лавелл Мінготт, і місіс Велланд нерідко засмучувалися: як жінка, що зазнала свого часу космополітичної розкоші дому графа Оленського, може до такої міри нехтувати «правилами пристойності». Крім того — і це теж знав Арчер — минуло вже кілька місяців, відколи утримання Еллен за наполяганням родичів було ще більш урізано, але при цьому вона не зробила жодної спроби повернути прихильність бабусі. Очевидно, що коли вона й вирішила так круто змінити своє життя, то з іншої причини.

Виявити цю причину було не так уже й важко. Дорогою з вокзалу Еллен сказала йому, що вони не повинні бути разом, але сказано це було, коли її голова лежала у нього на грудях. Він знав, що в її словах не було ні крихти кокетування: вона боролася за свою долю, як і він — за свою, і не хотіла зраджувати тих, хто їм довіряв. Але за ті десять днів, що пройшли з дня її приїзду до Нью-Йорка, з його мовчання, з того, що він не навіть не намагався побачити її, Еллен могла здогадатися, що він обмірковує якийсь серйозний крок, після якого

повернення до колишнього життя вже не буде. Ця здогадка могла налякати її, а усвідомлення власної слабкості змусило шукати компроміс і врешті-решт вибрати лінію найменшого спротиву.

Годину тому, коли Арчер стояв перед дверима особняка місіс Мінготт, він гадав, що його вибір очевидний. Він сподівався поговорити з Еллен віч-на-віч, а коли з'ясувалося, що це неможливо,— дізнатися у літньої дами, коли і яким потягом її онучка повертається до Вашингтона. Він розраховував приєднатися до неї і вирушити в одному вагоні до столиці — або й набагато далі, якщо тільки Еллен цього захоче. У думках він схилився до Японії, але в будь-якому разі він був готовий піти за нею, куди б вона не прагнула. Мей він вирішив залишити листа, з якого буде ясно, що його рішення безповоротне і дороги назад немає.

Арчеру здавалося, що за його знервованим станом стоїть тільки одне: пристрасне бажання чимшвидше зробити рішучий крок. Але його першою реакцією, як тільки він дізнався, що обставини змінилися, було почуття раптової полегкості. І все ж, дорогою додому в ньому почала рости огида до того майбутнього, яке перед ним відкривалося. У тому, що чекало на нього віднині, не було нічого нового чи незнайомого, але до цієї хвилини, йдучи цим шляхом, він почувався вільною людиною, яка нікому не повинна звітувати про свої вчинки і може легковажно вдаватися до лукавої гри в незліченні перестороги, виверти і поступки, якої вимагала його роль. Ця гра називалася «оберігати честь дами», і безліч любовних романів разом з довгими пообідніми чоловічими розмовами давним-давно відкрили Арчеру всі її тонкощі.

Але тепер він побачив усе це в іншому світлі, і ця роль здалася йому далеко не такою привабливою. По суті, вона зводилася до тієї комедії, яку місіс Торлі Рашворт розігрувала перед своїм люблячим чоловіком, який ні про що і гадки не мав: до усмішливої, жартівливої, обережної і безперервної брехні. Брехні день у день, ніч за ніччю, брехні в кожному погляді й дотику, в кожній ласці і кожній сварці, в кожному вимовленому слові і навіть у мовчанці.

Ця комедія була не такою складною і далеко не такою ганебною, коли її розігрувала дружина, а не чоловік. Мірки жіночої чесності і щирості негласно вважалися нижчими, ніж чоловічі: жінка була істотою

залежною, і їй була властива лукава виверткість, що й рабам. До того ж, вона завжди могла послатися на розшарпані нерви чи інше нездоров'я, щоб її не судили занадто строго — адже навіть у найбільш пуританських колах на сміх здіймали зазвичай обдуреного чоловіка, а не зрадницю.

Але з обдурених дружин у вузькому маленькому світі Арчера ніхто не потішався, і до чоловіків, які й далі волочилися за спідницями після одруження, подібно до Лоуренса Леффертса, ставилися з неабиякою часткою презирства. Усьому свій час — і легковажні захоплення вважалися надбанням молодості, і коли й допускалися, то не більше ніж один раз.

Арчер поділяв ці погляди і в душі зневажав Леффертса. Але яке відношення до цього могло мати його кохання до Еллен Оленської? Вперше в житті він віч-на-віч зіткнувся з грізною необхідністю розглядати власні вчинки і наміри як «особливий випадок». Еллен була не такою, як інші жінки, отже, їхня ситуація не була схожа ні на яку іншу, а значить, і відповідальні вони обоє не перед суспільством, а лише перед власним сумлінням.

Воно то так, але через кілька хвилин він підніметься східцями свого будинку — а там на нього чекають Мей, звичні ритуали, уявлення про честь сім'ї і всі ті правила «доброго тону», в які свято вірив він сам і всі, хто його досі оточував і оточує...

Він нерішуче завмер на розі — і попрямував далі П'ятою авеню.

Попереду в мороці зимової ночі перед ним виникли обриси великого неосвітленого будинку.

Підійшовши ближче, Арчер подумав про те, як часто бачив цей будинок, освітлений вогнями, з килимами на східцях під'їзду, тентом над входом і двома рядами екіпажів, що чекали своїх господарів. Тут, у зимовому саду, який зараз немов чорний тунель тягнувся уздовж бічної вулиці, він уперше поцілував Мей, а до бальної зали цього будинку, осяяної тисячами свічок, вона не раз входила — висока, струнка, оточена сріблястим сяйвом, немов справжня богиня-мисливиця.

Тепер будинок стояв темний, немов покинутий склеп, лише слабкий вогник газової лампи жеврів у підвальному поверсі та світилося

неяскравим світлом вікно кімнати на першому, де ще не були зачинені віконниці.

Та лише біля східців Арчер зрозумів, що самотній екіпаж, який чекав біля ганку, належить місіс Менсон Мінготт. Справжня знахідка для Сіллертона Джексона, якби йому довелося зараз проходити повз будинок! Арчер був глибоко зворушений розповіддю старої Кетрін про стосунки Еллен і місіс Бофорт. Фарисейський гнів світського Нью-Йорка в порівнянні з її людяністю здавався тільки байдужою зневагою. При цьому він точно знав, у яких висловах відгукнулися б про візит мадам Оленської до кухні клуби й вітальні цього міста.

Арчер зупинився і поглянув на освітлене вікно. Очевидно, жінки там удвох, а Бофорт, швидше за все, шукає розради десь в іншому місці. Ходили навіть чутки, що він покинув Нью-Йорк разом з Фанні Ринг, але, судячи з того, як спокійно поводитися місіс Бофорт, це здавалося черговою пліткою.

На нічній П'ятій авеню він був практично один. У цю годину більшість його знайомих переодягаються до обіду, і він таємно порадив, що, коли Еллен виходитиме, цього, швидше за все, ніхто не помітить.

Але не встиг він додумати цю думку, як двері відчинилися, і показалася жіноча постать. Позаду неї світився слабкий вогник свічки, якою дамі, мабуть, освітлювали дорогу. Вона обернулася, щось коротко мовила, після чого двері зачинилися.

Жінка неквапливо спустилася східцями до екіпажа.

— Еллен! — стиха погукав Арчер, як тільки вона ступила на тротуар.

Злегка здригнувшись, вона зупинилася, і водночас Арчер побачив, що до них наближаються двоє вишукано одягнених молодих людей, у зовнішньому вигляді яких він уловив щось знайоме — і враз згадав, що Реджі Чіверси, чий особняк був розташований зовсім поряд, дають сьогодні великий вечір на честь прем'єри «Ромео і Джульєтти» з Аделаїдою Нільсен⁵⁶ у головній ролі, і ці двоє, очевидячки, з числа запрошених. Молоді люди в цю мить опинилися під ліхтарем, і хоча вони куталися в шовкові шарфи, він упізнав у них Лоуренса Леффертса і молодого Чіверса.

⁵⁶ Нільсен, Аделаїда (1846–1880) — видатна англійська співачка та драматична актриса, котра уславилася, переважно, ролями шекспірівських героїнь — Джульєтти, Віоли та Імогени.

Боязливе бажання, щоб ніхто не помітив мадам Оленську біля дверей будинку Бофортів, розвіялося як дим, ледве він відчув тепло її руки.

— Я зможу бачити вас, ми будемо знову разом...— пробурмотів він, погано розуміючи, що говорить.

— А, ви вже знаєте? Бабуся вам розповіла? — відповіла вона.

Він не зводив очей з її обличчя, та все ж помітив, що Леффертс і Чіверс, дійшовши до рогу, навмисно перейшли на протилежний бік П'ятої авеню. То була своєрідна чоловіча солідарність, яку доводилося виявляти і Арчеру, але зараз цей маневр здався йому огидним лицемірством. І що, Еллен думає, що вони зможуть отак жити? А якщо ні, то що ж вона насправді думає?

— Завтра я повинен зустрітися з вами — у такому місці, де ми бодай ненадовго зможемо залишитися самі,— промовив він, і власний голос здався йому роздратованим.

Еллен на мить завагалася, а потім нерішуче ступила крок до екіпажа.

— Але ж я поки маю бути з бабусяю — в усякому разі, ще деякий час, — сказала вона, відчуваючи, що зміна її планів вимагає хоч якогось пояснення.

— Нам потрібно побачитися наодинці! — наполягав і далі він.

Вона розсміялася якимсь безвільним сміхом, який збентежив навіть Арчера.

— У Нью-Йорку? Але тут немає відчинених весь день церков... і пам'ятників теж.

— Урешті-решт, є Метрополітен-музей. Це в Центральному парку,— пояснив він, оскільки Еллен спантеличено поглянула на нього.— О пів на третю. Я чекатиму біля входу...

Не відповівши ні слова, Еллен квапливо сіла в екіпаж. Коли кучер зрушив коней, вона нахилилася вперед, і, як здалося Арчеру, махнула йому рукою.

Він провів її поглядом, сповнений суперечливих почуттів. Йому здалося, що він говорив зовсім не з тією жінкою, яку кохав, а з іншою — тією, з якою ділив уже набридливі втіхи й банальні насолоди. Жахливо було почувати себе в полоні у цих вульгарних слів і понять.

«Вона прийде!» — сказав він собі майже зневажливо.

Унікаючи популярної «колекції Вульф», чиї смішні полотна займали одну з головних галерей химерної маси чавуну і кольорової кахельної

плитки, відомої як Метрополітен-музей, вони пройшли до зали, де самотньо припадала пилом колекція «античних старожитностей Чесноли».

У меланхолійній самотині Метрополітен-музею — химерної неоготичної будівлі, оздобленої чавунними ґратами і кольоровими кахлями, полишені на самих себе, вони сиділи на банкетці коло батареї парового опалення і мовчки роздивлялися оздоблені чорним деревом засклені шафи. Там зберігалися знайдені під час розкопок рештки стародавньої Трої.

— Дивно,— нарешті промовила Еллен,— але я ще ніколи тут не була.

— Он як? Думаю, коли-небудь цей музей стане по-справжньому великим⁵⁷.

⁵⁷ Заснований 1870 р., нью-йоркський Метрополітен-музей (Metropolitan Museum of Art) на початку ХХ ст. мав у своєму розпорядженні лише невелику колекцію європейського живопису і скромне зібрання єгипетських та давньогрецьких артефактів.

— Так,— байдуже погодилася вона.

Графиня підвелася і пройшлася невеликою залюю, в якій вони сховалися від сторонніх очей. Арчер стежив за її легкими рухами, милувався майже дівочою постаттю, яка здавалася тендітною навіть у важкому хутрі і вигадливій хутряній шапочці з пером чаплі, з-під якої вибивалися темні тугі кучерики волосся. Як і завжди після розлуки, він був цілком поглинений цими, здавалося б, малозначними деталями, які робили її неповторною.

Він устав і підійшов до шафи, біля якої затрималася Еллен. Складні полиці були заповнені невеликими предметами, призначення яких не одразу ставало зрозумілим: примітивними прикрасами, дрібничками зі скла, глини, позеленілої бронзи та інших роз'їдених часом матеріалів.

— Це так жорстоко,— сказала вона,— що з часом усе втрачає значення. І залишаються тільки оці дрібниці, які були потрібні і важливі для людей, котрих ніхто не пам'ятає. А тепер вони лежать у музеї під склом з етикеткою «Призначення невідоме».

— Так, але зараз...

— Зараз?

Вона завмерла впівоберта до нього, заховавши руки в круглу хутрянну муфту, а обличчя — за прозорою вуаллю, і пелюстки подарованих

Арчером фіалок злегка трепетали від її дихання. У цю мить здавалося неймовірним, що невблаганний плин часу торкнеться і цієї чистої і ніжної гармонії ліній та фарб.

— Зараз усе має значення — усе, що стосується вас,— сказав він.

Еллен задумливо поглянула на нього і повернулася на банкетку. Арчер сів поряд з нею, але несподівано звук віддалених кроків, що луною розносився по залах, нагадав йому про час.

— Що ж ви хотіли мені сказати? — спитала вона, немовби відчувши те саме, що й Арчер.

— Що? — повторив він.— Я думаю, ви приїхали до Нью-Йорка, бо злякалися.

— Злякалася? Чого?

— Того, що я приїду до Вашингтона.

Вона опустила очі на муфту, і він помітив, як напружилися її руки.

— Це правда?

— Мабуть... так,— відповіла вона.

— Ви справді злякалися? Ви знали?

— Так, знала.

— І що ж тепер? — вимогливо спитав він.

— Тепер... Але ж краще, чи не так? — із зітханням промовила вона.

— Краще?

— Ми не повинні завдавати болю іншим. Адже, врешті-решт, ви завжди хотіли саме цього?

— Тобто, щоб ви були тут — близько, і в той же час далеко? Бачитися з вами ось так, крадькома? Це повна протилежність тому, чого я хочу. Я сказав вам тоді, чого прагну насправді.

Еллен завагалася.

— І ви впевнені, що так, як зараз, буде гірше?

— У тисячу разів! — Він замовк, намагаючись дати собі раду, і провадив далі: — Я міг би просто збрехати вам, але насправді я вважаю це жахливим.

— О, і я теж! — вигукнула вона з глибоким зітханням полегкості.

Арчер поривчасто схопився.

— Але тоді моя черга запитати: Бога ради, що ж, на вашу думку, краще?!

Вона опустила голову, а її пальці під муфтою страшенно стислися. Кроки наблизилися, і залю, байдуже, немов привид у склепі, пройшов доглядач у кепі з галуном. Обоє — Арчер і Еллен, одночасно зупинили погляди на скляних вітринах навпроти, і як тільки службовець музею зник серед мумій і саркофагів, Арчер знову спитав.

— Отже, по-вашому, краще?

Замість відповіді жінка прошепотіла:

— Я пообіцяла бабусі залишитися з нею, тому що подумала — там мені нічого побоюватись.

— Ви побоюєтесь мене?

Вона злегка нахилила голову, навіть не поглянувши на нього.

— Боїтесь кохання до мене?

Її профіль залишився нерухомим, але він помітив, як сльозинка зірвалася з її вії і повисла на вуалі.

— Я боюся завдати непоправної шкоди,— гаряче прошепотіла вона.
— Ми не повинні стати такими, як інші!

— Інші? Я нічим не відрізняюся від них. У мене такі самі бажання і прагнення, ті самі почуття!

Вона поглянула на нього з переляком, і він побачив, що її щоки злегка зарожевіли.

— Ви... Ви хочете, щоб я один раз — лише один! — прийшла до вас, а потім... повернулася туди? — раптом відважно промовила вона своїм глибоким і чистим голосом.

Кров кинулася в голову Арчеру.

— Кохана! — У цю хвилину йому здавалося, що він тримає своє серце в руках, як повну по самі вінця чашу, і найменший рух може її розхлюпати.

І тоді він остаточно усвідомив зміст її останніх слів. Обличчя його потемніло.

— Туди? Що ви мали на увазі?

— Повернення додому, до мого чоловіка.

— І ви могли подумати, що я на це піду?

Еллен підвела на нього повний тривоги погляд.

— А що ж мені залишається? Я не можу жити тут і постійно брехати людям, які були до мене добрі.

— Але саме тому я й прошу вас поїхати зі мною!

— Тобто, зруйнувати їхнє життя після того, як вони допомогли мені наново почати моє власне?

Арчер знову схопився і заляк, дивлячись на неї з невимовним відчаєм. Так легко було б сказати: «Авжеж, прийдіть до мене, будьте зі мною — хоч би один раз». При цьому він знав, яку владу забере над нею, якщо Еллен погодиться,— після цього йому неважко буде переконати її не повертатися до чоловіка.

Але щось зупинило його, і готові зірватися слова завмерли у нього на губах. Пристрасна чесність Еллен зробила неможливою саму думку про те, щоб заманити її в цю пастку.

«Якщо я дозволю їй прийти,— сказав він собі,— то повинен буду дозволити знову піти. А це неможливо».

У збентеженні він дивився, як тремтять тіні вій на її вологих від сліз щоках.

— Урешті-решт,— почав він знову,— у нас є наше власне життя... Немає сенсу намагатися зробити неможливе. Ви так неупереджено ставитеся до багатьох речей, так звикли, за вашими ж словами, дивитися в обличчя Горгони, що я не розумію, чому ви відмовляєтеся поглянути в лице нашої спільної долі і побачити її такою, якою вона є... Якщо, звичайно, ви не вважаєте, що ціна занадто велика.

Еллен теж підвелася. Губи її були міцно стулені, брови супилися.

— Що ж, можна сказати і так. Я мушу йти,— сказала вона, виймаючи з кишені шубки маленький годинничок.

Вона обернулася до виходу, але він наздогнав її і притримав.

— Тоді... нехай. Прийдіть до мене,— сказав він.— Тільки один раз.

Від думки, що він ось-ось її втратить, у Арчера запаморочилась голова. Секунду або дві вони дивилися одне на одного майже як вороги.

— То коли? — наполягав він.— Завтра?

Вона все ще вагалася.

— Післязавтра.

— Кохана! — знову сказав він.

Еллен вивільнила руку, і ще мить вони дивилися одне одному в очі. І Арчер побачив, як її виблідле обличчя наповнюється глибоким внутрішнім світлом. Його охопив захват: ще ніколи в житті він не бачив такого живого і повного втілення кохання.

— О, я вже спізнююся... До побачення! Ні, не проводжайте мене! — вигукнула вона, і її швидкі кроки залунали під склепінням довгої похмурої зали. Вона так квапилася, немов її налякало сяйво, що відбилося в його очах. Біля дверей вона обернулася і, прощаючись, коротко змахнула рукою.

Арчер повертався сам. Коли він увійшов до будинку, вже темніло, і знайомі предмети в холі здалися йому такими дивними, немов він дивився на них з іншого світу.

Прислуга, почувши його кроки, вибігла сходами, щоб запалити газовий ліхтар на верхньому майданчику.

— Місіс Арчер удома? — спитав він.

— Ні, сер. Місіс Арчер поїхала у своєму екіпажі, і поки що не поверталася.

З почуттям полегкості він пройшов у бібліотеку і впав у крісло. Покоївка увійшла слідом з настільною лампою і поворушила жар в остигаючому каміні. Коли вона пішла, Арчер ще довго сидів нерухомо, спираючись ліктями на коліна і опустивши підборіддя на міцно зчеплені пальці. Очі його були спрямовані на розжарені камінні ґрати.

Не було думок, не було відчуття минаючого часу — тільки незбагненне глибоке і похмуре здивування, від якого хід життя не прискорюється, а навпаки, завмирає. «Так повинно було статися... що ж, так і повинно було статися»,— знову і знову повторював він про себе, немов опинившись у капкані, який поставила сама доля. Те, що він зараз відчував, різче відрізнялося від того, про що він мріяв, і його захват супроводжувався якимсь болісним тремтінням.

Двері бібліотеки відчинилися, і увійшла Мей.

— Я страшенно спізнилася — але ж ти не хвилювався, любий, правда ж? — спитала вона, з незвичайною ніжністю кладучи долоню на його плече.

Він здивовано підвів очі.

— Хіба вже пізно?

— Восьма година. Мені навіть здалося, що ти задрімав! — Вона розсміялася і, вийнявши шпильки, якими був прикріплений капелюшок, кинула його на софу. Мей здавалася блідішою, ніж завжди, але її очі світилися жвавим блиском.

— Я поїхала відвідати бабусю, і вже зібралася додому, але тут повернулася з прогулянки Еллен. Я затрималася, і ми з нею довго розмовляли. Ми так не говорили вже цілу вічність.

Опустившись у своє улюблене крісло, обличчям до чоловіка, вона поправила злегка розкуйовджене волосся. Арчеру здалося: Мей чекає якихось розпитувань чи, принаймні, чемного виявлення цікавості.

— Було дуже добре,— провадила вона, усміхаючись з якимсь, як здалося Арчеру, неприродним пожвавленням.— Вона була такою милою — зовсім як колишня Еллен. Боюся, я була до неї несправедлива останнім часом. Іноді я думаю...

Вона несподівано замовкла. Арчер устав і нахилився над камінними ґратами, ховаючи обличчя від світла лампи.

— І що ж ти думаєш? — спитав він.

— Можливо, я неправильно її розуміла. Вона така несхожа на нас, принаймні, зовні. Вона зустрічається з такими дивними людьми — і, здається, їй подобається привертати до себе увагу. Напевно, це сліди того життя, яке вона провадила в європейському товаристві, а ми в її очах маємо смертельно нудний вигляд. Але я не хотіла б бути до неї несправедливою...

Вона знову замовкла, злегка запирхавшись від незвично тривалої промови, щоки її порожевіли, губи напіввідкрилися.

Арчер, дивлячись на дружину в цю хвилину, згадав, як осяялося її обличчя в саду іспанської місії в Сент-Оґастіні. Йому майнула думка в голові, що й зараз вона робить деяке підсвідоме зусилля, намагаючись зрозуміти щось, що лежить за межами кола її звичайних думок. «Вона ненавидить Еллен,— подумав він,— намагається перебороти це почуття, і хоче, щоб я допоміг їй у цьому».

Думка ця так глибоко зворушила його, що якоїсь миті він опинився буквально за крок від того, щоб відкрити правду і здатися на її ласку.

— Адже ти розумієш, чи не так,— вела вона далі,— чому наших родичів це дратує? Ми зробили для неї все, що змогли, коли вона повернулася, але, здається, вона ніколи цього не розуміла. А тепер ця дивна ідея з поїздками до місіс Бофорт, та ще у бабусиній кареті! Боюся, вона зовсім відштовхнула від себе Вандерлейденів...

— Ах, ось у чому річ,— з досадою промовив Арчер, супроводивши ці слова сухим смішком. Двері, що розділяли їх, на мить прочинилися —

і знову зачинилися.

— Здається, час одягатися, ми ж бо запрошені на обід, чи не так? — спитав він, відходячи від каміна.

Мей теж підвелася, але ненадовго затрималася коло вогню. А коли він проходив повз неї, імпульсивно подалася до нього, немов намагаючись його затримати. Їхні погляди зустрілися, і він побачив, що її очі блищать так само, як тоді, коли він розлучався з нею, щоб поїхати на вокзал у Джерсі-Сіті.

Вона обвила руками його шию і притислася до нього щокою.

— Ти сьогодні ще жодного разу не поцілував мене,— прошепотіла вона, і він відчув, як здригаються її плечі.

Злегка здригнувшись, вона зупинилася, і водночас Арчер побачив, що до них наближаються двоє вишукано одягнених молодих людей, у зовнішньому вигляді яких він уловив щось знайоме — і враз згадав, що Реджі Чіверси, чий особняк був розташований зовсім поряд, дають сьогодні великий вечір на честь прем'єри «Ромео і Джульєтти» з Аделаїдою Нільсен у головній ролі, і ці двоє, очевидно, з числа запрошених. Молоді люди в цю мить опинилися під ліхтарем, і хоча вони куталися в шовкові шарфи, він упізнав у них Лоуренса Леффертса і молодого Чіверса.

Заснований 1870 р., нью-йоркський Метрополітен-музей (Metropolitan Museum of Art) на початку ХХ ст. мав у своєму розпорядженні лише невелику колекцію європейського живопису і скромне зібрання єгипетських та давньогрецьких артефактів.

Нільсен, Аделаїда (1846–1880) — видатна англійська співачка та драматична актриса, котра славилася, переважно, ролями шекспірівських героїнь — Джульєтти, Віоли та Імогени.

— Он як? Думаю, коли-небудь цей музей стане по-справжньому великим.

Глава 14

— При дворі в Тюїльрі,— промовив містер Сіллертон Джексон зі своєю ледь помітною усмішкою,— такі речі досить відкрито допускалися. На них дивилися крізь пальці...

Розмова ця відбувалася в горіховій їдальні особняка Вандерлейденів на Медісон-авеню ввечері наступного дня після відвідування Ньюландом Метрополітен-музею. Містер і місіс Вандерлейден на кілька днів повернулися в місто з маєтку Скайтеркліфф, куди вони поспішно поїхали одразу після звістки про банкрутство Бофорта. Проте їм дали зрозуміти, що сум'яття, викликане цією прикрою подією у вищих колах нью-йоркського товариства, робить їхню присутність у місті конче потрібною. Це був один з тих випадків, коли, як висловилася місіс Арчер, їхній обов'язок перед товариством — з'явитися в Опері і навіть відчинити двері свого будинку для візитів.

— Не можна допустити, моя люба Луїзо,— провадила місіс Арчер,— щоб такі люди, як місіс Лемюель Стразерс думали, що вони можуть посісти місце Регіни. Саме в такі часи всілякі пройдисвіти намагаються проникнути в товариство і закріпитися в ньому. Ти і наш дорогий Генрі повинні закрити собою цей пролом, як ви завжди це робили.

Містер і місіс Вандерлейден не могли залишитися глухі до такого заклику, і без найменшого бажання, але усвідомлюючи веління обов'язку, повернулися в місто, одімкнули будинок і розіслали запрошення на два звані обіди та один вечірній прийом.

Цього дня були запрошені Сіллертон Джексон, місіс Арчер і Ньюланд з дружиною. Усі вони мали по обіді разом піти до Опері, де вперше в цьому зимовому сезоні давали «Фауста». У будинку Вандерлейденів ніщо не робилося без відповідного ритуалу, і хоча гостей було тільки четверо, обід було подано рівно о сьомій, щоб устигнути змінити традиційно встановлену кількість страв, перш ніж джентльмени займуться своїми сигарами.

Арчер не бачив дружину з учорашнього вечора. З ранку він поспішив до офісу, де занурився у якісь малозначущі справи. У другій половині

дня він несподівано знадобився одному зі старших партнерів, і додому він дістався так пізно, що Мей уже поїхала до Вандерлейденів і звідти прислала по нього свій екіпаж.

І тепер, дивлячись на неї поверх лілій з оранжерей Скайтеркліффа і масивних столових приборів, він дивувався її блідості і млявості. Проте очі Мей блищали, а говорила вона з перебільшеною жвавистю.

Тема для розмови, що викликала зауваження містера Сіллертона Джексона про палацові звичаї, була запропонована (і, як Арчер гадав, не без певної мети) самою господинею будинку. Крах фінансової імперії Бофорта, точніше, питання про ставлення до Бофорта після його банкрутства, все ще живив салонних моралістів, і після всебічного обговорення та ухвалення суворого вироку місіс Вандерлейден звернула свій проникливий погляд на Мей.

— Чи можливо, люба, щоб те, що я чула, виявилось правдою? До мене дійшла чутка, нібито екіпаж вашої бабусі бачили коло дверей місіс Бофорт!

Від гостей не сховалося і те, що вона не назвала імені — того, яке дама, що попала в неласку, дістала при хрещенні.

Мей почервоніла, а місіс Арчер поспішно докинула:

— Якщо його й бачили там, то, я переконана: це сталося без відома місіс Мінготт.

— Ах он як? — місіс Вандерлейден замовкла, коротко зітхнула і кинула запитливий погляд на чоловіка.

— Боюся,— зауважив містер Вандерлейден,— що добре серце мадам Оленської могло штовхнути її на цей необачний візит.

— Або її пристрасть до ексцентричних людей,— сухо вкинула місіс Арчер, затримавши погляд на синові.

— Мені дуже шкода чути подібне про мадам Оленську,— вела далі місіс Вандерлейден, на що місіс Арчер пробурмотіла:

— На жаль, і це після того, як ви двічі приймали її в Скайтеркліффі!

Саме цим моментом і скористався містер Джексон, щоб згадати звичаї французького двору.

— У Тюїльрі,— повторив він, дочекавшись, коли всі погляди зупинилися на ньому,— у деяких стосунках звичаї були досить

вільними; і якби ви захотіли дізнатися, звідки взявся статок де Морні⁵⁸, або хто оплачує борги деяких придворних красунь...

⁵⁸ Шарль де Морні (1811–1865) — герцог, французький політичний діяч і фінансист, єдиноутробний брат Наполеона III, був одним з головних учасників державного перевороту 2 грудня 1851 року, який призвів до ліквідації республіки та встановлення Другої імперії у Франції.

— Я сподіваюся, любий Сіллертоне,— обурилася місіс Арчер,— що ви не пропонуєте нам рівнятися на Тюїльрі?

— Мені це й на думку не спадало,— незворушно заперечив містер Джексон,— але європейське виховання мадам Оленської зробило її, можливо, дещо менш вибагливою...

— Ах! — одночасно зітхнули обидві старші дами.

— І все ж таки, це нонсенс — залишати карету своєї бабусі коло дверей зганьбленого на цілий світ банкрота! — запротестував містер Вандерлейден, і Арчеру здалося, що цієї хвилини він не без каяття згадує ті кошики гвоздик, які посилав у маленький будиночок на Двадцять Третій вулиці.

— Авжеж! І я завжди говорила, що вона дивиться на речі зовсім не так, як це заведено тут,— з натиском промовила місіс Арчер.

Мей почервоніла по саме волосся. Вона кинула швидкий погляд через стіл на чоловіка і поквапливо промовила:

— Я все одно певна, що Еллен зробила це з найдобріших почувань.

— Нерозважливі люди часто бувають добрі,— заперечила місіс Арчер, немов даючи зрозуміти, що це зовсім не виправдання, а місіс Вандерлейден пробурмотіла:

— О, якби тільки вона хоч із кимось порадилася...

— А ось цього від неї ніколи не доводилося чекати! — твердо заявила місіс Арчер.

Якраз у цю мить містер Вандерлейден кинув короткий погляд на дружину, та лагідно кивнула місіс Арчер, і шлейфи усіх трьох дам зникли за дверима, а джентльмени почали розкурювати сигари. У дні відвідування Опери містер Вандерлейден пригощав гостей короткими сигарами, але вони були такі гарні, що змушували всіх, кому довелося їх попробувати, шкодувати про його залізну пунктуальність.

Після першого акту Арчер залишив своїх супутників і пішов у клубну ложу. Звідти, із-за спин численних Чіверсів, Мінготтів і Рашвортів він

міг споглядати ту саму картину, що й два роки тому — того вечора, коли він уперше зустрів Еллен Оленську. У нього навіть промайнула неясна надія, що вона от-от з'явиться на тому ж місці, у ложі місіс Мінготт. Але ложа була порожня, і він деякий час сидів нерухомо, не зводячи з неї очей, поки чудове сопрано мадам Нільсен не вивело пам'ятне: «Любить, не любить...».

Арчер повернувся до сцени, де серед величезних троянд і садових братків та сама висока блондинка здавалася на ласку низькорослого шатена-спокусника.

Зі сцени він перевів погляд на ложу, де Мей сиділа в оточенні двох літніх дам — точнісінько так, як і того вечора вона сиділа між місіс Лавелл Мінготт і своєю «іноземною» кузиною. Як і тоді, Мей була у світлому, і Арчер, що досі не звертав уваги на її убрання, придивившись, упізнав блакитнувато-білий атлас і мережива її весільної сукні.

У Нью-Йорку було заведено, щоб перші рік-два після весілля молода дружина час від часу з'являлася у світі в цьому розкішному вбранні. Він знав, що навіть його мати все ще зберігає свою вінчальну сукню, загорнуту в цигарковий папір,— на випадок, що Джейні коли-небудь її надягне, хоча бідолашна Джейні вже наближалася до того віку, в якому доречніше перлинно-сірий поплін і скромне весілля без особливого розголосу.

Арчеру раптом майнула думка, що після повернення з Європи Мей майже не надягала свого вінчального убрання, і тепер, несподівано побачивши цю сукню на дружині, він мимоволі порівняв її з тією юною дівчиною, на яку два роки тому дивився з блаженним передчуттям щастя і любові.

Мей злегка поповніла, але як і раніше була схожа на статую грецької богині, вона трималася так само прямо, а вираз її обличчя був таким же по-дівочому ясним. Коли б не ледве примітна млявість, яку Арчер почав помічати з недавнього часу, її цілком можна було б прийняти за ту ж дівчину з букетом конвалій, якою вона була в день їхніх заручин. І від цього він жалів її ще гостріше: невинність Мей здавалася зворушливою, як довірливі обійми дитини. Але в той же час він згадав пристрасну великодушність, яка ховалася під цим безтурботним спокоєм, і її всерозуміючий погляд, коли він почав наполягати, щоб

їхні заручини були оголошені на балу у Бофортів, і немов наяву почув її голос, коли вона сказала йому в саду іспанської місії: «Я ніколи не могла б стати щасливою, знаючи, що завдала комусь болю». Він несподівано відчув нестримне бажання сказати їй правду, довірити їй усе — і благати її повернути йому ту свободу, від якої він одного разу відмовився.

Ньюланд Арчер був стриманим і добре вихованим юнаком, він умів володіти собою. Дотримувати правил, обов'язкових для людей його кола, стало його другою натурою. Мелодраматичні і сумнівні вчинки, які містер Вандерлейден осудив би, а в клубній ложі визнали гідними зневаги, викликали в ньому природну огиду. Та зараз він забув про містера Вандерлейдена, про клубну ложу, про все, що так довго і затишно ховало його душу в коконі усталених звичок і норм.

Покинувши клубну ложу, він пройшов напівкруглим коридором, що огинав залу для глядачів зовні, і прочинив двері в ложу містера Вандерлейдена з таким почуттям, немов за ними мала лежати безодня.

«Любить!» — пронизливо вивела сповнена безмежної радості Маргарита, а всі, хто сидів у ложі, здивовано озирнулися на Арчера. Він уже встиг порушити одне з правил їх маленького світу, яке забороняло входити в ложу під час сольної арії.

Обійшовши містера Вандерлейдена і Сіллертона Джексона, він схилився до дружини і прошепотів:

— У мене розігрався страшний головний біль; не кажи нікому, і поїдьмо додому, добре?

Мей підвела на нього співчутливий погляд, щось шепнула його матері, потім пробурмотіла квапливі вибачення місіс Вандерлейден і звелася зі свого місця якраз у ту мить, коли Маргарита впала в обійми Фауста.

Допомагаючи дружині надягнути манто, Арчер помітив, як обидві дами значуще пересміхнулися.

В екіпажі Мей несміливо поклала долоню на його руку.

— Який жаль, що ти погано відчуваєшся. Боюся, ця робота в офісі тебе вимотує.

— Ні, річ не в цьому... Ти не проти, якщо я відчиню вікно?..— плутано промовив він, опускаючи шибку зі свого боку.

Дивлячись на будинки і ліхтарі, що пропливали повз них, він увесь час відчував потилицею німий запитливий погляд дружини. Вже виходячи з екіпажа, вона зачепилася шлейфом сукні за сходинку і поточилася. Арчер підхопив її.

— Ти не забилася? — спитав він, підтримуючи її.

— Ні, але моя бідна сукня — подивися, як я її порвала! — з прикрістю вигукнула Мей. Підібравши забруднений край спідниці, вона піднялася услід за чоловіком у хол. Слуги не чекали їх так рано, і лише на верхньому майданчику сходів горіло неясне світло газового ріжка.

Арчер піднявся нагору і підніс запаленого сірника до бра, що висіли з обох боків каміна у бібліотеці. Штори були запнуті, тут було тепло і затишно, і ця домашня атмосфера чомусь неприємно вразила його, немов знайоме обличчя, що навернулося на очі в той час, коли поспішаєш у неприємній і таємній справі.

Він помітив, що Мей знову бліда, і запитав, чи не принести їй ковток бренді.

— О, ні,— вигукнула вона, миттєво спалахнувши, і почала знімати манто.— Але, може, тобі варто було б одразу лягти в ліжку? — додала вона, помітивши, що він вийняв цигарку зі срібної скриньки на столі.

Арчер кинув цигарку на стіл і попрямував до свого звичайного місця коло каміна.

— Ні, з моєю головою вже майже гаразд, свіже повітря, здається, допомогло...— Він помовчав.— Але я хочу тобі дещо сказати, надзвичайно важливе. І, думаю, зараз саме час це зробити.

Мей опустила в крісло і, підвівши голову, запитливо поглянула на нього.

— Слухаю, любий,— промовила вона так м'яко, що він здивувався: здавалося, ця преамбула її ніскільки не спантеличила.

— Мей...— почав він, дивлячись на неї згори, і ті кілька кроків, що розділяли їх, здалися йому безоднею. Звук його власного голосу дивно і моторошно відлунював у тиші будинку, і він знову повторив: — Я хочу тобі дещо сказати... про себе...

Вона сиділа непорушно, мов статуя, навіть її вії не здригнулися. Обличчя Мей було все ще блідим, але в його виразі знову з'явилася та

безтурботність, яку вона, здавалося, черпає з якогось таємного внутрішнього джерела.

Арчер обміркував слова признання, і вони вже ладні були зірватися з його уст. Він вирішив говорити цілком щиро, уникаючи просторікуватих пояснень чи вибачень.

— Мадам Оленська...— промовив він, але щойно пролунало це ім'я, як Мей виставила перед собою долоню, немов намагаючись зупинити його. Світло газової лампи блиснуло на обручці.

— О, навіщо нам зараз говорити про мадам Оленську? — спитала вона з виразом легкого нетерпіння на обличчі.

— Тому що я повинен був сказати це раніше.

Її обличчя залишилося спокійним.

— Чи варто, справді, любий? Я знаю, що була несправедлива до неї — мабуть, як і всі ми. Ти, безперечно, розумів її краще, ніж ми: ти завжди був добрий і поблажливий. Але тепер, коли все кінчено і вирішено, яке це має значення?

Арчер байдужливо дивився на неї. Чи могло так бути, щоб відчуття нереальності подій, що опанувало його, передалося і їй?

— Що кінчено? — затнувшись, спитав він.— Що ти хочеш цим сказати?

Мей усе ще дивилася на нього прозорим поглядом, у якому плавало легке нерозуміння.

— Але ж вона від'їжджає назад у Європу! Тому що бабуся схвалила і зрозуміла її рішення і розпорядилася влаштувати її справи так, щоб Еллен більше не залежала від чоловіка.

Вона замовкла, і Арчер, судомно чіпляючись за камінну полицю, начебто вона раптом стала його єдиним опертям, спробував зібрати докупи безладний вихор думки.

— Я думала,— вела далі Мей рівним тоном,— що ти затримався сьогодні в офісі, тому що допомагав усе це улагодити. Адже все було вирішено сьогодні вранці.

Вона опустила очі, і легкий рум'янець знову спалахнув на її обличчі.

Арчер усвідомив, що його невидючий погляд, мабуть, жахливий, і, одвернувшись, поставив лікті на камінну полицю і затулив обличчя долонями. Щось гнівно гупало і билося у вухах: чи то кров, чи то годинник, що стояв на полиці.

Мей сиділа, не рухаючись і не кажучи ні слова, поки годинник не відміряв чергові п'ять хвилин. Жаринка з тріском упала на камінні ґрати, і, почувши, як вона підводиться, щоб кинути її назад, Арчер нарешті обернувся.

— Цього не може бути! — промовив він.

— Не може бути? Але...

— Звідки ти дізналася... Все те, що зараз розповіла мені?

— Я бачилася з Еллен учора у бабусі. Я ж говорила тобі!

— Але ж сказала вона тобі це не тоді?

— Ні. Сьогодні вдень вона прислала записку. Хочеш прочитати?

Він збентежився і не зміг нічого відповісти. Мей вийшла з кімнати і за мить повернулася.

— Я думала, ти про все знаєш,— сказала вона, кладучи на стіл аркуш паперу.

Арчер узяв його. У листі було всього кілька рядків.

«Люба Мей, я нарешті переконала бабусю, що моє перебування у неї — не більше, ніж тривалий візит, і вона була добра до мене і щедра, як завжди. Тепер вона зрозуміла, що, коли я повернуся в Європу, то повинна жити незалежно, чи, принаймні, з бідлашною тіткою Медорою, котра від'їжджає зі мною. Я повертаюся до Вашингтона, щоб спакувати все необхідне, і наступного тижня ми відпливаємо. Ти маєш бути дуже добра до бабусі, коли я поїду,— так само, як ти завжди була добра до мене. Еллен.

Р. С. Якщо хтось із моїх друзів спробує переконати мене змінити мої плани, будь ласка, передай їм, що це абсолютно марно».

Арчер перечитав листа двічі чи тричі, а потім відкинув його і засміявся.

Дивний звук власного сміху збентежив його. Він згадав нічний переляк Джейні, коли сестра застала його під час нападу безпричинних веселощів через телеграму Мей, у якій повідомлялося, що їхнє весілля вирішено пришвидшити.

— Як ти гадаєш, навіщо вона це написала? — спитав він, неймовірним зусиллям волі змусивши себе заспокоїтися.

Мей зустріла його питання, як завжди, прямо.

— Гадаю, тому що вчора ми з Еллен усе обговорили...

— Що саме?

— Я сказала їй, що була до неї несправедлива і не завжди розуміла, як важко їй тут, де стільки людей, рідних і чужих, вважають, що мають право осуджувати її, не знаючи, яке насправді її становище.— Вона помовчала.— Я знаю, ти був її єдиним другом, на якого вона завжди могла звіритися, і я хотіла, щоб вона знала, що ми з тобою — одне ціле, в усіх наших почуттях.

Вона повагалася, немов чекаючи, що він заговорить, а не дочекавшись, додала:

— Вона зрозуміла, чому я це сказала. Думаю, вона все розуміє...

Мей підійшла до Арчера і, взявши його холодну, як лід, руку, притисла її до своєї щоки.

— Тепер і в мене розболілася голова. Добраніч, любий! — сказала вона і попрямувала до дверей.

Розірваний і забруднений шлейф весільної сукні безсило волочився слідом за нею по підлозі.

— У Тюїльрі,— повторив він, дочекавшись, коли всі погляди зупинилися на ньому,— у деяких стосунках звичаї були досить вільними; і якби ви захотіли дізнатися, звідки взявся статок де Морні, або хто оплачує борги деяких придворних красунь...

Шарль де Морні (1811–1865) — герцог, французький політичний діяч і фінансист, єдиноутробний брат Наполеона III, був одним з головних учасників державного перевороту 2 грудня 1851 року, який призвів до ліквідації республіки та встановлення Другої імперії у Франції.

Глава 15

Як з усмішкою зауважила місіс Арчер, звертаючись до місіс Велланд: дати перший великий званий обід — видатна подія для молодої пари.

Облаштувавшись у новому будинку, Арчери стали часто запрошувати гостей. Ньюланд волів обідати з трьома-чотирма друзями, і Мей завжди зустрічала їх з надзвичайною привітністю, наслідуючи, як і в усіх інших сімейних справах, приклад своєї матері. Арчер іноді запитував себе — чи покликала б вона хоч когось із них, якби була покинута на саму себе? Втім, він давно облишив спроби відокремити справжню сутність Мей від образу, сформованого вихованням і звичаями.

А нью-йоркські звичаї диктували: молода заможна пара повинна якомога частіше приймати у себе людей свого кола, і належність до родин Велландів та Арчерів ніби подвоювала цей обов'язок.

Проте великий званий обід, із запрошеним кухарем і найманими лакеями, римським пуншем, трояндами від Хендерсона і меню на картках із золотим обрізом вимагав особливої уваги. Як зауважила місіс Арчер, усе змінює римський пунш, точніше, не пунш сам по собі, а все, що під цим розуміється: печеня з дикої качки або морської черепахи, гарячі й холодні десерти, глибокі декольте і короткі рукави, а разом із цим — і високий статус гостей.

Перший званий обід на честь третьої особи, який улаштовує молода подружня пара, — завжди подія, і навіть найвпливовіші і найпопулярніші люди рідко відмовлялися від подібних запрошень. Та все ж головним тріумфом подружжя Арчерів стало те, що, на прохання Мей, навіть Вандерлейдени визнали за можливе затриматися в місті, щоб освятити своєю присутністю обід, який мав стати прощанням з графинею Оленською.

Десь у середині цього знаменного дня теща і свекруха зійшлися у вітальні Мей: місіс Арчер записувала меню на найсолідніші картки з найкращого брістольського картону, куплені в ювелірній крамниці Тіффані, а місіс Велланд розпоряджалася, де розмістити пальми та світильники.

Арчер, який пізно повернувся з офісу, застав їх знову там. Місіс Арчер тепер займалася картками з іменами гостей для столу, а місіс Велланд міркувала, чи не висунути трохи вперед велику позолочену софу, щоб створити ще один «затишний куточок» між піаніно й вікном.

Обидві дами повідомили його, що Мей пішла до їдальні поглянути, чи гарні темно-червоні троянди «жакміно» і папороті в центрі довгого столу і чи правильно розташовані лакомини від Майлара у срібних цукерницях між канделябрами. На піаніно височів величезний кошик орхідей, присланих містером Вандерлейденом із Скайтеркліффа. Одне слово, усе йшло так, як і мало йти напередодні такої знаменної події.

Місіс Арчер ретельно перевірила список запрошених, відмічаючи кожне ім'я гострим золотим пером.

— Генрі і Луїза Вандерлейден, Лавелл Мінготти, Реджі Чіверси, Лоуренс Леффертс і Гертруда (сподіваюся, Мей учинила доречно, що покликала їх), Селфрідж Меррі, Сіллертон Джексон, Вен Ньюленд і його дружина... Як летить час! Здається, тільки вчора він був свідком на вашому з Мей весіллі... І, звичайно, графиня Оленська. Здається, всі...

Місіс Велланд з ніжністю поглянула на зятя.

— Ніхто не зможе дорікнути вам, Ньюланде, що ви з Мей не влаштували Еллен чудові проводи.

— Авжеж,— підхопила місіс Арчер.— І, як мені здається, Мей хоче, щоб її кухня розповіла в Європі, що не такі вже ми й варвари.

— Певна, що Еллен це оцінить. Сподіваюся, цей вечір залишиться в її пам'яті як найчарівніший. Адже останні години перед від'їздом завжди здаються такими довгими і сумними! — з натхненням закінчила місіс Велланд.

Арчер повернувся до дверей, а теща гукнула йому услід:

— Зайдіть поглянути на стіл, Ньюланде! І не дозволяйте Мей перевтомлюватися!..

Та він удав, що не розчув, і квапливо піднявся у бібліотеку. Кімната, яку він так любовно і вдумливо опорядив, зустріла його, немов чужинець із фальшиво ввічливою гримасою на фізіономії. Вона була огидно «прикрашена» і передбачливо заставлена попільничками і кедровими скриньками з сигарами для джентльменів, які, як передбачалося, тут палитимуть.

«Ну, що ж,— байдуже подумав він,— це ж ненадовго».

І пішов у свою гардеробну.

З дня від'їзду мадам Оленської до Нью-Йорка пройшло десять днів. За ці дні він не отримав од неї ніякого знаку, окрім загорнутого в цигарковий папір і вкладеного в запечатаний конверт ключа, який посильний передав йому в офісі особисто в руки. Цю відповідь на його останнє благання можна було витлумачити як класичний хід у любовній грі, але Арчер визнав за краще надати йому дещо іншого значення.

Еллен і далі опиралася долі. Вона поверталася в Європу, але зовсім не до чоловіка. Отже, ніщо не стане на заваді йому поїхати за нею. І якщо він зробить рішучий крок і переконає Еллен у тому, що цей крок — остаточний і безповоротний, то вона не посміє відштовхнути його.

Тільки віра в майбутнє давала йому сили грати свою роль і далі. Вона ж стримувала його від того, щоб написати мадам Оленській або якимось учинком виказати свій біль і розчарування. Йому здавалося, що в цій безмовній грі козирі все ще у нього на руках, і тому Арчер терпляче чекав.

Проте, було кілька моментів, пережити які коштувало йому чималих зусиль. Наприклад, коли через день після від'їзду Еллен містер Леттерблер запросив його до себе, щоб обговорити деталі доручення, яке місіс Менсон Мінготт захотіла скласти для онучки. Добрих дві години Арчер вивчав усі пункти цього документа разом зі старшим партнером, увесь час неясно відчуваючи, що коли вже з ним вирішили проконсультуватися, то для цього є ще якась причина, окрім рідні, і в кінці обговорення вона неодмінно розкриється.

— Ну що ж, думаю, мадам не заперечуватиме, що це щедрий крок з боку місіс Мінготт,— підвів ризику містер Леттерблер, оголосивши суму контракту.— По суті, треба було б сказати, що в цілому з нею обійшлися дуже справедливо і великодушно.

— У цілому? — глузливо повторив Арчер.— У поняття «справедливо» ви включаєте і пропозицію чоловіка мадам Оленської повернути їй її власні гроші?

Куцисті брови старого юриста зсунулися на півдьюма вгору.

— Мій дорогий друже, закон є закон. Кузина вашої дружини вийшла заміж за французькими законами. Очевидно, вона знала, що з цього

виходить.

— Навіть якщо вона це знала, те, що сталося згодом...— тут Арчер зупинився.

Містер Леттерблер приставив олівець до свого великого пористого носа і втупився очима в його кінчик з тим виглядом, яке прибирають добродішні літні джентльмени, які хочуть дати зрозуміти молодим людям, що незнання не може вважатися чеснотою.

— Я не виправдовуватиму зловживання графа, але, з іншого боку... Я не ручуся головою, що це не було свого роду відплатою, фігурально висловлюючись — «око за око»... Тим паче, що тут замішаний молодий захисник, який відстоював інтереси дами...— Містер Леттерблер одімкнув шухляду столу і подав Арчеру невелику купку аркушів.— Цей звіт — результат ретельного розслідування, проведеного однією приватною агенцією в Європі...

Однак Арчер не ворухнувся і навіть не поглянув на папери. Тоді старий юрист повів далі сухим і офіційним тоном:

— При цьому я не стверджую, що це остаточні й однозначні висновки, ні. Але деякі деталі вказують... Урешті-решт, тепер усі сторони цілком задоволені таким гідним компромісом, якого було досягнуто в цьому заплутаному питанні.

— О, найвищою мірою! — погодився Арчер, відсовуючи від себе звіт.

Двома днями пізніше, коли місіс Менсон Мінготт повідомила, що хоче його бачити, душа Ньюланда Арчера зазнала ще жорстокішого випробування.

Коли він прийшов, стара леді була в пригніченому і вередливому стані.

— Ти знаєш, що вона покинула мене? — без будь-яких передмов заявила стара Кетрін і, не чекаючи відповіді, провадила далі: — Тільки не запитуй чому! Вона навела стільки причин, що я їх усі геть позабувала. Особисто мені здається, що Еллен просто втомилася від нашої нудьги. В усякому разі, так уважають Авґуста і мої невістки. І я не звинувачую її. Граф Оленський — патентований негідник, але жити з ним, мабуть, було веселіше, ніж на П'ятій авеню. Не скажу, що сім'я з цим згодна: вони думають, що П'ята авеню — рай земний і до того ж Рю де ла Пе.

Дві скупі старечі сльозинки скотилися по пухких щоках і зникли в надрах її капота.

— Усе, про що я прошу,— закінчила місіс Мінготт,— щоб мене більше не турбували. Дайте мені спокійно перетравлювати свою кашку!

І вона із сумною усмішкою підморгнула Арчеру.

Саме того вечора, коли він повернувся додому, Мей заявила про своє бажання дати прощальний обід на честь кухні. З дня від'їзду графіні до Вашингтона обоє вони жодного разу не згадали її ім'я, і Арчер поглянув на дружину з подивом.

— Обід? Навіщо це? — з підозрою спитав він.

Щоки дружини злегка зашарілися.

— Але тобі ж подобається Еллен? От я і подумала, що ти будеш задоволений.

— Страшенно мило, що ти так думаєш. Але я не розумію...

— Я справді хочу цього, Ньюланде,— сказала Мей, неквапливо прямуючи до столу.— Запрошення вже написані, ось вони. Мама допомогла мені — вона теж вважає, що ми повинні це зробити.

Збентежившись, вона замовкла, але все ще усміхалася, і Арчер раптом побачив перед собою втілений образ усієї сім'ї.

— Ну, добре,— сказав він, роблячи вигляд, що переглядає список запрошених, який Мей поклала в його руку.

Коли за чверть години до парадного обіду він увійшов до вітальні, Мей, нахилившись, ворушила дровини в каміні, намагаючись добитися, щоб вони горіли в ідеальному, на її погляд, порядку.

Усі лампи були засвічені, і орхідеї містера Вандерлейдена навмисно розставлені на найвидніших місцях у посудинах з модного фарфору та масивного срібла. Вітальня місіс Ньюланд Арчер була одностайно визнана прекрасною. Позолочені бамбукові жардиньєрки з поновлюваними час від часу горщиками примул і цинерарій закривали доступ до еркера (колишня мода вимагала, щоб там розташовувалася зменшена бронзова копія Венери Мілоської). Дивани й крісла, оббиті парчею пастельних тонів, оточували розставлені у вишуканому безладі низькі столики з безліччю срібних дрібничок, фарфорових статуєток і світлин у рамках з квітковим орнаментом, а високі торшери, затінені

рожевим шовком, красувалися серед пальм у діжках, немов екзотичні квіти.

— Не думаю, щоб Еллен коли-небудь бачила цю кімнату освітленою повністю,— промовила Мей, випроставшись. Вона розчервонілася від метушні біля вогню, обличчя її сяяло гордістю. Бронзові щипці, які вона поставила коло камінного поріжка, несподівано з брязкотом упали, заглушивши відповідь її чоловіка, і не встиг він поставити їх на місце, як дворецький оголосив, що прибули містер і місіс Вандерлейден.

За лічені хвилини після цієї пари прибули й інші гості — усім було відомо, що Вандерлейдени звикли починати обід вчасно. Вітальня майже заповнилася. Арчер зайнявся тим, що показував місіс Селфрідж Меррі невеликий, покритий густим шаром лаку «Етюд з вівцями» пензля Ежена Вербукховена⁵⁹, який місіс Велланд подарувала Мей на Різдво — і раптом побачив обіч себе мадам Оленську.

⁵⁹ Вербукховен, Ежен (1799–1881) — бельгійський художник-аніمالіст. Зажив слави картинами з вівцями, кіньми та коровами на тлі пейзажів, його роботи з ентузіазмом купували колекціонери.

Вона була надзвичайно бліда, і від цього її темне волосся здавалося ще темнішим і важчим, ніж зазвичай. Це, а можливо, кілька ниток бурштинового намиста, які вона надягла, несподівано нагадали йому маленьку Еллен Мінготт, з якою він танцював на дитячих святах, коли Медора Менсон уперше привезла її до Нью-Йорка.

Чи то бурштин не пасував до її вбрання, чи то сукня їй не личила, але обличчя Еллен здавалося якимсь безбарвним, майже потворним. І все ж він ніколи не любив його так, як у цю хвилину. Їхні руки зустрілися. Йому здалося, що вона сказала, звертаючись до когось із гостей: «Так, завтра ми відпливаємо на “Росії”...», відтак з прикрим рипом відчинилися двері, і голос Мей сповістив: «Прошу всіх до столу! Ньюланде, ти не проведеш Еллен до їдальні?»

Мадам Оленська взяла його під руку, і він несподівано помітив, що вона без рукавичок. Йому раптом знову згадалося, як він не зводив очей з її руки, коли вони сиділи вдвох у маленькій вітальні на Двадцять Третій вулиці. Здавалося, що вся краса, зійшовши з обличчя

Еллен, зосередилася в цих довгих блідих пальцях з крихітними ямками на суглобах, які зараз лежали на рукаві його фрака.

Арчер сказав собі: «Я пішов би за нею куди завгодно тільки для того, аби ще раз побачити цю руку...»

Тільки на обіді на честь «іноземної гості» місіс Вандерлейден могла змиритися з тим, що їй довелося сидіти по ліву руч від господині. Те, що мадам Оленська — «іноземка», не можна було підкреслити тонше, ніж цією прощальною даниною поваги, і місіс Вандерлейден прийняла друге за значимістю місце за столом з тією чудовою чемністю, яка не полишає сумнівів у розумінні ситуації.

Деякі речі слід робити тільки тоді, коли ти певен, що вони робляться правильно і ретельно, а, на думку старого Нью-Йорка, однією з таких речей було тимчасове згуртування роду навколо його члена, на якого незабаром чекає вигнання. І тепер, коли від'їзд мадам Оленської до Європи було передрішено, квиток на пароплав замовлено і сплачено, Велланди і Мінготти всіляко демонстрували свою палку любов до неї. Арчер, сидячи на чолі столу, тільки дивувався тій непогамовній енергії, з якою усувалися навіть спогади про колишні непорозуміння, ворожість і звинувачення проти Еллен, її минуле приймалося з розумінням, а теперішнє освячувалося щирим схваленням усього клану. Місіс Вандерлейден дивилася на графіню з млосною доброзичливістю, яка замінювала їй щирість, а містер Вандерлейден, сидячи по праву руч від Мей, кидав через стіл погляди, треба думати, покликані виправдати всі ті гвоздики, які він посилав мадам із Скайтеркліффа.

Арчер увесь цей час перебував у стані якоїсь невагомості. Він мовби ширяв у просторі між настінними канделябрами і стелею, і його єдиним почуттям було незмірне здивування. Переводячи погляд з одного безтурботного, коректного, ретельно доглянутого обличчя на інше, він раптом усвідомив, що всі ці на вигляд м'які, чемні й чудово виховані люди, що з апетитом поглинають свої порції печені з качки,— насправді збіговисько змовників і конспіраторів, а він, Ньюланд Арчер, і бліда жінка, що сидить праворуч од нього,— мета їхньої змови. Немов миттєвий сліпучий спалах вихопив з п'ятьми картину, що складається з безлічі найдрібніших шматочків,— і на цій картині він і Еллен були зображені коханцями, причому в буквальному розумінні

слова. Він угадав, що впродовж довгих місяців був центром уваги для десятків очей, які мовчки стежили за ним, і вух, які терпляче дослухалися, і зрозумів, що за допомогою засобів, з якими він досі ще не стикався, його нарешті розлучили із співучасницею цього злочину. А тепер увесь клан об'єднався навколо Мей, мовчазливо даючи їй зрозуміти, що ніхто нічого не бачив і навіть уявити не намагався, а єдина причина для цього урочистого обіду — просте і зрозуміле бажання якнайсердечніше попрощатися з давньою подругою і кузиною його, Арчера, дружини.

Це й був той самий смертоносний прийом, яким досконало володів старий Нью-Йорк: обходитися «без кровопролиття», без натяку на скандал, дотримуватися пристойності і всіляко уникати так званих «сцен», які вважалися чимось ще гіршим, ніж поведінка тих, хто дає для них приводи.

Усі ці думки вихором проносилися в голові Арчера, і в ці хвилини він почував себе гірше, ніж бранець у стані ворогів. Вслухаючись у застільну балачку, з тону, яким між флоридською спаржею і суфле з лобстера його тюремники ухвалювали вирок Бофорту та його дружині, він угадував усю їхню холодну немилосердність. «Це все говориться заради мене,— промайнуло у нього в голові,— щоб показати, що буде зі мною, якщо...»

Його поїняв мертвотний жах, немовби за ним зачинилися важкі двері родинного склепу. Проте він знайшов у собі сили розсміятися, й одразу наразився на здивований погляд місіс Вандерлейден.

— Ви вважаєте, це смішно? — спитала вона з неприродною усмішкою.— А втім, справді: ідея Регіни залишитися в Нью-Йорку має свої потішні сторони...

Арчер кивнув:

— О так, звичайно ж!

Тут він помітив, що сусід мадам Оленської розважає її балаканиною, і водночас перехопив швидкий погляд Мей, кинутий у його бік. Було очевидно, що господар будинку і дама, на честь якої й давано цей обід, не можуть за увесь вечір не перемовитися ні словом. Він обернувся до Еллен і був зустрінутий її блідою усмішкою. Ця усмішка, здавалося, говорила: «Нам треба стійко триматися, триматися до кінця».

— Вас не стомив переїзд? — спитав Арчер, і власний голос здивував його: він пролунав спокійно і цілком природно.

— О ні,— відповіла Еллен.— Мені рідко доводилося подорожувати з таким комфортом. Єдине, що заважало — жахлива спека у вагоні.

На це Арчер зауважив, що в тих краях, куди вона зібралася, їй напевно не доведеться потерпати від цієї незручності.

— Я ніколи в житті,— промовив він так, щоб його слова були почуті не лише співрозмовницею,— не мерзнув так, як одного разу в квітні у потягу, який прямував з Кале до Парижа!

Еллен сказала, що, знаючи французькі залізниці, нітрохи не здивована, але додала, що, врешті-решт, завжди можна узяти з собою зайвий плед. По суті, будь-який вид подорожей завжди має свої незручності.

На це Арчер заперечив, що всі незручності не мають ніякого значення в порівнянні з тим блаженством, яке відчуваєш у дорозі.

При цих словах Еллен змінилася на виду, а він, знову підвищивши голос, додав:

— Я теж незабаром збираюся вирушити у тривалу подорож.

Еллен здригнулася, а Арчер, подавшись уперед, вигукнув, звертаючись до Реджі Чіверса, котрий сидів навпроти нього:

— Ти чуєш, що я кажу, Реджі? Якої ти думки щодо навколосвітнього туру... припустімо, наступного місяця? Якщо ти не проти, то і я у грі!..

На це місіс Реджі Чіверс пискнула, що в жодному разі не відпустить Реджі до добродійного балу пам'яті Марти Вашингтон, який вона влаштовує на великодньому тижні на користь притулку для сліпих. А її чоловік безпристрасно зауважив, що в квітні йому треба буде готуватися до міжнародного турніру з кінного поло.

Але тут слова «навколосвітній тур» досягли вух Селфріджа Меррі, а що він зборознив на своїй паровій яхті мало не всі океани і внутрішні моря, то скористався з нагоди і пустив кілька дотепних зауважень із приводу мілководдя в портах Східного Середземномор'я. Але по суті, додав він, усе це не має значення, якщо ви вже побували в Афінах, Смирні та Константинополі — окрім цих трьох міст там зовсім нічого робити. А місіс Меррі додала, що досі нескінченно вдячна докторові Бенкомбу, котрий попередив їх про те, що через спалах якоїсь місцевої лихоманки не варто заходити у Неаполь.

— Але щоб як слід розглянутися в Індії, знадобиться аж ніяк не менше трьох тижнів,— висловив свою думку містер Меррі, щоб дати зрозуміти, що він не просто якийсь поверховий турист-витріщача.

Після цих слів дами підвелися і перейшли до вітальні.

Чоловіки піднялися в бібліотеку, і там, незважаючи на присутність поважніших осіб, роль промовця одразу взяв на себе Лоуренс Леффертс.

Розмова, як завжди, крутилася навколо Бофортів, і навіть містер Вандерлейден і містер Селфрідж Меррі, сидячи на найпочесніших місцях, мовчки дослухалися до філіппік молодшого покоління.

Ніколи ще Леффертса не охоплювали такі полум'яні християнські почуття, і ніколи ще він не звеличував цінності родинного вогнища так пишномовно. Щире обурення надавало його промові уїдливісті, і було цілком ясно, що якби решта наслідували його приклад і чинили так, як він радить, то товариство більше ніколи не виявило б подібної слабкості, прийнявши до своїх лав вискочку-іноземця на кшталт Бофорта. Та й які були б його шанси поріднитися з такою сім'єю, як Далласи, якби він на той час не втерся в кращі дома Нью-Йорка — так, як тепер намагаються просотитися туди ж люди, подібні до місіс Лемюел Стразерс? Якщо суспільство відчиняє двері таким вульгарним особам, великого лиха від цього немає, хоча й користь сумнівна; але досить тільки йому почати приймати пройдисвітів чоловічої статі з ганебно нажитим багатством, як йому загрожує цілковитий і швидкий занепад.

— Якщо справи так підуть і далі,— гримів одягнений за останньою модою Леффертс, немов біблійний пророк, якого ще не встигли побити камінням однокровці,— то ми ще побачимо, як наші діти розхапують запрошення у будинки всяких парвеню⁶⁰ та одружуються з бофортівськими бастардами⁶¹!

⁶⁰ Парвеню — (букв. досягти успіху) — вискочка, людина незнатного походження, що потрапила до аристократичного суспільства й стала наслідувати аристократів.

⁶¹ Позашлюбний син впливової особи.

— О, це вже занадто! — запротестував Реджі Чіверс, тоді як містер Селфрідж Меррі здавався стурбованим, а на обличчі чутливого містера Вандерлейдена виразно відбилися біль та огида.

— А хіба вони у нього є? — спитав Сіллертон Джексон, напружившись. І поки Леффертс намагався повернути його питання на жарт, старий пащекун шепнув на вухо Арчеру:

— Ох ці вже мені пани, які вічно б'ються за справедливу справу!.. Люди, у яких погані кухарі, завжди скаржаться, що отруїлися на чиемусь званому обіді. Але я чув, у нашого друга Лоуренса є серйозні причини для викриттів: наскільки я зрозумів, якась панночка-друкарка з чийогось офісу...

Розмова ця проносилася повз Арчера, немов якийсь потік, який тече тільки тому, що не знає, як зупинитися. На обличчях навколо нього читалися цікавість, подив і навіть радість. Він чув смішки молодих людей і похвали мадері з його запасів — їх з виглядом знавців віддавали містер Вандерлейден і містер Селфрідж Меррі. Одночасно він неясно відчував їхню спільну дружню прихильність до нього: вони поводитися, немов тюремники, що стережуть бранця, але мають наказ поводитися з ним якнайгуманніше. І від цього його рішучість вирватися на волю тільки зростала.

У вітальні, де джентльмени долучилися до дам, він перехопив торжествуючий погляд Мей, що ясно сказав йому: «Все йде просто чудово». Вона щойно закінчила балакати з мадам Оленською, і зараз же місіс Вандерлейден запросила Еллен сісти поруч з нею на софі. Місіс Селфрідж Меррі пропливла через усю вітальню, щоб приєднатися до них, і Арчеру стало ясно, що й тут тривала таємна робота з відновлення репутації Еллен, щоб потім забути її назавжди. Цей міцно злютований маленький гурток прагнув за всяку ціну дати зрозуміти, що тут ніколи, ні на хвилину не ставилися під сумнів ані добре ім'я графині, ані повнота сімейного щастя молодого подружжя Арчерів. Усі ці милі й невблаганні особи майстерно прикидалися одна перед одною, що ніколи не чули, не підозрювали та навіть подумати не могли нічого іншого; і це тонко сплетене лицемірство зайвий раз доводило, що світський Нью-Йорк уважає Ньюланда Арчера коханцем мадам Оленської. А помітивши переможний блиск в очах своєї дружини, він уперше зрозумів, що й вона впевнена в тому самому.

Це відкриття викликало нестримний регіт у демонів, що сиділи у нього всередині, і відлуння цього реготу пронизували всі його спроби обговорювати з місіс Реджі Чіверс подробиці майбутнього балу пам'яті

Марти Вашингтон; а в усьому іншому цей вечір тягнувся і тягнувся, немов той потік, що безглуздо й безцільно дзюркотить собі.

Аж ось Еллен підвелася і почала прощатися. Він зрозумів, що через мить вона піде, зникне, і став гарячково пригадувати все, що говорив їй за обідом, але не міг відновити в пам'яті жодного слова з їхньої розмови.

Еллен підійшла до Мей, і решта стовпилися навколо них. Молоді жінки взяли за руки, а потім Мей нахилилася і поцілувала кузину.

— Що й казати, з них двох господиня будинку набагато гарніша...

Сказано це було Реджі Чіверсом молодому містерові Ньюланду, стиха, але Арчер розчув цю репліку і мимоволі згадав нетактовне глузування Бофорта з марної краси Мей.

А наступної миті, уже в холі, він допомагав мадам Оленській накинути на плечі манто.

Думки його плуталися, але він був сповнений рішучості не говорити нічого такого, що могло б засмутити чи налякати Еллен. І це виявилось неважко, бо в ту хвилину він був цілком переконаний, що не існує такої сили, яка могла б змусити його відмовитися від своєї мети. Нехай усе йде своєю чергою. Та все ж, проводжаючи її до дверей, він несподівано упіймав себе на пристрасному бажанні хоч на мить залишитися наодинці з нею.

— Ваша карета тут? — спитав він, і тієї ж миті місіс Вандерлейден, що велично вбиралася у свої соболі, владно заявила:

— Не турбуйтеся, Ньюланде, ми самі відвеземо нашу дорогу Еллен додому!

Серце Арчера стислося, а мадам Оленська, притримуючи ридикюль і полу манто однією рукою, другу простягнула йому.

— До побачення,— сказала вона.

— До побачення, але я все ж сподіваюся незабаром побачитися з вами в Парижі,— відповів він так голосно, що йому здалося, ніби він прокричав ці слова навселюд.

— О! — тривожно усміхнулася Еллен.— Якби ви з Мей змогли приїхати!..

Містер Вандерлейден ступив крок до графині, щоб запропонувати їй руку. Арчер пішов за ним з місіс Вандерлейден.

На вулиці, в сутінку просторого ландо, що погойдувалося на м'яких ресорах, його погляд на мить упіймав невиразний овал обличчя Еллен, спокійний блиск її очей,— і через лічені секунди екіпаж звернув за ріг.

Коли Арчер піднімався східцями в хол, у дверях з'явилися Лоуренс і Гертруда Леффертси. Пропустивши дружину вперед, Лоуренс упіймав господаря будинку за рукав.

— Послухай, старий, ти ж не заперечуватимеш, якщо я дам Гертруді зрозуміти, що завтра ввечері ми з тобою обідаємо в клубі?.. От і чудово! Вельми вдячний, друже! Добраніч...

— Усе ж пройшло чудово, правда? — спитала Мей з порога бібліотеки.

Арчер здригнувся, оговтуючись. Як тільки від'їхав останній екіпаж з гостями, він піднявся в бібліотеку й усамітнися там, розраховуючи, що дружина, яка все ще залишалася внизу, піде одразу у свою спальню. Але вона була тут, бліда, знесилена, але сяюча штучною усмішкою охопленої втомою людини, що зуміла переступити через свою втому.

— Можна поговорити з тобою? — спитала вона.

— Звичайно, якщо хочеш. Але ти, напевно, змучена і хочеш спати...

— Не хочу. Мені хотілося б трохи побути з тобою.

— Добре,— сказав він, присовуючи крісло до вогню.

Мей сіла. Досить довго ніхто з них не вимовляв ні слова. Нарешті Арчер уривчасто промовив:

— Якщо ти не втомилася і маєш бажання поговорити, я повинен дещо тобі сказати. Зовсім недавно я вже намагався це зробити...

Вона швидко поглянула на нього.

— Так, любий. Це «дещо» стосується тебе?

— Саме так. Ось ти кажеш, що не втомилася. Зате я втомився. Смертельно втомився...

Лише за мить Мей перетворилася на втілення найніжнішого занепокоєння.

— О, я це передбачала, Ньюланде! — вигукнула вона.— Ти так страшенно перевтомлюєшся...

— Можливо. Але хоч би що було причиною, я хочу все це змінити.

— Змінити? Ти хочеш кинути юриспруденцію?

— Я хочу поїхати. Як завгодно, куди завгодно, до того ж негайно. У довгу-довгу подорож, і якнайдалі від усього цього...

Він помовчав, розуміючи, що його спроба сказати це з утомленою байдужістю людини, що хоче змін, але ще занадто стомленої, аби щось робити, не вдалася. Ну ж бо, ну! — напружено дзвеніло в ньому нетерпіння.

— Якнайдалі...— повторив він.

— Куди, наприклад? — спитала вона.

— О, я ще не знаю. Індія... можливо, Японія.

Вона встала, а він сидів і далі, схиливши голову і спираючись підборіддям на складені долоні. Несподівано Арчер відчув зовсім поруч її тепло і ніжний аромат.

— Так далеко? Але я боюся, що у тебе не вийде, любий...— невпевнено промовила вона.— Або ж тобі доведеться взяти мене з собою...

Він усе ще мовчав, і Мей провадила голосом настільки чистим і ясним, що кожен звук, немов удар срібного молоточка, відбивався у нього в скронях:

— Звичайно, якщо лікарі дозволять мені... Та я боюся, що ні... Тому що, Ньюланде, з сьогоднішнього ранку я вже повністю певна в тому, чого так довго чекала і на що так сподівалася!..

Він глянув на неї знизу вгору з переляком і болем, а жінка, зашарівшись, опустилася перед ним на підлогу і заховала обличчя у нього в колінах.

— О, моя любя!..— через силу вимовив він, пригортаючи її до себе і гладячи по волоссю холодною, мов крига, долонею.

Вони довго мовчали, а внутрішні демони Арчера заповнили цю паузу реготом, схожим на каркання ворон. Потім Мей вислизнула з його рук і випросталася.

— Ти не здогадувався?

— Так... власне... швидше, ні. Тобто, я, звичайно, сподівався...

Вони поглянули одне на одного і знову замовкли, а потім, одвернувшись, він несподівано спитав:

— Ти говорила про це кому-небудь?

— Тільки мамі і твоїй матері.— Мей помовчала, а відтак поспішно додала, зашарівшись: — Ну, тобто... ще й Еллен. Пам'ятаєш, я

розповідала тобі, що ми довго розмовляли того вечора, і як вона була мила зі мною?

— А-а...— протягнув Арчер, відчувши, що його серце перестало битися і завмерло.

Потім він відчув, що дружина пильно дивиться на нього.

— Ти невдоволений, що я сказала їй першій, Ньюланде?

— Невдоволений? Ні, чому я маю бути невдоволений? — Він зробив ще одне неймовірне зусилля, щоб дати собі раду.— Але це було два тижні тому, так? А мені здалося, ти сказала, що не була впевнена до сьогоднішнього ранку.

Мей почервоніла ще густіше, але витримала його погляд.

— Так, тоді я ще не була впевнена, але сказала Еллен, що впевнена. І бачиш — мала рацію! — вигукнула вона, і на її очах виступили щасливі сльози, сльози переможниці...

За лічені хвилини після цієї пари прибули й інші гості — усім було відомо, що Вандерлейдени звикли починати обід вчасно. Вітальня майже заповнилася. Арчер зайнявся тим, що показував місіс Селфрідж Меррі невеликий, покритий густим шаром лаку «Етюд з вівцями» пензля Ежена Вербукховена, який місіс Велланд подарувала Мей на Різдво — і раптом побачив обіч себе мадам Оленську.

Вербукховен, Ежен (1799–1881) — бельгійський художник-аніمالіст. Зажив слави картинами з вівцями, кіньми та коровами на тлі пейзажів, його роботи з ентузіазмом купували колекціонери.

— Якщо справи так підуть і далі,— гримів одягнений за останньою модою Леффертс, немов біблійний пророк, якого ще не встигли побити камінням однокровці,— то ми ще побачимо, як наші діти розхапують запрошення у будинки всяких парвеню та одружуються з бофортівськими бастардами!

Позашлюбний син впливової особи.

Парвеню — (букв. досягти успіху) — вискочка, людина незнатного походження, що потрапила до аристократичного суспільства й стала наслідувати аристократів.

Позашлюбний син впливової особи.

Глава 16

Ньюланд Арчер сидів за письмовим столом у своїй бібліотеці на Східній Тридцять Дев'ятій вулиці.

Він тільки що повернувся з великого прийому на честь відкриття двох нових галерей у Метрополітен-музеї, і вигляд величезних зал, заповнених рештками мертвих цивілізацій, де фешенебельні натовпи поважно переміщалися, немов риби в акваріумі, серед позначених етикетками і занесених до каталогів скарбів, несподівано викликав у нього спалах спогадів. Немов раптом розпрямила якась іржава пружина в його пам'яті.

«Та тут же раніше була одна із зал, присвячених розкопкам Трої!» — почув він позаду чийсь голос, і раптом усе навколо зникло. Він знову побачив себе, як він сидить на жорсткій банкетці, оббитій бордовою шкірою, коло радіатора парового опалення, а тонка жіноча постать у котиковій шубці віддалялася від нього крізь анфіладу бідно обставлених зал старої частини музею.

Це видіння спричинило цілу навалу інших спогадів, і повернувшись додому, Арчер ніби новими очима побачив свою бібліотеку, яка впродовж майже

трьох десятиліть слугувала йому для усамітнених міркувань і сімейних нарад.

Тут, у цій кімнаті, сталися і найголовніші події його справжнього життя. Двадцять шість років тому, його дружина, затинаючись і червоніючи, в найухильніших словах, які викликали б усмішку в сучасних молодих жінок, заявила йому, що чекає дитину. Тут їхній старший син Даллас, ще недостатньо зміцнілий для поїздки до церкви посеред зими, був охрещений давнім другом сім'ї, єпископом нью-йоркським. Тут Даллас уперше, похитуючись і спотикаючись, пройшов через усю кімнату, вигукуючи: «Татко»!, а Мей і няня малюка щасливо сміялися на порозі. Тут їхня друга дитина, Мері (надзвичайно схожа на свою матір), оголосила про свої заручини з найнуднішим, та зате найнадійнішим з багатьох синів Реджі Чіверсів, і тут Арчер поцілував її через весільну вуаль, поки внизу на них чекав автомобіль, щоб

відвезти до церкви Милосердя Господнього, оскільки у світі, де стрясались і руйнувались усі підвалини, традиції все ще залишалися традиціями.

Саме у бібліотеці вони з Мей обговорювали майбутнє своїх дітей: навчання Далласа і його молодшого брата Білла, непоясниму байдужість Мері до «успіхів у світі» та її потяг до спорту, добродійності, а також їхні схильності до «мистецтва», які врешті-решт привели непогамовного і цікавого Далласа в майстерню одного багатообіцяючого нью-йоркського архітектора.

Сучасні молоді люди все частіше нехтували юриспруденцією та бізнесом, щоб спробувати себе у нових галузях, які ставали все моднішими. Якщо вони не поринали в політику або муніципальні реформи, то з більшою часткою ймовірності могли зайнятися археологічними розкопками в Центральній Америці, архітектурою чи ландшафтним дизайном, виявити гострий інтерес до пуританської архітектури часів англійського панування, вивчати георгіанський стиль.

Але найважливіше — іноді Арчер і справді вважав це важливим,— що тут, у цій бібліотеці, Теодор Рузвельт, тоді ще не президент, а губернатор Нью-Йорка, заїхавши якимось до них дорогою з Олбані, по обіді раптом обернувся до господаря будинку і, стукаючи кулаком по столу і виблискуючи скельцями окулярів, заявив: «К чорту професійних політиків! Ви, Ньюланде,— один з тих, кого так потребує зараз ця країна! Якщо оці авгієві стайні колись і будуть вичищені, то до цього мають узятися такі люди, як ви!..»

«Такі люди, як ви...» Як надихнули Арчера ці слова! Як гаряче відгукнувся він на цей клич! Це було свого роду відлуння давнього закликуну Неда Вінсетта — засукати рукави і поринути у нурт багнюки — але тепер заклик пролунав з уст людини, котра першою показала приклад такої діяльності, і не відгукнутися на нього було неможливо.

Зараз, оглядаючись назад, Арчер уже не був певен, що такі люди, як він, дійсно потрібні країні, принаймні, на політичній арені, на яку вказав йому Теодор Рузвельт. Справді, причин для сумнівів вистачало — після року роботи в законодавчих зборах Арчер не був переобраний і з полегкістю перейшов на малопомітну, хоча й корисну посаду в міському управлінні. Пізніше він залишив і її, і лише час від часу

виступав зі статтями в одному з реформаторських тижневиків, що намагалися розбудити країну від апатії.

Загалом, досягнень виявилось небагато. Але коли він згадував про те, чого досягли його однолітки, чий кругозір обмежувався умінням робити гроші, спортом і маленьким звичним товариством, комфортним для їхнього світогляду,— навіть його скромний внесок, здавалося, набуває солідної ваги, подібно до того, як кожна цеглина має значення і власне місце в добре побудованому будинку. Він не так уже й багато зробив для суспільства, та й завжди, по суті, був, радше, пасивним і споглядальним, але в його житті було що споглядати і чим захоплюватися, а його опертям і гордістю була дружба видатної людини і громадянина, борця із засиллям монополій і корупцією.

Інакше кажучи, він був тим, що нині називають «добрий громадянин». Упродовж багатьох років будь-який новий рух у Нью-Йорку — хай то в галузі філантропії, міського управління або мистецтва — враховував його думку і користувався його ім'ям. Чи йшлося про відкриття школи для дітей-інвалідів або нової бібліотеки, реорганізації Метрополітен-музею, заснування Клубу Грольє⁶² або товариства поціновувачів камерної музики, всі говорили: «Запитайте в Арчера». Його дні були заповнені вкрай, і заповнені гідними справами. А сам він уважав, що це все, про що може мріяти людина.

⁶² Джентльменський клуб і товариство бібліофілів у Нью-Йорку, засновані 1884 року. Мета Клубу Грольє — сприяти розвитку мистецтва книговидання та ілюстрування, заохочення та стимулювання реформи цих мистецтв.

І в той же час він знав, чого йому бракувало — пахоців справжнього життя і гармонії в душі. Та це здавалося йому чимось таким далеким, недосяжним і малоімовірним, як головний виграш у національній лотереї. Причому в його власній лотереї було сто мільйонів квитків і лише один приз — шанси занадто малі. Його думки про Еллен Оленську линули абстрактно і спокійно, немов спогади про героїню давно прочитаного роману чи картини, якою він колись захоплювався. Вона стала якимсь збірним образом, що вмів у себе усе, чого йому бракувало в житті. Цей образ, розпливчастий і неясний, стримував його від думок про інших жінок. Він був вірним чоловіком, і коли Мей несподівано померла — її раптово забрала інфекційна пневмонія, на яку вона заразилася, доглядаючи за молодшою дитиною,— він глибоко

і щиро сумував. Довге спільне життя навчило Арчера: не так уже важливо, що шлюб був лише нудним виконанням обов'язку, якщо цей обов'язок виконано гідно. Адже могло трапитися — а так траплялося часто-густо — що їхній із Мей союз перетворився б на огидну сутичку потреб. Думаючи про своє минуле, він гордився ним і одночасно засмучувався. Врешті-решт, у старих звичаях було й дещо гарне.

Арчер обвів очима бібліотеку, яку Даллас прикрасив англійськими гравюрама в техніці «мецо-тінто», чіппендейлівськими шафами, кількома посудинами з синьо-білого фарфору, що знов увійшов у моду, і електричними лампами під затишними абажурами, а потім його погляд знову повернувся до старого письмового столу, з яким він нізащо не хотів розлучитися, і до першої світлини Мей — та завжди стояла на тому самому місці позаду чорнильного приладдя.

Мей спокійно дивилася на нього з рамки: рослява, гнучка, високогруда, у хмарі накрохмаленого мусліну і в капелюшку з італійської соломки — така, якою він запам'ятав її в затінку апельсинових дерев у саду старої іспанської місії. Такою вона і залишалася завжди, ніколи не піднімаючись високо, але й не опускаючись нижче: великодушна, чесна, невтомна, але настільки позбавлена уяви, що коли світ її юності розбився вщент і невпізнанно змінився, вона не захотіла це помітити. Через бадьюру і життєрадісну сліпоту її обр'їй завжди залишався близьким і незмінним. Її нездатність оцінити і зрозуміти зміни змушувала дітей приховувати від неї свої погляди — майже так само, як Арчер колись приховував свої. І спочатку це здавалося невинною сімейною змовою, в якій батько і діти спільно вдають, що нічого не змінилося. Бідолашна Мей так і померла, певна, що світ — затишна місцинка, повна любові і сімейної гармонії, а Ньюланд, що б не сталося, і далі вкладатиме в душі дітей ті самі принципи і забобони, на яких були виховані їхні батьки. Коли ж Ньюланд піде за дружиною, Даллас, у свою чергу, передасть це таємне знання маленькому Біллу; ну, а в доньці Мей була певна, як у самій собі.

Ось так, зберігши життя маленькому Біллу ціною свого власного, вона з цією впевненістю лягла на своє місце в родовому склепі Арчерів у церкві Святого Марка, де вже мирно спочивала місис Арчер, яка

нарешті звільнилася від страху перед жахливою «тенденцією», про яку її невістка навіть гадки не мала.

Поруч зі світлиною Мей стояв портрет їхньої доньки. Мері Чіверс була такою ж високою і світловолосою, як її мати, але з міцнішою талією, пласкими грудьми і прямими, дещо надмірно розвиненими плечима, як того вимагала нинішня мода. Спортивні подвиги Мері Чіверс ніколи не були б здійснені, якби в неї була двадцятидюймовою талія Мей Арчер, яку так елегантно обвивав широкий шовковий пояс. І ця відмінність була дуже символічною: Мері, не менш консервативна і не більш розумна, все ж дотримувалася набагато толерантніших поглядів. У нових часах теж були свої переваги.

Задзвонив телефон, і Арчер, одірвавши погляд від світлин, зняв слухавку апарата, що стояв поряд. Як далеко пішли в минуле ті дні, коли єдиним засобом екстреного зв'язку в Нью-Йорку були ноги посильного в куртці з начищеними мідними ґудзиками!

«Вас викликає Чикаґо»,— сказала телефоністка.

Міжміський дзвінок — напевно, це Даллас, якого архітектурна фірма нещодавно відрядила до Чикаґо, щоб обговорити проект палацу на березі озера, що його збирався звести якийсь тамтешній мільйонер із забрехуцями ідеями. У таких випадках фірма зазвичай посилала для перемов його старшого сина.

— Привіт, тату! Це я, Даллас. Слухай, а як ти дивишся на те, щоб у середу відчалити на «Мавританії» разом зі мною до Європи? Так-так, звичайно, наступної середи... Наш клієнт хоче, щоб я подивився деякі італійські сади, перш ніж ми ухвалимо остаточне рішення, і просить мене змотатися туди найближчим рейсом. Мені конче треба повернутися до першого червня...— У слухавці почувся сором'язливий смішок.— Тому доведеться поквартитися. Насправді, тату, мені просто потрібна твоя допомога — тільки, заради Бога, не відмовляйся!

Далласів голос лунав так ясно, мовби він сидів поруч, розвалившись у своєму улюбленому кріслі коло каміна. Само по собі це не дивувало Арчера, оскільки міжміські телефонні перемовини давно вже стали такою ж звичайною річчю, як електричне освітлення і плавання з Нью-Йорка у Брістоль за п'ять днів. Але його чомусь глибоко вразив цей смішок: неймовірно, що, пролетівши тисячі миль над лісами, річками,

горами, преріями, містами та мільйонами заклопотаних своїм життям людей, Далласів сміх зміг сказати йому: «Зрозуміло, я повинен бути вдома до першого червня, бо п'ятого у нас із Фанні Бофорт весілля».

У слухавці знову почувся його голос:

— Ти, здається, хочеш сказати, що мусиш усе обміркувати? Ні, сер,— ні хвилини на вагання. Ти повинен сказати тверде «так» просто зараз. І чому б тобі відмовлятися, хотів би я знати? Можеш назвати бодай одну причину?.. Не можеш? Я так і знав! Тоді домовилися, гаразд? Тому що я хочу, щоб завтра ти просто з ранку подзвонив у контору «Кунард-лайн» і замовив квитки на зворотний рейс із Марселя. Послухай, тату, може, ми востаннє помандруємо ось так, разом... О, ну й чудово! Я знав, що ти погодишся...

Телефоністка в Чикаго дала відбій.

Арчер підвівся і почав походжати бібліотекою.

Востаннє разом... Хлопчик має рацію. Після весілля вони, звичайно ж, не розлучаться, Арчер був у цьому певен — адже вони дружили буквально з дня народження Далласа. Та й Фанні, хай що про неї говорять, їм не заважатиме. Навпаки, наскільки він її знав, Фанні природно увійде до їхньої компанії. Але зміни є зміни, і хоч якою б симпатичною не була йому майбутня невістка, дуже спокусливо використати останню нагоду побути удвох з хлопчиком...

А й справді, чому б не скористатися цим шансом? Проти цього і заперечити нічого, за винятком того, що останніми роками він, Ньюланд Арчер, майже втратив смак до подорожей. Мей їх не любила, і щоб одірвати її від домівки, були потрібні серйозні причини — наприклад, необхідність звозити дітей до моря чи в гори. Іншого приводу покинути особняк на Тридцять Дев'ятій вулиці або їхній комфортабельний маєток у Ньюпорті вона й уявити не могла. Лише після того, як Даллас закінчив університет, вона визнала за свій обов'язок вирушити в традиційну шестимісячну подорож, і вони всією сім'єю здійснили старомодний тур Європою: Англія, Швейцарія, Італія.

Оскільки часу їм увесь час бракувало (і досі невідомо чому), Францію вони обминули. Арчер пам'ятав, як засмутився Даллас, коли йому було запропоновано милуватися Монбланом замість соборів Реймса і Шартра. Але Мері й Білл хотіли походити у горах і зовсім не

поділяли Далласових захоплень від замків і соборів Англії та Шотландії, і Мей, розумно справедлива до дітей, наполягла на тому, щоб дотримати рівноваги між їхніми атлетичними й артистичними вподобаннями.

Утім, Арчеру було запропоновано з'їздити на два тижні до Парижа, а потім приєднатися до сім'ї на італійських озерах, але він відмовився. «Разом — значить, разом»,— сказав він, і обличчя Мей просвітліло через те, що він дає Далласу такий чудовий приклад.

Та коли минуло два роки з дня її смерті, вже не лишалося особливих причин триматися за колишній сімейний ритуал. Діти переконували його поїхати подорожувати: Мері Чіверс була певна, що походити музеями Франції або Іспанії піде батькові тільки на користь. Але Арчер раптом зауважив, що його міцно тримають на місці звички, спогади і прагнення уникати змін, яке він несподівано виявив у собі.

І тепер, згадуючи минуле, він ясно зрозумів, у якій трясовині зав'яз. Найгірше у виконанні обов'язку — це те, що воно поглинає людину цілком і робить її нездатною займатися чимось іншим. Чіткі межі між правильним і неправильним, чесним і ганебним, респектабельним і «підозрілим» залишають занадто мало місця для несподіванок. Але бувають миті, коли уява людини, що з такою начебто готовністю підкоряється зовнішнім обставинам, раптом злітає над повсякденністю, і перед нею відкривається велика панорама всієї долі. Так сталося і з Арчером, і він був глибоко вражений.

Що залишилося від того маленького світу, в якому він виріс, чиї правила зламали його і зв'язали руки й ноги? Він мимоволі згадав слова гнівної проповіді Лоуренса Леффертса, виголошеної багато років тому в цій самій кімнаті: «Якщо так підуть справи і далі, то ми ще побачимо, як наші діти одружуються з бофортовськими бастардами!»

Саме це і збирався зробити його старший син, яким Арчер вельми пишався, і вже ніхто не висловлював щодо цього ні здивування, ні обурення. Навіть його сестра Джейні, що досі мала вигляд такий самий, як і в дні її вже не першого цвіту молодості, витягла зі скриньки з рожевою ватою смарагди і перли його матері й тремтячими руками вручила ці прикраси майбутній невістці, а Фанні Бофорт, замість скорчити розчаровану гримаску, отримавши гарнітур не від паризького

ювеліра, захопилася старомодною красою сімейних коштовностей і заявила, що матиме в них вигляд, як дама з мініатюри Ізабе⁶³.

⁶³ Ізабе, Жан-Батист (1767–1855) — відомий французький художник-портретист. Його мініатюри вважаються одними з найкращих творів у цьому напрямку живопису.

Повернувшись до Нью-Йорка у віці вісімнадцяти років після смерті обох батьків, Фанні Бофорт завоювала всі серця так само, як це зробила мадам Оленська три десятиліття тому. Але замість того, щоб перший час дивитися на неї з недовірою і страхом, товариство прийняло її з розпростертими обіймами, немов у цьому не було нічого особливого. Вона була гарна, дотепна і чудово вихована — чого ще бажати? Ніхто вже не був настільки зашорений, щоб ворушити напівзабуті обставини банкрутства її батька чи її власного походження. Лише люди старої дати неясно пам'ятали потрясіння в діловому житті Нью-Йорка, пов'язані з крахом банку її батька, і те, що після смерті місіс Бофорт він одружився з Фанні Ринг, котра мала погану репутацію, і покинувши Америку разом з новою дружиною та маленькою донечкою, що успадкувала її красу. Звістки про містера Бофорта долітали то з Константинополя, то з Росії, а ще років через п'ятнадцять американці-подорожани розповідали, як чудово він приймав їх у Буенос-Айресі, де був представником великої страхової агенції. Саме там подружжя Бофортів досягло вершини процвітання, а потім і померли обоє, а їхня осиротіла донька оселилася в Нью-Йорку у будинку невістки Мей, місіс Джек Велланд, чий чоловік був призначений опікуном дівчини.

Ось так дивно вона опинилася в мало не родинних стосунках з дітьми Арчера, і ніхто особливо не здивувався, коли стало відомо про заручини міс Фанні з Далласом.

Важко було б ясніше продемонструвати, наскільки змінився світ, що вступив у нове століття. Тепер люди зовсім не мали часу — займалися реформами і громадськими рухами, модами, кумирами зі світу мистецтва та іншою суєтою,— щоб цікавитися життям сусідів. І в цьому величезному калейдоскопі, де всі соціальні атоми оберталися в різних площинах, яке кому що було до чийогось там минулого?..

Дивлячись із вікна готелю на пишну метушню паризьких вулиць, Ньюланд Арчер відчував у серці збентеження і жар — ті самі, що й у

молоді літа.

Уже давно він не почував нічого подібного: серце калатало так, немов намагалося вискочити з грудей, а кров хвилями приликала до голови і біла у дзвони в скронях. Але на питання про те, чи так поводитьсь серце його сина у присутності міс Фанні Бофорт, він не зміг би відповісти ствердно. І це не дивно — досить згадати, з яким спокоєм його син повідомив про свої заручини, ні на мить не засумнівавшись, що батько та інші члени родини їх схвалять.

«Різниця в тому, що нинішні молоді люди певні, що отримають усе, чого тільки не забажають, тоді як нам майже завжди доводилося відмовлятися від своїх бажань. Але ось що цікаво: якщо заздальгідь бути в усьому певним, чи серце калататиме так шалено?»

Тільки вчора вони з сином прибули до Парижа, і Арчер не міг одірватися од вікна, дивлячись на молоде листя і сіро-сріблястий простір Пляс Вандом⁶⁴. Єдиною умовою, яку він поставив, погоджуючись їхати з Далласом, було те, що в Парижі його не змусять жити в одному з цих модерних «готелів-палаців».

⁶⁴ Вандомська площа — раніше площа Людовіка Великого, одна з «п'яти королівських площ», розташована неподалік Паризької опери.

— О, звичайно ж,— добродушно погодився Даллас.— Я відвезу тебе у яку-небудь симпатичну старомодну місцинку — припустімо, у «Брістоль»...

Арчер зацікавився. Розкішна будівля, в якій доводилося зупинятися королям, міністрам і дипломатам вищого рангу, нині вважається старомодним готельчиком, у якому можна оселитися тільки заради забавних незручностей, ностальгії і збереженого духу минулого століття!

У перші роки після драматичного розлучення з мадам Оленською він часто уявляв сцену свого повернення до Парижа. Але з часом мрії прилягли, і Арчер просто намагався уявити собі це блискуче місто як тло, на якому проходило життя коханої. Ночами в бібліотеці, коли вся сім'я вже спала, він викликав у пам'яті картини сяючих весняних бульварів, обсаджених знаменитими каштанами, клумби і статуї паризьких садів, густі пахоці бузку та фіалок, якими дихали візки галасливих квіткарок, повільну течію Сени під кам'яним громадям мостів. А разом з цим — і натовпи художників, артистів, літераторів,

журналістів, студентів і професорів, що заповнювали всі артерії Парижа своєю кипучою енергією.

Тепер це видовище відкривалося йому в усій пишноті, а він почував себе старомодним і недоречним: якась жалюгідна сіра тінь порівняно з тією безстрашною і блискучою молодою людиною, якою він колись мріяв стати.

Несподівано дружня рука опустилася на його плече.

— Привіт, тату! А тут здорово, правда? — вигукнув Даллас.

Деякий час обидва мовчки дивилися у вікно, а потім юнак промовив:

— До речі, у мене для тебе новина: графиня Оленська прийме нас обох о пів на шосту.

Він промовив це так легко і безтурботно, наче йшлося про щось незначне — на кшталт змін у залізничному розкладі, через які потяг, який завтра мав доправити їх обох до Флоренції, відійде на п'ять хвилин пізніше.

Арчер скоса поглянув на сина, і йому здалося, що в його очах на мить спалахнув відблиск тієї самої лукавої усмішки, якою славилася його прабабуся Кетрін Мінготт.

— Як, хіба я тобі не говорив? — вів далі Даллас.— Фанні змусила мене присягнутися страшною клятвою, що в Парижі я зроблю три речі: дістану ноти нових фортепіанних етюдів Дебюссі, сходжу в «Гран-Гіньоль»⁶⁵ і побачуся з мадам Оленською. Бачиш, вона була надзвичайно добра до Фанні в той час, коли містер Бофорт відправив її з Буенос-Айреса до монастирського пансіону у Франції. У Фанні не було в Парижі нікого знайомих, і мадам Оленська щонеділі забирала її до себе і знайомила з містом та його визначними пам'ятками. Здається, це пов'язано з тим, що мадам була дуже прив'язана до першої місис Бофорт — Регіни. Так чи так, вона наша рідня, хай і далека... Одне слово, я зателефонував їй сьогодні вранці і повідомив, що ми з тобою затримаємося в Парижі на два дні і хочемо з нею побачитися.

⁶⁵ Гран-Гіньоль (Grand Guignol) — паризький театр жахів, один з родоначальників жанру хоррор. З 1897 р. розміщувався у кварталі Пляс Пігаль (район «червоних ліхтарів»). У деяких європейських мовах (насамперед, французькій та англійській) назва цього театру стала синонімом «вульгарно-аморального бенкету для очей».

Арчер не зводив з нього очей.

— І ти повідомив їй, що я тут?

— Звичайно, а чом би й ні? — Далласові брови здивовано піднялися. Не дочекавшись відповіді, він довірчо накрив руку Арчера своєю долонею.

— Послухай, батьку, а якою вона була?

Арчер раптом відчув, як під наполегливим поглядом сина починає червоніти.

— Ну ж бо, признавайся, адже ви з нею були великими друзями, га? Кажуть, мадам була надзвичайно гарненькою замолоду?

— Гарненькою? Не знаю... Вона була особлива.

— А, он воно що! Так воно й буває завжди, правда? Вона з'являється, і ти раптом бачиш, що вона зовсім не така, як інші, хоча і не знаєш чому. Це саме те, що я почуваю до Фанні.

Батько відступив на крок, вивільнивши свою руку.

— До Фанні? Сподіваюся, мій хлопчику, що так воно і є. Тільки я не розумію...

— Ой, тату, не прикидайся допотопною істотою! Хіба графиня не була колись... твоєю Фанні?

Даллас цілком належав до нового покоління — і душею, і тілом. Він був первістком Ньюланда і Мей, але ніякими зусиллями в його душу неможливо було вкласти хоч децицію стриманості. І коли його закликали до обережності в міркуваннях, його улюбленим запереченням було: «Який сенс робити з цього таємницю? Це тільки змушує людей пхати свого носа не туди, куди слід».

Ось чому Арчер, перехопивши його швидкий погляд, не побачив за добродушним жартом нічого, окрім синівської любові.

— Моєю Фанні?

— Ну, взагалі, жінкою, заради якої ти ладний був усе покинути,— але не покинув,— провадив його непередбачуваний син.

— Ні, не покинув,— дещо манірно повторив Арчер.

— Так, але ви все-таки зустрічалися, дорогий мій. Мама говорила...

— Твоя мати?

— Так, за день до смерті. Пам'ятаєш, вона покликала мене до себе, самого? Тоді вона сказала, що певна: з тобою ми не пропадемо, тому що одного разу, коли вона попросила тебе, ти відмовився від того, чого хотів над усе на світі.

Арчер вислухав це несподіване повідомлення мовчки. Його невидючий погляд був як і раніше прикутий до залитої сонцем величної площі за вікном. Нарешті він приглушено промовив:

— Але ж вона ніколи мене про це не просила.

— Справді, я й забув. Адже ви ніколи ні про що одне одного не просили, еге ж? І ніколи нічого одне одному не говорили. Просто сиділи і дивилися одне на одного і намагалися здогадатися, що у кожного з вас відбувається всередині. Так би мовити, божевільня для глухонімих, слово честі! Хоча я припускаю, що ваше покоління знало про таємні помисли і бажання близьких більше, ніж ми коли-небудь дізнаємося про свої власні,— у нас просто не вистачає на це часу. Послухай, батьку,— урвав себе на півслові Даллас,— ти ж на мене не гніваєшся? Якщо гніваєшся, швиденько помиримось і ходімо поснідаємо у Анрі. Мені треба ще встигнути збігати у Версаль...

Піти із сином у Версаль Арчер відмовився. Він волів провести цей час, блукаючи наодинці паризькими вулицями. Йому треба було впоратися одразу з усіма невисловленими жалями, спогадами і пригніченими почуттями, які призбиралися за все його довге мовчазне життя.

Дуже скоро він перестав гніватися на Далласову нестриманість. Від думки про те, що хтось знав про його почуття і жалів його, на серці Арчера немов луснув сталевий обруч. А те, що цією людиною була його дружина, розчулило його до сліз. Даллас, незважаючи на всю його прозорливість і ніжність до батька, цього не зміг би зрозуміти. Для хлопчика всі ці події були лише ще одним прикладом марних розчарувань і нездійснених надій. Але чи були вони насправді чимось більшим?

Арчер довго сидів на лаві на Єлисейських Полях, міркуючи про це, а потік життя мчався повз нього...

Лише за кілька кварталів звідси і за кілька годин на нього чекала Еллен. Вона так і не повернулася до чоловіка, а після того, як кілька років тому граф помер, навіть не спробувала змінити своє життя. Тепер ніщо їх не розділяло — і сьогодні він її побачить...

Він підвівся, перетнув площу Згоди і сади Тюільрі й попрямував до Лувру. Одного разу Еллен сказала йому, що часто буває там, і зараз йому хотілося провести час, що залишився до їхньої зустрічі, в тому місці, де, можливо, зовсім нещодавно лунали її кроки. З годину, а може й більше, він ходив освітленими пополудневим сонцем залами і галереями, і великі полотна, одно за одним, виникали перед ним у своїй напівзабутій пишноті, наповнюючи його душу відлунням краси і гармонії. Він потребував цього — врешті-решт, у його житті цього так бракувало.

І в ту хвилину, коли він стояв перед світосяйним творінням Тиціана, у нього зародилася раптова думка. «Мені тільки п'ятдесят сім...» — пробурмотів він і повернув до виходу. Мріяти про всепоглинаюче блаженство угамованої пристрасті, мабуть, надто пізно, але для вірної дружби і товариства, для духовної близькості у благословенній тиші недалекої осені життя ще був час.

Із цим він і повернувся до готелю, де вони з Далласом мали зустрітися. Потім батько і син знову перетнули площу Згоди і минули міст, що веде до Палати депутатів.

Даллас, не підозрюючи про те, що коїться в душі його батька, збуджено ділився своїми враженнями від садів Версаля. Він лише одного разу побував там під час короткої поїздки на канікулах і постарався вмістити в ці кілька днів усі пам'ятні місця Парижа. Зате тепер він буквально був переповнений враженнями, а бурхливі захоплення, упереміж із влучними критичними зауваженнями, так і сипалися з нього, як горох з мішка.

Арчер слухав сина, і в ньому з кожною хвилиною росло почуття власної неповноцінності та німоти. Даллас не був бездушним, він це знав; але в ньому були абсолютно невластиві старшому поколінню безпечність і самовпевненість людей, що не підкоряються долі, а готові помірятися з нею силами на рівних. «Ось воно,— думав він,— вони знають, чого хочуть, і не збираються відступати». Справді — настав час, коли старі орієнтири зметені й відкинуті, а разом з ними й покажчики, що сигналізують про небезпеку.

Несподівано Даллас зупинився, немов наштовхнувшись на перешкоду, схопив батька за руку і захоплено вигукнув:

— Оце так!

Вони щойно вийшли на відкритий простір перед Будинком інвалідів, облямований шеренгами старих дерев. Над їхнім молоденьким листям і дахами сірих прибуткових будинків у височині линув купол собору — творіння Жуля Мансара⁶⁶. Увібравши в себе увесь сліпучий блиск пополуночного сонця, купол височів, немов зримий символ слави і могутності великого народу.

⁶⁶ Ардуен-Мансар, Жюль (1646–1708) — французький архітектор, один з найвизначніших представників стилю бароко у французькій архітектурі.

Арчер знав, що мадам Оленська живе на невеликій площі, яка прилягає до однієї з вулиць, що радіально розходяться від Будинку інвалідів⁶⁷. Він уявляв собі цей квартал тихим, майже глухим, немов забувши про ту пишноту, яка оточувала їх з Далласом дорогою з центру міста. Тепер же, з примхи загадкової асоціації, це золоте сяйво явилось йому тим світлом, яке пронизувало все життя Еллен, про яку він знав зовсім мало. Майже тридцять років вона провела в цій насиченій атмосфері, яка здавалася йому дуже щільною, дуже збудливою для нього самого. Він думав про театри, в яких вона бувала, про картини, якими вона милувалася, про похмурі й розкішні старі особняки, які вона неодмінно відвідувала, про людей, які вели з нею довгі розмови, про той клекотливий вир ідей, образів, химер і асоціацій, якими жив цей народ з давніх часів.

⁶⁷ Архітектурна пам'ятка доби Людовіка XIV, у минулому — пансіон для солдатів-ветеранів. Нині тут розташовані кілька музеїв та некрополь видатних французьких полководців.

Несподівано йому згадався той молодий француз, який одного разу сказав йому: «Ах, що може бути краще за гарну, розумну і невимушену розмову!»

Арчер майже тридцять років не бачив мосьє Рів'єра і нічого не чув про нього, і цей факт зайвий раз дав йому зрозуміти, як мало йому відомо про життя мадам Оленської. Їх розділяло півжиття, і весь цей час вона провела серед людей, яких він не знав, у товаристві, про яке мав лише неясне уявлення, і в умовах, які йому було б важко зрозуміти. Весь цей час він жив юнацькими спогадами, але, безперечно, у Еллен були й інші, реальніші стосунки з чоловіками. Можливо, вона теж зберігала спогади про нього в одному з куточків своєї душі, але чим вони могли бути для неї? Швидше за все, чимось ніби реліквією в похмурій каплиці, до якої лише зрідка заходять помолитися...

Вони минули площу Інвалідів і тепер ішли однією з пожвавлених вулиць, що огинали величну будівлю. Незважаючи на архітектурний блиск і славу історію, це був, загалом, тихий квартал; і само по собі це давало зрозуміти, наскільки невичерпний Париж, якщо навіть такі місця — надбання лише нечисленних байдужих перехожих.

День згасав у м'якому, пронизаному золотими променями серпанку; всюди спалахували електричні ліхтарі. На маленькій площі, куди вони звернули, було майже безлюдно. Даллас зупинився і поглянув угору.

— Либонь, десь тут,— промовив він, беручи батька під руку. Вони ще якусь мить постояли, роздивляючись фасад будинку.

Це був цілком сучасний будинок з безліччю вікон і ажурних балконів. Над одним з балконів верхнього поверху, який був розташований набагато вище за крони каштанів, усе ще був опущений смугастий тент, немов сонце щойно покинуло його.

— Цікаво, на якому ж поверсі вона живе? — спитав Даллас, прямуючи до віконця консьєржки. Звідти він повернувся зі словами: — На п'ятому. Мабуть, це той самий балкон із тентом.

Арчер стояв нерухомо, роздивляючись кремовий фасад і горішні вікна будинку, немов саме вони були кінцевою метою його довгого паломництва.

— Узагалі-то, вже майже шоста! — зрештою нагадав йому син.

Арчер поглянув на порожню лаву під деревами.

— Я, мабуть, посиджу тут хвильку,— сказав він.

— Навіщо? Тобі стало недобре? — занепокоївся Даллас.

— О, ні, я чудово себе почуваю. Але краще б тобі піднятися нагору без мене.

Даллас замовк, геть збитий з пантелику.

— Послухай, тату: ти хочеш сказати, що взагалі не підніматимешся нагору?

— Я ще не знаю,— повільно відповів Арчер.

— Але якщо ти не прийдеш, графиня цього не зрозуміє.

— Йди, мій хлопчику, можливо, я прийду трохи пізніше.

У дедалі густіших сутінках Даллас довго дивився на батька.

— Але що, заради Бога, я повинен їй сказати? — нарешті спитав він.

— Мій любий, але ж ти завжди знаєш, що сказати, хіба ні? — з усмішкою заперечив Арчер.

— Дуже добре. Я скажу, що ти дещо старомодний і волієш підніматися пішки на п'ятий поверх, оскільки терпіти не можеш ліфтів.

Його батько усміхнувся знову.

— Скажи тільки, що я старомодний — і все.

Даллас знову поглянув на нього, а потім, здивовано знизавши плечима, увійшов до склепінчастої ніші під'їзду і зник з очей.

Арчер залишився сидіти на лаві, так само дивлячись на горішній балкон із тентом. Він уже прикинув, скільки часу знадобиться, щоб Даллас піднявся ліфтом на п'ятий поверх, подзвонив, зачекав у передпокої, а потім, діставши запрошення, увійшов до вітальні. Він уявив, як його син, широко усміхаючись, входить у цю кімнату своєю швидкою впевненою ходою, і подумав — чи так уже мають рацію ті люди, які стверджують, ніби він «увесь у батька».

А потім він спробував уявити людей, що зібралися у вітальні. У цю годину дружніх вечерь їх там напевно чимало, і серед них — смаглява темноволоса дама. Вона скине голову, підведеться з місця і подасть Далласу тонку руку з трьома перснями... Дама ця сидить, швидше за все, у кутку дивана, ближче до каміна, а позаду неї — низенький столик з квітучими азаліями...

«Для мене все це реальніше, ніж коли б я справді піднявся нагору», — думав він, продовжуючи сидіти, поки хвилина спливала за хвилиною. Страх, що яскраве видіння втратить чіткість і розтане, якщо він зробить хоч найменший рух, приковував його до місця.

Так тривало ще довго, доки й запали густі вечірні сутінки. Аж ось у вікні спалахнуло світло, потім на балкон вийшов слуга, підняв тент і опустив жалюзі.

А Ньюланд Арчер, немов йому нарешті подали сигнал, якого він так уперто чекав, повільно підвівся з лави під каштанами і самотньо поплентав до свого готелю.

Вони щойно вийшли на відкритий простір перед Будинком інвалідів, облямований шеренгами старих дерев. Над їхнім молоденьким листям і дахами сірих прибуткових будинків у височині линув купол собору — творіння Жуля Мансара. Увібравши в себе увесь сліпучий блиск

пополуднього сонця, купол височів, немов зримий символ слави і могутності великого народу.

— Як, хіба я тобі не говорив? — вів далі Даллас.— Фанні змусила мене присягнути страшною клятвою, що в Парижі я зроблю три речі: дістану ноти нових фортепіанних етюдів Дебюссі, сходжу в «Гран-Гіньоль» і побачуся з мадам Оленською. Бачиш, вона була надзвичайно добра до Фанні в той час, коли містер Бофорт відправив її з Буенос-Айреса до монастирського пансіону у Франції. У Фанні не було в Парижі нікого знайомих, і мадам Оленська щонеділі забирала її до себе і знайомила з містом та його визначними пам'ятками. Здається, це пов'язано з тим, що мадам була дуже прив'язана до першої місіс Бофорт — Регіни. Так чи так, вона наша рідня, хай і далека... Одне слово, я зателефонував їй сьогодні вранці і повідомив, що ми з тобою затримаємося в Парижі на два дні і хочемо з нею побачитися.

Тільки вчора вони з сином прибули до Парижа, і Арчер не міг одірватися од вікна, дивлячись на молоде листя і сіро-сріблястий простір Пляс Вандом. Єдиною умовою, яку він поставив, погоджуючись їхати з Далласом, було те, що в Парижі його не змусять жити в одному з цих модерних «готелів-палаців».

Арчер знав, що мадам Оленська живе на невеликій площі, яка прилягає до однієї з вулиць, що радіально розходяться від Будинку інвалідів. Він уявляв собі цей квартал тихим, майже глухим, немов забувши про ту пишноту, яка оточувала їх з Далласом дорогою з центру міста. Тепер же, з примхи загадкової асоціації, це золоте сяйво явилось йому тим світлом, яке пронизувало все життя Еллен, про яку він знав зовсім мало. Майже тридцять років вона провела в цій насиченій атмосфері, яка здавалася йому дуже щільною, дуже збудливою для нього самого. Він думав про театри, в яких вона бувала, про картини, якими вона милувалася, про похмурі й розкішні старі особняки, які вона неодмінно відвідувала, про людей, які вели з нею довгі розмови, про той клекотливий вир ідей, образів, химер і асоціацій, якими жив цей народ з давніх часів.

Інакше кажучи, він був тим, що нині називають «добрий громадянин». Упродовж багатьох років будь-який новий рух у Нью-Йорку — хай то в галузі філантропії, міського управління або мистецтва — враховував його думку і користувався його ім'ям. Чи йшлося про відкриття школи для дітей-інвалідів або нової бібліотеки, реорганізації Метрополітен-музею, заснування Клубу Грольє або товариства поціновувачів камерної музики, всі говорили: «Запитайте в Арчера». Його дні були заповнені вкрай, і заповнені гідними справами. А сам він уважав, що це все, про що може мріяти людина.

Саме це і збирався зробити його старший син, яким Арчер вельми пишався, і вже ніхто не висловлював щодо цього ні здивування, ні обурення. Навіть його сестра Джейні, що досі мала вигляд такий самий, як і в дні її вже не першого цвіту молодості, витягла зі скриньки з рожевою ватою смарагди і перли його матері й тремтячими руками вручила ці прикраси майбутній невістці, а Фанні Бофорт, замість скорчити розчаровану гримаску, отримавши гарнітур не від паризького ювеліра, захопилася старомодною красою сімейних коштовностей і заявила, що матиме в них вигляд, як дама з мініатюри Ізабе.

Джентльменський клуб і товариство бібліофілів у Нью-Йорку, засновані 1884 року. Мета Клубу Грольє — сприяти розвитку мистецтва книговидання та ілюстрування, захоплення та стимулювання реформи цих мистецтв.

Вандомська площа — раніше площа Людовіка Великого, одна з «п'яти королівських площ», розташована неподалік Паризької опери.

Ізабе, Жан-Батист (1767–1855) — відомий французький художник-портретист. Його мініатюри вважаються одними з найкращих творів у цьому напрямку живопису.

Ардуен-Мансар, Жюль (1646–1708) — французький архітектор, один з найвизначніших представників стилю бароко у французькій архітектурі.

Гран-Гіньоль (Grand Guignol) — паризький театр жахів, один з родоначальників жанру хоррор. З 1897 р. розміщувався у кварталі Пляс Пігаль (район «червоних ліхтарів»). У деяких європейських мовах (насамперед, французькій та англійській) назва цього театру стала синонімом «вульгарно-аморального бенкету для очей».

Архітектурна пам'ятка доби Людовіка XIV, у минулому — пансіон для солдатів-ветеранів. Нині тут розташовані кілька музеїв та некрополь видатних французьких полководців.